

رئبهری پاریزگه‌ها دهوکی

بهره‌ه فکرن: موزه‌دهق توفی نئسماعیل بادی

پیداچوون: فاضل عمر

ریبہ ری پاریزگہ ہا دھوکی

بہرہہ فکرن
موسہ دہق توفی ئیسما عیل بادی

پیدا چوون
فاضل عمر

- ★ ناقى پەرتوكى: ريبەرى پاريزگەھا دھۆكى
- ★ بەرھەفكرن: موسەدەق تۆقى ئىسماعىل بادی
- ★ پىداچوون: فاضل عمر
- ★ بەرگ و دىزاین: مەسعود خالد گولى
- ★ چاپا ئىكى: ۲۰۱۰
- ★ چاپخانا: ھاوار - دھۆك
- ★ ھژمارا سپاردنى: (۲۵۶۴) يا سالا ۲۰۱۰ئ

ناھەرۆك

- پیشگوتن..... ۱۰
- كورتیهك دیرۆكى..... ۱۳
- پاریزگه هكرنا دهۆكى..... ۴۷
- پاریزگارین دهۆكى..... ۵۳
- هندهك پیزانینین پیدقی..... ۵۵
- ئهنجومهنى پاریزگه ها دهۆكى..... ۵۷
- ★ باژیرین پاریزگه هی..... ۶۰
- دهۆك..... ۶۱
- ★ دهقهرداری و ناوچه و گوندین پاریزگه هی..... ۶۷
- دهقهرداریا دهۆكى..... ۶۷
- ناوچه یا زاویتهی..... ۷۴
- ناوچه یا مانگیش..... ۷۶
- دهقهرداریا ئامیدی:..... ۷۷
- ناوچه یا دیرالۆك..... ۸۴
- ناوچه یا سهرسنك..... ۸۵
- ناوچه یا كانی ماسی..... ۸۷
- ناوچه یا بامه رنی..... ۸۹
- ناوچه یا چه مانکی..... ۹۱

- دەڤەرداريا زاخۆ: ۹۳
- ناوچەيا باتووفا..... ۱۰۳
 - ناوچەيا دەرکاری..... ۱۰۵
 - ناوچەيا رزگاری..... ۱۰۶
- دەڤەرداريا سيمیلی: ۱۰۹
- ناوچەيا باتیل..... ۱۱۶
 - ناوچەيا فەیدیي..... ۱۱۷
- دەڤەرداريا ئاکری: ۱۱۹
- ناوچەيا گردهسین..... ۱۳۰
 - ناوچەيا بجيل..... ۱۳۲
 - ناوچەيا دینارتی..... ۱۳۳
- دەڤەرداريا شیخان: ۱۳۵
- ناوچەيا ئەترووش..... ۱۴۳
 - ناوچەيا قەسرۆك..... ۱۴۵
 - ناوچەيا باعهدری..... ۱۴۶
 - ناوچەيا زیلکان (فاروق) ۱۴۷
- دەڤەرداريا بەردەرەش: ۱۴۹
- ناوچەيا كەلەك..... ۱۵۵
 - ناوچەيا رۇڤيا..... ۱۵۶
 - ناوچەيا دارەتوو..... ۱۵۷
- جوگرافيا پاريزگەها دەۆکی..... ۱۵۹
- جھ و گرنگيا وئ..... ۱۶۱

- سنوورین پاریزگههئى ۱۶۳
- بياڤ و خوَجهى ۱۶۴
- سهقا ۱۶۴
- جيولوجيا عهردئ پاريزگههئى: ۱۷۱
- چيا ۱۷۳
- بان ۱۷۵
- دهشت ۱۷۶
- رۇبار ۱۷۷
- سكر و بهنداڤ ۱۷۹
- ريك و پرين گههاندنى: ۱۸۱
- ريكين سهرهكى ل سنوورئ پاريزگههئى ۱۸۵
- پرين سهرهكى ل سنوورئ پاريزگههئى ۱۸۸
- سامانئ كانزايى ۱۹۱
- ژيدهرين ژيانئ: ۱۹۹
- چاندن ۲۰۱
- بازرگانى ۲۰۸
- پيشهسازى ۲۱۰
- گهشت و گوزار ۲۱۳
- پهروهده و فيركرن ل پاريزگههئى: ۲۱۹
- ريشه بهريا گشتيا پهروهدها پاريزگههئى دهوكئى ۲۳۰
- پهيمانگههئى پاريزگههئى دهوكئى ۲۳۱
- زانكؤيا دهوكئى ۲۳۸

- ٢٤٣ باژیرفانی ل پاریزگه‌هی:
- ٢٤٧ باژیرفانیا دهۆکی
 - ٢٤٩ گرنگترین پرۆژین باژیرفانیا دهۆکی
 - ٢٥١ ریقه‌به‌ریا باژیرفانیین پاریزگه‌ها دهۆکی
 - ٢٥٤ باژیرفانیا ئاگری
 - ٢٥٥ باژیرفانیا زاخۆ
 - ٢٥٧ ریقه‌به‌ریا گشتیا ساخله‌می
 - ٢٧٥ ده‌زگه‌هین ره‌وشنیری و راگه‌هاندن و وه‌شانی
 - ٢٧٥ ریقه‌به‌ریا گشتی یا ره‌وشه‌نیری و هونه‌ری
 - ٢٨٣ ریقه‌به‌ریا شوونه‌وارین پاریزگه‌هی
 - ٢٨٥ ده‌زگه‌هین رۆژنامه‌فانی و راگه‌هاندنی
 - ٢٩٦ چاپخانه ل پاریزگه‌ها دهۆکی
 - ٣٠٣ په‌رتو‌کخانه
 - ٣١٠ ده‌زگه‌هی خانی یی ره‌وشه‌نیری و راگه‌هاندنی
 - ٣١٣ ده‌زگه‌هی سپریز یا چاپ و وه‌شانی
 - ٣١٦ سه‌نته‌ری فه‌کۆلینین کوردی و پاراستنا به‌لگه‌نامه‌یان
 - ٣١٩ ئیکه‌تیا نفیسه‌رین کورد/ تایی دهۆکی
 - ٣٢٢ یانا دهۆک یا وهرزشی
 - ٣٢٥ بنگه‌هی لاش، یی ره‌وشه‌نیری و جفاکی
 - ٣٢٧ فه‌رمانگه‌هین کاره‌بی ل پاریزگه‌هی:
 - ٣٣٢ ریقه‌به‌ریا به‌لافکرنا کاره‌بی
 - ٣٣٣ ریقه‌به‌ریا به‌ره‌مه‌ئینانا وزا کاره‌بی

- ۳۳۶رېښه بهر يا فه گوهاستنا کاره بئ
- ۳۳۹فهرمانگه هين خزمه تکارى:
- ۳۳۹رېښه بهر يا ريک و پيران
- ۳۴۸رېښه بهر يا سه خبيړيا ريک و پيران
- ۳۵۳رېښه بهر يا نافه دانکرن و نيشته جيېوونئ
- ۳۶۱رېښه بهر يا گشتيا چاندنئ
- ۳۶۹رېښه بهر يا ئافئ
- ۳۷۵رېښه بهر يا فيتيرنه رى / دهوک
- ۳۸۰رېښه بهر يا ئافا ژيرزمفئ
- ۳۸۱رېښه بهر يا ئافدانئ
- ۳۸۲رېښه بهر يا پوسته و گه هاندنئ
- ۳۸۶رېښه بهر يا گه شت و گوزارئ
- ۳۹۱رېښه بهر يا کار و دهسته بهر کرنا کومله لايه تئ
- ۳۹۳فهرمانگه ها ب کارخستن و راهينانا پيشه بئ
- ۳۹۵ژوورا بازارگانئ و پيشه سازئ
- ۴۰۰فهرمانگه هين پاريزگه ها دهوکئ

پیشگوئن

پاریزگه‌ها دهوکی ل سهر ئاستی ههریما کوردستانی و یی ئیراقی
گرنگیه‌کا تایبته ههیه.. ئەف گرنگیه هه‌مه‌رەنگ و فرەئالیه. حیو‌پۆلیتکس،
رۆبارین گرنک، چاندن، گەشت و گوزار، سامانی س‌روشتی، میژوو‌یه‌کا
دی‌رین، مۆزاییکی نه‌ته‌وه‌یی و دینی و کولتۆری پیکه‌ژبانی...هتد.

مخابنی، حکومه‌تین ئیراقی، ههر ژ دامه‌زراندنا ده‌وله‌تا ئیراقی تا‌کو
دامه‌زرانا حکومه‌تا ههریما کوردستانی ه‌یچ پرۆژه‌یه‌ک بو دهوکی و
پیشدا‌برنا وی نه‌بوویه.. به‌ره‌قاژ، هه‌می بزاق هاتینه کرن بو را‌گرتنا
پاریزگه‌ها ل ره‌وشا هه‌یی.

پشتی سه‌ره‌لدانا ۱۹۹۱ و دامه‌زرانا حکومه‌تا ههریما کوردستانی،
پاریزگه‌ها مه، بو ئیکه‌مین جار ب ئازادی یا کوردستانی شاد بوو و رۆژ بو
رۆژی پیشکه‌فتن ل هه‌می وارین ژبانی ب خو‌قه دیت، و ئیرو بوویه
سه‌نته‌ره‌کی ره‌وشه‌نبیری و ئابۆری بو ههریمی و ده‌رقه‌ی ههریمی.

بۆ ديار كرنا ئەقى گوھەرىن و پيشكهقتنى، و وه كو كارەكى گرنك بۆ
پارىزگهها دهوكى، نهخاسمه پشتى پيشداچوونه كا بهرچاڤ بخوقه گرتى، ئەڤ
رېبه ره ب خه مخورى و دلسوزى يا خودان شيانين تايهت هاتيه ناماده كرن،
بۆ بهرچاڤكرنا رهوشا دهوكى بۆ مه و خهلكى سه ره دانا پاريزگهه دكهن.
ئەڤ رېبه ره ل وارين جودا جودا (گهشتياري، ئابورى، بازرگاني،
ميژوويه، ...) دى خزمهتا مه كهت، نهخاسمه ههيين و شيانين پاريزگهه
يين سروشتى و مروقى ديار دكهت، يين دهقهردارى و ناوچهيان، يين
رېغه بهريان و دهزگههين جفاكى سڤيل.
هيغيا پاشه رۆژه كا گهشتر و بهخته وه تر بۆ هه وه دخوازم.

تەمەر رەمەزان

پارىزگارى دهوكى

۱۰ چريا پاشى ۲۰۱۰

دهرگه‌هی کەلا نامیدی

شکەفتا چوار ستوون / دهۆک

كورتیهك ژ دیرۆكا پارێزگهها دهۆكی

هه‌بوونا وار و شوونه‌وار و كه‌لايێن دیرۆكی ل ههر جبهه‌كی نیشانا كه‌فنا‌تیا ژیان و ژیار و شارستانی‌ه‌تییه ل وی جهی. ئەگەر ئەم ل ناف چارچۆفی سینۆری پارێزگه‌ها دهۆكی، ئانكو ده‌قه‌را بادینان، بنی‌پین، دئ چه‌ندین جه و واران ببینین، كو فه‌دگه‌ر نه‌ ده‌ستپێكا ئاكنجی‌بوونا مرۆفی.. و ئەفه سه‌یر نینه، چونكی دهۆكی پارچه‌یه‌كه ژ لاندكا مرۆفاتی، پارچه‌یه‌كه ژ به‌هشتا ته‌وراتی.

بو‌نمونه: گوندی نه‌مريكی كو دكه‌فیته ناوچه‌یا فه‌یدی ل ژیری دهۆكی، رۆژه‌لاتی رۆباری دجله، یه‌ك ژ كه‌فنه‌ترین گوندین چه‌رخى به‌ردینی نوویه، ل سالی‌ن هه‌شتیان ژئالی‌ شاندەكى زانكویا وارشو‌یا پولونی فه، ب سه‌رپه‌رشتیا پرۆفیسور كو‌سۆلویسكى هه‌لكۆلین و فه‌كۆلین ل هاتینه كرن و د ئەنجامدا دیار‌بوویه كو دیرۆكا وی دزفریته هه‌شت هزارسالان به‌ری زایینی و د به‌رده‌وامیا هه‌لكۆلین و فه‌كۆلین شونوه‌واری و فه‌دیتنا هه‌ستی‌كین گیانه‌وه‌ران ل نی‌زیکى فی جهی، دیار‌کرینه كو به‌ری نی‌زیکى چاریك ملیون سالان ژیان ل فی جهی هه‌بوویه، ئانكو ل ده‌سپێكا چه‌رخى به‌ردینی كه‌فن.

ئیسال ۲۰۱۰ ریفه‌به‌ریا شونوه‌وارین دهۆكی جبهه‌كى می‌ژوویی ل ناف با‌ژی‌ری دیتینه، په‌یکه‌ری خودافه‌ندی‌ن سو‌مه‌ری، هۆری، میتانی و مسری ل هه‌نه و ده‌هه‌ دگه‌ل په‌یکه‌ری ئەخاتۆنی كو ۲۰۰۹ئ هاتیه دیتین و نافین هه‌ردو کیلی‌ین دهۆكی (فرعین و شه‌دا) دبنه به‌لگه كو نه‌دوو‌ره دهۆكی پایته‌خت یان شه‌هه‌ركی گرنگی ده‌وله‌تا میتانی بت.

کیمهك بهرهف ژۆرتەر ژ نه مریکی و ل هنداف گهلیی دهۆکی شکهفتا چارستوین ههیه. وهك دیرۆکنفیس و شوونه وارناس ددهنه دیارکرن، ئەف شکهفته، پهرسگههکا میترایى بوویه و پاشتر ژى دینیى دى بو پهراستنى بکارئینایه. هه موو نیشانین د فئ شکهفتیقه دیاردکهن کو ژيانا مروفان ل فئ جهی کهفنا تیهك دیرۆکی ههیه. د فئ واری دا پسپۆری شوونه واران د.حهسهن ئەحمه د قاسم ددهت دیارکرن کو: دیرۆکا چارستوین د زفریته چهرخى بهردینیى نافهراست و کهفنترین بهلگهییى وئ فه دگه رنه ۱۲۰۰۰ سالان بهری زایینى و نووترین ژى د زفرنه سالا ۱۲۰۰ زایینى.

ههروهسان ریقه بهریا شوونه واران ل پاریزگهها دهۆکی ل فئ داویى و پشتی لیگه پریان و دوو فچوونان ل هنداف گوندی باعه درئ ل روژه لاتى دهۆکی بو یه کهم جار چه ند زینده خور (روژا زیندى/ پهرسگه هیى میترایى) دیتینه. ئەف پهرسگه هه د که فره کی خوهرستى دا هاتینه کولان. شیوازی ئەفان پهرسگه هان هه مان شیوازی پهرسگه هیى میترایى یه ل وهلاتین ئه وروپا. ئەفه ژى ژ ئالیه کی نیشانا کهفنا تیا ژيان و ژیار و شارستانیه تى یه ل فئ دهفه رى و ژ ئالیى دیقه دیار دکهت کو شارستانیه تا کوردستانى، د چاخین کهفن دا کاریگه رى ل سهر شارستانیا روژنافا هه بوویه.

ل ژۆریى باژیرى دهۆکی و ل ناوچه یا مانگیشى ل هنداف گهلیى دهرگه لا شیخان، کیلیا (منحوته) ملا میرگی ههیه (خوهرجی دیبیرنى ته مه رى لهنگ). ئەف کیلیه ل چیاى رهش د که فره کی دا ب بلندا هیا ۳,۵ میتران هاتیه نکراندن. کیلیا نکراندی د شیوازه کی نیمچه خوار ب دریژیا ۱,۵ و پانیا میتره کی هاتیه نکراندن. پهیکه رى کهسه کی راوه ستایه ب شیوه یى شاهه کی ئاشورى سهد سالیا حهفتى بهری زایینى. ل ئالیى چه پى یى پهیکه رى نیژیکى پینجى و چوار

ریژین نفیسینی ب خهتی بزماری ههنه، کو ژ بهر تیگچوون و تیگدانا وان ب باشی نههاتینه راکرن و خواندن.

ل دهقهرداریا شیخان شوونهوارین گوندی خنسی ههنه. ئەف شوونهواره دزقرنه سهردهمی شاه سهنحاریبی ئاشوری سالا 691 ب.ز. کو پرۆژهکی ئافی چیکیه و ئاف ژ رۆباری گۆملی ب دریژیا 80 کیلۆمیتران کیشایه پایتهختی خود، نهینهوا. سهنحاریبی ههدهک پهیکهر ل نیژیکی گوندی خنس لسهر ژیدهری ئافا گۆملی نیژیکی گوندی خنسی، ئالیی راستی یی رۆباری د کیلهکا چیا دا نکراندینه کو وینهیی وی یه بهرامبهری خوداوهندی ئاشوری یی ل گیانهوهههکی تایهت سوار راههستیایه. ههروهسان نیژیکی فان پهیکهران نفیسینین بزماری ل دۆر کارین سهنحاریبی و چیکرنا پرۆژی ئافی و خرابکرنا باژییری بابل ههنه. ههروهسان چهندی ناهوسک و شوونهوار و پهیکهروین دی ل فی جهی ههنه.

شوونهوارین خنس

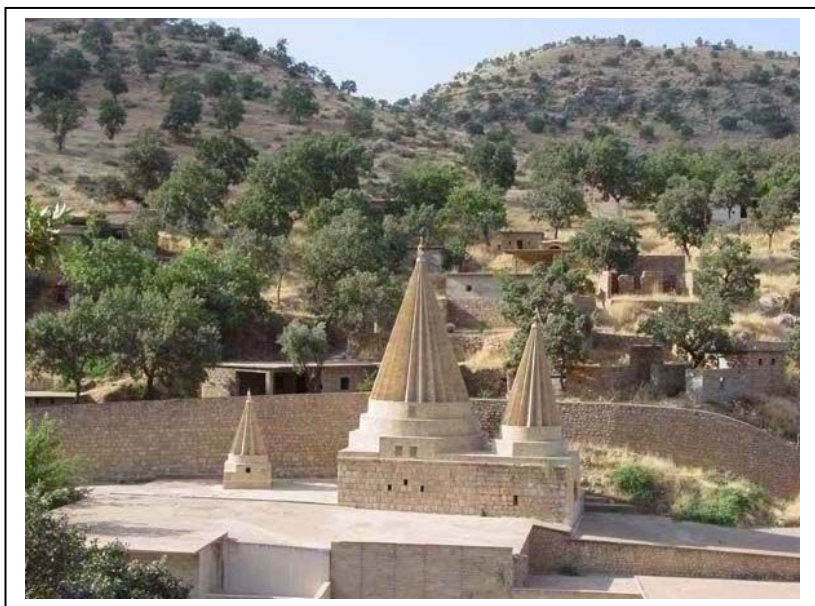
ل روژئافایئ باژیرئ ئاکری ب دووراتیا ۲۰کم شکهفتا گوندک ل نیزیک
 گوندئ شۆشی ههیه. ل فی جهی سی کۆمه پهیکهرین نکراندی د کهفری دا
 هه نه. دو ل دهرقهی شکهفتئ ئیک ل هنداق. نیقبهرا وان دو میترن وی سی
 لناق شکهفتئ و ل سهر دیواری وی یی راستئ هاتیه نکراندن. سهردهمی فان
 پهیکهرین نکراندی نههاتیه زانین، لی پتر باوهری بو وی چهندی دجیت کو د
 زقرنه داویا سی هزار سالیا بهری زاینی، ژبهر کو روخساری کهسین د فان
 پهیکهران دا نیزیک روخساری لؤلویانیه، یین د پهیکهرین ((نارامسین)) و
 ((نانوبانینی)) یین ۲۳۰۰ سالان ب.ز. دا.

قوبا رهوشه ن خانئ ل ئامیدیئ

پرا دهلال / زاخۆ

په رسگه ها لاش - شیخان

نأفاهیی شهید وریا (هوریا) ل بانیا که لا شۆشی

مزگهفتا شهیدا ل قومریی

ل دەرگههئ دھۆکا کهفن، گوندئ مالتاییه. کو ئەفرۆ تاخهکئ دھۆکئ یه. ئەف گونده د ژیدهرین ئاشوری دا ب (مالیاتی) و د گهلهک ژیدهرین دی دا ب (معله، معلثایا، مالطا) هاتیه نافکرن. د سهردهمئ میدی و ئاشوریان دا جههکئ سهربازیئ گرنگ بوویه و گری مالتایئ ب جههکئ شوونهواری دهیته نیاسین و پارچه جهرکین سهردهمئ ئاشوریان لی هاتینه دیتن، و ژیدهر ئاماژه ب هندی ددهن کو مالیاتی باژیرهکئ وی دهمی بوویه.

بهرامبهری مالتایئ، ل نزاری چیایئ زاوا، ل گوندئ شندوخا، شکهفتا ههلامهتان دهیته دیتن، کو ژ شوونهواری سهردهمئ شاه سهنجاریبی (۶۸۱-۷۰۵ ب.ز.) ئاشوری دهیته ناسین. ئەف شوونهواره ژ چوار دیمهنین کۆمه پهیکهرین نکراندی پیکهاتیه، ههر کۆمهک کهژاوهکه (موکب)، پیکهاتیه ژ هفت خوداوهندین سواری گیانهوهرین پیروژین تایبهت بووی. و شاه بهرامبهری وان راوهستیایه و کهسهکئ دی ل پشته و ههر هفت خوداوهند ژئ (ئاشور، نینلیل، ئەنلیل، سین، شمس، ئەدد و ئەشتار)ن.

ل ژیری دھۆکئ ل چیایئ ئەلکوشئ گهلیئ باندوهوایی ههیه. ل فی گهلی، پهیکهرئ نکراندی (منحوته) شیر و مهلهک شایا ههیه. ئەف پهیکهره، ب بلنדיا هفت مهتران و پانیا ۱۲۴ سهنتمهترانه. وهسا هاتیه زانین کو ئەفه ژئ، یئ سهردهمئ شاه سهنجاریبی (۶۸۱-۷۰۵ ب.ز.) ئاشوریه. باژیری ئامیدی کو د نفیسینئ شاهئ ئاشوری شمس ئاددی پینجئ دا (۸۲۳-۸۱۰ ب.ز.) و ئەدد نیراریئ سیئ (۷۸۲-۸۰۵ ب.ز.)، ب ئامات هاتیه نافکرن. ئەو ب خو، ههکه ل سهدهسالی بیستی گهلهک زیدهگافی لسهر شوونهواریئ وی نههاتباکرن، موزدهخانهیهکا شوونهواریئ پیش و پاش زابینییه. چوار پهیکهرین دەرگههئ مووسل، یین سهردهمئ ئەشکانیانن (بهرتیان - فرثی) (۲۴۷ ب.ز. - ۲۲۴ ز.).

ههروهسان جهی نافدار ل نامیدی کو ب کورا سییریجی ناف دکهن، کو ژیدهر ب پهرسگههکا میترايي و پاشتر زهردهشتی ددهنه نیاسین، و چهندین شوونهوارپن دی یپن پیس و پشتی پهیدابوونا نیسلامی ل نامیدی ههنه، کو نامیدی ب خوه دکهنه موزهخانهکا شوونهواری.

ههروهسان پرا دهلال یا کو دکهفیتته زاخو، شوونهوارهک دیرینه و ههتا نهو ب دروستی سهردهمی چیکرنا وی نههاتیه زانین، هندهک دیروکنفیس دزفرینهفه سهردهمی رومانیان و هندهک ژ دبیزن ل سهردهمی دهولهتا نهشکانی (۲۴۷ ب.ز. - ۲۲۴.ز.) هاتیه نفاکرن.

ههژییه ل قیری نامازه ب وی چهندی بکهین کو دهفهیرن پاریزگهها دهوکی نیزیکترین دهفرن بو شکهفتا شانهدهر ل دهفهر بارزان کو قهرقودین ههستیکن مروقان یپن بهری ۷۵۰۰۰ هزار سالان لی هاتینه دیتن کو نهفه ب خو دیروکا دهفهری ب هزاران سالان بهرهف پاشتر دبهت.

دیروکا پتريا باژیر و باژیرکین فی پاریزگههی د زفریتفهفه چهرخین بهری زایینی، نهفه زی نیشانا وی چهندییه که نهف دهفهره ب دریژیا چهرخین دیروکی جهی ژیان و ژیار و نافهدانی و شارستانیتهی بوویه، واری دهستهلاتداری و دهولهت و میرگههان بوویه.

ژ بهر کو ژیدهرپن تابهت ب دیروکا دهفهری تابهت سهردهمی بهری زایینی ل بهر دهست نینن، لهوما زی دهسنیشانکرنا قوناغین دیروکا فی دهفهری کارهکی ب ساناهی نینه و نهگهر هاته کرن زی بی کیماسی نابیت، ل دووفا گهریانا مه ل ژیدهرپن دیروکی نهه شیاين ب کورتی فی پانوراما دیروکیا دهفهری دهسنیشان کهین:

چنکو نافی دهوکی د ژیدهرپن دیروکیپن کهفن دا نههاتیه و سنووری

پاریزگه‌ها دهۆکی یا ئەفرۆ سنوورین دەفەرا بادینان فەدگریت و خوددی دیرۆکه‌کا هەفیشکن، ئەم دکارین ب کورتی فی دیرۆکی ژ سێ هزار سالیا بەری زایینی ب رهنگی ژیری دیارکەین:

- ل دەسپیکا سێ هزارسالیا بەری زایینی ئەف دەفەرە پشکەک بوویە ژ وەلاتی سۆپارتو وارگەهی (سوپاریان).

- د نیقبەرا سالین ۲۳۷۱- ۲۳۳۰ ب.ز. ئەف دەفەرە کەتیه ژیر دەستەلاتی دەولەتا ئەکەدی.

- ل داویا سێ هزارسالیا بەری زایینی دەفەرا دهۆکی کەتیه ژیر دەستەلاتی خوریان.

- ل دەسپیکا دو هزار سالیا بەری زایینی ئاشوری ل وەلاتی میزوپوتامیا پەیدابوونە ل دەوروبەرین ۱۹۰۰ ب.ز. دەفەرا دهۆکی بوویە خەلەکا نیقبەرا وەلاتی ئاشوریان و ئاسیا ناقین.

- د نیقبەرا ۱۵۰۰- ۱۲۷۰ ب.ز. دەفەرا دهۆکی بوویە پشکەک ژ دەولەتا میتانی یا کوردی.

- د سەدسالیا چواردی بەری زایینی دا هیلی هیلی ئەف دەولەتە کەتیه ژیر دەستەلاتی ئاشوری، د فی دەمی دا شاهێ ئاشوری شلمانصری ئیکی ۱۲۷۴- ۱۲۴۵ ب.ز. د ریکا چیاپین دەۆکی را هیرش کریه سەر وەلاتی ئورارتو ل دەفەرا وانێ.

د سەردەمی ئاشوریان دا و د هەر دو وارین ستراتیژی و ئابووریدا، فی دەفەری گرنگیه‌ک مەزن هەبوویە، ریکا کاروانین بازرگانی بوویە ئەوین ژ وەلاتی ئورارتو باکوور و رۆژئاقایی دەریایی وانێ دەاتنە وەلاتی ئاشور، لەشکری دەولەتا ئاشوری ریکا گەلیی دهۆکی، داودی، ئامیدی و گوهر روان دگرتنە بەر

دەمى ھېرش دېرنە سەر ۋەلاتى ئورارتو و خلدیان، سەر جونى دووى شاهى ئاشورى د فى رېكىرا ھېرشكربە سەر ۋەلاتىن ئامازەپېكىرى. شاھ شلمانصرى سىي ژى ل سالا ۸۵۵- ۸۲۴ ب.ز. د رېكا دھوكى را ھېرش بربوو سەر ۋەلاتى ئورارتو، ھەروەسان شاھى ئاشورى تگلالتېلېزەرى سىيى ۷۴۵- ۷۲۷ ب.ز. د رېكا چىايىن دھوكى را ھېرش بربوو سەر دەولەتا ئورارتو و ھەر ئەف شاھەبوو د پەيكەرى ملا مېرگى دا د ۵۴ ريزان دا باسى سەرکەفتننن خو نقيسين. لەوما ژى دەولەتا ئاشورى بو پاراستنا رېكىن خو گرنگى د دا فى دەفەرى، كەلا و لەشكرگەھين ناسى لى ئافادكرن ۋەك لەشكرگەھى مالياتى ل دەرگەھى دھوكى، بوونا چەندىن شوونەوار و پەيكەرىن نكراندىين شاهين ئاشورى ل فى دەفەرى نيشانا فى چەندىيە.

- ھەر دو شاهين ئاشورى سەرگونى دووى ۷۲۱- ۷۰۵ ب.ز. و سەنحاريب ۷۰۴- ۶۸۱ ب.ز. ژ بەر چەندىن ئەگەرىن لەشكرى و ئابوورى و يىن دى گرنگىك تابەت دايە فى دەفەرى و پرۆژى كېشانا ئافى ژ گۆملى بو نينەفا و پەيكەرىن نكراندىين خنس و شكەفتا ھەلامەتا يا ژىريا دھوكى بەرھەمى فى گرنگيدانىنە.
- ل دەسپىكا ھزارساليا بەرى زاينى گرنگيا فى دەفەرى بو ئاشورىان پتر لىھاتىە و ل سەد ساليا نەھى بەرى زاينى دەرگەھى دھوكى يى نھو بوويە سەربازگەھەكا ئاشورى و پاشان بوويە باژىرەك و د ژىدەرىن ئاشورى دا ب (مالياتى) ھاتىە نافكرن، كو مالتا نھويە.
- پشتى شكەستنا دەولەتا ئاشورى ل سالا ۶۱۲ ب.ز. ل سەر دەستى مىدى و بابليان، دەفەرا دھوكى كەتىە ژىر دەستەلاتا دەولەتا مىدى. پاشى ل دەوروبەرىن ۵۶۱ ب.ز. كەتىە ژىر دەستەلاتا دەولەتا ھەخامەنشى

(نهمینی).

- د نیقبره‌را سالین ۳۳۱-۱۴۷ ب.ز. و پشتی کو نه‌سکه‌ندری مه‌قدونی دست ب‌داگیر کرنا وه‌لاتین رۆژه‌ه‌لاتی کری، ده‌فه‌را ده‌وکۆ ژێر ده‌سته‌لاتی نه‌سکه‌ندری و پاشی سه‌رکردین وی. نه‌فه‌ قوناغه ب‌چه‌رخ(هیلینی) ده‌یته نیاسین ژ به‌ر کو د فی قوناغی دا شارستانی گریکی و شارستانی رۆژه‌ه‌لاتی تیکه‌لی هه‌قبوونیه. پشتی مرنا نه‌سکه‌ندری ل‌سالا ۳۲۳ ب.ز. نیم‌راتۆریا وی د نیقبره‌را سه‌رکردین وی دا هاتیه لی‌کفه‌کرن. ده‌فه‌رین رۆژه‌ه‌لات ب‌کوردستان و ده‌فه‌را ده‌وکۆ فه‌ بوونیه پشکا سه‌رکردی وی (سلوکۆس Seleucus) نه‌وی ده‌وله‌تا سلوکۆ(۳۱۲-۱۴۷ ب.ز.) دامه‌زراندی و نه‌فه‌ سه‌رده‌مه ب‌قوناغا ده‌وله‌تا سلوکۆ ده‌یته نیاسین و کوردستان ب‌ده‌فه‌را ده‌وکۆ فه‌ ل‌ژێر ده‌سته‌لاتداریا فی ده‌وله‌تی بوون.
- د نیقبره‌را سالین ۲۴۷ ب.ز. - ۲۲۴ ب.ز. نه‌فه‌ ده‌فه‌ره‌ که‌تیه ژێر ده‌سته‌لاتی ده‌وله‌ت فه‌رتی(ئه‌شکانی) ئه‌وا ل‌سالا ۲۵۰ ب.ز. ل‌خوراسان هاتیه دامه‌زراندن. د فی قوناغی دا کوردستان ل‌سه‌ر سی ده‌فه‌رین خودان ره‌نگه‌کی خودموختاری هاتیه لی‌کفه‌کرن و باکووری کوردستانی و ده‌فه‌را بادینان سه‌ر ب‌هه‌ریمما کورددوینی فه‌ بوونه.
- ل‌سالا ۱۱۵ز. نیم‌راتۆری رومانی (تراگان) د ریکا سویری را هیرش کریه سه‌ر هنده‌ک وه‌لاتین رۆژه‌ه‌لاتی نافه‌راستی نه‌فه‌رۆ و پشتی کو حکومه‌تا نه‌رمه‌نیا ژ نافیری به‌ره‌ف‌که‌ندافی فارسی دایه ری و ده‌ست ب‌سه‌ر وه‌لاتی نیقبره‌را دو رۆباران و باژیری هه‌ولیری (ئه‌ربیلی) پایته‌ختی ئادیابین و هاترا (حضر) و بابل دا، گرتیه. هه‌ر وه‌کی دیرۆکنفیس

مجمعه د ئه مین زهکی دبئیژیت: ژ که فن دا دهفهرین زاخو، دهوک و ئاکری
ل رۆژه لاتئ رۆبارئ دجله ب ئادیابین دهاتنه نافکرن.

• د نیقبهرا ۲۲۶-۲۳۷ز. دهفهره دهوکئ که تیه ژیر دهسته لاتئ دهوله تا
ساسانی.

• به لئ د ههردو قوناغین داویئ دا ئانکو د نیقبهرا ۱۴۷ ب.ز. - ۱۱۷ز. دا ئه ف
دهفهره جهئ شه ره نیخا نیقبهرا دهوله تین دهفهرئ و دهوله تا رۆمانی
بوویه. ههتا ل سال ۶۴۱ز. به راهیین سوپایین دهوله تا ئیسلامی گه هشتینه
کوردستانی و دهفهره دهوکئ ژ بوویه پشکهک ژ وهلاتین سهر ب دهوله تا
عه ره بیا ئیسلامی ه.

هه ره وهکی د به ره ره رین ژیده رین دیرۆکی دا دیار دبیت پستی له شکرئ
دهوله تا ئیسلامئ باژیرئ مووسل ل سال ۶۳۹ز. گرتی. ژ ویرئ به ره ف گرتنا
دهفهرین باکوور و باکوورئ رۆژه لاتئ مووسل، ئانکو دهفهرین میرگئ (المرج-
دهشتا نافکوورئ) و ئاکری و ژ ویرئ ژ به ره ف دهفهرین ئیسنفئ و باعه درئ و
پاشی ژ به ره ف دهفهرین دهوک و زاخو چووینه و دهست ب سهر که لایین
کوردان ئامیدی و کواشئ و هرۆرئ و یین دی دا گرتیه. ژیده ره کی دی ئامازه ب
وئ چه ندئ دکهت کو هندهک که لایین دهفهره دهوکئ یا نهو وهک کواشئ و
زهغه رانئ و یین دی سهر ب جزیرا بۆتان فه بوون و خه لکئ فان دهفهران بیئ
شه ر هاتینه د ناف ئیسلامئ دا و له شکرئ دهوله تا ئیسلامی گه هشتیه فان
دهفهران.

ل فیرئ دیار دبیت کو له شکرئ دهوله تا ئیسلامئ ب دو ریگان ب ریگا
مووسل و ب ریگا جزیرئ گه هشتیه دهفهرین نهو سهر ب پاریزگه ها دهوکئ فه.
ب دریژیا حوکمئ چوار خه لیفین راشدین و دهوله تا ئه مهوی ژ ئالیئ والیئ

مووسلیٰ حوکمداری ل دہقہریٰ دہاتہ کرن و شان والیان ژى نوینہریٰں خوہ وہک حوکمداریں فان دہقہران دیاردکرن. ل سہر دہمیٰ ئەمہویان، والیین مووسلیٰ پتر ژ مالباتا ئەمہویان ب خوہ بووینہ و ہندہک جارن ب تایبہت د کاودانیٰ نالوز دا، مووسل دگہل ویلائیہتا جزیریٰ و ئەرمہنستان و نازہریٰجانیٰ دہاتہ تیکہلکرن و وہک ویلائیہتہک سہرہدہریٰ د گہل دا دہاتہکرن.

د سہرہدہمیٰ عہباسیان دا، خەلیفان گرنگیہک تایبہت د دا دہقہرا جزیریٰ و مووسلیٰ، کو دہقہرا بادینان ب خوہقہ دگرت، ژ بہر کو ئەقہ ہەریمہ ہەفتوخیب بوو دگہل دہولہتا بیزہنتی یا ہەفڤک و نہیارا دہولہتا عہباسیان.

ژیدەر دیاردکەن کو د سہر دہمیٰ خەلیفیٰ عہباسی مەنسور د سالیٰن (۷۵۳- ۷۷۴ز) دا ب تایبہت سالا ۷۶۵ بزاقیٰن ہۆزیٰن کوردیٰن دہوربہریٰن مووسلیٰ دژی دہولہتیٰ ب ہیژکەتن و ئەگہریٰ فان بزاقان ژى سہرہدہریا خرابا والیین مووسلیٰ بوو دگہل خەلکی و خویکیٰن گران و لاوازیان وان والیان بوو.

ل دەسپیکا سەد سالیان سیییٰ مشەختی (نەہیٰ زایینی) سہروبہریٰ دہولہتا عہباسیان ہاتہ گوہارتن. دہولہت لاوازیبوو، سہرکردیٰن لەشکریٰن تورک دەستەلاتا دہولہتا عہباسیان گرتنہ دەست، میرگہہیٰن سہربەخۆ ژ خیلافەتیٰ ہاتنہ دامەزراندن، میریٰن کوردان ژى دەست ب بزاقیٰن لەشکریٰ کرن ژ بو دہامەزراندنا دەستەلاتارییٰن سہربەخوہ.

دیارتیرین بزاقیٰن کوردیٰن د قیٰ قوناعیٰ دا ل دہقہریٰ رووداین د سہرہدہمیٰ خەلیفہ موعتەسەم بیلاہ (۸۳۳-۸۴۲ز) بزاقا جەعفەریٰ کورپیٰ مەرخوہش (میرخاس) ییٰ ب میرجەعفەریٰ داسنی دہیٰتہ نیاسین بوو، کو ل سالا ۸۳۸ز، پستیٰ شەرہکیٰ مەزن دگہل والیٰ مووسلیٰ ہاتہ گرتن و ل تکریتیٰ کوشتن.

ل سہر دہمیٰ خەلیفیٰ عہباسی ئەلموعتەمەد بیلاہ ۸۷۰-۸۹۲ز. میرہکیٰ دیٰ

کورد ب نافی عه لی کورئی داودئی کورئی ره هزادی کورد دهر دکه فیت. ئەف میره
سه رکده کی مه زنی (معلثایا - مالتایئ) بوو. خودانی کۆچکین مه زن بوو ل سهر
خابووری، دگهل میر همدان کورئی همدونی ته غلوبی هه فیه ایمانیه کی دژی
والیئ مووسل پیکدئین. به لی والیئ مووسل ل سهر وان زال دبیت و دهنگ و
باسین فی میری هه تا سال ۸۹۲ز. به زه دبن و دفی سالی دا ب فه رمانا خه لیفی
عه باسی د بیته والیئ مووسل.

ب فی رهنگی هه تا سال ۹۴۵ز. دهفهره نهویا پاریزگه ها دهوکی ب ناف سهر ب
والیئ مووسلی یئ دهوله تا عه باسیقه دبیت، به لی به رده وام میرین کوردان د
شهره نیخی دا دبن دگهل دهسته لاتاریا والیئ مووسل، جار سه ربخوه جار نیمچه
سه ربه خوه جار ژی دکه فتنه بهر هیرشین دهوله تا عه باسیان و که لایین وان
دهاتنه خرابکرن و مولک و مالی وان دهاته تالانکرن.

د نیقبه را سالین ۹۴۵-۱۰۵۵ز. چه رخی دهوله تا بووه یهی ل ئیراقا نهو
ده سپیدکه ت. د فی چه رخی دا ئەف دهفهره ژ ئالیئ کارگی ریقه دبیته دو
هه ریمین مه زن؛ هه ریم ئیراقی و هه ریم جزیری، هه ریم جزیری ل سهر سی
پشکین کارگی ری دهیته لیکفه کرن، کو (دیار ربیعه و دیار بکر و دیار مضر)
بوون، دهفهره دهوکی سهر ب دیار (ربیعه) فه بوو.

به ری چه رخی بووه یه یان دهسته لاتا مووسل و دهفهرین سهر ب ویقه د
دهستین میرگه ها همدانیان دا بوو. میرین همدانی ل ده سپیکا دامه زراندا
میرگه ها خوه گرنگیا هیز و شیانی کوردان و خه ته ریاتا وان ل سهر دهسته لاتا
فی میرگه هی دزانی و باوه ری هه بوو کو ب زه حمه ت بشین کونترۆلی ل سهر وان
بکه ن، له وما دهست ب په یمان و خزماتیین سیاسی دگهل مه زنه مالباتین کوردان
و خودانی که لایین کوردان کرن.

ب قى چەندى پتريا كەلايىن دەفەرا دەۋكى كەتنە ژىر دەستەلاتا
حەمدانىان و دەفەر ژى د سەردەمەكى تەنا دا ژيا.

بەلى ب بنەجھوونا دەستەلاتا بووھيەيان ل پايتەختى خيلافەتا عەباسيان
ل بەغدا، ناكوكى د نىقبەرا بوھيەي و حەمدانىان دا پەيدا بوون. بوھيەيان دەست
ب ھىرشان بو سەر حەمدانىان كرن. د سالىن (۹۵۸، ۹۶۴، ۹۷۷ و ۹۷۹)ى دا دەفەرا
بادينان بوو مەيدانا شەرى و كەلايىن دەفەرى كەتنە بەر ھىرشىن بووھيەيان.
كەلا ھاتنە خرابكرن و تالانكرن و خەلكى وان ھاتنە كوشتن و دەربەدەركرن. ل
سالا ۹۸۲ز. و د ئەنجامى شەرەكى دا د نىقبەرا لەشكرى بوھيەي و مير بادى كورد
ل دەفەرا باجەلى (گوندىكى سەر ب ناوچەيا مانگيشى يە ل نيزيك خابوورى)
لەشكرى بوھيەيان شكەست و دەستەلاتا دەفەرى دكەفیتە دەست مير بادى كورد،
بەلى دەستەلاتى قى مېرى گەلەك فەنەكيشا و ل سالا ۹۹۰ز. د شەرەكى دا د
نىقبەرا لەشكرى وى و لەشكرى ھەفپەيمانیا حەمدانى و عوقەيلىان ل پشت
چيائى ئەلكووشى يى ب چيائى دىرى دەيتە نياسين، مير باد دەيتە كوشتن و
لەشكرى وى دشكىت و د بەردەواميا گورانكارىن قى شەرى دا دەستەلاتا
بووھيەيان ل دەفەرى ب داوى دەيت، و ژ سالا ۹۹۰ فە دەفەرا دەۋكى دكەفیتە
ژىر دەستەلاتا مېرى عوقەيلى محەمەد كورى موسەيەبى.

دەستەلاتى مېرگەھا عوقەيلى ل مووسل ئ و دەفەرا دەۋكى سالىن ۹۹۰-
۱۰۹۵ز. فەدگريت، ژ روودانىن گرنگ و يىن پەيوەندى ب دەفەرا دەۋكىفە ھەي د
قى قوناغى دا شەرى نىقبەرا ھەر دو مېرىن برا يىن عوقەيلى مير فراوش و
براى وى (ابى كامل) بوو ل سەر دەستەلاتى مېرگەھى ل سالا ۱۰۴۹ز. د قى شەرى
دا دەفەرا دەۋكى د بيتە گورەپانا شەرى و باژىرى (معلثايا) مالتايى وەك ژىدەر
ناماژى پى ددەن، دەيتە ويرانكرن و تالانكرن. وەك ديار ژ قى سالى و بەرەف

ژوور نافى (معلثاڤا) د بهرپهړين دירוکى دا بهرزهدبیت و هيدى هيدى نافى دهوکى جهى وى دگريت.

هر د سهردهمى عوقهيليان دا ل سالا ۱۰۴۲.ز. نهف دهفهره تووشى هيرشهکا داگيرکهرين هوزين (غز)ين تورک دبیت. نهف هوزه ژ ناقهراستى ناسيا هاتينه و ل بازيړى (رهى) يى ئيرانى نيستهجيپوون. ل سالا ۱۰۴۲ ژ بهر هيرشا (توغرول بهگى سهلجوقى) بهرهف جزيرا بوټان د رهفن، پشکهک ژ وان د دهفهرين بازهدبى و باقهردى و حسينيکى (زاخو) و پيشابوورى را دهين و نهو دهفهره ل سهر دهستى لهشکرى وان دهينه تالانکرن و خهلقى وان دهيته کوشتن و ناوارهکرن.

پشتى جيگيربوونا دهستهلاتا سهلجوقيان ل بهغدا سالا ۱۰۵۵.ز. سالا پاشتر سولتانى سهلجوقى (توغرول بهگ) هيرشهکى د ئينته سهر مووسل و پشتى گرنا بازيړى دهستهلاتا مووسل و دهفهرين دهوکى و يين سهر ب ويقه د دته دست براى خوه ئيراهيم يهنالى. بهلى ژ نهنجامى ياخيپوونا ئيراهيم يهنالى ل سهر براى خوه و هندهک ئالوزيين دى، ئيراهيم يهنال ل سهر دهستى براى خو (توغرول بهگ) د دهيته کوشتن و دهستهلاتا مووسل و دهفهرين سهر ب ويقه جارهکا دى ل سالا ۱۰۶۱ د دته دست ميرى عوقهيلي. د فى قوناغى دا دهستهلاتا مووسل و دهفهره دهوکى ب ناف سهر ب عوقهيليان بوون، بهلى د راستى دا ژ ئالىى کارگيريقه گريدايى ههريمين دهولهتا سهلجوقى بوون.

ههژيه ل فيړى ئماژه ب قوناغا شهرين سهلاهدينى نهيووبى و سهردهمى دهولهتا نهيووبى د سهد ساليا يازدى زايينى و روى کوردان بدهين، نهمازه خهلقى دهفهره ههکارى کو پاريزگهها دهوکا نهفرؤ پشکهک بوو ژ ههکارى.

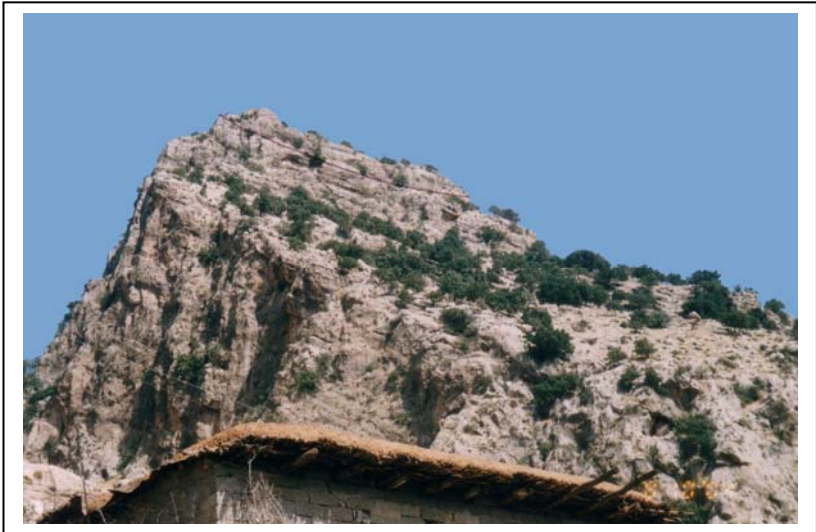
کہلا نہر مہشتی

کہلا ہرؤری

کهلا شابانی

کهلا شوشی ژ لایی باشوری و روژناقای شه

ژ بلی پشکداریا ب هزاران ژ خه لکی دغه ره دگهل له شکرئ سه لاهه دینی، گه له ک ژ که سایه تیئن نیژیکین سه لاهه دینی و یین رؤل د دهوله تا ئه یوبی دا هه ی ژ وهلاتئ هه کارئ یان دغه را بادینان بوون. ژ وانا (مهشتوبئ هه کاری و میر خوشترینئ هه کاری و میر زیانوددین عیسا کورئ محمه دی هه کاری و میر عیسا ی هه کاری و یین دی.

ل سالا ۱۰۹۵ز. ژیی دهسته لاتا عوقه یلیان ل سهر دهستی میرئ سه لجوقی (کربوقا) ب داوی دهیت و قوناغا دهسته لاتا والیین سه لجوقی ل مووسلئ و دغه ره یین دهوکئ ده سپدکته کو ژ سالا ۱۰۹۵-۱۱۲۷ز. فه دگریت.

ژ روودانین گرنگین فی قوناغا دهسته لاتئ، والیین سه لجوقی ل مووسل ئ یین په یوهندی ب دغه ره یین سنوورئ نهؤ یی پاریزگه ها دهوکئ فه هه ی هیرشا والیین سه لجوقی (جیوش بهگی) بوو بو سهر دغه ره یین زوزان و هه کاریان ل سالا ۱۱۱۵ز، دغه را دهوکئ ژی کو سهر ریکا فان هیرشان بوو، توشی گه له ک زیانان بوو و که لایین وئ هاتنه خرابکرن.

ل سالا ۱۱۲۷ز. میر عیماده دینی زهنگی دهسته لاتا مووسل د گرتنه دهست و داویئ ب حوکمداریا والیین سه لجوقی دئینیت و قوناغا سه رده می میرگه ها ئه تابه گی ل مووسل و دغه ره یین سهر ب وئفه ده سپدکته و هه تا (۱۲۶۱)ز. فه دکیشته.

میرئ زهنگی گرنگیه ک تایبهت ددا دغه ره یین کوردیین جیرانین مووسل. ده می میرگه ها زهنگی هاتیه دامه زانندن سی میرگه هین کورد یین بچووک و سه ریخوه ل دغه ره ی هه بوون:

- میرگه ها هه کارئ ل که لا ئاشهب (ئاشاوا) و ئامیدی و ده وره یین وئ.
- میرگه ها حه میدی ل دغه را ئاکرئ و شوئی.

• میرگه‌ها مه‌هرانی ل که‌لایین ده‌وروبه‌رین زاخۆ.

ژ بهر کو میر عیماده‌دینی ئەف میرگه‌هه ب مه‌ترسی ل سه‌ر میرگه‌ها خوه و پرۆژی به‌رفره‌هکرنا سنوورپن خوه د پاشه‌رۆژی دا، دزانین. بزافکرنا فان میرگه‌ه و که‌لایان بیخه‌ ژیر ده‌سته‌لاتا خوه، ل سالا ۱۱۳۲. ده‌ست ب میرگه‌ها چه‌میدی ل ئاکری کر و هێرشین له‌شکری کرنه سه‌ر فی میرگه‌هی. سه‌ره‌رای به‌رگریا میر عیسانی چه‌میدی میری فی میرگه‌هی، به‌ئ نه‌شیان خوه ل به‌ر هێرشا له‌شکری زه‌نگی بگرن و ده‌فه‌ر و که‌لایین میرگه‌هی ل سالا ۱۱۳۳. هاتنه‌ستاندن و ژیی میرگه‌هی ب داوی هات.

هه‌ر ب فی ره‌نگی و د هه‌مان سالدا له‌شکری زه‌نگی هێرش کره سه‌ر میرگه‌ها هه‌کاری و بنگه‌هی وی که‌لا ئاشه‌ب و ده‌ست ب سه‌ر میرگه‌هی و که‌لایین سه‌ر ب ویقه وه‌ک که‌لا هه‌رووی، جدیدکی، گری سۆر و یین دی دا گرت و هه‌موو میر و پسمیرین به‌رگری ژ فان که‌لایان کری گرتن و کوشتن. ل سالا پاشتر ئانکو ۱۱۳۴. هێرش بره سه‌ر که‌لا نیروه و ده‌فه‌رین وی و که‌لا نیشی و ده‌فه‌را سارحه‌ئی و ده‌ست ب سه‌ر وان دا گرت.

ل سالا ۱۱۴۲. بو جارا دووی میر عیماده‌دینی زه‌نگی ب سه‌رکردایه‌تیا جیگری خوه (جغر) هێرش بره سه‌ر که‌لا ئاشه‌ب و ده‌ست ب سه‌ردا گرت و ویرانکر. د ئەنجامدا سه‌ر ژ نوو که‌لا ئامیدی ئافاکره‌فه. مه‌ره‌ما زه‌نگی ژ سه‌ر ژ نوو ئافا کرنا که‌لا ئامیدی ئەو بوو ئەف که‌لایه ب حوکمی جهی خوئی ئاسی نه‌بیته سه‌نگه‌ره‌ک بو خرقه‌به‌وون و به‌رگری و یاخیبوونا کوردان دژی ده‌سته‌هلاتا وی و مه‌ره‌مین وی یین له‌شکری د پاشه‌رۆژیدا، به‌لکی ببیته بنگه‌هه‌ک بو له‌شکری وی بو به‌رسنگرتنا هه‌ر بزافه‌کا کوردان ب مه‌ره‌ما زفراندنا ده‌سته‌لاتا خو ل سه‌ر وان که‌لایین له‌شکری زه‌نگی ده‌ست ب سه‌ردا

گرتی.

هەر د سالای ۱۱۴۲ز. دا میر عیمادهدینی زهنگی ب ریکا جیگری خۆ (جغری) دهست ب سهر که لایین میرگهها مههرانی وهک که لایین شابانی، کواشی، ربیی، زهعهفرانی و ئەلکی دا گرت.

ب فی رهنگی گشت که لایین پارێزگهها دهۆکی یا نهۆ ژ ئالیی میر عیمادهدینی فه هاتنه داگیر کرن و دهستهلاتی وان دا دهست جیگری خۆ (جغری) و وی ژ ی نهراسته وخۆ ب ریکا چهند بریکار و سههرکارهکین خۆ دهستهلاتاری لیدکر.

ب فی رهنگی و ههتا سالای ۱۲۲۱ز. دهههرا بادینان سهر ب میرین مالباتا نهتابهگی ل مووسلی بوو و ب ریکا چهند بریکار و چهند سههرکارهکان حوکمداری لی دهاته کرن و دهههر کییم جارن د کاودانهکی تهنا دا بوو، بهلکی پرانیا دهمان گورهپانا شهر و ههفرکیین نیقهبهرا مهزن و میرین فی مالباتی بخۆ و شهر ههفرکیین وان دگهل میر و حوکمدارین دهههرین دی.

د نیقهبهرا سالین ۱۲۱۸-۱۲۲۱ دهههرا دهۆکی مهیدانا شههره نیخهکا دژوار بوو د نیقهبهرا بهدره دین لوتلوتی شوونگری میری مووسل و عزه دین مهسعوود و عیمادهدین زهنگی سیی سهر دهستهلاتا مووسل و د نهجامدا بهدره دین لوتلوتی دهستهلاتا مووسل و دهههرین سهر ب ویقه ژ وان ژ دهههرا دهۆکی گرته دهست و ههفرکیین وی ژ مووسلی دوورکهتن.

دهستهلاتا بهدره دین لوتلوتی ههتا سالای ۱۲۵۹ز. فهکیشا، ژ روودانین گرنکین پهیهوندی ب دهههریقه ههه د فی قوناغی دا هههرفتنا که لا زهعهفرانیی و چه دیده بوو، نهو ژ ی نهجامی بیقه لهزهکا ب هیز ل دهههری، زیدهباری بهفر و بارانین بۆش، یین ل سالای ۱۲۲۵ز. بارین.

بهدرهدين لوتلوتى د سهر دهمى دهستهلاتداريا خو دا گهلهك ب دژوارى
سهردهرى دگهل كوردین ئیزدی كر. د وی چاخى دا شیخ شه مسهدين (بابى)
محمد حسن كورپى سه خر كورپى عدی كورپى مسافر)ی ههكارى سهركرديهتيا وان
دكر و ژیدهران ب (كوردين عهدهوى/ الاكراد العدویة) نافكرینه و ب فیل و
خاپاندن شیخ شه مسهدين گازى كره مووسل و ل ویرى گرت و پاشان ل ساللا ۱۲۴۶
كوشت.

ههروهسان ل ساللا ۱۲۵۴ز. هیرشكره سهر پهرسگهها لالش و پشتى شهرهكى
كورت و شكهستنا ئیزديان د شهرى دا، گورا شیخ نادى تيكدايه و ههستيكيى وی
ئیناينه دهر و سوتینه. وهك كاردانهفهك بو فى زورداریى و وهك بهرگرى ژ
پیرۆزيبین خو ئیزدی پيكهاتن هیرشى ببهنه سهر مووسل و گوندين وان تالان
بكهن، بهلى بهدرهدين لوتلوتى ب فى چهندی زانى و بهرسینگی وان گرت و
هژمارهكا مهزن ژى كوشتن و گهلهك ژى ب ئیخسیرى گرتن.

ههتا گههشتنا هیرشین مهغولان بو نيزيكي سنوورین ئیراقى و گرنا
بهغدا ژ ئالىی هولاكویشه ل ساللا ۱۲۵۸ ز، لوتلوتى دهستهلاتدارى ل مووسل و
دهفهريین سهر ب ویشه دكر. د فى قوناغى دا دو دهستهلاتدارى ل دهفهره بادینان
ههبوون، دهفهره ئامیدی و كهلايین سهر ب ویشه سهر ب دهستهلاتداريا
بهدرهدين لوتلوتى فه بوون و كهسهكى ژ مهمالیکان ب نافى عیزهدين ئایباخ
حوكمدارى لى دكر. دهفهره ئاکرى و شوشى ژى ژ ئالىی میرهكى كورد ب نافى میر
(موبارههدين كهك) فه حوكمدارى لى دهاتهكرن. ههر وهك دیار دهفهره بادینان
نهكهتیه بهر هیرشا مهغولان ژ بهر كو دهفهره ئامیدی سهر ب لوتلوتیقه بوو و
ئهو ژى ژ ئالیگرین مهغولان بوو و حوكمدارى ئامیدی ژى پشتى گرنا مووسل
ژ ئالىی مهغولانقه ئالیگریا خو بو مهغولان نوو كرهفه، و میرى دهفهره ئاکرى

ژی ژ بو پاراستنا وهلاتی خو ژ ویرانکرنی، سهرا هولاکوی دا و وی ژی پیشوازییا وی کر و ریژ لیگرت و میراتیا وی بو هیلا.

پشتی مرنا لولئوی ل ساللا ۱۲۵۹ مووسل و دهقرین وی ژ وان ژی دهقهره دهوکی دبنه پشکا کورپی وی یی مهزن و کورهکی دی جزیری وی یی دی دهقهره سنگالی ب بهر دکهفیت و هولاکوی ژی ئەهف لیقفه کرن پهسهند کر. ل دووف فی لیقفه کرنی ژ نامیدی ههتا نیسفنی (شیخان) دبنه پشکا (مهلك نیسماعیل) و بریکارین وی حوکمداریی لی دکهن.

د ئەنجامی وەرگوهارتنین سیاسی و شکهستنا مهغولان د شهری (عهین جالوت) دا، ل ساللا ۱۲۶۰ کورپی بهدره دین لولئوی بهرهف نالیگریا مهمالیکان ل مسری دچن و ههر سی دهقرین حوکمداریا خو د هیلن و دچنه مسری جهم سولتانی مهملوکی ل ساللا ۱۲۶۱. پاشتر مهلك نیسماعیل ب فهرمانهکا سولتانی و ب پشتهفانیا لهشکری د زفریتهفه مووسل و دهستهلاتی دگریتهفه دهست، بهلی پاشی مهغول باژییری دۆرپیچ ددهن و د ئەنجامدا مهلك نیسماعیل خو ب دهستفه د دهت و د ههمان سال دا دهیته کوشتن.

پشتی کو د فی سالی دا ۱۲۶۱.از. مووسل کهتیهفه دهست مهغولان، هیرشا وان بهرهف جزیرا بوتان هات و نهو ژی گرت، د فی دهمی دا تنی نامیدی ما ژ نالیی مهغولان فه نههاتیه گرتن، بهلی حوکمداری وی عیزه دین نایباخ نهو ب خو چوو سهره دانا سهرکردی مهغول (سنداگو) و شیا دهستهلاتداریا خو ل نامیدی بیاریزیت و دهقری ژ هیرشا مهغولان دووربگریت.

ژ فی سالی و بهرهف ژور دهقهره دهوکی کهته ژیر دهستهلاتا راسته وخویا مهغولان و دهستهلاتداریا مالباتا بهدره دین لولئوی ل دهقری ب داوی هات. پشتی مرنا هولاکوی ل ساللا ۱۲۶۴.از. کورپی وی (تاباقا خان) ل شوونا وی دهستهلاتا

ئىمىراتورىيى گرتە دەست و ئەف قۇناغە ب قۇناغا سولتانىن مەغۇلان يان ئىلخانيان دەيتە نياسىن.

ھندى پەيوەندى ب دەفەرا دەۋكى و كاودانى وى يى سىياسىقە ھەيە د قى قوناغى دا، ژىدەران تنى دو كورتە ئامازە پىكرىنە، يەك ژ وان دىبىژىت: حوكمدارى ئامىدىي عىزەدىن ئاباخ ل سالا ۱۲۶۸ سەرا (ئاباقاخان) ل باژىرى (مەراغە) يى كوردستانا ئىرانى داىە داکو پىشتىگىريا وى بو خو راکرىت و دەستەلاتا خو ل ئامىدىي بپارىژىت و پىشتى قى دىروكى دەنگوباسىن عىزەدىن ئاباخى مىرگەھا وى نىنن.

ژىدەرەكى دى دىبىژىت: سەردەمى والىي مووسل (مەسعوود بەركۆتى) ۱۲۶۷- ۱۲۶۸ ھەر دو مىرپىن ھەكارى ئەبوبەكر و براىي وى عەلى حوكمدارى ل ئامىدىي و كەلايىن سەرب و ئىقە دكر. ئەبوبەكر ژ دەستەلاتا مەغۇلان ياخى دبىت و ب پىلانەكا والىي مووسلى دەيتە كوشتن، بەلى براىي وى عەلى ل دەفەرا ھەكارى سەربەخو د مىنىت و ھەتا دەغەرا داوىي دكەت و پاشتر كورپ وى (غەرسەددىن) جەھى وى دگرىت و كەلا ھەرورپ دكەتە بارەگايى خو.

بەلى دەفەرا ئاكرى و شۆشى ھەر د مىنن ل ژىر دەستەلاتا مىر موبارزەدىن كەكى، يى كو دگەل مەغۇلان پىكھاتى و شىاي دەستەلاتارىيا خو ھەتا ژىي وى ژ نۆت سالان بۆرى بپارىژىت.

د قۇناغىن داوىي يىن حوكمدارىيا ئىلخانان دا ب تايبەت ل سەردەمى دوا ئىلخانى وان (ئەبو سەعید بەادر كورپ خودابەندە ۱۲۱۶-۱۲۳۵) شەرەنىخىن نافخوىي سەرا دەستەلاتارىي كەتنە د نىقبەرا وان ب خو دا. ئەف كاودانە ب باشى بو كوردستانى زقرىقە و ھندەك ژ مىر و مەزنىن كوردان شىان مضى ژ قى كاودانى وەرگرن و ھندەك مىرگەھىن كوردى دامەزرىنن؛ ژ وان ژى مىرگەھا

بادینان (نامیدی).

گهلهك بۆچوونین جودا دهربارهی سالا دامهزاندنا فی میرگههی و دامهزینهری وی ههنه، ژ وان:

هندهك دبیژن: ل سالا ۶۰۵مش/۱۲۰۸ز. هاتیه دامهزاندن، هندهكین دی دبیژن ل سالا ۶۵۹مش/ ۱۲۶۲ز. لسهر دهستی میر بههائهددین کورپی میر شهمسهدین هاتیه دامهزاندن، هندهكین دی سالا۱۳۰۰ز. ب سالا دامهزاندنا فی میرگههی دادنن. بهلی ب بۆچوونا مه یا ژ ههموویان پتر جهی باوهریی سالا (۷۴۰مش/ ۱۳۲۹-۱۳۴۰ ز.) هاتیه دامهزاندن و دامهزینهری میرگههی زی (حاجی کورپی عومهر)ه. ل سالا ۷۴۰ش ۱۳۳۹ز. حاجی کورپی عومهری شیا داویی ب دهستلاتداریا میری ئاسوریی مهسیحی مهلك گاوی یان مهلك گازی بینیت و میرگهها خو، ئانکو میرگهها بادینان دامهزینیت. ههژیه بیژین کو ئهف دهستلاتداریا ئاسوریا مهسیحی د یهك دو سالیی داویی دا ب هاریکاریا دهولهتا ئیلخانینی مهغولی ئهوا پایتهختا وی ل بهغدا هاتبوو دامهزاندن.

فی میرگههی ههتا سالا ۱۸۴۲ز. فهکیشا ئانکو ژیی وی ۵۰۲ سال بوون و زنجیرا میرین میرگهها بادینان ب حاجی کورپی عومهری دهسپدکته و ب میر ئیسماعیل پاشایی دووی ب داویی دهیت.

میرگهها بادینان ل دهسپیکی ل ئامیدی و دهورو بهرین وی هاته دامهزاندن و هییدی هییدی سنوورین وی بهرفره بوون ههتا ل دهسپیکا سهدسالی شازدی زایینی سنوورین وی زاخو و ئاکری و دهوک و دهقرین شیروان و برادوست فهگرتین. ژ دهسپیکا فی سهدسالیی توخیی میرگهها بادینان رهنگه باوهرپیکنهك، ب ئهفی رهنگی ل خواری، ب خو فه گرت:

ژ ئالیی باشووریهه توخیی میرگههی ژ ئهسکی مووسل دهسپدکته و د

چيایى مهقلوبيرا دهرباز دبیت و ههتا دگههیته کنارین رۆبارى گوملى كو ئهفه سنوورى نيئبههرا ميرگهها بادينان و ويلايهتا مووسل بوو. ل باشوورى رۆژهلاتى رۆبارى زى يى مهزن توخيبي نيئبههرا ميرگهها بادينان و سوران بوو، ئهفه سنووره ب خيچهكا ئاشۆپى دريژ دبوو و د باكوورى دهفهرا بهرادوست را دهرباز دبوو و ل رۆژهلاتى دگههسته سنوورى ئيرانى. ل باكوورى رۆژهلاتى زى سنوورى ميرگهها بادينان دگهل سنوورى ميرگهها شهمدينان بوو. ل باكوور زى ههفسنوور بوو دگهل ميرگهها ههكارى و زنجيرا چيابين ئۆرهمارى كو ب چيابين تيارى دهينه نياسين، توخيبي نيئبههرا فان دو ميرگههان بوو. ل باكوورى رۆژئافا و ل رۆژئافاى زى ههفسنوور بوو دگهل ميرگهها بۆتان و خيچا ژ پيشيابوورى دهسپيدكته و ب دريژيا رۆبارى هيزل و چيايى شرنهخى و رۆبارى دجله سنوورى نيئبههرا ههر دو ميرگههان بوو.

ههر چوار باژيرين مهزنين پاريزگهها دهوكى ئامپيدى، دهوك، ئاكرى و زاخوب باژير و دهفهرين سهر ب وانقه ب ههفرا سهر ب ميرگهها بادينان بوون. د چوار دههسالين داويى ژ ژيى ميرگهها بادينان دا، ئانكو ژ دهسپيكا سههساليا نوزديقه، ميرگهه تووشى كاودانين ئالوز بوو، شيان و سهروهريپن وى بهرهف لاوازيى دچوون. ل سهردهمى مير محهمهد سهعيد پاشاى ۱۸۲۵- ۱۸۳۴ سهرهلدان و ياخيبوونين هۆزان دژى ميرگهه دهسپيكرن و د ههمان دم دا ناكوكى و ههفركيان د نيئبههرا عهشيرهتان ب خو ژى دهسپيكرن.

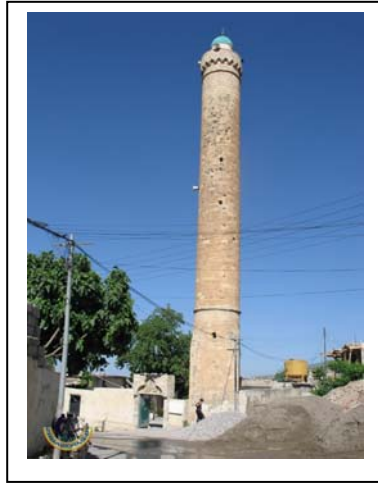
هۆزا بهروارى ب سهروكاتيا مهلا عهبدولقادري مايى دژى ميرى رابوو. ميرى ب خو سهركردايهتيا هيرشهكى بو سهر فى عهشيرهتى كر، بهلى ديت وى شيانين شهري وان نينن، ب نهچارى ل ريكهكا ئاشتيانه گهريا بو چارهكرنا ئارپيشى. مهلا عهبدولقادرب بهرهفانيا مستهفا ئاغايى زيبارى ههفالى ميرى هاته

دهرگه‌هی نأفاهیئ میرگه‌هی

شوونه‌وارین مه‌دره‌سا قویا

منارا نامیدی

شوونه‌وارین برا بلبل

نامیدی و دگهل میری پیکهاتن. میری ژی ریز ل دهستهلالتی وی و پلا وی یا
ثایینی گرت.

هه ر د سهردهمی فی میری دا هه ر دو هوزین سلیفانهیی و زیباری دژی
دهستههلاتا میرگههی راهوستیان و خوگ و باج نه دان. میری هیرشهکا
نه سه رکهفتی گره سه ر هوزا سلیفانهیان. ئارپشا هیژ مهزنتر پهیدابوونا ناکوکی
بوو د نیقبهرا هوزا مزووریان و میرگههی و هوزا مزووریان و ئیزدیان دا.

چه نندین فاکتهرین دی یین نافخوی و دهرقه رۆلی خو د لاوازکرنا
میرگههی دا هه تا ژ نافرنا وی دا هه بوون، ژ وان؛ شه رهنیخ و هه فرکیا نافبهرا
مالباتا میران ب خو کو دهولهتا ئوسمانی رۆلهک گرنگ د خوشرنا ئاگری فی
شه رهنیخی و بهر فدهکرنا ناکوکی دنافبهرا مالباتا میرین نامیدی دا هه بوو.

ژ فاکتهرین دهرقه یین کاریگهری د لاوازکرنا میرگههی و پاشتر ژ نافرنا
وی دا هه ی؛ پهیدابوونا دهستههلاتا مالباتا جه لیلیان بوو ل مووسلی. ههروهسال
سالا ۱۷۲۸ میرگهها سووران بوو ل رهواندزی وهکو هیزهکا نوو هاته مهیدانی، ب
تایبهت ل سهردهمی میرمه مه د پاشایی رهواندزی کو نه قلنآف دبیزنی (میری
کۆره).

هندی په یوهندی ب دهستههلاتاریا مالباتا جه لیلیانقه هه یه، نهو ب خو
بهردهوام ناکوکی د نافبهرا میرگههی و دهستههلاتاریا مووسل دا هه بوو.
میرگههی هه ردهم دقیا دهستههلاتاریا خو یا سه ربه خو یان یا نیمچه
سه ربه خو ییا خو د چوارچوقی دهولهتا ئوسمانی دا بیاریزیت و دهستههلاتاریا
مووسل ژی دقیا نهو دهستههلاتاریی ل میرگههی و دهرقه رین سه ر ب وی فه
بکته، یان ژی د ریکا میرگههی را حوکمداریی ل دهرقه را بادینان بکته. ئانکو
میرگهه سه ر ب دهستههلاتاریا مووسل ئی فه بیت. نهف ناکوکیا ل نافبهرا میرگههی

و مووسل، بهر فردهتر لى هات پشتى جه ليليان دسته لاتا مووسل گرتيه دست.

گه فا دى ل ميرگه هئى ژ ميرگه ها سوران بوو. ل سالا ۱۸۱۳ محمه مد پاشايى رهواندزى يئى نافدار ب (ميرى كوړه) ميراتيا ميرگه ها سوران گرتيه دست، ب ميراتيا وى چه ركه كئى نوو ل سهر ئاستى نافخويى و دهرقه د ديروكا قئى ميرگه هئى دا دهسپيكر، ژ ئه نجامئ ته ماکاريين قئى ميرى بو بهر فردهكرنا دسته لاتا خو ل سهر دهفهرين ميرگه هئى دى.

ميرگه ها بادينان زيان فيكته تيا يهكى بوو ژ قئى سهردهريا ميرى رهواندزئى، يهكهم هيرشا قئى ميرى بو سهر دهفهرين ميرگه ها بادينان ل سالا ۱۸۱۶ بوو. د قئى سالى دا ميرى رهواندزئى دست ب سهر دهفهرين برادوستان و شيروانيان دا گرت، كو ههر دو سهر ب ميرگه ها بادينان فه بوون. پاشتر هيرشكره سهر دهفهره زيبار و دست ب سهر نيقه كا دهفهرئى دا گرت.

ههر وهك ئامازه پئى هاتيه كرن د قئى قوناعئى دا ميرگه ها بادينان تووشى گه لهك ئارپشه يين نافخويى و دهرقه ببوو، بوونه ئه گهرئى ئه قئى ته ماهيا ميرى كوړه. ئه و بوو، ياخيوونا هوژا مزووريان ل سهر دسته لاتا ميرگه هئى و نه دانا خويكى و شه رهنيا وان دگهل ئيزدييان بوونه به هانه بو ميرى رهواندزئى هيرشئى بينته سهر ميرگه ها به هدينان.

ل مه ها ئادارا ۱۸۳۲ له شكرئى ميرى رهواندزئى ژ روبرئى زئى دهر بازوو و يهكهم گوندى ئيزديان يئى كه تيه بهر وكا وان گوندى كه له كئى بوو كو ب كه له كا داسنيان دهاته نافكرن. له شكرئى ميرى رهواندزئى ب يهكجارى قرا خه لكئى قئى گوندى راكر و هيرش دو مانند.

ل ۱۵ ئادارا ۱۸۳۲ شه ركه كئى مه زن د نافبه را له شكرئى ميرى رهواندزئى و ئيزديان و هيزين ميرى ئاميدئى دا قه ومئى. شه رى دو روژان فه كي شا و د

ئەنجامدا ھېزىن مېرگەھى ب دژوارى شكەستن و زيانين مەزن فيكەتن. ھژمارەك مەزن ژ ئيزديان ھاتنە كوشتن و يين مايى ژ وان ژى مېرى ئيزديان عەلى بەگى داسنى و نيزيكين وى رەفينە جھين دوور، ھندەك چوونە جيايين جودى و تۆرەابدين و شنگالى و ل جھين بلندين چيا خوە پاراستن و ب ھزارانين دى پەنا بىرنە بەر باژيرى مووسلى. ئەفى شەرى بەرگى يا مېرگەھى لاوازر و دەرگەھين ھەمى دەفەرەن لېەر مېرى كۆرە فەكرن.

چاوا بت، پشتى چەندىن شەر و پىلانان، ل ۶ خىزىرانا ۱۸۳۳ لەشكرى مېر محەمەدى رەواندى كەلا نامىدى، پايتەختى مېرگەھا بادىنان داگىر كر.

پشتى مېرى رەواندى نامىدى و دھوكى و دەفەرين دىين بادىنان گرتىن، دەست ب رىكخستنا كاروبارين لەشكرى ل فان جھان كر، ھەتا ئاستەكى باش ئاسايش و تەناھى ل دەفەرى بەلافكرى و مووسا بەگ، مامى مېر محەمەد سەعيد پاشاى ھەك مېرى نامىدى دانا و بەرەف داگىر كرنا دەفەرين سەر ب مېرگەھا بوۆتان فە كەتە رى.

پاش سەرھلەدانەكا خەلكى نامىدى و پشتراستبوننا مېر محەمەدى كو بى ھارىكاريا مالباتا مېرىن سىقدىنان ئەو نكارىت حوكمدارى ل دەفەرى بكەت. ئىسماعىل بەگ ژ بنەمالا مېرىن نامىدى كرە حوكمدارى دھوكى و زاخو، سەعيد بەگ كرە حوكمدارى ئاكرى، بەلى رەسوول بەگ، براىى خو ھىلا حوكمدارى نامىدى.

د دەھساليا سىبى دا ژ سەدساليا نوزدى دا دەولەتا ئۆسمانى بەرھەفى كر بۆ سەپاندنا دەستەلاتا مەلبەندى و نەھىلانا حكومەتین ھەرىمى. لەو ھەمى مېرگەھين كوردان بوونە ئارمانجا لەشكرى ئۆسمانى.

ل سالا ۱۸۳۱ ئۆسمانىان دەستەلاتا مەمالىكان ل بەغدا ب داوى ئىنا.

ل سالا ۱۸۳۴ئى دەستەلاتا جەليليان ل مووسل ب داوى هات.

ل ۱۸۳۵ئى و پېھەل، بېيارا نەھیلانا مېرگەھا سۆران و يېن دى، بوو

پارچەپەك ژ بەرنامى كارى ل ستەنبۆئى و مووسلى.

د فى دەمى دا واليى مووسل، محەمد ئىنجە بەيرەقدار و واليى بەغدا
عەلى رەزاي بەرھەفيا ھېرشى بۆ سەر مېرگەھا بادىنان دكرن. عەلى رەزاي د فيا
ب رېكا چەكى ئايىنى رېكى ل بەر ھېرشى بۆ سەر ھەر دو مېرگەھان خۆش
بگەت و پەيوەندى ب سەرۆك عەشیرەت و شېخ و زانايىن ئايىنىقە كر دا كو
پشتەفانيا وان بگەن بۆ ھېرشى. ژ كەسايەتېن پەيوەندى پېقەكرين زانايى
ناقدار شېخ نورەدىنى بريفكانى(۱۷۹۰-۱۸۵۱) بوو، ھندەك كەسايەتى ھنارتنە جەم
وى و ژى خواستن بچىتە جەم عەلى رەزاي و بەرامبەرى فى چەندى ژى دى ۱۵
گوندىن دەفەرا چىايى مەقلوبى وەك خەلات ژ عەلى رەزاي وەرگريت. بەلى شېخ
رازى نەبوو و گۆت: (ئەز بۆ مالى دنيايى ل ديوانا زالەكى ناروونەم).

سالا ۱۸۲۵ ھېرشا بەيرەقدارى بۆ سەر بادىنان دەسپېكر دەفەر ل دووف
دەفەرى فەگرتن و ويرانكرن ھەتا گەھشتیە دەورو بەرىن ئامپىدى و پشتى
دۆرپېچەكى شيا ئامپىدى بگريت بەلى ئىسماعیل بەگ و رەسوول بەگ ھەر دو ژ
دەستان رزگار بوون.

ئىسماعیل بەگى بېيار دا ب ھەر رەنگەكى ھەبىت ئامپىدى ژ دەستېن
لەشكرى ئۆسمانى رزگاربەكتە. مېرى رەواندىزى ژى ھیزەك ھنارتە ھارىكاريا وى.
كەلا ئامپىدى دۆرپېچدا و داخواز ژ خەلكى ئامپىدى و زانايىن وى ژ وان ژى مەلا
یەحىيائى مزوورى كر د ھارىكاربن. پشتى دەمەكى لەشكرى ئىسماعیل بەگى
ئامپىدى گرت و دەست ب سەر لەشكرگەھى ئۆسمانى دا ل باژىرى گرت.

پشتى ئىسماعیل بەگى دو ھېرشىن ئۆسمانىان شكاندىن و ئىمناھى ئىنايە

دهفهری، رهسول بهگ دگهل شهشسهه چهكدارین وی گازیکره ئامیدی و وهك
حوكمدارئ ئامیدی هیلا و ئهوب خو ب سهرفرازی و د ناف پيشوازیهكا گهرمدا
زفهری دهوکی.

پشتی پلانا رهشید پاشای سهرنهكهفتی و حافز پاشا نه شیای ئامیدی
بگریت، بزافین والیین مووسل و بهغدا بو زفراندنهفا وان دهفهرین بادینان یین
ل فی داویئ ژ دهستداین بی ئهجام بووین، رهشید پاشای ب مهرما ری
خوشکرنئ بو ئارمانجئ سهرهکیئ دهولهتا ئوسمانی کو ژنافرنا میرگهها سوران
بوو، ل سالا ۱۸۳۶ د ریكا دهفهره بوٲان را هیرش کره سهر زاخو و باژیر دؤرپیچدا
و داگیرکر.

پشتی ئیسماعیل بهگ بی هیفی بووی، ئامیدی بی شهر دا دهست رهشید
پاشای. وی ژی دهستهلاتا ئامیدی و میرگهها بادینان دا دهست ئیسماعیل بهگی
و عهلی رهزایی والیی بهغدا ژی باوهری ب دهستهلاتداریا ئیسماعیل بهگی ل سهر
میرگهها بادینان ئینا ههر وهکی بهری هینگی والییین بهغدا باوهری ب
دهستهلاتداریا میرین بادینان د ئینا. ب فی چهندي پشتی ئیسماعیل بهگی خو
ژ میرئ رهواندزی دهورگرتی ل بهارا ۱۸۳۶ دوباره دهستهلاتداریا میرگهها بادینان
زفراندهفه دهست مالباتا میر سیفدینان.

ل تهباخا ۱۸۳۶ لهشکری ئوسمانی پشتی کو ژ هموو ئالیانقه هیرش کریه
سهر میرگهها سوران و پایتهختئ وی رهواندزی دؤرپیچدای، شیان داویئ ب
دهستهلاتا فی میرگههی بینن. میر محمهده پاشایی رهواندزی هاتهگرتن و
هنارتنه ستهنبولی.

حوكمداریا میر ئیسماعیل بهگی ل میرگههی سالین ۱۸۳۶-۱۸۴۲ فهکیشا. ل
دهسپیکئ کاودانی میرگههی یئ تهنا بوو، ههتا ئاستهکی دهفهرئ ئافهدانی ب خو

فە دیت. بەلێ ل نیفا دووی ژ سالا ۱۸۳۷ئ والیی بەغدا ب سەرکردایەتیا کەتخودا مەلا حوسین ئاغای هیڕشەك ەنارتە سەر دەفەرە بادینان. بەلێ ئیسماعیل پاشای خوێل بەر هیڕشی گرت و شکاند. پاشتر عەلی رەزایی والیی بەغدا ب خوێ سەرکردایەتیا هیڕشی کر و شیان پشتی دەمەکی ئامیدی دۆرپیچ بکەن و ئیسماعیل پاشا زنجیرکری ب دیلی ەنارتە بەغدا و برایی وی عەبدولقادر ل شوونا وی دانا. فی جاری دوورکەفتنا ئیسماعیل بەگی ژ ئامیدی گەلەك فەنەکیشا و ژ ئەنجامی بی سەرۆبەریا کاودانی دەولەتا ئۆسمانی و شەرەنیخا وی دگەل محەمەد عەلی پاشایی والیی میسری، عەلی رەزا، والیی بەغدا ب نەچاری ئیسماعیل پاشا زفراندەفە سەر دەستەلاتا وی ل ئامیدی.

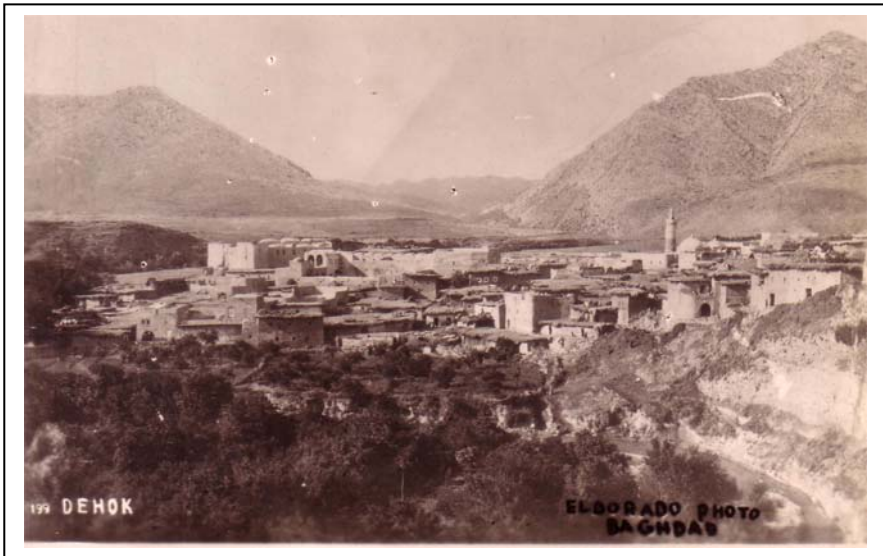
ل پاییزا ۱۸۴۲ پشتی چەند ناکۆکیان، لەشکری ئۆسمانی بو جارا دووماهی پایتەختا میرگەها بادینان ستاند و ژیی میرگەهی یی نیزیکی شەش سەد سالان فەکیشای ب داوی ئینا^(۱).

ژ وی رۆژیفە ەتا سالا ۱۹۶۹ئ کو دەوک تیدا بوویە پارێزگەها، گشت دەفەرە بادینان ب رەنگی چەند دەفەرداریان (قەزا/ قایمەقامی) کەتە ژیر کارگیری راستەوخویا (سنجەق/ لیوا/ پارێزگەها) مووسلی.

(۱) ل سالا ۱۸۷۲میر ئیسماعیل پاشا دوا میری میرگەها بادینان ل بەغدا وەغەرا داوی کر و ل گۆرستانا شیخ عەبدولقادر گەیلانی هاتە فەشارتن.

پاریزگه هکرنا دهۆکی

دهقهرا بادینان، کو سنوورین پاریزگهها دهۆکی یا ئهفرۆ فه دگریت هندهك تایبهتمهندیین خوه هه نه كو ژ دهقه رین دی یین کوردستانی جودا دکهت. ب دریزیا چهند سهد سالان د سنوورین میرگهها بادینان دا سه ربخوهیا خوه هه بوو، پشتی هه رفتنا میرگههی ل سالا ١٨٤٢ئ ئه ف دهقه ره ب سنجه قا (لواء) مووسل یان ویلایهتا مووسل یا ئوسمانی فه هاته گریدان.

بازیری دهۆکی / سالا ١٩٣٠

باژیرکین گرنگین دھقەری وەك دھۆك ل سالا ١٨٧٣ئ و ئامییدی ل سالا ١٨٦٢ئ و زاخۆ ل سالا ١٨٦٤ئ و ئاكری ل سالا ١٨٧٧ئ وەك قەزایین سەر ب مووسلی قە سەرەدەری د گەل دا هاتیه كرن. بەئ هزرا زفراندنا سەر بەخۆییا كارگیری قی دھقەری ژ ئەنجامی تاییبەتمەندیا وی پستی چەند سالەكین كیم ژ دەستدانا وی، دوبارە كەتیه بەر ئاخقتنی و وەك ژیدەر ئامازە پیدكەن د بزاقا شیخ عەبدولسەلامی بارزانی دا ل سالا ١٩٠٨ئ و لدووف هەندەك ژیدەرین دی ل سالا ١٩١٢ئ داخوازا رەنگە سەر بەخۆییا كارگیری و دانانا دھقەردار و فەرمانبەرین كورد و خواندنا زمانی كوردی بو قەزایین كوردی یین سەر ب مووسلی قە دكر. ئەف داخوازه ژى خوه ب خوه زفرینه بو وی سەر بەخۆییا سەر دەمی میرگەها بادینان.

بەئ دەولەتا ئوسمانی نە تنی لدووف داخوازا بزاقا شیخ عەبدولسەلامی نەهات، بەلكی د ئەنجامی هیرشەكا درندانە دا، بزاقا وی ب داوی ئینا و ب پیلانەکی شیخ عەبدولسەلام گرت و ل سالا ١٩١٤ ل مووسلی ل سیداری دا. كاودانی دھقەری ب قی رەنگی ما هەتا شەری جیهانیی یەكەم ب داوی هاتی. ل ٨ چریا پاشی ١٩١٨ئ لەشكری ئینگلیزی باژیری مووسلی سەنتەری ویلایەتی گرت. ل داویا قی مەهی (كولونیل لیچمان) حاکمی سیاسی مووسلی سەرا باژیرك و گوندین تەلەعفەر، شنگال، دھۆك، ئامییدی، زاخۆ، ئاكری و بیرەكەپران دا. هیژ ل قان جەهان هەندەك فەرمانبەر و لەشكرین ئوسمانی مابوون و ئالایی دەولەتا ئوسمانی بلند بوو. (كولونیل لیچمان) ی ئالایی ئوسمانی داگرت و ئالایی بریتانیا ل شوونی بلند كر و فەرمانبەر و لەشكرین تورك ژ كاری ئیخستن، ل شوونا وان هاریكارین حاکمین سیاسی و ستافین نوویین كارگیری دانان و ئەف هاریكارین حاکمین سیاسی هەر ئیکی ل جەهی خو وەك حاکمی

سیاسی کار دکر و وان ژى هندەك هاریکار هەبوون كو سەرۆك هۆزین دەفەرئ بوون. ب فی رەنگی ئەف دەفەرە كەتە ژیر دەستەلاتداریا راستەوخۆ یا ئینگلیزان.

بەلئ ژ مەهین بەراهیی یین سالا ۱۹۱۹ هەتا داویا فی سالی هژمارەكا شەر و لیکدانان د نافبەرا خەلكی دەفەرئ ب سەرۆكاتیا شیخ و سەرۆك هۆزان و لەشكرئ ئینگلیزی روودان و دقان شەرآن دا زیانین مەزن گەهشتە هەردو ئالیان، گرنگترینئ فان روودانان:

– روودانین دەفەرا گۆبیان ل دەسپیکا مەها نیسانا ۱۹۱۹ئ.

– روودانین دەفەرا ئامیدیئ ل ۱۵ تیرمەهی ۱۹۱۹ و مەها تەباخی و شەرئ گەلیئ مزیرکان.

– روودانین دەفەرا گولییان یان شەرئ تەنگا بانکی.

– روودانین دەفەرا ئاکرئ و زیبارئ ل داویا مەها چریا پیشی ۱۹۱۹ئ.

پشتی فان روودانان هەتا دامەزراندنا رەسمیا دەولەتا ئیراقئ ل ۲۳ تەباخا ۱۹۲۱ و دانانا شاھ فەیسەلی وەك شاھی ئیراقئ و دەست بكار بوو قائمەقامین ئیراقئ ل قەزایین بادینان ل سالا ۱۹۲۲ئ، ئەفسەرین سیاسیین ئینگلیزی راستەوخۆ دەستەلاتداری ل دەفەرئ كر، ل ۶ گولانا ۱۹۲۱ئ نوینەرئ سامی یئ بریتانی د بەیانەكئ دا و د چوارچۆفی پێشنیاز و بەرنامئ وی دا بو رازیكرنا كوردان و گریدانا باشوورئ كوردستانئ ب دەولەتا ئیراقئ فە، پێشنیازا دامەزراندنا لیوایهكئ (پاریزگەهەكئ) ژ قەزایین كوردیین لیوا مووسل كریه كو سەنتەرئ وی باژیرئ دەوكئ بیت، هەر ل ۲۴ نیسانا ۱۹۲۹ئ شەش نوینەرین كوردین جقاتا نوینەرین ئیراقئ داخووزنامەك پێشكیشی سەرۆك وەزیرین ئیراقئ یئ وی چاخى و مەندووبئ سامی یئ بریتانی ل بەغدا كریه و تیدا داخووزا

بجهئنانا مافین گهلی کورد کریه ئهوین د دهستووری ئیراقی یی وی چاخی دا و پروتوکول و پیکهاتنین دامهزراندنا دهولهتا ئیراقی دا باوهری پی هاتیه ئینان و برگا ئیککی یا فی داخوازنامی ژی دامهزراندنا لیوایهکا کوردی یه ژ دهقهرداریا و ناوچهیین کوردی یین لیوا مووسل کو دهۆک سهنتهری وی بیت.

ب فی رهنگی دامهزراندنا لیوا یان پاریزگهها دهۆک بوویه ئیک ژ داخوازین رهوایین گهلی کورد و د شۆرشا بارزان یا ۱۹۴۳- ۱۹۴۵ی دا و د دهمی دانوستاندننن نوینهری حکومتی وهزیر ماجد مستهفا دگهل سهرکردایهتیا شۆرش و بارزانیی نهمر دا ژ بو چارهکرنا دۆزا کوردی. بارزانی داخوازین بزافا رزگاربخوازا کوردی دانانه بهرسینگی نوینهری حکومتی کو دامهزراندنا ویلایهتا کوردستان و پیکئینانا لیوایهکا نوو ب نافی لیوا دهۆک یا پیکهاتی ژ قهزایین کوردی یین مووسل (دهۆک، زاخو، ئامیدی، ئاکری، شیخان و سنگالی) ژ خالین گرنگیان فان داخوازان بوون.

دیمه نهکی کهفن ژ بازیری دهۆکی

پشتی ب داوی هاتنا شوپشا بارزان، بابەتی ب پارێزگە کرنا دهۆکی ژ ئەنجامی
کاودانی سیاسی د وی سەردەمی دا بی دەنگ بوو و ئەف بی دەنگیە هەتا
دەستپیکا شوپشا کوردستانی ل ئیلونا ۱۹۶۱ی یا بەردەوام بوو.

لێ هەژیه بیژین د قۆناغا پشتی ۱۴ تیرمەها ۱۹۵۸ ئەف بابەتە نە ب رەنگی
داخوازا ب پارێزگە هکرنی ل ب رەنگی داخوازا رەنگە سەربە خۆییەکی یان
جوذاکرەکی د واری پەرودەری دا ئەو ژ ی ب نافی دامەزراندنا ریڤەبەریا
پەرودەردا دەفەرا بادینان ل دهۆکی یان ریڤەبەریا خواندنا کوردی ل لیوا مووسل
دەهاتە بەرچاڤکرن و ئەفە ژ ی یەک ژ پیشیارین کونگرین مامۆستایین کورد بوو
ئەوین ل سالین ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ی ل شەقلاو هاتینە گریدان. ئەفە ژ ی ژ بەرکو د وی
قوناغی دا دەست ب خواندنا کوردی ل قەزایین کوردیین لیوا (پارێزگەها)
مووسلی هاتبووکرن.

پشتی دەسپیکرنا شوپشا ئیلونی د هەر دانوستاندنەکی و د هەر
پیکهاتنەکی دا دگەل حکومەتین بەغدا هاتینە کرن، ب پارێزگە هکرن دهۆکی
یەک ژ داخوایین سەرکردایەتیا شوپشی بوو. هەتا وەک یەک ژ بەندی نەینین
پیکهاتنا ۲۹ خزیرانا ۱۹۶۶ی هاتیه چەسپاندن و ل رۆژا ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ی ب برپارا
هژمار (۲۱۱) یا جقاتا سەرکردایەتیا شوپشی یا ئیراقی کو د وی سەردەمی دا
مەزنتین جەب برپاری بوو ل ئیراقی وەک پینگافەک بۆ جیبەجیکرنا هەندەک ژ
بەندی پیکهاتنا ۲۹ خزیرانی برپارا ب پارێزگە هکرن دهۆکی هاتەدان.

ل دەسپیکرنا پارێزگەها دهۆکی ژ قەزایین دهۆک و ئامیدی و زاخو هاتە
پیکهاتن، ئانکو پارێزگەها کا نیفەر وو و نە لدووڤ داخوازا گەلی کورد و بزافا وی
یا نەتەواپەتی و خەلکی دەفەری ب خو بوو، کو هەردەم داخوازا دامەزراندنا فی
پارێزگەھی یا پیکهاتی ژ گشت دەفەرداریا و ناوچەیی کوردیین لیوا مووسل

دكر. بهلئ حكومهتا ئىراقى وى چاخى لدووقا فيانا گهلئ كورد نههات و ب ههر مههانه و پيلانهكا ههبيت پاريزگهها دهوكئ هيللا تنئ ب قهزايين دهوك و ئاميدئ و زاخو.

ل سالا ۱۹۸۶ئ دهقهرداريا سيميلئ ژ هندهك دهقهرين سهر ب دهقهرداريا دهوكئ و هندهكين سهر ب دهقهرداريا زاخو هاته پيكتئينان و بوويهك ژ قهزايين پاريزگههئ. پشتى سهرهلدانا ۱۹۹۱ئ تهقايى دهقهرداريا ئاكرئ و پشهك مهزن ژ دهقهرداريا شيخان كهتنه ژير دهستهلالتئ حكومهتا ههرئما كوردستانئ و وهك دو قهزايين سهر ب پاريزگهها دهوكئ فه سهردهرى د گهل دا هاتهكرن. ل روژا ۲۰۰۶/۱/۱۲ئ ب برپارهكا پهرلهمانئ كوردستانئ دهقهرداريا بهردهرهش ژى هاته دامهزرانندن.

ب فى رهنگى پاريزگهها دهوكئ نهو ژ دهقهرداريئ (دهوك، ئاميدئ، زاخو، سيميلئ، ئاكرئ، شيخان و بهردهرهش) پيكتيهئ و رووبهري سهرانسهرئ پاريزگههئ نييزكى (۱۱,۰۰۰ كم^۲) و سهرژميريا ههموو پاريزگههئ ل نيئا سالا ۲۰۰۹ئ ل كنارئ (۱,۱۰۰,۰۰۰) كهسان بوو.

پاریزگارین دھوکی

ژ دامہ زراندا پاریزگہی ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ئ ہتا بہرہہ فکرا فی بابہ تی

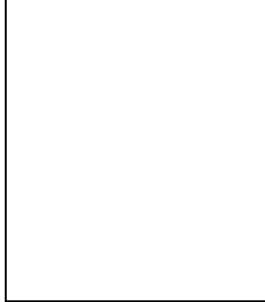
قان ہیژایان وەک پاریزگار ل دھوکی کارکریہ:

ہاشم حسەن

ناکرہیی

۱۹۷۰ - ۱۹۷۳

محەمەد رەسول

گوپی

۱۹۷۰ تئى حەفت

هەيشان

عەگید سەدیق

سەعدوللا ئامپیدی

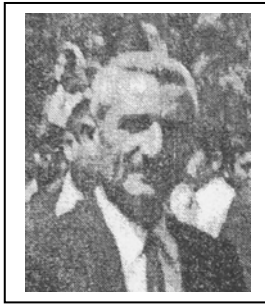
۱۹۶۹ - ۱۹۷۰

یەحیا محەمەد

رەشید جاف

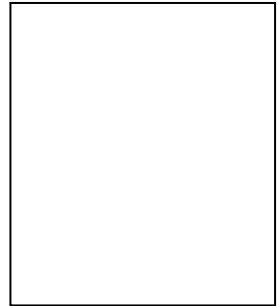
۱۹۷۶ - ۱۹۷۹

محەمەد عەلی

ئەمین گوران

۱۹۷۶ - ۱۹۷۷

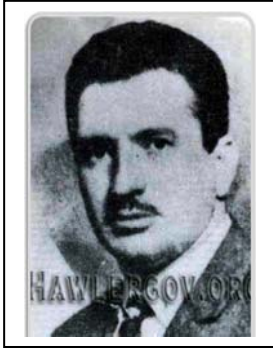

سعاد حەبیب

تالەبانى

۱۹۷۴ تئى حەفت

هەيشان

عبدالوہاب
ئەترووشی
١٩٩١ تنى دو ههيشان

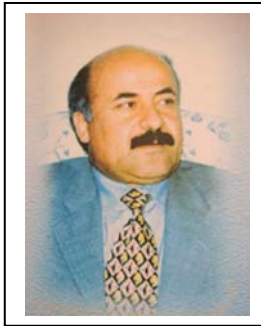
محەمەد پيروۆز
رۆستەم
١٩٩١ - ١٩٨٨

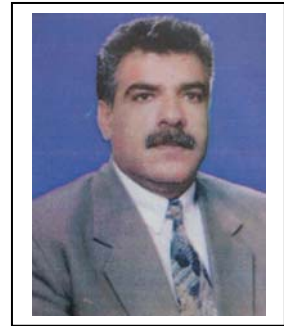
نامق رەقیب
سوورچى
١٩٨٨ - ١٩٧٩

تەمەر رەمەزان
٢٠٠٥ - بەردەوامە

نیچیرفان ئەحمەد
٢٠٠٥ - ١٩٩٩

عەبدولعەزیز تەیب
١٩٩٩ - ١٩٩٢

هدهك پیزانیین پیدئی

* پشتی هاشم ئاكرهیی د ئه نجامی دهر كه تنای وی ژ ریژین بزافا رزگار یخووازا گه ئی كورد ئهركی پاریزگاریا دهوكی هیلائی، ئه حمهد شالی كو قائمه قامی ئامیدی بوو ب وه كالهت ژ چریا ئیكی ۱۹۷۳- شواتا ۱۹۷۴ ئی ئهركی پاریزگاری دهوكی وهرگرت.

* پشتی تیكچوونا دانوستاندنین د نافبهرا سهركردایه تیا شو رشا ئیلونی و حكومهتا به غدا دا ژ ئادارا ۱۹۷۴ ئی - ئادارا ۱۹۷۵ ئی ئه حمهد شالی وهك پاریزگار ل دهفهرین رزگار كری بیین پاریزگه هی كار دكر.

* رهقیب حسین مهلا كو هاریكاری پاریزگاری دهوكی بوو، تنی بو دو ههفتیان ل سالا ۱۹۷۴ ئی ئهركی پاریزگاری دهوكی وهرگرت پشتی تیكچوونا دانوستاندنین د نافبهرا سهركردایه تیا شو رشا كوردستانی و حكومهتا به غدا دا.

* پشتی سه رهلدانا ئادارا ۱۹۹۱ ئی هاریكاری پاریزگاری حسین عومه ر حاجی ئهركی پاریزگاری وهرگرت ههتا ۲۳/۱۰/۱۹۹۱ ئی ده می حكومهتا به غدا دهزگه هین كارگیری ژ هه ریما كوردستانی فهكیشاین.

* خورشید فهیسهل كو جیگری پاریزگاری بوو ههتا ههلبزارتنین هه ریما كوردستانی ل ۱۹ گولانا ۱۹۹۲ ئی ب ئهركی پاریزگاری دهوكی رابوو.

* ل ۱۰ ئیلونا ۱۹۹۲ ئی عه بدولعه زیز تهیب وهك یه كه م پاریزگاری ژ ئالیی

حکومتا ههريما کوردستاني شه هاتيه دانان دست بکار بوو.

* ههژيه بيژين هه چهنده ل ۱۹۶۹/۵/۲۷ ئى بريارا ب پاريزگه هکرنا دهوکی درکعتيه، به ئى ل ۱۱/۱ / ۱۹۶۹ ئى بريار هاتيه ب جهينان و يه کهم پاريزگارى دهوکی دست بکارکريه. ل به راهيی پاريزگارى ل ئافاهيی که فنى قايمه قاميی و پوليسيی دهوکی دهوامکريه، پشتی دهمه کی چوو يه ئافاهيی نوو يی فه رمانگه ها تووتنى (جهی نهۆ يی لقی يه کی پارتی) هه تا ئافاهيی قايمه قاميی هاتيه نووژهنکرن، زفريه شه هه مان ئافاهيی، پاشتر ئافاهيی هنداف جادا سه ره کيا دهوکی (ئافاهيی نهۆ يی ريقه به ريا پوليسان) بو کارگيريا پاريزگه ی هاتيه ئافاكرن، ل سالي ن هه شتيان ژ سه د ساليا بيستى ئافاهيی نه فرويی يی پاريزگه ی هاتيه ئافاكرن و هه تا نه فرو ل ويی كاردكه ت.

* ته مه ر ره مه زان فه تاح ئي كه مين پاريزگارى هلبزرتيه كو ژ نه نجامی هلبزرتين نه نجومه نين پاريزگه هان ل ۲۰۰۵ ئى بوويه پاريزگار.

ئەنجومەنى پاریزگەھا دەۋكى

۱۹۲۱- دەۋكو ئاشكرا، دەولەتا ئىراقى ب سىنۆرپن ھەيىقە، ل نافبەرا سالىن ۱۹۲۱-
۱۹۲۶ دامەزرا. ل پىشىي، ئنگليزان ھەمان سىستەمى خويى سىياسى (شاھاتيا
دەستورى) بۆ ھلبزارت.

پاش كۆدەتاي ۱۹۵۸ سىستەمى كۆمارى ھاتە ھلبزارتن و بۆ ئىكەمىن جار،
كورد ۋەكو نەتەۋەپەكا خودان ئەردەھاتە ناساندن. لى، ئەف سىستەمە گەلەك
پىشكەفتىتر بوويە ژ ئاستى ھزرى و جفاكىي ۋى ۋەختى، لەو دووماھى يا ۋى،
دكتاتورى يا بەعسيان و سەدامى بوو، كو ھەم بوو ژىدەرى گرفتارى و ئاتافىن
نافخو، ھەم يىن ھەرىمى.

ئەو بوو، ل ۹ نىسانا ۲۰۰۳، ئەمىرىكا و ھەفپەيمانان، ب لەشكرى، ئىراق
ستاند و سىستەمى دىموكراسى، فیدرالى، ب ئاستەكى بلندى ژ سەنتەركرنا
دەستەھلاتى، بۆ كارگىپى ھلبزارت.

پاش رزگاركرنا ئىراقى ژ رژىما دكتاتورى، ھوكمەتا بەرۋەخت، قانونا ۷۱
بۆ ژ سەنتەركرنا دەستەھلاتى ل ئىراقى دەراند. تىدا گەلەك دەستەھلات و
ئەركىن مىرى ژ پايتەختى دانە پاریزگەھان، نەخاسمە ل وارى خزمەتى، ۋەكو:

۱. بودجەپەكا تايبەت بۆ پاریزگەھان.

۲. ھلبزارتنا ئەنجومەنىن پاریزگەھان و پاریزگارى ژ ئەنجومەنى.

۳. دانان و راكرنا پاریزگارى و جىگىرى ۋى.

٤. دانان و راکرنا ریقه بهران و ریقه بهرین گشتی.

٥. دارپشتنا سیاسه تا پاریزگه هی.

٦. چاقدیری یا هه می بزاقین میری ل چارچوقی پاریزگه هی.

٧. دانانا ریئومیایی و قانونین نافخوهیی..هتد.

ل دهستپیکا سالا ٢٠٠٥، ئیکه مین ئه نجومه ن ل پاریزگه هی هاته هلبژارتن. وهختی ئه فی ئه نجومه نی دامه زرینه ر دی ژ ٢٠٠٥ تا کو ٢٠٠٩ بت. ئه نجومه ن ژ ٤١ ئه ندامان پیکده هی، و ب ئه فی رهنگی ل خواری، ل سه ر نفش، تاگیریا سیاسی، دین و دهفه ران، دابه ش دین:

دهفه رداری	دین	تاگیریا سیاسی	نفش	دابه شبوون ب گوره ی
٢٥ دهۆک	٢٥ مووسلمان	٣٢ پارتی دیموکراتی کوردستان	٢٨ زهلام	ههورههورک
٥ زاخۆ	٣ خریستیان	٤ ئیکه تی نیشتمانی کوردستان	١٣ ژنک	
٣ ئامیدی	٣ ئیزدی	٤ یهگرتووی ئیسلامی کوردستان	-	
٢ شیخان	-	١ پارتا کۆمونیستا کوردستانی	-	
٣ سیمیل	-	-	-	
٣ ئاگری و بهرده رهش	-	-	-	

ئیکەمین ئەنجومەن، دامەزڕینەرە، ئانکوب ئەرکی ئاڤا کرنا ناڤمالیا خوە رادبەت، دا ری خوەش بکەت، دەستەکا دوو دەست بکاری بکەت.

ب گۆرە ی بریارا ۸ یا سالا ۲۰۰۹ ژ سەرۆکاتیا هەریم کوردستانی و قانونا ژمارە ۳ یا سالا ۲۰۰۹ ی کو ب ناڤی (قانونا پارێزگەهین هەریم کوردستانی- ئیراق) ل پەرلەمانی هەریمی پەسەندبوویە. دەستەلاتا چاڤدیری و یاسادانانی ل چارچۆفی پارێزگەهی، داینە ئەنجومەنین پارێزگەهان.

ئەڤ قانونە، دگەل هلبژارتنا ئەنجومەنی گەرا دوو دەست، دی کەڤتە کاری و وەسا دەیتە پیشبێنکر، ئەڤ سیستەمە، باشتر خزمەتا خەلکی پارێزگەهی بکەت.

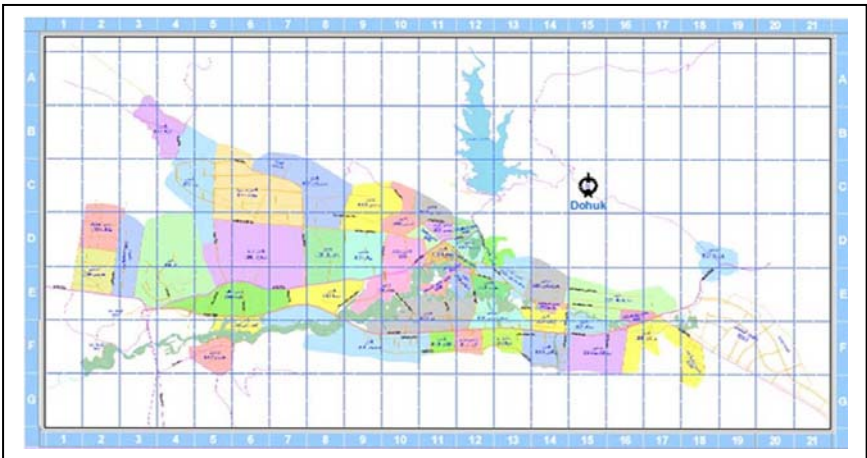
باثیرین

پاریز گه ها دهوکی

دهوك

نه خشی دهقەردارییا دهۆکی

نه خشی بنیاتی یی باژیری دهۆکی

دو دیمه ن ژ باژیری دهوکی

لدووق شووننه وارپن ل دهفهره دهۆكی هاتینه دیتن و ژ ئه نجامی هه لكوولین و فه كوولینین شووننه وارناسان ل دهفه ری، دیاردبیت كو بهری ب هزاران سالان ژیان و ژیار و ئافه دانی ل فی دهفه ری هه بوو^(۱) به لی ب درهنگی فه ژیدهرین دیرۆکی ئاماژه ب نافی دهۆكی کریه و یه كه م ژیدهری ئاماژه ب په یفا (دهۆك) کری په رتوكا (دیاربه کریه) یه ئه و ل ساله ۱۴۷۰- ۱۴۷۱ ئی ب زمانی فارسی ژ ئالیی ئه بو به كر ته هه رانی فه هاتیه دانان. فی نفیسه ری ده می ئاماژه ب روودانین سالین ۱۴۴۶- ۱۴۴۷ ئی دكه ت ئاماژه ب نافی (دهۆك) ی دكه ت.

به لی ئه فه وئ چه ندی ناگه هینیت كو دهۆك به ری هینگی نه بوویه، به لی دیاردبیت كو دهۆكی هه تا وان سالان گرنگیا خوه نه بوویه، و ئه ف گرنگیه پتر ب مالتایی هاتیه دان وهك ئاماژه پی هاتیه كرن د سه رده مین میدی و ئاشووری دا باژیركی مالتا كو د ژیدهرین وئ سه رده می دا ب (مالیاتی) هاتیه نافكرن جهه كی سه ربازیی گرنگ بوویه. ژ ئه نجامی فی گرنگیی بوویه هه تا ساله (۴۴۱مش- ۱۰۴۹ز) گه لهك جاران نافی مالتایی وهك (معله، معلثایا، مالطا) د ژیدهرین دیرۆکی دا هاتیه و پشتی وئ مالتایی ئه و گرنگیا خو نه مایه و د ژیدهر و روودانان دا دهۆكی ئه ف جهه گرتیه.

(۱) ل ساله ۲۰۰۹ ئی په بکه ره کی ئه خناتوونی مسری ل هندافی دهۆكی هاته دیتن. ئه فه ژی، هندی گریدایی مزارا مه، ده رگه هی چه ند راستیان فه دكه ت وه كو: ژبی ئاكنجیوونی ل دهۆكی فه دگه رپنته به ری ۳۵۰۰ سالان، ئه فه ئیک. دو، نه دووره دهۆكی و ده ور به ری وئ ئیک ژ سی باژیرین میتانیان بت كو هیشتا ئاشكرا نه بوویه. به لگه ژی شكه فتا چارستوونه كو په رسگه هه كا میتایه.

– ل ساله ۲۰۱۰ ئی شووننه واره کی دی و هندهك په بکه رین شكانندی ل دهۆكی هاتیه دیتن، كو فه دگه رنه سه رده می سۆمهری، هۆری و میتانیان. ئه فه ژی بۆچوونا چوویی دپه ژرینت.

بهلئ ههژیه ل فیئرئ بیژین وهك ژیدەر ئاماژه پیدكهن (دهۆك) ا نهۆ ل
جهئ باژیرئ(ئادیان) یئ ئاشووری هاتیه ئافاكرن وئهف باژیره پایتهختئ كهرتئ
(رمیوس)ی ئاشووری بوویه.

ل فیئرئ پیدقیه ئاماژه ب داسنیان و جهوارین وان بیتهكرن كو
پهیههندیهكا راستهوخۆ ب دهۆكئ فه ههیه و گهلهك جارن دهۆك ب (دهۆكا
داسنیان) هاتیه ناكفرن. داسنی د سهردهمئ پهیدابوونا ئیسلامئ دا عهشیرهتین
ئاكنجین دقههین نافههرا شیخان و زاخۆ بووینه و دهۆك پشكهك بوویه ژ
واری داسنیان و د سال(۲۰مئش- ۶۶ز) پشتی لهشكرئ ئیسلامئ دهست ب سهر
باژیرئ مووسل دا گرتی بهرهف ژووری و رۆژهلاتئ ژوورئ مووسل دایه رئ و
دهست بسهر دقههین كوردان داگرتیه ژ وانا (العلة) و داسیر(داسن) و.. ههر وهك
ئهف چهنده ژ دیرۆكئفیس (البلاذري) هاتیه وهرگرتن كو ئهف دقهههه د وی
چاخئ دا ب داسیر (داسن) هاتیه نیاسین.

دیرۆكئفیس ئهوهه مایئ دبیژیت: بهری سال ۹۱۶ز. دهۆك مهلبهندی
میرگهها داسنی ژیری بوویه ئهوا ههتا سال ۱۲۳۶ئ ژیاى و ل سهر بهرمایین وئ
ژى میرگهها شیخان هاتیه دامهزراندن و ئهه ژى د داویا ژیی خوه دا كهتیه ژیر
دهستهلاتئ میرگهها بادینان ئهوا ل سال ۱۲۱۶ئ هاتیه دامهزراندن. ل سال ۱۴۸۶ئ
میرئ بادینان هسهن بهگ كورئ سهیفهدين بهگی دهست بسهر دهۆكئ دا گرتیه
و ژ وئ سالی ههتا میرگهها بادینان ب داوی هاتی ل سال ۱۸۴۲ئ دهۆك سهر ب قئ
میرگههئ فه بوویه. ژ سال ۱۸۴۲ئ وهك دقههههكا سهر ب سههجهقا مووسل یا
ویلايهتا مووسل سهههدهرى دگهل دا هاتیه كرن، ل سال ۱۸۵۰ئ بوویه
ناوچه(ناحیه) و ل سال ۱۸۷۳ئ بوویه دقههههرداری(هضاه)، ل ۲۷ گولنا ۱۹۶۹ئ بوویه
سههتهرئ پاریزگهها دهۆكئ.

ناقى دھۆك:

گەلەك بۆچوون دەر بارەى پەيىقا دھۆك ھەنە، ئەف پەيىقە ژ چ ھاتىە، رھ و رىشالىن وى يىن زامانانى ژ چنە، بەلى بۆچوونەكا قەبىر ژى نىنە، لەوما ل قىرى دى ئامازە ب وان بۆچوونا كەين يىن د قى وارى دا ھاتىنە نقيسىن و بەرچاڧكرن:

- ئەنومەر مايى ژ زار دەڧى (ھارتمان) ژ كۇڧارا (العالمين) قەدگۆھىزىت و دىبىژىت: ل سەردەمى ئىمىراتور (تاسىيۇس بىزاسىيۇس) ناقى (دھۆك) (جاھۆك) بوويە.

- حسين حوزنى موكرىانى دىبىژىت: ل سەد ساليا چوارى زايىنى مىرەكى ب ناقى (ئاخ شندو) حوكمدارى ل جھى دھۆكى كرىە، ژ ھەر بەرھەمەكى يان متايەكى بازركانى دو ھۆك ئانكو دو مست سەرانە يان خويك ژ كاروانيان وەرگرتىە، ب فى رەنگى ئەف جھە ب دھۆك ھاتىە نافرەن، بەلى (ھارتمان) د وى باومرى دا يە كو (ئاخ شندو) ل سەدساليا دووى زايىنى ل (شندوخا) دەستەلاتدارى كرىە، كو ئەفە ژى چ ژ بابەتى ناگۆھورىت، چونكى شندوخا وى چاخى (كو ئەڧرۆ تاخەكى دھۆكى يە) نىزىكى دھۆكى بوويە و دھۆك پتر ژ شندوخا نىزىكى دەرى گەلى بوويە و جھى وەرگرتنا فى خويكى بوويە.

- ئەنومەر مايى ھەرچەندە پىشتەڧانيا بۆچوونا (ھارتمان) دكەت، بەلى دوور نابىنىت ئەف پەيىقە ژ پەيىقا دىھ يان دى ئانكو گوند و پاشگر-) ۆك) يى بچووكرنى ئانكو گوندى بچووك ھاتىت.

- توفىق وەھبى ژى پىشتەڧانيا فى بۆچوونى دكەت، بەلى سەيدا ئەمىنى ئوسمان(ھەر وەك جەمال بابان ژى قەدگۆھىزىت) فى چەندى ب راست نزانىت ژ بەر كو پەيىقا (دى) ل فى دەڧەرى ناھىتە ب كارئىنان و ل

شونوا وئ پەيقا(گوند)ە و دوور نابىنىت پەيقا (دوھ) يان (دېھ) ئانكو دېھيُن چلووى كو (وھك ئالف بو گيانەوھران دھاتە ب كارئيىنان) نيزيكتر بيت بو قى مەرھمى.

– د. فەرسەت مەرعى دېيىت: ژ بەر كو دھۆك دكەقئتە ژيىا دو لوتكىن(كومتىن) چيا يىن نافي هەر يەك ژ وانا (سەرھوك) ئانكو سەرتيژ بوويە ئانكو نافي هەر دوپان (دو سەرھوك) بوويە و تىپيُن /و.س.ر/ ژ بو سقكرنى هاتينە راكرن و بوويە دھۆك. هەر وھسان دېيىت: ل ھندەك گوندين مەسيحييُن كلدانين دھفەرى دېيىزنە دھۆكى (اتوك).

– نقيسەر حەجى جەغفەر دگەل وئ بوچوونى يە كو دھۆك ژ جاھۆك هاتىە و پەيقا جاھۆك ژ پەيقەكا ليكدراوھ ژ (جا) ئانكو (جھ – جى) و پەيقا (ئاھوك) ئانكو (مامز – خەزال – ئاسك) و ب بوچوونا وى، جاھۆك جھى مامزانە و بوويە دھۆك و ب قى بوچوونى دھۆك ئانكو وارى مامزان.

– ھەر وھسا رايەكا بەربەلافل جەم ھندەك ژ پيرەميىرين دھفەرى ھەيە دېيىت: پەيقا دھۆك ژ (دەرۆك – دەرھۆك) هاتىە، ژبەر كو د ھەموو دەمان دا دھۆك دەرۆكى گەلەك دھفەرىن دەور و بەرىن خۇ بوويە.

دەقەردارى و ناوچە و گوندین پارێزگەهێ

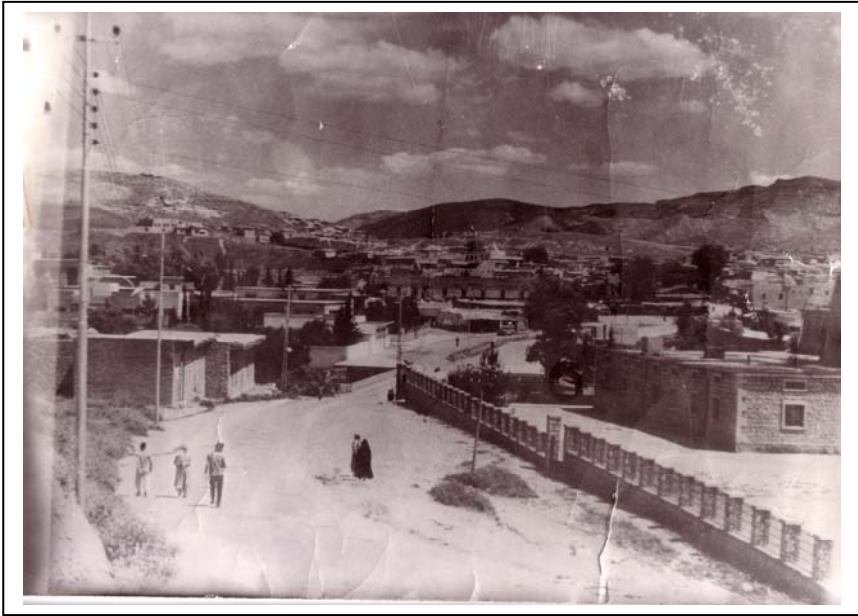
دەقەرداريا دەهۆكى

دەقەرداريا دەهۆكى جەهێ وێ ل سەنتەرى باژىرى دەهۆكى يە ب رووبەرى (١٠٩٢كم^٢)، ل سالا ١٨٧٣ئى بوويه دەقەردارى، ل دووف سالنامين دەولەتا ئوسمانى و ١٩٠١-١٩٠٢ دەهۆك قەزايەكا پلە سى بوو تنى يەك ناوچە ب نافی ناوچەيا مزوورى(سەنتەرى وى ل ئەترووش بوو) هەبوو، و ٢١٥ گوند سەر ب فى قەزايى قە هەبوون، ژ وانا ٩٩ گوند سەر ب دەهۆكى و ١١٦ گوند سەر ب ناوچەيا مزوورى قە بوون، پشتى دامەزراندنا حكومەتا ئىراقى ژى پىكھاتا دەهۆكى و گوندین وى هەر ب فى رەنگى بوو. ل سالا ١٩٣١ دەهۆك ژ سى ناوچەيا پىكدهات: ناوچەيا دەهۆكى ب خو ١٠٠ گوند بوون، ناوچەيا مزوورى ئەترووش ٢٠٠ گوند بوون، ناوچەيا دوسكى(مانگيش) ٩٠ گوند بوون، ب فى چەندى سەرجمى گوندین دەقەرداريا دەهۆكى هەتا سالا ١٩٣١ئى ٣٩٠ گوند بوون، بەئى ل دووف ژىدەرەكى سالا ١٩٣٤ دەهۆكى تنى دو ناوچە (ناوچەيا دەهۆك و ناوچەيا مانگيش) هەبوون، ئانكو د نىقبەرا ١٩٣١-١٩٣٤ ناوچەيا مزوورى (ئەترووش) ژ دەقەرداريا دەهۆكى هاتىە جوداكرن و كەتیه سەر دەقەرداريا شىخان.

نۆكە دەقەرداريا دەهۆك ژ دو ناوچەيان پىك دەيت(ناوچەيا زاويتە) و (ناوچەيا مانگيش) دگەل سەنتەرى قەزايى، پىكھاتا وى ژ چەند گوندانە، يىن

ٺاڦاڪرى (٨٥) گونڊن و پيڻ خرابڪرى (٣١)ن پيڻ خرابه ڙى (٢٣) گونڊن.

دهوڪ وهڪو باڙير دڪهڻيه ته د ناههرا دو چيائين بلند و نهالهڪا ڪوير دا، ڙ ٺالين باڪوورى فه چيائين سڀي (ڪيليا شهداين و ڪيليا فرعينى) نه، ڙ ٺالين باشوورى فه چيائين رهش (چيائين زاوا، هندهڪ ديڙنن چيائين شندوڦا و دههڪان) ڪو گهههڪ ناهل سهر فان چيائين دهينه گونن.

دبمه نه ڪي ڪهفن ڙ باڙيري دهوڪي

ڙ لايين ٺاف و روبران فه، دو روبر لئ هه نه، (روباري دهوڪ) ڪو سهروڪانيا وى ڙ گونڊن خازياڦا دهست پي دڪهت بهر ب گهليي دهوڪي دهيت و د ناه باڙيري را دهرباس دببت، روبري ديتر (روباري ههڪهرو) يه ڙ لايين باڪوورى روڙههلاتي فه ڙ گونڊن (بهري بهار) دهست پي دڪهت و ههتا دگههته ڙيريا باڙيري و ههردو روبر ل ٺالين روڙناڦا دگهههه ٺيڪ.

لایہ کی باڑیری دھوکی

لایہ کی باڑیری دھوکی

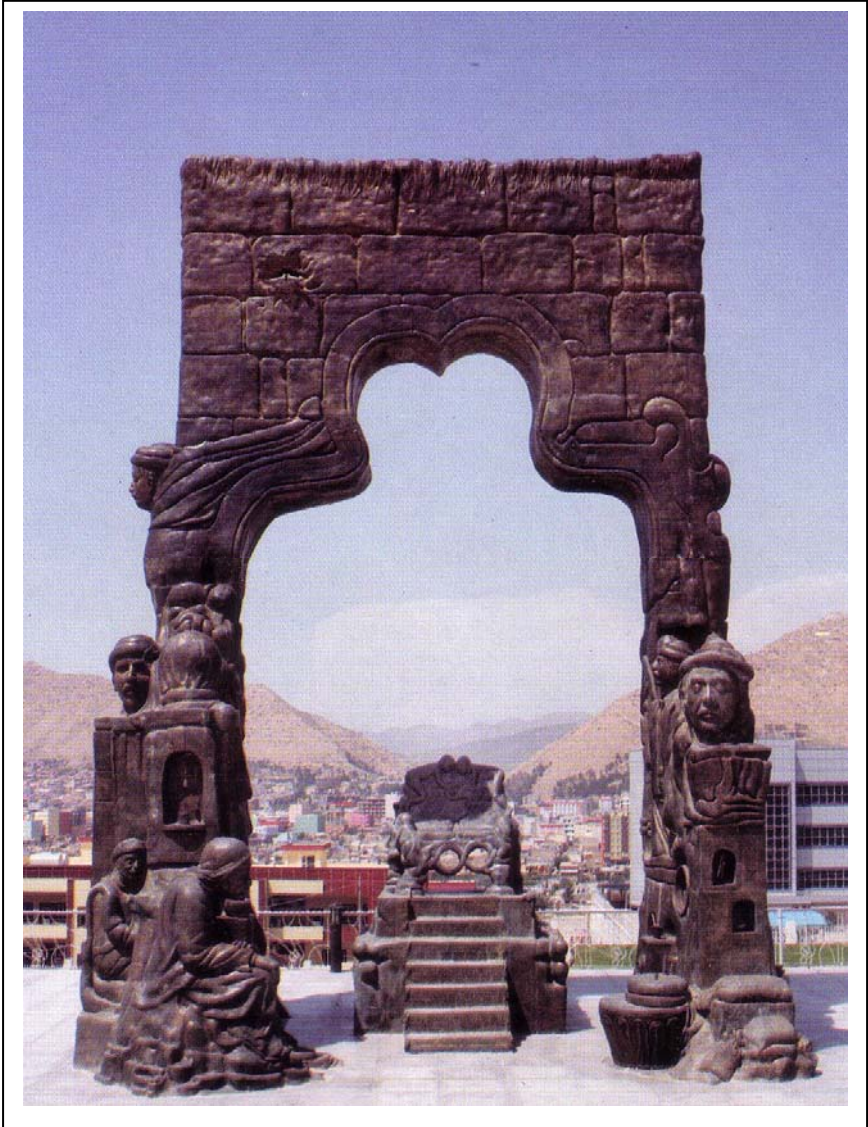
جادا ۱۱ ی نهیلوی ل دهۆکی

دیمه نهك ژ پاركا دریم سستی ل دهۆکی

بانۆراما نازادی ل دهۆکی

پانۆراما ئازادی ل دهۆکی

ل روژا ئىكى نىسانا سالا ۱۹۲۲ئى، پشتى حكومهتا ئىراقى ھاتىه پىكىننان، (فەتاح بەگ) وەكو ئىكەمىن قايمەقامى ئىراقى ل دھۆكى دەست ب كارى خوكر كو ھىنگى سەر ب لىوا مووسل فە بوو، ھەتا ل روژا ۲۷/۵/۱۹۶۹ئى دھۆك وەكو ئىك ژ دەستكەفتىيىن شوژشا ئىلونى كرىه پارىژگەھ و سەنتەرى قەزايى بوو سەنتەرى پارىژگەھى و قەزايى.

بلنديا وى ژ ئاستى دەريايى (۴۵۰م)، ھژمارا خەلكى وى نىزىكى (۳۲۰،۰۰۰) كەسانە. ژ جھىن شوونەوارى ل باژىرى دھۆكى وەك گرى مالتايى، شكەفتا چارستىن، شكەفتا ھەلامەتا، كەلا دھۆكى، قەسرا كەمبەلانى و دىرا بەرانى.

پشتى سەرھلانا ۱۹۹۱باژىرى دھۆكى و باژىر و دەفەرېن سەر ب دەفەرەداريا دھۆكى فە ژ ھەموو ئالىيانقە گەلەك پىشكەتىنە، باژىرى دھۆكى ب خو چەند جاركى مەزنىر لى ھاتىه، د وارېن جودا جودا چەندىن پروژېن مەزن لى ھاتىنە دانان، كو د فى رېبەرى دا دەليفا بەرچاقرنا ھەموويان نىنە، لى تنى دى بىژىن ژ سالا ۲۰۰۵قە چەندىن كارېن مەزن ل دھۆكى و دەوروبەرېن وى ھاتىنە ئەنجامدان وەك: پروژى جادا دوسايديا دھۆك - زاويتە ب درىژيا ۱۰كم و بەرەف ژوور، جادا دھۆك- باعەدرى و بەرەف ھەولېرى، جادا چىيىي زاوا و چەندىن جادىن نافخوئى، پرىن شمكزەرا و كوردستان و شوژش ل سەنتەرى باژىرى، چەندىن ئافاھىيىن نوشدارى و ساخلەمىي ل كۆمەلگەھى نوشدارى دھۆكى و ئافاھىيى نەخوشخانا تەنگافىان، ئافاھىيىن كولىژ و پشكىن زانكوي دھۆكى، پروژى گوزارىي رۇبارى دھۆكى، ئافاھىيىن رىقەبەرېن رىك و پىران، سەرۆكاتيا ساخلەمىي، گەنجىنا دھۆكى، ئەنجومەنى پارىژگەھى، گومركا دھۆكى، باجا ئافاھىيان، فەرمانگەھا سكرى دھۆكى و ئافاھىيىن چەندىن خواندنگەھان و فەرمانگەھىن دىتر، و پروژى ئافا دھۆكى و نووژەنكرنا تۇرا ئافى ل ناف باژىرى و

پروژئ پارک و پانوراما نازادی.

ژ دوا پروژئین گرنگین ل پاریزگهها دهۆکی ب تایبەت ل سەنتەری باژیری دهینه ئەنجامدان پروژئ ئۆفەرپاسا سیریانا ئالوکایه، ئەف پروژەیه ژ ئالیی رێقه بەریا سەخبیری و پاراستنا ریک و پیران هاتیە ئەنجامدان و ژ پروژئین گرنگه کو دهۆک - مووسل، دهۆک - سیمیل، زاخۆ، دهۆک - تەناهی پیکفه گریددەت، د هەمان دەم دا هەریما کوردستانی ب ریکا نیقدەولەتیا ئیراق - ئەوروپا فه گریددەت.. ئەف پروژەیه ل ۲۰۱۰/۸/۸ ب داوی هاتیە.

ناوچەیا زاویتە :

زاویتە ئیکه ژ ناوچەیی سەر ب دەفەرداریا دهۆکی فه، دکەفیتە رۆژهلاتا ناقەندا دەفەرداریا دهۆکی، روو بەری وئ (۵۲۰کم^۲)، ناوچە ژ (۴۰) گوندین ئاڤا و

(۲۳) یپن خرابگری و (۱۷) یپن خرابه پیک دهیت. د بهری دا گوندهکی بچویک بوو سهر ب ناوچهیا مانگیشی فه، پاشی ژ نهگری هندک رویدانان بو دمهکی هاته گریدان ب ناوچهیا سیمیل فه سهر ب دهفدراریا دهوکی.

زاویته وهکو گوند دکهفیتته سهر جادا گشتی یا دهوک - نامیدی و (۱۷کم) ژ سهنته ری پاریزگه هی یا دووره، بلندی وی ژ ئاستی ده ریایی (۸۹۰م) و فی بلندی کارتیکرنه کا بهرفره ه ل سهر هه وایی دهفدری کریه.

ل دور نافی وی دو بوچوون هه نه، یا ئیکی نافی زاویته ژ په یفا ئارامی (زاویته) هاتیه وهرگرتن کو رمانا وی جهه کی سار و بهفرینه. یا دووی زی فهدگه رپین ره گی (زیوه، زاوا)، کو نافی گه له ک گوند و جهانه ل کوردستانی.

زاویته ههر دکه فن دا جهه کی گوزاری بوویه و ل سالا ۱۹۴۸ ئی شاهی ئیراقی (مه لک فه یسه ل) جهه کی تایبهت بو خو ئی ئافاکر کو نوکه د ناف کازین وی دایه دمی مرو ف دکه هته ویری ژ لایی روژ ئافای فه کو بوویه خوارنگه ه.

هه روه سا دهیتته نیاسین کو دهفدرا ئیکی یه کازین سروشتی ئی شین بووین و دگه ل دهفدرا ئه ترووش دبنه جهین ئیکی ل سهرانسه ری ئیراقی کو کاژ ئی هه بن.

ل سالا ۱۹۵۹ ئی ب فه رمی بوویه سهنته ری ناوچه یی و ئیکه مین ریقه به ری وی ب وه کالهت کومیسه ر (کامل زهینه ل) بوو هه تا نوکه (۱۹) کهس ئی بووینه ریقه به ری ناوچه یی. هژمارا که سین ل دهفدرا زاویته ئاکنجی پتر ژ (۲۴۲۳) سه روک خیزانانه و هه می دبنه (۱۷۱۱۵) کهس، رووبه ری وی ژی دبیته (۴۲۰کم). چه ندین جهین شوونه واری ل دهفدری هه نه وهکو (که لا مه میا) ل نافه را گوندین مهمانی و بادئ و (مزگه فتا که چه لا) ل گوندی بیسری و (شکه فتا رهش) ل گوندی کزؤ.

ناوچه یا مانگیش:

مانگیش دکه‌فیته باکووری سهنته‌ری باژی‌ری دهۆکی ب دووراتیا (۴۰کم)، که‌فنترین ناوچه یه ل ده‌فهرداریا دهۆکی کو سالا ۱۹۲۷ی بوویه ناوچه و ئیکه ژ ناوچه‌یین که‌فن ل پاریزگه‌ها دهۆکی، سالا ۱۹۸۶ی ژ لایی رژیما به‌عس فه وه‌کو ناوچه هاته هلو‌شانندن و دگه‌ل گوندین سهر ب ویشه دگه‌ل ناوچه‌یا زاویته هاتنه گری‌دان. سالا ۱۹۹۵ی جاره‌کادیتر حکومه‌تا هه‌ریما کوردستان‌ی ناوچه بو مانگیش‌ی زفرانده‌فه.

مانگیش وه‌کو ناوچه ژ (۴۵) گوندین ئا‌فا کری و (۸) یین خرابکری (۶) یین خرابه پیک ده‌یت، رووبه‌ری وئ (۴۵۴کم^۲) و نیژیکی (۹۸۶) خیزانان لی دناکنجی نه و (۲۷۱) ژئ مه‌سیحی نه، دکه‌فیته باکووری باژی‌ری دهۆکی ب دووراتیا (۳۹کم) ن. ژ جهین شوونه‌واری ل وئ ده‌فه‌ری (گری پتی، په‌یکه‌ری ملا می‌رگی، دویرگه‌هین برجینی).

ده‌فرداريا نَامِيدِيّ

نه‌خشيّ ده‌فرداريا نَامِيدِيّ

کهلا نامیدی

دەرگه‌هی مووسلی (سه‌قانا) ل نامیدی

ئامىدىي پايتهختى مىرگەھا بادىنان، يەكە ژ كەڧنترىن باژىرىن جىھانى.
كەلايەكا ئاسى و سروشتىيە، ئەو ب خۇ موزىۋمەكە و گشت قۇناغىن دىرۇكى
ھەمبىز دكەت.

ئامىدىي ل سەر كەڧرەكى مەزنى ھىلكەيى ھاتىيە ئافكارن. كەڧناتيا باژىرى
ئامىدىي ل ئاستەكەيە ھەتا نھۇ دىرۇكنقىسان نە تنى سال، بەلكى چەرخى
ئافكارنا وى ژى ب دروستى ديار نەكرىيە، كەڧنترىن ژىدەرېن ئامازە ب نافتى
ئامىدىي كرى نقىسىنېن سەر دەمى شاھىن ئاشۇرى شەمش ئاددى پىنجى (۸۲۳-
۸۱۰ ب.ز.) و ئادد نىرارىي سىيى (۸۰۵-۷۸۲ ب.ز.) نە، فان ژىدەرەن نافتى
ئامىدىي ب ئامات (Amat ئامادى) ئىنايە.

شۈونەوارېن ئامىدىي ب خۇ چاكترىن بەلگەنە ل سەر كەڧناتيا ئامىدىي د
دىرۇكى دا، ھەر بۇ نمۈونە كۇرا سىرىجى وەك شۈونەوارناسان دايە نىاسىن
پەرستگەھەكا دىرىنە و يا سەر دەمى ئايىنى مېترىيى و پاشتر زەردەشتى يە،
گروڧىن پەرستگەھى وەك ئاوسكەك ل سەر لىڧا كەڧرى، ھندەك پەيسك ژووردا
بۇ نافتى، ۴ - ۵ دنگىن بەرى لى ماینە.

ل دەرگەھى رۇژئافايى ئامىدىي كو ب دەرگەھى سەقافا يان دەرگەھى
مووسلى يان دەرگەھى شنگارى دھىتە نىاسىن، دو پەيكەرېن مروڧان د كەڧرى
نكراندېنە، د نافتەرا وان دا گيانە وەرەكى ئاشۇپى ھەيە شۈونەوارناسان ئەڧ
پەيكەرە زفراندېيە سەر دەمى ئەشكانيان (پارت- الفرثيون)، بەلى دىرۇكنقىس
ئەنۈەر مايبى د پەرتوكا (الاکراد فى بەدىنان) دا باژىرى ئامىدىي ھىژ كەڧنتر
دەتە نىاسىن و دبىژىت ئامىدىي ئانكو (ئافاھىي مىدىيان) يان پايتهختى مىدىيان
و ئەڧ دو پەيڧە سڧك بووینە و بووینە ئامىدىي و باژىر بەرى پەيدابوونا

ئىسلامى ب فى نافي يى نافدار بوويه و هيژ كهفنتره ژ نهينهوا پايتهختى
ئاشوريان ژ بهر كو ئەف باژيره نيژيكترين باژيره بو شكهفتا شانهدر كو
قهرقودين مروقان يين ۷۵۰۰۰ هزار سالان بهرى زاييني لى هاتينه ديتن.

ئەفا جوويى وان بو چوونين هندەك ديرۆكنفيسين عەرەب ب نهوهيى
دهردئىخيت دەمى دبيژن: ئاميدى ب نافي (عمادالدوله الديلمي البويهى) ئەوى
ل سالا ۹۴۹ز. باژير داگيركى، يان هندەكين دى دبيژن: بنافى (عمادالدين
الزنگى) هاتيه نافكرن، ئەوى ل سالا ۱۱۴۲ز. دەست ب سەر وهلاتى هەكاريان دا
گرتى كو ئاميدى زى پشكهك بوو ژ فى وهلاتى و هەر وى باژير سەر ژ نوو
ئافاكرهفه.

بو پتر ب نهوهيى دهريخستنا بوچوونين فان ديرۆكنفيسان دى بيژن:
چاوان د سەردەمىن بهرى زاييني دا ئاميدى ب ئامات، ئامادى هاتيه نياسين د
سەردەمىن پشتى زاييني و سەردەمىن پشتى پەيدا بوونا ئىسلامى هەتا چاخى
(عمادالدين زنگى) ۱۱۳۴- ۱۱۴۳ ژى كهلا ئاميدى يا ئافا بوو ب نافين وهك ئاميدا،
ئامادى دهاته نياسين، گەرۆكى مەغربىي نافدار(الشريف الادريسي) ۱۱۰۰- ۱۱۶۵ د
كتيبا خو دا ئەوا ل سالا ۱۱۵۳ ب نافي (نزهة المشتاق في اختراق الافاق) نقيسى
دەمى ئامازە ب باژير و جەيپ هەريما جزيرى دكەت، نافي ئاميدى ب ئاميدا
(اميدا) ئينايە، و د دەستنقيسين دى يين فى كتيبى دا نافي ئاميدى ب شيوازين
دى وهك (تامدى، باميدى، باشرا، اميدى، ياميدى) هاتيه كو چ گومان تيدا نينه
هەموو دزقرنهفه سەر نافي كهفنترين ژيدەرى نافي ئاميدى ب ئامات Amat
ئامادى ئيناي هەر وهك مە ئامازە بيكرى و هەتا ئەو ژى نافي ئاميدى هەر وهك
خەلكى دەقەرى دبيژن رەسەناتيا خو پاراستيه و بەردەواميا نافي بهرى چەند
هزار سالاكەنه. پشتى سەر ژ نوو ئافاكرنهفا ئاميدى ژ ئالىي مير عيمادەدين

زهنگى ب كارىگه ریا نافی وی و ب كارىگه ریا زمانى عه ره بى په یفا (العمادیه) د
نڅیسینین رسمی یین د هوله تین داگیر کهر و یین ب زمانى عه ره بى دهاتنه
نڅیسین هاتیه ب کارئینان.

نامیدیى ژى وهك هه موو دهقهرین دى یین بادینان که تیه ژیر دهسته لاتى
هه مان د هوله ت و میرگه هان یین دهسته لاتداری ل فان دهقهران کرى، چ بهرى
زایینی و چ بهرى ئیسلامى و چ پشتی په یدابوونا ئیسلامى هه ر وهكى د بابه تى
دیروكى دا مه ئاماژه پیکرى.

پشتی دامه زراندا میرگه ها بادینان ل سالا ۱۲۶۲ز. نامیدیى پایته ختى
میرگه ها بادینان بوو و ژ ویرى میرگه ه به رفه ره بوو هه تا هه موو سنوورین
بادینان فه گرتى، نامیدیى وهك پایته ختى میرگه هى ما هه تا سالا ۱۸۴۲ز ژیی
میرگه هى د نه نجامى هیرشا له شکرى د هوله تا ئوسمانى ب داوى هاتى.

د فى سالى دا نامیدیى وهك هه موو باژیر و دهقهرین دى یین بادینان ب
سنجه فا مووسل یا ویلايه تا مووسل یا ئوسمانیقه هاته گریدان. ل سالا (۱۲۶۵ز)
مش- ۱۸۴۷ز) ب لیوا هه کارى یا ویلايه تا وانى فه هاته گریدان، ل سالا (۱۲۸۶ز)
مش - ۱۸۶۹ز) زفریقه سه ر ویلايه تا مووسل، ل سالا (۱۳۰۰ز) مش - ۱۸۸۲ز)
جاره کادى ب ویلايه تا وانى فه هاته گریدان، ل سالا (۱۳۱۰ز) مش - ۱۸۹۲ز) بو جارا
داویى زفریقه سه ر ویلايه تا مووسل و هه تا نه مانا د هوله تا ئوسمانى و
دامه زراندا د هوله تا ئیراقى ل سال ۱۹۲۱ز و پاشتر ژى هه تا دامه زراندا پاریزگه ها
دهوکى ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ز وهك قه زایه کا سه ر ب مووسل سهردهرى د گهل دا
هاتیه کرن.

هه ژیه بیژین پشتی داگیر کرنا نامیدیى ل سالا ۱۸۴۲ز ژ ئالیى له شکرى
ئوسمانیقه کاودانى نامیدیى و دهقهره وى ما د ئالوزى و نه ته ناهىى دا، ل سالا

۱۸۴۲ئى يونس ئاغاي ب سەر كەلا ئامىدىي دا گرت و رېقەبەرى ئوسمانى (عەلى وىردى) دەرىخست و دەستەلاتى مىرگەھى گرتەفە دەست، بەلى والىي مووسلى محەمەد شەرىف پاشاى ھىرشەكا لەشكرى ئىنا سەر ئامىدىي و ۴۳ رۇژان دۇرپىچ دا ھەتا باژىر داگىركرىفە و يونس ئاغا گرت و برە مووسل و عەلى بەگى ماردىنى كو ئەفسەرەكى وى لەشكرى بوو كره رېقەبەرى ئامىدىي و ل سالا ۱۸۵۷ئى سىستەمى كارگىرىي ئوسمانى ل سەرانسەرى بادىنان ھاتە چەسپاندن.

ل سالا ۱۸۶۲ئى دەولەتا ئوسمانى ئامىدىي كرىە دەفەردارىا و (خەندان بەگ) وەك يەكەمىن قايمەقامى ئامىدىي ھاتىە دامەزراندن، پىشتى ب داوى ھاتنا شەرىي جىھانىي يەكەم و گەھشتنا لەشكرى ئىنگلىزى بو دەفەرى، ئەفسەرىن فى لەشكرى ل شوونا قايمەقامان حوكمدارى ل ئامىدىي كرىە ھەتا ل سالا ۱۹۲۴ئى يەكەمىن قايمەقامى ئىراقى ل ئامىدىي دەست ب كاركرىە و ئامىدىي ماىە وەك قەزايەكا سەر ب پارىزگەھا مووسل قە و ب دامەزراندنا پارىزگەھا دەھوكى ئامىدىي يەك ژ وان سى قەزايان(دھوك، زاخو، ئامىدىي) بوويە يىن ل بەراھىي پارىزگەھا دەھوكى ژى پىكھاتى.

ئامىدىي ئىكە ژ ھەر ھەفت دەفەردارىا يىن پارىزگەھى و مەزنىن دەفەردارىا يە ژ پىكھاتا خو يا كارگىرى و ژ (۵) يەكەيىن كارگىرى (ناوچە) پىك دەھىت.

ئامىدىي وەكو جھ، باژىرەكى كەقنە و جھى وى كەلايە، دكەفىتە باكوروى رۇژھەلاتى پارىزگەھا دەھوكى، ناوچەيىن سەر ب وىقە: سەرسنكى، چەمانكى، بامەرنى، كانى ماسى و دىرالوك. ھژمارا گوندىن وى (۳۲۶) گوندىن و ژ وان ژى (۱۳۲) دئاقانە و (۱۹۴) دبەرداينە ئانكو نەھاتىنە ئافكارن.

سالا ۱۸۶۲ئى ئامىدىي وەك باژىر بوويە دەفەردارىا و پتر ژ (۴۷) كەسان وەكو

دەڤەردار کار ئى كرىيە و ئىكەمىن دەڤەردار خەندان ئاغا بوو.

ژ لايى جوگرافى ڤه، ئامىدىي دو دەرگههين سەرەكى دچنى، يى ئىكى دەرگههى رۇژەلاتى كو دبىزنى (دەرگههى زىبارى) ژ لايى رۇژەلاتى ڤه و رىكا نۆكه يا ترؤمبىلانە، خەلكى دەڤەرا زىبارى تىپرا دھاتنە ئامىدىي، دەرگههى دووى دەرگههى لايى رۇژئافا يە و دگوتنى (دەرگههى مووسل) يان ژى يى (سەقافا) كو ئاف تىپرا دكىشا.

ل دۆر گىرانا حوكمى و ب رىڤهبرنا كارين كارگىرى، پاشايين وى حوكم ئى دكر، پاشى سالا ۱۸۴۲ئى سؤلتانين ئوسمانى، ژ وان سؤلتانان ژى سولتان مەحمودى دووى برپار دا سيستمى حوكمى يى مەرکەزى بيت كو سيستمى ويلايه تين دەولەتا ئوسمانى بوو، ل سەر ئامىدىي ژى بهيتە چەسپاندىن و ب لىوا جولەمىرگى ڤه هاتە گریدان، پاشى ڤهگۆهاسته سەر ويلايه تا مووسل.

ل سەر دەمى ئنگلىزى سالا ۱۹۱۸ئى، كەسەكى برىتانى ئى هاتە دامەزراندىن و حوكم ئى كر وهك حاكمەكى سياسى، دەمى حكومهتا ئىراقى ل سالا ۱۹۲۱ئى هاتيه دامەزراندىن، ئامىدىي بو دەڤەردارىا سەر ب ويلايه تا مووسل ڤه، سالا ۱۹۲۴ئى ئىكەمىن قايمەقام ئى دەست ب كارى كر.

ئامىدىي وهكو سەنتەرى دەڤەرى، نۆكه (۱۳) گوند ب سەر ڤەنە و هژمارا كەسپن ل سنوورى دەڤەردارىي دژين دگههته (۱۹۶۸۴) كەسان ل دووق نامارين سالا ۲۰۰۷ئى، ژ وان ژى (۵۷۰۰) كەس ل سەنتەرى ڤەزايى ب خو نە ژبلى ناوچەيان.

رووبەرى گشتى يى ڤەزايى (۲۵۸۲، ۸كم^۲) نە، هەرەسا رووبەرى سەنتەرى ڤەزايى (۹۳كم^۲) نە، بلنداھيا باژىرى ل سەر ئاستى دەريايى بلندترە ژ (۱۴۰۰م)، و (۸۰)كم ژ باژىرى دھوكى دوورە.

ل سنوورئ دمهرداريا ناميديي زي ژ ۲۰۰۵ فه چهندين پرؤزه هاتينه نهجامدان ژ وان ئافاكرنا ئافاهييين بهنكا شيلادزي، سهروكاتيا ساخلميا نامييدي، پهيمانگهها تهكنيكي، پرؤزي بهرفرهكرن و دوسايدى كرنا جادا نامييدي – شيلادزي، ئافاكرنا ۵۱۶ خانيان ل كومهلگههئ نازادى، ۸۴ خانيان ل سپيندارئ، ۵۴ خانيان ل گهريبهراسكى، ۴۴ خانيان ل بهرئاشئ، پرؤزي دانانا ويستگههئ بهلافكرنا كارهبئ ل شيلادزي و چهندين پرؤزيين ئافئ ل قهدهشئ، ديرهلوكئ، سيريئ، شيلادزي، كانئ، سهرسنكى و جهين دى.

ناوچهيا ديئالوك:

ئيكه ژ ناوچهييين سهر ب دمهرداريا يئ قه، دكهفيته رؤزهلاتا سهنتهري قهزايئ ب دوورتيا (۱۵كم)، روهبرئ ناوچهيئ (۱۰۳۵)كم^۲، روهبرئ ناوچهيئ ژبلى دمههرا نيروه ريكان (۱۶۶۳۹۰م^۲)، سهرژمييا كهسين ئى دزين دگههته (۴۵۰۰۰) كهسان و (۱۵۸) گوند ب سهرفهنه، ئى پتريا وان كافلن و دبهرداينه.

د بهري دا ناوچه ب نافئ ناوچهيا (نيروه ريكان) هاتيه نياسين، كول سالا ۱۹۲۸ئ ل گوندى بيئول سهر سنوورئ توركي هاتبوو دامهزراندن. پشتى ل سالا ۱۹۷۹ئ تهفايى خهلكئ نيروه ريكان ب زورى هاتيه فهگوهاستن، سهنتهري ناوچهيئ زي هاته فهگوهاستن بو كومهلگهها ديئالوك. پشتى سهرهلدانئ وهكو يهكهيهكا كارگيري نهما، ههتا سالا ۱۹۹۶ئ ب بريارهكا فهرمى جارهكا دى ريقهبهريا ناوچهيئ هاته فهكرن و كهفته كارى و ب دههان پرؤزهييين خزمهتكارى دهست پيكرن.

سنوورين وئ ژ لايئ باكوورى فه، سنوورئ وهلاتئ توركي نه ژ پاريزگهها جولهمييرگئ (دمههرا ههكاريان)، ژ لايئ رؤزهلاتئ فه ناوچهيا بارزانه سهر ب

دهفهرداريا ميړگه سوورئ ښه، ژ لايئ باشوورئ ښه ناوچه يا دينارتئ (نههله) يه ل دهفهرداريا ټاکرئ.

هژمارا گوندين ټافا (۲۳) گوندن و سئ کومهلگههن، هژمارا گوندين خرابکري دگههنه (۱۳۶) گوندان گوندين، خرابه ژي دبنه (۱۷۵) گوند يين نيروه و ريگان و دهشتا زئ و نهيلئ و دوسکي ژووربان. ژ سالا ۱۹۹۶ئ ههتا نوکه (۶) شهش کس ئي بويينه ريفه بهرئ ناوچه يئ.

چهندين جهين شوونه واري ل دهفهرئ ههنه وهک مه زارئ شيخ نيسلام ل ديرهشئ و کهلا نيروه ل دهفهره نيروه و پرا کهليا ل گهليئ ره شافه و گهلهک جهين ديتر.

ل دهفهرئ چوار روبرين سهرهکي ههنه نهو ژي: روبرئ زيئ مهزن، روبرئ شيرانکئ، روبرئ سپنه ي، روبرئ روئي شين، خه لکئ ناوچه يئ ژ موسلمان و مه سيحيان پيک دهيت و ريژه يا ۹۹٪ موسلمان و ۱٪ مه سيحي نه. گهلهک جهين گوزاري ئي ههنه، وهک: (روئي شين، گهليئ بالندا، شيرانکئ و بياوئ).

ناوچه يا سهرسنگ:

سهرسنگئ ل دهو روبه رين سالا ۱۹۴۸ئ هاتيه ټافا کرن و سالا ۱۹۵۲ئ بوويه سهنترئ ناوچه يئ، بهري ههر دو ناوچه يين (چه مانکئ) و (بامهرنئ) بينه دامه زراندن، و نيژيکي (۱۱۷) گوند ب سهر فه بوون. نوکه ژي (۳۴) گوند ب سهر فه نه دگهل کومهلگه ها (قه دش) و ژ وان ژي (۲۱) گوند د ټافانه و (۱۳) ژي نه هاتينه ټافا کرن و (۲) ژي خرابه نه.

گوندين سهر ب ناوچه يئ ښه د ناقبه را سالي ۱۹۶۱ – ۱۹۸۸ئ هاتبوونه

خرابكرن ژ لايي پڙيمين ژ نافچوويين ئيراقى فه.

سهرسنگى وهكو باژيرك يا نافداره كو جههكى گهشت و گوزارى يه و چهندين جهين نافدار لى ههنه وهكو (نافهندا ناوچهيى، ناشهوا، سيارهتويكا، ئينيشكى و گهليى گهرهگو)، ژبلى دهوروبهريى وى، ههر دكهفن دا ل سهردهمى شاهين ئيراقى، وان قهست دكرى و بو فقههويانا خو قهسر لى ئافاكر بوون و

قهسرا مهلكى ل سهرسنگى

نوكه ژى قهسرا مهلكى يا نافداره كو ل سالا ١٩٥٣ئى هاتبوو ئافاكرن. ديسان ژبهه جوانى و خوشيا وى، سهروكى ئيراقى يى دؤراندى ژى چهندين قهسر ل رهخ و رويين وى و سهريى گارهى و گاروكى ئافا كربولون.

دكهفيتها روژئافا سهنتهريى دهفهرداريا ئاميدى ب دوورتيا (١٨كم). رووبهريى ناوچهيى (٢٧٢,٨كم) ئانكو ب گشتى دگههته (٩٣٨٥٢) دونهمين عهردى و (٢٥٥٤١) دونهم ژى ب كيى عهردى چاندنى دهين.

هژمارا خه لکى لى د ئاکنجى ههتا سالا ۲۰۰۸ ل سهنه تهرى ناوچه يى دا دبنه (۸۸۲۷) کهس و دگهل گوندين ب سهر ناوچه يى فه ههمى دبنه (۱۸۸۱۲) کهس ژ وان ژى (۱۶۸۲۵) موسلمان و (۱۹۸۷) ژى مه سيجى نه.

جهى سهر سنكى جهه كى بلند و گوزارى يه، ههر کهسى لى بيت ب ساناهى دهوروبه رين وى دبينيت، دووراتيا وى ژ سهنه تهرى پاريزگه هى (۶۰كم)ه، بلنداهيا وى ژ ئاستى دهريا يى (۱۰۵۰) مه ترن و بلندترين پلهيا گهرماتيا وى د گه هته (۲۴ – ۳۶) پلهيان ژ سه دى.

رافهيا په يقا سهر سنك ب گه لهك واتايان هاتيه شرؤفه كرن، هندهك دبيزن كو سينگى چيايه كو دكه فيته سهر سينگى چيايى گاره ي، بوچوونهك ديتر دبيزن كو (سهر) و (سنك) ئانكويا سهر و كانيا كيژا سنكى يه و نهو دهقه ر ژى نه خاسمه چيايى گاره جهى خرغه بوونا كيژا سنكى يه.

سهر سنكى دهقه ر هكا چاندنى يه، نه خاسمه سپنه يى وى و چه ند رؤبارهك لى هه نه، وهك رؤبارى سپنه ي ژ نه رهدنا دهر دكه فية ژووردا دهيت هه تا دگه هته خابويرى ل گوندى دوكه رى. ل دهقه رى پتر ژ (۱۴) جهين شوونه وارى لى هه نه و ههمى د ده مى خو دا ل ريبه ريا شوونه واران هاتينه تومار كرن.

ناوچه يا كانى ماسى:

ناوچه يا كانى ماسى كو دگوتنى (بهروارى بالا) دكه فية باكوورى سهنه تهرى دهقه رداريا ئاميدى ب دووراتيا (۲۵كم) د ريكا نوو يا سهرى ئاميدى را، رووبه رى ناوچه يى (۶۱۰كم) نه، سالا ۱۹۲۸ئى هاتيه دامه زانندن و ئيکه مين ريقه به رى وى (يه كتا بهگ) بوو، ژ لايى رؤژه لاتى فه دهقه را نيروه و رؤبارى زى يه، ژ رؤژنافايى فه ناوچه يا باتووفا و رؤبارى خابوورى يه، ژ لايى باشوورى

ڦه ٺاميدئ و ناوچهيا بامهرنئ يه، ژ لايئ باكووري ڦه سنوورئ وئ دگهل توركيايه.

هژمارا خه لکئ وئ گو ژ دوو ٺاينان پئک دهيت ب ڦي شيوهي نه، موسلمان: ۸۵,۵% و مهسيحي: ۱۴,۵%. هژمارا گونديئن وئ يئن ٺاڦاکري (۵۴)ن، يئن خرابکري(۱۳)ن، يئن خرابه ژي (۱۱) گوندن. دهڦهرا بهرواري بالا يا نافداره ب چاندنئ نهخاسمه ب سيڦيئن بهرواريان، سالا ۱۹۹۹ئ سهنتهريئ ناوچهيئ گو بهروهخت ل ليوا بازيف بوو، هاتهڦه زفراندن بو کاني ماسئ ژ بهر کو پرانيا خه لکي ڦهستا گونديئن خو کرن و پيدڦي ب پرؤژهيئن خزمهتکاري بوون و دا کو جهين شولهژئ بشين ژ نيئزيک خزمهتا خه لکئ دهڦهريئ بکهن. سالا ۱۹۹۶ئ پشتي سهرهلدانا پيرؤز يا بهارا ۱۹۹۱ئ ئيکهمين ريڦه بهريئ ناوچهيئ سهرژنوو بو هاته دانان کو (شهعبان خهليل عهبدوللا) بوو.

کؤمه لگهها برينکا ل ناوچا کاني ماسئ

ناوچەيا بامەرنى:

ب فەرمانا وەزارى يا هژمار (۱۱۹۷) ل رۆژا ۲/۱۹/۲۰۰۰ى ژ لايى حكومهتا هەريما كوردستانى فه بريار هاته دان كو گوندى بامەرنى ببىته سەنتەرى ناوچەيى كو ژ (۳۰) گوندان پىك دەيت ئەو ژى (۲۲) گوند ئاقانە (۳) خرابكرينه و (۴) ژى خرابەنە.

بامەرنى گەلەك جھين شوونەوارى لى هەنە دگەل گوندين ب سەر وى فه، هژمارا وان يين تومار كرى ل ريقەبەريا شوونەواران دگەتە (۴۸) جهان وەكو

گوندى بامەرنى

(كەلا شخۆ، ديرا ئەرەدنا، شكەفتين بامەرنى، كەلا ئەرزى)، هەرودەسا جھين گوزارى لى هەنە وەك (ئەرەدنا، گەليى ئەرەدنا، گەليى ديهى) و بامەرنى ب خۆ ژى. ديسان گەلەك كانى يين ب ناڤ و دەنگ لى هەنە وەكو وەكو (كانيا قەشيلو،

کانیا عندلیب، کانیا تا).

خۆجھپن وئ ژ موسلمان و مەسیحیان پیک دەھین ب ریژەیا (۹۲٪) موسلمان و (۸٪) مەسیحی، رۆوبەرئ دەقەرئ (۲۳۰ کم)، خیزانین ئی د ئاکنجی ل سنوورئ ناوچەیی دگەهنە (۷۹۴) سەرخیزانان و هەمی دبنە (۵۸۷۹) کەس. بامەرنئ وەکو سەنتەر دگەفیتە سینگی چیاپی مەتینی ژ لایئ رۆژئافایا باژیری ئامیدی ب دووراتیا (۲۰کم)، هەر وەسا دگەهتە رۆبارئ خابووری و سنوورئ ناوچەیا باتووفا، ژ لایئ باشووری فە ناوچەیا سەرسنکی یە و بۆ رەخئ باکووری فە زی سنوورئ ناوچەیا کانئ ماسئ یە. بامەرنئ یا نافدارە ب بالەفرخانا خۆیی فرۆکان کو هیشتا نیقەرۆیە و نۆکە زی کارگەها ئافا مەتین ئی هاتیە دانان.

ئافاهیئ باژیرئانیا بامەرنئ

ناوچه یا چه مانکی:

ناوچه یا چه مانکی دکه فیته باشووری رۆژه لاتا قهزایی، دهفهره عه شیره تا بهرواری ژیریانه، چونکی دهفهره کا ناسییه، ببوو جهی شوهرشی، لهو د سالیین ۱۹۶۱ و ۱۹۸۸ و ۱۹۹۵ی دا سی جارن ئەف دهفهره هاتیه کافلکرن و بهردان. خه لکی وی ل سالیین دووماهی ل کهمپا بلدی شال دهفهره ئەترووش ئاکنجی ببوون، چه ند گونده کین کیم هاتبوونه ئافاکرن و هه ر گونده کی چه ند ماله ک لی ئاکنجی ببوون وه ک بهرناشی و سیاری و سپینداری و چه مانکی و چه ند گوندین دیتر.

داکو ئەو دهفهر پتر ئافا ببیت و بو کارین کارگیری بو خه لکی وی ل شوونا بچه ناوچه یا سه رسنکی، ب برپارا وهزاره تا نافخو یا حکومه تا هه ریما کوردستانی یا هژمار ۱۱۸۲ی ل رۆژا ۲/۱۹/۲۰۰۰ی برپار هاته دان کو چه مانکی ببیته سه نته ری ناوچه یی ل وی دهفهری دگهل دا ژی برپار هاته دان کو وهکو

سروشتی دهفهره چه مانکی

كۆمەلگەھ بۇ خرقەكرنا خەلكى وان گوندىن نەھاتىنە ئافاكرن، لى كۆم ببن.
 كۆمەلگەھ ھاتە ئافاكرن و نۆكە زى كارى ئافەدانكرنى لى يى بەردەوامە.
 رووبەرى وى (۳۰۰كم^۲)، ھژمارا گوندىن وى دگەھتە (۶۶) گوندان، يىن ئافا
 (۱۰) گوندىن كو ھژمارا خىزانان لى دىبىتە (۳۵۱) و ھژمارا كەسان دگەھتە پتر ژ
 (۱۹۸۴)ان. گوندىن خراب و چۆلكرى زى نىزىكى (۵۶) گونداۋە. دەفەرەكا نافدارە
 ب چاندىن و ھافىنگەھان، خەلكى وى ژ دو ئايىنان پىك ھاتىە كو موسلمان و
 مەسىحى نە. سروشتى دەفەرە يى ھارىكارە بۇ گەشت و گوزارى وەك گەلىي
 ئافۆكى، كانى مازى، گەلىي چەمانكى و سپىندارى. فى دووماھىي چەند پرتىن
 جەرك و كلوسكان وەكو شونەوار ل گوندى چەمانكى ھاتىنە دىتن.
 ھەرەسا كارگەھا ئافا مازى ل سەر كانى يىن وى يىن كو ژ قونتارا چىايى
 گارە دزىن ھاتىە دانان.

كۆمەلگەھ چەمانكى

ده‌فهرداریا زاخۆ

نه‌خشه‌یی ده‌فهرداریا زاخۆ

په پیمانگه ها ته کنيکی ل باژيري زاخو

دیمه نهك ژ باژيري زاخو

زاخو مهزنترين باژيرى پاريزگههيبه پشتي باژيرى دهوكى، باژيرهكى توخيبي و دهركههى بازرگانى نافبهرا ههريما كوردستانى و ئيراقى يه دگهل گهلهك وهلاتين جيهانى، يا گرنگتر زاخو پرا د نيقبهرا باشوور و باكوورى كوردستانى دايه.

كهفناشيا باژيرى زاخو د چهرخين دירוوكى دا ل ئاستهكى هندى دووره ديروكا دامهزrandن يان ئافاكرنا باژيرى نههاتيه زانين، ل دووق ژيدهرين ئاييني زاخو نيزيكترين باژيره بو چيائى جوودى جهى نهيشتنا كهشتيا نوح پيغهمبهرى و سهر ژ نوو زيانا مروفان ل فى دهفهري دهسپيكرهفه. چهند وارگههين بهراهيى يين مروفان كو پشتي توفانا نوحى ل ئاكنجى بووين ل فى دهفهري ههنه وهك گوندى ههشتيان كو دهيتيه فهگيران يهكهمين وارگههه پشتي توفانى ژ ئاليى ههشتى كهسين ژ توفانى رزگاربووين هاتيه ئافاكرن و چهندين جه و گوندين دى وهك دهرنهخ، كهزنهخ، ئازهخ، و شهرنهخ و يين دى ل فى دهفهري ههنه. يين پهيوهندى ب توفانا نوحى و سهر ژ نوو دهسپيكرنا زيانا مروفان فه هه، ههموو ژى نيشانا كهفناشيا زيانا مروقييه ل فى دهفهري و ئهف بوچوونه ژ باژيرى زاخو ب خو ژى دگريت، ههر وهك يهك ژ ژيدهران ل دور پهيفا (زاخو) دبيژيت: ئهف پهيقه ژ زير- نوح ئانكو گوندى ژيريا وهلاتى نوحى هاتيه.

ژ ئاليى ديرووكى فه، ژيدهرين ئارامى دبيژن: نافى باژيرى زاخو ژ پهيفا (زاخوتا) يا ئارامى هاتيه وهرگرتن ب رامانا سهركهتن كو مهردم پى سهركهتنا رومانيانه د شهري وان دا دگهل فارسان.

ژيدهرهكى دى دبيژيت: زاخو ژ نافى مللهتهكى هاتيه كو جوگرافيناسى گريكى ب ساكوبودس Saccopodes نافى وى ئينايه و ههكه ل دووق فى بوچوونى بيت، دقيت ئهف مللهته ل فى دهفهري ژيا بيت. فهگيرانهكا دى

دبېژیت په یفا زاخو ژ (ژئ - خوین) ئانکو رۇبارئ خوینئ هاتیه کو د روودانه کئ دا گهلهک خوین ل فئ دهفهرئ هاتیه رشتن و ئەف فهگئرانه ژئ نیژیکی بۇچوونا بهراهیئ یه ئانکو زاخوتا ب راما نا سهرکهتن. بۇچوونهکا دی دبېژیت: زاخو ژ ژئ ئانکو رۇبار و خوین ئانکو جهئ پئچاوپئچ یان زفرؤک ئانکو وارئ پهنگیان و زفرؤکئ ئافئ ئەف بۇچوونه ژئ دگهل سروشتئ زاخو و رۇبارئ خابووری دگونجیت. وئ چندی ژئ ژ بیر نهکهین ژ میژ وهره زاخوکا بادبنان د سترانیئ فولکلوری یئ کوردی دا هاتیه.

شوونهوارئین زاخو و دهفهره زاخو ب خو ژئ گروفهکئ دی یئ کهفنا تیا دیرؤکا فی باژیرییه. ل دهرئ گهلیئ زاخو بهرهف ئالیئ چهپئ نیژیکی گوندئ (کوئ) شوونهوارئین چهندی کهلایئ دیرؤکی ل بنارئین چیا یئ سپی هه نه بو سهردهمئ دیرؤکی یئین جودا جودا ژ چاخئ ئاشوریان ههتا ئوسمانیان دزفرنهفه، ههر ل فئ جهی شوونهوارئین کهلا و باژیرئ زعفرانیئ هه نه کو ژیدرهکئ تایبته ب شوونهواران دبېژیت: باژیر ب خو نهخشهکئ ب سهروبهرو ریکخستی یه و ئافا کرنهکا موکه و دهسپیکا دیرؤکا وی ناهیته زانین، بهئ باوهر دهیته کرن کو یا سهردهمئ رومئین بیژهنتی بیت و دبیت بزفریتهفه سهردهمئ ئیمبراتورئ بیژهنتی ههرقلی. ئەف کهلا و باژیره ژئ ل سالا ۶۴۰ز. کهتیه ژیر دهستهلاتئ دهولهتا ئیسلامی.

پرا دهلا ئ یان ژئ پرا بهری یهک ژ شوونهوارئین کهفن و دیرؤکی یئین زاخویه، نیشانا کهفنا تیا باژیرییه، ب دروستی دیرؤکا دانانا فئ پری نههاتیه زانین و ههر ژیدرهک ب رهنکهکی ئامازه پئکریه. پهرتوکا (المشد الی موطن الاثار والحضارة) یا ههر دو شوونهوارناسان تهها باقر و فوئاد سهفه، چاپا بهغدا ۱۹۶۶ئ دبېژیت: سهردهمئ فئ پری ب دروستی ناهیته زانین. گوئنا فان

ھەر دو شوونہوارناسان نیشانا کووراتی و دوؤمدریژیا ژیی پری یه د دیرۆکی دا،
 دەربارە فی پری (ھمرتین) دبیژیت: رۆمانییە، (ئاسکیف) دبیژیت: ژ ئالیی
 (سلۆکس) یەك ژ سەرکردین ئەسکەندەری مەقدونی قە ھاتیە چیکرن.
 شوونہوارناس عەبدولرەقیب یوسف دبیژیت: ئەف پەرە ب تایەکی شوونہواران
 دەیتە نیاسین کو تایبەتە ب کوردستانی قە، ل دەقەرین دەشتی یین ئیراقی
 نینن، نافیری د ئەنجامی دیتنەفا چەند ھیمایەکان وەك یین: رۆژی، طاوسی،
 شاھەکی و ژنەکی، سەری گای و ھەسپی و یین دی، گەھشتیە وی باوەری ئەف
 پەرە ل سەردەمی دەولەتا ئەشکانی(فرتی) یا (۲۴۷ بەری زایین - ۲۲۷ز) ھاتیە
 چیکرن و دوور نابینیت ئافاکەری وی فەرھادی دووی شاھی فی دەولەتی بیت یی
 ل سالا ۱۲۹ یان ۱۲۷ ب.ز. دەولەتا سلجوقی ژ نافیری. ب ھەر رەنگەکی ھەبیت
 دیرۆکا پری دزقیریتەقە دوورتر ژ سەد دو سەد سالان بەری زایینی.

د ناف باژیری زاخویی نھۆ دا تاخی کیستە ھەییە کو چەندین شوونہوار و
 دراف و پەیکەرین سەردەمین ئاشوری و یونانی و ئیسلامی لی ھاتیە دیتن، ژیدەر
 دبیژن: کیستە باژیر یان باژیرکەکی سەردەمی ئاشوریانە.

شوونہوارین نامازە پیکری گروفی کەفنا تیا باژیری زاخۆ نە، بەلی دەسپیک
 یان چەرخی ئافاکرنا باژیری ھیز نەھاتیە دیارکرن.

ژیدەرەك دبیژیت: سەرلەشکر و دیرۆکنقیسی یونانی زینوفونی ئەوی سالا
 ۴۰۱ ب.ز. ب لەشکری خو قە ل گەلیی زاخۆ دەر بازبوی و ھاتیە دۆرپیچدان ژ
 ئالیی کوردان قە پەیفە زاخۆ ھەر وەك یا نھۆ دەیتە گۆتن قە گیرایە.

بەلی دیرۆکنقیس و گەر وکین سەردەمی ئیسلامی نافی زاخۆ نەئینایە، بەلی
 ھەموویان نافی حەسەنیە(الحسنیة) ئینایە کو دکەفیتە نافبەرە مووسل و
 گزیرتا بۆتان، ھەر وەکی وان نامازە پیکری و ھەموو ژ ی پیکھاتینە ل سەرا فی

چەندى كۆ ھەسەنە ھەمان باژىرى زاخۆيى ئەفرۆيە و ھەژىيە بېژىن ھيژ
تاخەك ل زاخۆ ب ناڧى حسيىنىكى ھەيە.

پشتى ل سالا ۶۲۷ز. شەرەكى مەزن د ناڧبەرا لەشكرى ھەرڧلى ئيمپراتورى
رۆمىن بېزەنتى و لەشكرى كىسرايى دووى شاھى دەولەتا ساسانى رووداى و
لەشكرى كىسراى شكەستى. زاخۆ ژى وەك ھەموو دەڧەرپن جزىرى و مووسلى،
كەتپە ژپر دەستەلاتى دەولەتا رۆمى و ب ڧى رەنگى مايە ھەتا ل سالا ۶۴۱ز.
لەشكرى موسلمانان گەھشتپە دەڧەرى و كەتپە ژپر دەستەلاتى دەولەتا ئىسلامى.
پاشى زاخۆ ژى كەتپە ژپر دەستەلاتى دەولەت و مېرگەھپن موسلمانان ھەتا ل
سالا ۱۴۷۱ئ ل سەردەمى مېر ھەسەن بەگ كورپى مېر سەيڧەدەين بەگى مېرى
ئامپىدىي زاخۆ كەتپە ژپر دەستەلاتى مېرگەھا بادىنان و ب ڧى رەنگى مايە ھەتا
ژپى مېرگەھى ل سالا ۱۸۴۲ئ ب داوى ھاتى.

ژ ڧى سالى و بەرەڧ ژوور زاخۆ راستەوخۆ كەتپە ژپر دەستەلاتى سنجەڧا

دیمەنەك ژ باژىرى زاخۆ

(لیوا - پارێزگهه) مووسل یا ویلایهتا مووسل یا ئوسمانی، ل سالا ۱۸۶۴ی بوویه قهزایهکا سهه ب مووسل فه، ل دووفا سالنامهیین ئوسمانی ییین سالا ۱۹۰۷- ۱۹۰۸ی زاخو قهزایهکا پله دو بوو و تنی دو ناوچه (ناوچهیا سلیقانهیی و ناوچهیا گولی و سندی) هه بوون.

پشتی ب داوی هاتنا شه ری جیهانیی یه کهم و گرتنا باژی ری مووسل ل چریا یه کهم ۱۹۱۸ی ژ ئالیی لهشکری ئینگیزی فه ل کانونا یه کهم هه ری وی سالی (نهقیب ووکر) و پاشتر زی (نهقیب پیرسون) وهک هاریکارین فه رمانداری سیاسی ل زاخو هاتینه دانان، ب فی رهنگی نهفسه ری ئینگیزی دهستهلانداری ل باژی ری کریه ههتا ل تهباخا ۱۹۲۱ی دهولهتا شاهینیا ئیراقی هاتیه دامهزراندن و ل مهیین بهراهیی ییین ۱۹۲۲ی قائمهقامین ئیراقی بو قهزان هاتینه دانان ژ وان زی دهقهرداریا زاخو یه کهمین قائمهقامی ئیراقی بو هاتیه دانان و دهست ب کاری خوه کریه.

زاخو وهک قهزایهکا پارێزگهها مووسل مایه ههتا ل ۲۷ گولانا ۱۹۶۹ی دگهل ب پارێزگههکرنا دهوکی بوویه قهزایهکا سهه ب فی پارێزگهها نوو فه.

دهقهرداریا زاخو ژ ئالیی ئابووریقه یهک ژ قهزایین دهوله مهنده و پر خیر و بیهره، دهقه رهک دهوله مهنده ب ئافی و عهردی وی چ دهقه ری دهشت و چ چیا هاریکارن بو هه موو رهنگین به ره مین چاندنی و د هه موو وهزین سالی دا دگهل خودانکرنا هه موو رهنگین گیانه وه ری مالی، ههروهسان دهقه را زاخو ب سامانین کانزایی و ژیر عهردی ب تایبهت نهفتی دهقه رهک دهوله مهنده و د سالنامه ییین ئوسمانی ییین سالا ۱۸۹۲- ۱۸۹۳ی دا ئامازه ب بوونا ژیدهرین نهفتی ل دهوره ری زاخو کریه و پشتی سه رهلدانا ۱۹۹۱ی حکومهتا هه ریما کوردستانی گرنگی ب فی واری دایه و دهست ب پرۆژین گه ریان ل دووفا نهفتی و ئینانه دهرا وی ژ پرۆژی

تاوکی ل دهفەرا زاخۆ کریه، پێشبینی دهیتهکرن د دهمهکی نه دوور دا سامانی نهفتی یی فی دهفەری ببیته ژێدهرەکی ب هیزی ئابووریا کوردستان. وی چەندی ژێ ژبیر نهکهین کو زاخۆ یهک ژ دەرگههین بازرگانیین کوردستان و ئیراقییه د گهل جیهانی.

ژ ئالیی سیاسی و نهتهوایهتی فه زاخۆ و دهفەرا وی، رۆلهک گرنگ د بزافا زرگاربخوازا نهتهوایهتیا کوردی دا د سهد سالیین چوووی دا گیرایه. ل دهسپیکا هاتنا هیزین بهریتانیا بو دهفەری، عهشیرهتین زاخۆ ل بهراهیا وان ژێ عهشیرهتا گوپیان بهرسنگی هیزین داگیرکهه گرتیه و چهند شهڕپن مهزن د نافههرا وان و لهشکری بهریتانیا دا وهک شهڕپن ملا عهرهبی و شابانی و تهنگا بانکی ل سالا ۱۹۱۹ی رووداینه و چهند کهسین میرخاس وهک (حهجی سادقی برۆیی گولی و سلیمانی قوتی یی گولی و حسو دینو و نیعمهت شهریف و یوسف لاوهند یین گوپیان) د فان شهڕان دا ناف و دهنگی خو پهیدا کریه.

دگهل دامهزراندنا کۆمهله و پارتین کوردی، خهلکی زاخۆ جهی خو د فان ریکخستانان دا گرتیه و چالاکانه رۆلی خوه گیرایه، تنی وهک نمونه دی بیژین هژمارا ئهنادامین ریکخستین پارتی دیموکراتی کوردستان ل سالیین ۱۹۶۰-۱۹۶۱ی پتر ژ هزار ئهنادامان بوون و دهمی شورشا کوردستان ل ۱۱ ئیلونا ۱۹۶۱ی دهسپیکری، زاخۆ یهکهمین باژیری کوردستان بوو ل سهدهستین پێشمههرگهی هاتیه زرگار کرن و شههید و قوربانیین دهفەرا زاخۆ ۱۹۶۱-۱۹۹۱ی بو کوردایهتی داین، نیشانا رۆلی گرنگ و پشکداریا دلسۆزانهیا خهلکی دهفەرداریا زاخۆیه د بزافا زرگاربخوازا نهتهوایهتیا کوردی دا.

ل ۱۳ ئادارا ۱۹۹۱ی پیللا سههرهلدانا کوردستان گههشته زاخۆ و سههرانسهری دهفەرا وی ژ داگیرکههرا هاته فهمالین.

زاخۆ ژ دهفهرداريا ييّن گهلهك گرنگه ل ههریما كوردستانی و ههتا فان
ساليّن دووماهيی وهكو دهرگههی كوردستانی بو ژ دهرقهی وهلاتی و گريّدان ب
جيهانا ژ دهرقه دهیته نياسين، دكهفیه رۆژئاڤا يا باكووری پاريزگههی ب
دووراتيا (۵۹ كم).

زاخۆ وهكو باژير دكهفیه لايی ژيريا رۆژئاڤا يی سپنهیی سنديان يی
ناڤداره ب ئاڤا خو بو چاندى، ژ لايی باكووری فه ههفتخوبه دگهل وهلاتی
توركيا، ژ لايی رۆژهلاتی فه دگهل سنوورين دهفهرداريا دهوكی و ئاميدی يه، ژ
ئالیی رۆژئاڤا فه توركيا بهر ب رۆباری دجه، وئ و سنووری وهلاتی سوريا جوڤا
دكهت. ژ ئالیی باشووری فه چيايی بيخیری و دبن دا دهشتا سليقانهيانه.

زاخۆ ژ وان باژيرين جوانه كو دكهفیه سه ر رۆباری خابووری و دكهته دو
كه ر و ب دريژاھيا (۴كم) د ناڤا دا دچيته خوارى. ژ جهين زاخۆ ييّن ناڤدار پرا
دهلاله ل سه ر وى رۆبارى و هاتيه چيكرن. دريژاھيا وئ (۱۱۴م) و بلنداھيا وئ
(۱۵,۵م) و ژ پينج فهنتهران پيک دهيت.

هژمارا خهلكی وئ ييّن ل سهنتهريی دهفهرداريا يی دژين، پتره ژ (۱۶۷۰۰۰)
هزار كهسان، ل بهرامبه ر ئامارا سالا ۱۹۷۵ئ كو (۵۰) هزار كهس ئى دژيان ل
دهستپيكا ساليّن ههفتيان ژى هژمارا خهلكی وئ دگههشته (۶۳) هزار كهسان،
ئاشكرايه زاخۆ وهكو هه ر باژيرهكى كوردستانی د پيششه چوون و مهزن بوونهكا
بهردهوام دايه.

رووبهريی قهزايی ب گشتی (۱۵۲۱,۵۱ كم^۲)، يی ناڤهندا قهزايی ژى دگههته
(۱۱,۸۶ كم^۲)، ژبه ر كو هه ر د كهفن دا باژيرهكى ستراتيژى بوويه، ل سالا ۱۸۶۴ئ ل
سه ردهمى ئوسمانيان بوويه دهفهرداريا و ههتا نوکه چهندين گوهورينين ئيدارى
ب خو فه ديتى نه، ل دهستپيكا دامه زراندا دهولهتا ئيراقى و ههتا نوکه وهكو

دهفهردار (۳۹) كهسان لى كار كړېه. زاخو نيكه ژ وان فهزايين مهزن و ژ سهرجه مې (۱۷۵) گوندان، تنى (۴۸) گوند د ئافا نه دگهل (۱۰) كوومه لگه هان. خه لكى زاخو و يين ل دهووروبه رين وى دژين، موسلمان و مه سيجى و ئيزدينه و ل دهفهرى (۱۳۴) مزگهفت و (۲۵) كه نيسه و (۱) په رستگه ها ئايينى ئيزديان لى هه نه.

ل سه نته رى باژيرى زاخو و دهفهرين ب سهر فه، چه ندين جهين شوونه وارى و دپروكى لى هه نه وهكو (پرا ده لال، كه لا زاخو، كيسته، كه لا قوباد پاشا، كنيشتا جوبا و چند جهين ديتر، زيده بارى قشلى و پرا گوندى). وهكو يه كه يه كا كارگيرى، دهفهرداريا زاخو ژ سى ناوچه يان پيك دهيت نه و زى ناوچه يين (باتو و فا، دهركارى و رزگارى) نه.

ل دهفهرداريا زاخو ژى د قى قوناغى دا چه ندين پرؤزه هاتينه نه نجامدان وهك د وارى په روه ده و فيركرنى دا ئافاكرنا ئافاهيپن كولپژين په روه رده و بازرگانى دگهل پشكين نافخويى، دوارى جاده و ريك پراڼ دا چپكرنا جادا تاوكى ب دريژيا ۱۵ كم، جادا ئيبراهيم خه ليل، جاده و پرابيدارى و چه ندين جاده و مه يدانين نافخويى، ژ پرؤژين ئافاهيان زى ئافاكرنا ئافاهيپن سه روكتايا ساخله ميا زاخو، بهنكا زاخو، كوچكا هونه رى ل سهر رووبه رى (۶ هزار م)، هژماره كا خواندن گه هان، و كوومه لگه ها ئيبراهيم خه ليل و ئافاكرنا چه ندين خانيان بو مه سيجيان و ئافاكرنا كه نيسه كى.

ناوچہیا باتووا:

ناوچہیا باتووا کو دہقرا گولیانہ، ب دوورتیا (۳۶کم) دکہفیتہ باکوورئ روژہلاتئ سہنتہرئ دہقرداریا زاخو، ژ لایئ روژہلاتی قہ ہفتوخیبہ دگہل ناوچہیا کانئ ماسئ و ژ لایئ باکووری قہ تورکیا یہ و ژ لایئ روژناقایی قہ ناوچہیا دہرکاری یہ، ژ ئالیئ باشووری قہ ناوچہیا بامہرنئ و مانگیشئ یہ.

دیمہنہک ژ شہرئ باتووا

بہرئ دگوئنئ ناوچہیا گولی، کو دہقرا گولیانہ و ناوچہ بو ہەر دو عہشیرہتین (سندی و گولی)یان پیکفہ ل بیړسقی ہاتبوو دانان، پشتی بہرفرہبوونا دہقہرئ و ہژمارا خہلکئ وئ، ساللا ۱۹۲۴ئ حکومہتا مہرکہزی ژیکفہ کر و ناوچہیا گولیان ہاتہ دامہزراندن و ل گوندئ دیمکا ہاتہ دانان ہتا

سال ۱۹۲۷ء، پاشی ہاتھ فہ گواستن بؤ گوندی بھنوںنہ و ل دووفا دا بؤ گوندی باتووا بنہ جھ بوو و ہتھ تا نوکھ ل ویری یه ب ناوچہ یا باتووا یا نافدارہ۔
 نیزیکی (۱۵) جھین شوونہ واری یین تومار کری لی ہنہ، ہژمارا گوندین ب سہر فہ دگھتہ (۷۶) گوندان و (۳۸) د ئافا نہ و (۳۸) دخرابکری نہ۔ رووبہری وئی (۵۵۰ کم) یان ژی بیژین (۱۹۶۹۲) دؤنہ مین ئہردی نہ، ہژمارا خہ لکی وئی (۲۰۲۰۱) کھسن ژ موسلمان و مہسیحیان پیک دھیت۔

گورا (زہ مبیل فرؤش) ی ل باتووا

ل روژا ۱۹۸۷/۸/۲۰ء ناوچہ ژ لایئ حکومتا بھس فہ ہاتھ ہلوه شانندن و پستی سہرھلانا پیرؤز جارہکا دی ہاتھ فہ کرن و ل ۱۹۹۵/۸/۱۲ء ریقبہ بہری ناوچہ یی رھمتی (سابق ئہ حمہد عیسا) دھست ب کاری خو کر۔ چھند جھین گھشت و گوزاری لی ہنہ وھک: (شولین و شیلان، کھشانی، زریزہ و دیمکا)۔

ناوچه‌یا دهرکاری:

دهرکاری دقه‌ره‌کا دیرینه، دکه‌فیته باکووری رۆژه‌لاتا سه‌نته‌ری دقه‌رداریا زاخوب دووراتیا (۲۲کم) ان، د به‌ری دا ناوچه ب نافی عه‌شیره‌تین وی دقه‌ری دهاتنه نافکرن، ژ بهر هندی (ناوچه‌یا سندی و گولیا) ن پیکشه ل بی‌رسقی هاته دانان، پاشی ل سالا ۱۹۲۴ی ناوچه‌یا گولی ژ هاته جو‌داکرن و ناوچه‌یا سندی هاته فه‌گوه‌استن بو گوندی شه‌رانس، د سالی‌ن هه‌شتیان دا جاره‌کا دی هاته فه‌گوه‌استن بو گوندی دهرکار عه‌جه‌م و نافی وی ژ بوو ناوچه‌یا دهرکاری. ده‌وروبه‌رین وی چیا و ده‌شتن، وه‌ک چیا‌یی کی‌پره و خامتیر و ده‌شتا سندیان. خه‌لکی وی کاری وان یی سهره‌کی چاندن و خودانکرنا تهرش و که‌والی یه.

هژمارا جهین وی یین شوونه‌واری و تۆمار کری دگه‌هته (۴۸) جهان. گوندین خرابکری و نه‌ئافا کری هژمارا وان دگه‌هته (۶۴) گوندان. هه‌روه‌سا گوندین ئافا پتر کۆمه‌لگه‌هن وه‌ک: دهرکاری، هیزاوا و بی‌رسقی. رووبه‌ری ناوچه‌یی دگه‌هته (۵۸۵،۹۵کم)، یی دقه‌ری ۲۳۴،۳۸۴ دۆنه‌مین ئه‌ردی نه. هژمارا خه‌لکی وی (۱۲۳۱۰) هزار که‌سن ژ موسلمان و مه‌سیحیان پیک دهین.

ژ شوونه‌وارین دقه‌ری شکه‌فتین کال کال و گه‌لی کونده ل دهرکاری. جهین گه‌شت و گوزاری ژ هه‌نه وه‌ک شه‌رانس و به‌یری.

ناوچهيا رزگارى:

ناوچهيا رزگارى كو سهنتهري وى ل ئىبراهيم خهليله، دكهفته رۆژئافا يا باژيرى زاخۆ ب دووراتيا (۸كم)، (۴۰) گوند ب سهرفهنه و نيزيكي (۱۵) گوندان دئافا نه و (۲۵) ژى نههاتينه ئافاكرن، رووبهري وى (۳۷۳,۷كم) نه.

ل دهستپيكا ساليڻ هفتيان هاتيه دامهزراندن، ژ ناوچهيڻ گهلهك گرنگه و جههكى ستراتيژى يه كو رپيا دهولى يا ئىراق - كوردستان - توركيya و جيهانى پيڤشه گرڤددهت و تيرا دبووريت.

ههروهسا ل ناوچهيا رزگارى رۆبارى خابوورى و هيزل دگههنه ئيك و دبېژنى دهفهر ئىبراهيم خهليل چونكى مهزارهك ب نافي پيغهمبهر (ئىبراهيم خهليل- سلاق لى بن) ل وپرى يه و بوويه مهزارگهه و جههكى سهيرانان نهخاسمه ل جهژنا نهوورۆي.

گونديڻ ب سهر ناوچهيى فه، هندهك ژى خرابه نه و هندهك ژى ههر دكهفن دا خرابه بوون، هندهك ژى هاتينه ئافاكرن و خهلكى لى ئاكنجى يه. ل سنوورى ناوچهيى جهين شوونهوارى لى ههنه كو يين تۆمار كرى ل ريفهبهريا شوونهواران دگههنه (۲۲) جهان.

ل سالا ۱۹۹۸ئى سهرژنوو ناوچه هاته نووژهنكرن و ل رۆژا ۲۷/۲/۱۹۹۸ئى ژ لايى حكومهتا كوردستانى فه ئيكمين ريفهبهري ناوچهيى لى دهست ب كار بوو. ژ شوونهوارين ل دهفهرى: خرابا شيخ رهسۆل ل گوندى باجيكا، جهين گوزارى ژى وهك شيناڤا و ئهرمشتى و گهليى هاروونا و كهلا ئهرمشتى.

سوزان شہ رانشی

شکھفتا شہ رانشی

شکھفتا بهیری

بیرا کورکا - ل دهشہرا باتوونا

ده‌فرداريا سيمى

نه‌خشيى ده‌فرداريا سيمى

بانکا سیمیل

کارگہا کواشی یا فیرو

سیمیلی یهك ژ هفت دهفهداری یین پاریزگهها دهوكی یه، وهك باژیر
باژیرهك نوویه و هیژ د قوناغا گوندین مهزن دایه یین بهرهف باژیربوونی دچن،
وهك یهکهیهكا کارگیری ژی یهکهیهكا نوویه، ل سالا ۱۹۵۴ئ بوویه ناوچهیهكا
سهر ب دهفهداریا دهوكی فه، ل سالا ۱۹۷۸ئ بوویه دهفهداری.

سیمیلی وهك ئافهدانی ل دهسپیکا نیفا یهکی ژ سهدسالی شازدی ل سهر
دهستی عهفدی ئاغایی دهنانی هاتیه ئافاكرن، دهنان عهشیرهتهكا كوردین
ئیزدییه، ل وی چاخ ل دهفهدارا سیمیلی د خوچهبوون. ژ بهر كو سیمیلی
گوندهکی ستراتیژی بوو و دكهفته سهر ریكا هاتنوجوونی و بازرگانی یا نیقبهرا
ویلایهتیین ئوسمانی یین وهلاتی نیقبهرا دو رۆباران و ویلایهتیین دی و
پایتهختی دهولهتا ئوسمانی ئهسته مبولی د ماوهیهکی كورت دا پیشكهفت و
هژمارا خیزانین وی گههشته ۲۵۰-۳۰۰ خیزانان و یهك ژ گوندین مهزنین
دهفهداری و خودان دهستهلات بوو.

ژ نهجامی روودانا چهند ئاریشهیهكان ل سهر ریكین بازرگانی و ب چهند
مهانهكان، ل سالا ۱۷۹۰ئ فهریق پاشایی سهرلهشكری ئوسمانی هیرشكره سهر
سیمیلی و ئیزدییین فی دهفهداری، گهلهك ژی كوشتن و یین مایی ژی بهرهف
دهفهدارین ئیزدینشین وهك شیخان، باشیکی و بهحزانی و شنگالی چوون.

پشتی فی روودانی دهفهدارا سیمیلی كافل بوو، هندهك بزافین ئافاكرنا وی
هاتنهكرن، بهلی سهرنهگرتن، پاشتر هیدی هیدی كوردین موسلمان ل فی دهفهداری
كومبوون و دهستهلاتداریا ئوسمانی خالهكا جهندرممان (پوليسان) و بنگهههکی
پۆستهی و خانهك بو بینقههدانا كاروانیان لی دانا و دهستهلاتی سیمیلی و دهفهداری
دا دهست حاجی بهگی سهرۆکی ئیلا ئهرتوشی یا كوچهر و نهو ب ئهركی

پاراستنا تهنههیی و ریځکین بازرگانی رابوو و جهی وی ل گوندی گهرمافا
کوچهران بوو و ب فی چهندی ژی کوچهر ل سیمیلی ئاکنجی بوون و نهو ژی
پتريا خهلکی وی ژ عهشیرهتین کوچهرن.

د سالین شهړی جیهانیی یه کهمدا و ب تایبهت ل سالا ۱۹۱۵ئی گه له ک
نهرمه نیڼ ژ فهرمانا دهوله تا ئوسمانی بهرامبهری وانا راکری رهقین و هاتنه
دهفهره سیمیلی و ئی ئاکنجی بوون. پشتی شکهستنا دهوله تا ئوسمانی د شهړی دا
و دهمی دهسته لاتداریا له شکریا بهریتانی گه هشتیه فی دهفهړی، فی
دهسته لاتداریی هژماره ک زور ژ مه سیحیڼ تیاری ژ به عقوبه ئینانه فی دهفهړی
و ل گوندین وی به لافکر، نه ف تیاریه د له شکری لیقی یی سهر ب ئینگلیزیه
دریځخستی بوون، به ئی ههر ب ئاگاداری و رازیبوونا ئینگلیزی حکومه تا ئیراقی ل
۷ ته باخا ۱۹۳۳ئی فهرمانا وان راکر کو نه ف فهرمانه ب روودانه کا مهزن و تراژیدی
دهینه نیاسین د دیروکا دهفهړی و ئیراقی دا کو تیدا نیژیکی ۴۰۰ کهس ژ تیاریان
هاتنه کوشتن، ههلویستی مهردانه یی خهلکی دهفهړی و محمه د ئاغایی کوچهر د
فی روودانی دا جهی شانازیی یه کو گه له ک ژ مه سیحیان ل مالین خوه حه وانندن
و ژ مرنی رزگارکر.

پشتی فی روودانی و ژ نه جامی نه مانا کوچهراتیی و هاتنوچوونا زوزانان
هژماره کا پتر ژ خهلکی ب تایبهت ژ هوزین کوچهر ل سیمیلی ئاکنجی دبن و
باژیرک مهزن دبیت و ل سالا ۱۹۵۰-۱۹۵۱ئی خواندنگه هه کا سهره تایی ئی
دهیته فه کرن و ل سالا ۱۹۵۴ئی سیمیل دبیته ناوچه یه کا سهر ب دهفهرداریا دهوکی
فه.

خهلکی دهفهرا سیمیلی ژی وهک ته فایی دهفهړین دی یین کوردستانی ژ
سالا ۱۹۶۱-۱۹۹۱ئی پشکداری د شورشین کوردستانی دا کریه و قوربانین مهزن

سه‌خمه‌رهت سه‌رکه‌تئا شوڤشئ داینه و روودانا گوندئ صورتیا(د وئ سائئ دا ئه‌فه گونده سه‌ر ب ده‌فهرداریا زاخو فه بوو) ل ده‌فهره سی‌میلئ ژ روودانین تراژیدیه یین داگیرکه‌ران ب سه‌رئ خه‌لکئ کوردستانئ ئینان، ل روژا ۱۶/۹/۱۹۶۹ئ له‌شکرئ رژیمه به‌عسی ب سه‌ر فی گوندی دا گرت و ب ره‌نگه‌کئ هوڤانه ۳۵ که‌س ژ خه‌لکئ فی گوندی کوشتن و ۲۱ که‌سین دی بریندارکرن. د به‌رده‌وامیا کریارین دوژمنکارانه یین رژیمین به‌غدا به‌رامبه‌ری خه‌لکئ کوردستانئ ده‌فهره سی‌میلئ به‌ری گه‌له‌ک ده‌فهرین دی یین کوردستانئ که‌ته به‌ر هه‌وین کافلکرن و مشه‌ختکرن و فه‌گوهاستئا خه‌لکئ وئ و ته‌عریب د سئ قوناغان دا ل سالیئ ۱۹۷۴، ۱۹۸۳ و ۱۹۸۷ئ ته‌فایی گوندین ده‌فهرداریا سی‌میلئ هاتنه فالاکرن و خه‌لکئ وان ل چه‌ند کومه‌لگه‌هین وه‌ک مسیریکی، گری گه‌ورئ، خانکئ و شاریا هاته کومکرن. زیده‌باری فی چه‌ندی، رژیمه چووویی ب هزاران خیزانین عه‌ره‌ب ئینانه فی ده‌فهرئ و ل ۱۳ کومه‌لگه‌هان نیشه‌جیکرن و مولکئ خه‌لکئ ره‌سه‌نئ ده‌فهرئ ل سه‌ر وان لیکه‌که‌ر.

ل روژا ۱۴ ئادارا ۱۹۹۱ئ هه‌فده‌م دگه‌ل سه‌ره‌لدانا ده‌وکئ پئلا سه‌ره‌لدانا کوردستانئ باژیرئ سی‌میلئ فه‌گرت و ب خوینا ۹ شه‌هیدان، نه‌تنئ سی‌میلئ ژ ده‌زگه‌هین رژیمه به‌عسی رزگارکر به‌لکی سه‌رانسه‌ری ده‌فهره سی‌میلئ ژ شوونه‌وارین ب عه‌ره‌بکرنئ رزگارکر و به‌رئ عه‌ره‌بین ته‌عریبی دا وی جهئ ژیهاتین.

ل داویئ هه‌ژیه بیژین سه‌رانسه‌ری ده‌فهره سی‌میلئ پری جهین که‌فتار و شوونه‌واره، تنئ د نافه‌ره سالیئ ۱۹۲۱- ۱۹۴۰ئ دا ریقه‌به‌ریا شوونه‌وارین ئیراقئ ۸۲ جهین شوونه‌واری ل ده‌فهره ده‌فهرداریا سی‌میلئ یا نه‌و تومار کرینه، پاشتر چه‌ند شوونه‌وار و جهین شوونه‌وارین دی ب تایبه‌ت د سه‌رده‌می چیکرنا سکرئ

مووسل ئى دا وەك شوونەوارپن نەمريكى و گرى كەمونه ديتين، دەمى ئاڧا سكرى مووسل كيم دببیت شوونەوارپن دى ل فى جھى دەينە ديتن، پەيكەرى باسكى^(۱) دەمى خرابكرنا گوندى و راستكرنا گرى باسكى ژ ئالىي لەشكرى ئيراقئىڧە ھاتە ديتن. زيڊەبارى فى چەندى چەند كەلايپن دىروكى و شوونەوارى وەك كەلا ئەرمشتى، كواشى، زەغفەرانىي و قەسركى ل فى دەڧەرى ھەنە.

سىمىلى دكەڧىتە لايى رۇژئاڧا يى باژىرى دھوكى ل سەر رىكا گشتيا دەولى (دھوك - زاخو) ب دووراتيا (۱۵كم)، بلنداھيا وى ژ دەريايى نيزىكى (۵۰۰م) و دكەڧىتە سەر ھيلا پان (۱۵،۴۳) و (۱۵،۴۴) و ھيلا دىريژ (۳۰،۳۶) و (۱۵،۳۷). رىژھيا باران بارينى د ناقبەرا (۴۰۰-۶۰۰ ملىم) ان دا يە. پىكھاتا وى يا ئىدارى ژ دو ناوچەيان پىكھاتىە.

رووبەرى قەزايى (۱۳۲۷،۷ كم) دوجاركى يە، ژ لايى رۇژئاڧا ڧە ب دىريژيا (۲كم) دكەڧىتە سەر سنوورى سوريا، ژ لايى باكوورى ڧە زنجيرا چيائى بيخير و چيائى سىي يە، ژ لايى باشوورى ڧە رۇبارى دجلە يە كو خەلكى دەڧەرى ب (ئاڧا مەزن) ناڧ دكەن و سكرى مووسلە، پلەيپن گەرماتىي ل ھافىنان د ناقبەرا (۴۸) پلپن سەدينە. پىكھاتا خەلكى وى ژ كوردان (موسلمان و ئىزدى) و مەسحىيانە ب فى شيوەى:

۷۳% موسلمان

۲۶% ئىزدى

۲% كلدان و ئاشوور و ئەرمەن

(۱) پەيكەرى باسكى، ب فى ناڧى ل موزەخانەيا شوونەواران ل بەغدا ھاتىە پاراستن، د شەرى رزگاركرنا عىراقى ۱، ھاتبوو دزين، لى خوئشەختانە جارەكا دى ژ دەرڧەى وەلاتى ھاتە زڧراندن ڧە.

ل سالا ۱۹۵۴ئى بوويه ناوچه و ئىكەمىن رېفەبەرى ئى (ئەحمەد موفتى) بوو، ل سالا ۱۹۷۸ئى بوويه دەفەردارىيا و ئىكەمىن قايمەقامى ئى وەكو بريكار (رەحمان تەعبان ھىلىل) دەست بكار بوو، پاشى (جەلال عەبدوللا سالج) وەكو قايمەقام ھاتە دانانى و ھەتا نۆكە ھژمارا قايمەقامىن ئى گەھشتىە (۱۵) كەسان. ھژمارا خەلكى ئى دئاكنجى ل قەزايى دگەھتە (۹۲۸۳۸) كەسان و ب ھەر دو ناوچەيان قە دگەھتە (۱۳۸۶۲۱) ھزار كەسان. و ژيارا خەلكى دەفەرى ب گشتى ل سەر كارى جۆتيارىيە يە و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يە، نۆكە ژبەر رېيا دەولى روويهكى بازارگانى ژى ب خۇفە دىتى يە.

سىمىل وەكو سەنتەرى قەزايى ھاتىە نىاسىن و دو ناوچە ب سەر فەنە (باتىل و فەيدىيى)، بەلى ناوچەيا فەيدىيى ھەتا نۆكە ب دروستى نەھاتىە ئىكلاكرن، ھەر چەندە ناوچەيەكا كەفنا پارىزگەھا دھۆكى يە، بەلى پىشتى سەرھلدانا ۱۹۹۱ئى حكومەتا بەغدا ئەف ناوچە داىە دگەل پارىزگەھا مووسل و ھىژ و ژ لايى كارگىرى قە سەر ب پارىزگەھا مووسل قەيە.

دەفەردارىيا سىمىلى دگەل ھەر دو ناوچەيان، ژ (۱۷۹) گوندا و (۱۸) كۆمەلگەھان پىك دەيت. ژىدەرپىن ئافى ل دەفەرى ل سەر كانى و جۆك و باران و رۇبارى دجلە و بىرىن ئرتوازى نە. دەشتا سىلېقانىيان و دەشتا سىمىلى كو ب (دوبان) بەرنىاسن ب چاندنى و خودانكرنا تەرش و كەوالى ئاقدارن. گەلەك شوونەوار ل دەفەرى ھەنە وەك دىرا زەغەرانى، گوندى قەشەفرى، گرى مىرى، گرى (باستكى)، كەمونه و نەمريكى و چەند جەپىن دىتر.

دەفەردارىيا سىمىلى ب پرۆژە و ئافاھىپىن خۆ نىزىك دى تىكەلى دھۆكى بيت و دقى قوناغى دا دو پرىن مەزن و ستراتىژى ل سنوورى قى قەزايى ھاتىنە چىكرن ئەو ژى پرا پىشابوورى يا ئاقدار ب پرا سحىلا ل سەر رۇبارى دجلە كو

دەفەرا زمار و شنگال و گەلەك دەفەرین دی دى ب پارێزگەها دەوکی فە
گریدەت، ھەر وەسان پرا ئوقەریاسا سیمیلی ل سەر جادا نیقەدەولەتی.

ژ پرۆژین دی یین گرنگین دەفەرداریا سیمیلی پرۆژی ئەنبار و کوگەھین
ستراتیژی بۆ ئەنبارکرنا سوتەمەنی بۆ دەلیقین تەنگاکیان ل گوندی پیبزی،
پرۆژی دەفەرا پیشەسازی ل کواشی، و پرۆژی سەرژینگەھەکا ھەفچەرخ و
چەندین پرۆژین دیتر.

ناوچەیا باتیلی:

ناوچەیا باتیلی دكەفیتە رۆژئافایا باژیری سیمیلی ب دووراتیا (۱۸كم)،
رووبەری وى (۶,۶۶۹كم^۲) نە، ل دەست پیکى بنگەھى وى ب ناڤى ناوچەیا ئاسیھى
ل گوندی ئاسیھى بوو، ل دەمى فەیسەلى ئیکى وەکو پاشا ل ئیراقى ھاتیه دانان و
دروستکرنا حکومەتا ئیراقى ل سالا ۱۹۲۱ئى، چەندین یەكەیی کارگیرى ھاتنە
دامەزراندن، ل سالا ۱۹۲۳ئى ناوچەیا سلیقنەیان ل گوندی ئاسیھى ھاتە
دامەزراندن سەر ب دەفەرداریا زاخو فە بوو و ھەتا ل سالا ۱۹۷۶ئى ھاتە
فەگواستن بۆ کۆمەلگەها باتیلی، پشتی سالا ۱۹۷۶ئى دەفەرداریا سیمیلی ھاتیه
پیکئینان، فەگواستە سەر ب دەفەرداریا نووقە، پشتی سەرھلدانى بۆ دەمەکی ژ
کار کەفت و جارەکا دی ل سالا ۱۹۹۵ئى سەرژنوو حکومەتا ھەریما کوردستانى
برپار دا کو ناوچەیا باتیلی بکەفیتە کارى و ریفەبەرەك بۆ ھاتە دامەزراندن.
باتیلی وەکو کۆمەلگەھ دگەل ھندەك کۆمەلگەھین دی ل ناڤەرا سالیڤ ۱۹۷۵-
۱۹۷۶ئى دا ھاتبوو ئافاکرن و ھینگى کورد ژ دەشتى ھاتنە فەگواستن و ئەرەب
ئینانى تاكو سالا ۱۹۹۱ دگەل سەرھلدانى ھاتنە دەرکرن.

گوندپڻ سهر ب ناوچهيءَ ڦه ل سهر سي پشڪا دهينه ليڪههڪرن: (۲۸) گوند
 ٺاڻانه و (۴۰) خرابڪري نه و (۷) ڙي خرابه نه.

دهقريءَ تايبهتمنديا خو ههيه ب پيڪهاتا ويءَ ڙ ههه مي ٺاينان (موسلمان،
 ٺيڙدي، مهسيجي - ٺهرمهني و گلدان). ڙيارا خه لڪي ويءَ ل سهر چانديءَ ب
 خودانڪرنا تهرش و كهوالي يه. ناوچهيا باتيليءَ ڙ (۷۶) گوند و (۷) ڪومه لگههان
 پيڪ دهيت و (۲۴۷۴) خيزان لي دڙين و هڙمارا ٺاڪنجيان لي دبنه (۱۵۰۸۲) كهس.

ناوچهيا فهيدئيءَ:

سهنتهريءَ باڙيڪي فهيدئيءَ، دكهفيله ڙيڙيا باڙيڙين دهوڪ و سيميليءَ ب
 دووراتيا (۱۸ڪم)، دبن چيائيءَ دههڪان (زاوا) دا ل سهر ريڪا سهرهڪي يا دهوڪ -
 مووسل. ڙ لايي ڪارگيري فه ههتا نوڪه سهر ب حڪومهتا مهركهزي فه يه، بهلي

پاریزگه‌ها دهۆکی ژ لایئ کارگیری و خزمه‌تکاری فه وهك ناوجه‌یین دی یین دهۆکی و هیژ باشر سهره‌ده‌ریئ د گهل دا دکهت.

رووبه‌ریئ وی (۸۰کم)، ژ (۱۰) گوندان دگهل دو کۆمه‌لگه‌هان پیک دهیت، ژ وان تنی (۷) گوند د ئافانه و (۳) دچۆلکرینه. ژبلی دهشتا به‌رینا ب به‌رفه، ژ لایئ رۆژه‌لاتی فه زی یا پان و به‌رینه نه‌خاسمه دهشتا سیتیکی کو دکه‌فیته لایئ رۆژه‌لاتا کۆمه‌لگه‌ها شاریا، خه‌لکی ده‌فه‌ریئ وه‌کو که‌سین لئ دئاکنجی هژمارا وان وه‌کو سه‌رخیزان دگه‌هته (۵۱۲۳) سه‌رخیزانان و هه‌می دبنه (۳۰۷۰۱) که‌س، پیکه‌اتا وی موسلمان و ئیزدی نه ژ لایئ ئولی فه و هه‌موو خه‌لکی وی کوردن و چه‌ند ماله‌کیین کییم یین عه‌ره‌بان ل کۆمه‌لگه‌ها رزگاری (دۆمیز) هه‌نه.

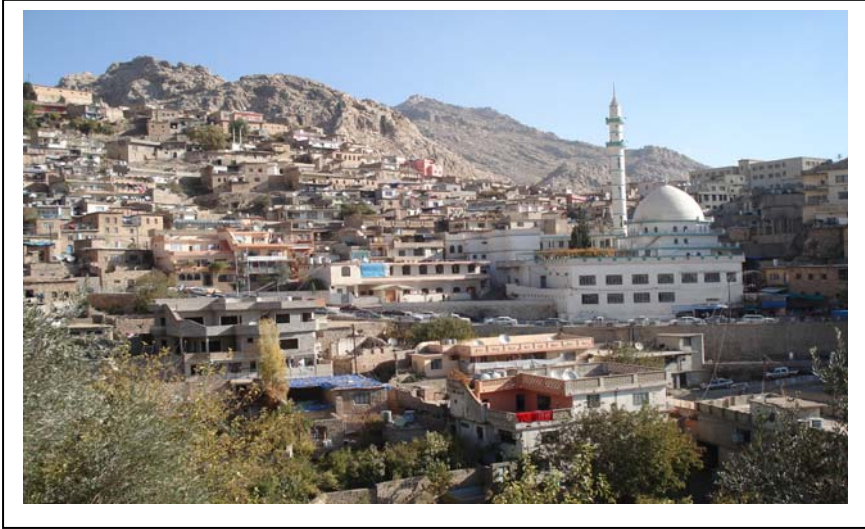

کۆمه‌لگه‌ها رزگاری (دۆمیز)

دهہرداریا ٹاکیڑ

نہ خشى دہرفہرداریا ٹاکیڑ

دیمه نهك ژ باژیروی ناكری

بنگه هی ساخله میی ل خه لانه

ئاكرى يەك ژ كەفنترين باژيرين كوردستانى يە، كەفئاتيا باژيرى ل ئاستەكى دايە هيژ ژيدەرين دىرۇكى ب دروستى نەگەهشتينە سال يان چەرخى ئافاكرنا باژيرى، بەلى بوونا چەندىن شوونەوارين كەفن ل ناف ئاكرى و دەوروبەرين وى وەك كەلا ئاكرى، كەلا شوشى شوونەوارين گەلىي زەنتا و گوندك و شكەفتا بىي، بەلگەنە ل سەر كەفئاتيا باژيرى د دىرۇكى دا.

پرانيا بوچوونان ل سەر ھندى پيگھاتينە كو پەيڤا ئاكرى ژ ئاگر ھاتىە و خەلكى دەڤەرى د چەرخين بەرى زايىنى دا ئاگر پەرسى يان ژى ل سەر ئايىنى زەردەشتى بووينە، و ئاگرى ژى د فى ئايىنى دا پىرۇزيا خو ھەيە، ئەف پەيشە د ژيدەرين ئارامى و كلدانى دا بوويە (العقر) و د يين عەرەبى دا بوويە (العقرە)، بەلى د كوردى دا رەسەناتيا خو پاراستىە و سڤك بوويە و بوويە (ئاكرى).

ئاكرى ژ سەد سالىا ھەفتى بەرى زايىنى ڤە سەنگەكا شارستانى بازىرگانى و سياسى ھەبوو. دەولەتا مىدى(۱۱۲ب ز- ۵۵۰ ب ز) ئەف دەڤەرە ژ دەستەلاتى دەولەتا ئاشورى ئىنايە دەر و مىرەكى مىدىيا ب نافى مىر زەند دەستەلاتدارى لى كرىە و ئاكرى پيشە بريە، و ھژمارەكا زورا ئافاھيان ل رەخين كەلا ئاكرى ئافاكرينە و ئاف ژ كانيا پاشاى ژ ئالىي بەرامبەرى روويى كەلايى بو كيشايە و ئەفە ژى وى چەندى دگەھىنىت كو ئاكرى بەرى مىدىيا ھەبوويە، بەلى وان باژير پىتر پيشە بريە و نووزەنكرىە و ژيدەر دىيژن ل سالا ۵۳۳ ب.ز. زەردەشت پىغەمبەرى سەرا ئاكرى دايە و سى رۇژان لى مايە، دەربارەى كەلا ئاكرى شووينەوارناس عەبدولرەقىب يوسف دزڤرىنتەڤە سەردەمى دەولەتا ئەشكانى(۲۴۷ب.ز. - ۲۲۴ ب.ز.).

ل سالا ۱۱۵ ب.ز. ئىمپىراتورى رۇمانى تراگان دەست ب سەر ئاكرى دا گرتىە

و شوورها كه لايى خرابكريه و پهيكه رهكئ مهزن بو خو ل وئيرئ چيكره وهك هيما بو سهر كه تنه خو، به لئ پشتي دهمهكي خه لكئ باژيري بهرامبهرى له شكرگه ها رومانان سهر هلدائينه و ناچار كرينه ژ وئيرئ برهفن و پهيكه ر ژى خرابكر.

د قوناغين پاشتر دا ژى ئاكرئ وهك هه موو دهقهرين بادينان د هه مان كاودان دا بوړى يه يئ ئه ف دهقهره تيدا بوړين، پشتي ل سالا ٦٢٨ز. له شكرئ موسلمانان ل سهر دهمئ خه ليفه عومهرئ كورئ خه تابى باژيري مووسلئ گرتى، له شكرئ وان به رف دهقهرين چي اييغه چووينه ژ وان ژى دهقهره ئاكرئ و زيبارئ وهك ژيدمر دياردكهن بئ شه ر خه لكئ فان دهقهران دگهل له شكرئ موسلمانان پيكه اتينه و دهقهر كه تيه ژير دهستهلانئ دهوله تا ئيسلامئ. و د قوناغين پاشتر دا ديروكا ئاكرئ ژى وهك ديروكا سهرانسهرى دهقهره بادينان بوويه.

هه ژيه ل فيري بيژين بهرى ميرئ ئه تابه گى مير عيماده دينئ زهنگى (١١٢٧- ١١٤٦ز) دهستهلانئ مووسل بگريته دهست. ئاكرئ د چوارچووفئ عه شيره تا حه ميدى يا كوردى دا رهنگه سهر به خو بيهك نافخوي هه بوو و عيسايئ حه ميدى ميراتى لئ دكر، پشتي عيماده دينئ زهنگى ژى دهستهلانگرتيه دهست باوهرى ب عيسايئ حه ميدى ئينا وهك ميرئ ئاكرئ و شوشئ.

به لئ ژ ئه نجامئ پشته فانبا مير عيساى بو خه ليفئ عه باسى (المشدد بالله) ل سالا ١١٣٢ئ د دوړپيچا مووسل دا و سهر نه گرتنا فئ دوړپيچئ و فه كي شانان له شكرئ خه ليفه، نافبه را مير عيساى و زهنگى تيك دچيت و زهنگى ل سالا ١١٣٢ئ هي رشى دكه ته سهر فئ ميرگه هئ و ل سالا ١١٣٣ئ دا دهست ب سهر ئاكرئ دا دگريت و ميرگه ها حه ميدى ژ نافبر و كره پشهك ژ ويلايه تا مووسلئ.

د نافبه را سالا ١١٣٣- ١٢٣٣ئ دهقهره ئاكرئ جار خوهدى رهنگه كئ

سهر به خوئی و جار ژى سهر ب دسته لاتداريا مالباتا زهنگى فه بوو ل مووسلى. پشتمى فى سالى مير موباره زدينى كهك وهك يه كه م ميرى ميرگه ها مازهنجانى دسته لاتى دهفهره ناكرى و شوش دگرسته دست و نهف مير ب نافى خه لافه تا عه باسى حوكمدارى ل فى دهفهرى دكهت و پشتمى ژ نافچوونا خه لافه تا عه باسى ل سهردهستى مهغولان، ل سالا ۱۲۵۸ى موباره زدينى كهك و پشتمى وى ژى كورين وى دسته لاتداريا خويا سهر به خو د پاريزن.

پشتمى دامه زراندا ميرگه ها بادينان و هه تا سالا ۱۸۴۲ى كو ژيى ميرگه هى تيدا ب داوى هاتى، ناكرى پشهك گرينگ بوويه ژ فى ميرگه هى و ميرك ژ ميرين مالباتا ميرين ناميديى دسته لاتدارى ل ناكرى كريبه و مير نيسماعيل پاشايى دووى كو دووماهى ميرى ناميديى بوو ميراتيا ناكرى كرى، ههردهم ميرى ناكرى و سهرؤك و مه زنين وى كاريگه رى ل سهر ميرگه ها بادينان و شه رهنيا نافه را مالباتا حوكمدار ل ناميديى هه بوو.

ناكرى و دهفهره وى ژى ب دريژيا ژيى ميرگه ها بادينان وهك دهفهرين دى يين سهر ب فى ميرگه هى فه، چه ندين جاران تووشى هيرشين له شكرى يين جودا جودا بوويه، زيانين مه زن گه هشتمينه باژيرى و گوند و دهفهرين سهر ب ناكرى فه، وهك هيرشا واليى مووسلى حسين پاشايى جهليلى ل سالا ۱۷۴۰ى و به رى وى ژى هيرشا نادر شاهى ئيرانى بو سهر مووسل ي و هيرشا مير محمه دى رهواندى ۱۸۳۲ى و هيرشا داويى يا ب داوى ئينانا ميرگه ها بادينان ل ۱۸۴۲ى كو ل سالا ۱۸۴۳ى محمه د پاشا ئينجه بهيره قدار فهرمانا ليدان و خرابكرنا ناكرى و كه لا ناكرى داي.

ژ فى سالى فه ناكرى ژى وهك ته فايى دهفهره بادينان دگهل سنجه فا مووسل يا ويلايه تا مووسل يا ئوسمانى فه دهيته گريدان. ل سالا ۱۸۷۷ى ناكرى بوويه

قهزایه‌کا سهر ب مووسل فه و یه‌که‌م قایمه‌قامی وی (عه‌لی یاوهر ئه‌فه‌ندی) و
ههر دوی دهمی دا ژی فه‌رمانگه‌ها باژیرفانیی لی هاتیه دامه‌زراندن و قایمه‌قامی
ب خو سهرؤکاتیا باژیرفانیی کریه.

کاودانی کارگییری ئاکری ب قی رهنگی ما هه‌تا ب داوی هاتنا شه‌ری
جیهانیی یه‌کی، ژ روودانی گرنگ و یین کاریگه‌ری ل سهر ئاکری هه‌ی و ئاکری
ب خو ژی کاریگه‌ری ل سهر روودانی هه‌ی بزافا شیخ عه‌بدولسه‌لامی بارزانی
۱۹۰۸ - ۱۹۱۴ ای بوو، د روودانی قی بزافی دا ژ ئالیی ده‌سته‌لاتدارین ئوسمانیین
ویلایه‌تا مووسل فه ئاکری ببوو به‌رؤکا پشتی بو لی‌دانا بزافا شیخ
عه‌بدولسه‌لامی و داگیرکنا بارزان و ده‌فه‌رین سهر ب ویشه، ژ ئالیی خه‌لکی
باژیری فه، ئاکری ببوو نافه‌نده‌ک بو گه‌هاندنا پی‌زانینین پی‌دقی دهرباره‌ی
پیلان و نیازین خرابین ده‌سته‌لاتداریا ئوسمانی به‌رامبه‌ری شیخ عه‌بدولسه‌لامی
و بزافا وی، ئه‌فه‌ ژی ب ئاشکرا دیار بوو دهمی ل سالا ۱۹۰۹ ای خه‌لکی ئاکری ژ
شیخ عه‌بدولسه‌لامی خواستی ل دووفا داخوازا سهرکردی له‌شکریی ئوسمانی
محمه‌د فازل پاشایی داغستانی نه‌هیته ئاکری و مووسل، و خو ژ پیلانا
داغستانی بپاریزیت، ئه‌فه‌ د دهمه‌کی دا بوو کو داغستانی شیخ ئاگادار کربوو
ئه‌گه‌ر نه‌هیته مووسل دی له‌شکری وی هی‌رش یه‌ته سهر بارزان و دی ته‌کیا وی
خرابکه‌ت.

د سهرده‌می قی بزافی دا پرانیا خه‌لکی باژیری ئالیگرین شو‌رشا شیخ
عه‌بدولسه‌لامی بوون، و ههر سی تاخین باژیری (قابکی، گو‌ره‌فا، و چوسته‌ی)
ره‌نگه‌ سه‌ربه‌خو‌ییه‌ک هه‌بوو و ههر تاخه‌کی به‌رپرسی خو هه‌بوو و ئه‌و
به‌رپرس ژی ب په‌سه‌ندکنا شیخ عه‌بدولسه‌لامی هاتبوونه دانان. ژ ئالیی بزافا
شیخ عه‌بدولسه‌لامی ژی ئاکری یه‌ک ژ وان قه‌زایان بوو یین د بیرئینان (یاداشت)!

ٹافاھیی باژیرٹانیا ٹاکری

کۆمه لگه ها دارایی ل ٹاکری

هۆلا هه‌لکه‌فتان ل ناگرئ

ریشه‌به‌ریبا گومرکا ناگرئ

سالا ۱۹۱۱ئى يا شېخ عەبدولسەلامى دا ھاتى، كو داخواز كىرپوو زمانى كوردى ئى
بىيىتە زمانى رەسمى و زمانى خواندنى و بەرپىرسىن كورد و كوردىزان ئى بىيىنە
دانان و چەند داخوازىن دى.

پشتى شەرى جىھانىي يەكەم و ھىزىن لەشكرىن ئىنگلىزى گەھشتىنە
مووسل و ژ وىرى بەرھە دەفەرەن بادىنان و ژ وان ژى ئاكرى ھاتىن، دەفەرا
ئاكرى ژ وان دەفەران بوو بىن بەرسنگى لەشكرى داگرەرى ئىنگلىزى گرتى، ل
رۇژا ۴ چىريا دووى ۱۹۱۹ئى ل نىزىك گوندى (بىرا كەپرا) كولونىل بىل و
فەرماندارى سىياسىي بەرىتانى ل مووسل و ھارىكارى وى كاپتن سكووت و دو ژ
پاسەوانىن وان ب دەستىن چەكدارىن بارزانى و زىباريان ھاتنە كوشتن و ئەفە
ژى چىرىسكا وى ھىرشى بوو يا تىدا دەست ب سەر ئاكرى دا ھاتىەگرتن و ژ
دەستەلاتى لەشكرى ئىنگلىزان ئىنايە دەر، بەلى ژ ئەنجامى دژە ھىرشەكى ژ دو
ئالىان قە ل ۲۷ چىريا دووى ۱۹۱۹ئى جارەكا دى لەشكرى ئىنگلىزى دەستەلاتى
ئاكرى گرتەفە دەست.

د ئەنجامى فى روودانى و چەندىن روودانىن دى دا گەلەك زىان گەھشتىنە
ئاكرى و سەرانسەرى دەفەرا دەفەردارىا ئاكرى و ئەف دەفەرە ھەتا داويا ۱۹۲۰ئى د
كاودانەكى ئالوز و نەئارام دا بوو.

پشتى ل ۲۳ تەباخا ۱۹۲۱ئى حكومەتا شاھى يا ئىراقى ھاتىە دامەزراندن،
يەكەمىن قايمەقامى دەولەتا ئىراقى ب ناقى ئەمىن ئەفەندى ل ئاكرى ھاتە
دامەزراندن.

د ناقبەرا سالىن ۱۹۲۱- ۱۹۵۸ و ۱۹۵۸- ۱۹۶۹ئى د ھەردو قوناغىن مەلكى و
كۆمارى دا وەك قەزايەكا سەر ب مووسلى قە سەرەدەرى دگەل ئاكرى دەھتەكرن،
بەلى وەك قەزايەكا ھەموو خەلكى وى كورد دەستەلاتدارىا مووسل ژ ھەموو

نالیانفہ دہفہرا ئاکری پشت گوہفہ ہافیتیه، ژ خواندنا کوردی و بزافا
ردوشہنبیریا کوردی ہاتیه بی باھرکرن، ژ ئالیی ئافاکرن و پروژہبیین
خزمہتکاری فہ ژ فہزایین ہہرہ پاشکھتیین ئیراقی بوو.

گریڈانا کارگییریا دہفہرداریا ئاکری ب پاریزگہا دھوکی فہ ژ دەسپیکا
دامہزراندنا فی پاریزگہی فہ یهک ژ داخوازی و ہیقیین سہرہکیین خہلکی
ئاکری بوو، بہلی رژیما چوویی ب ہہموو رھنگان و ب چہندین بہانہبیین نہرہوا
نہدھیلا ئەف چہندہ ب جہ بہیت و ہہتا سہرہلدانا بہارا ۱۹۹۱ئ ب سہرداہاتی و
ل ۱۲ ئاداری خہلکی ئاکری سہرہلدای و باژیر و باژیرکین سہر ب وی فہ و
ہہموو دہفہر ہاتینہ نازادکرن، ل ۱۵ تیرمہہا ۱۹۹۲ئ ب بریارا حکومہتا ہہریمہ
کوردستانی ب پاریزگہا دھوکی فہ ہاتہ گریڈان و ل ۱۴ / ۲ / ۱۹۹۳ئ یہکہم
قایمہقامی حکومہتا ہہریمی (تیلی ئەمین) ل ئاکری دەست ب کاری خوہ کر.
ہہژیہ ل داویی بیژین ژ سالا ۱۸۸۷ئ فہ ہہتا نوکہ (۴۷) کەسان قایمہقامیا ئاکری
کریہ و دوا قایمہقامی ئاکری (جہوہەر عہلی عہزیز) یہکەمین قایمہقامہ ژ
خہلکی ئاکری ب خو بیت.

ئاکری ژ باژیرین دیرینہ و دیرۆککەکا بہرفرہہ و دریز ژ روودان و شورشین
ل وی دہفہری پھیدا بوین ہہیہ، ژبلی ب جوانیا سروشتی خو ل پالا چیایی،
گرنگیا دہفہرا ئاکری ژ لای دیرۆکی و جوگرافی کو چہندین جہین دیرۆکی و
شوونہواری ئی ہہنہ، ژبلی دکہفیتہ سہر سنووری سی پاریزگہان (دھوک،
ہولیر و مووسل)، لای دی یی گرنگ ئاکری خالہکا پیگگہہشتنی یہ د ناقبہرا
دہفہرا سوړان و بہہدینان دا.

ئاکری وەکو باژیر و سہنتہری فہزایی دکہفیتہ لای روژہہلاتی پاریزگہا
دھوکی ب دووراتیا (۱۸کم) بو سہنتہری باژیری دھوکی و سنوورین وی ژ لای

باکووری فه دهفهرداریا میړگهسور و دهفهرداریا نامیدی و زی مهزنه، ژ لایئ روژهلاتی فه پرا بیخمه و چیاپی قهندیله، ژ لایئ باشووری فه دهفهرداریا بهردپهش و پاریزگهها مووسله، ژ لایئ روژنائای فه ههف سنووره دگهل ناوچهیا قهسرؤکی و دهفهرداریا شیخان.

رووبهري سهنهري ئاکري (۵۴۹۸۲) دونهمین عهردی نه، رووبهري گشتی یی قهزایی ب پیکهاتا چیا و گر و دهستان (۱۹۴۱کم^۲) نه کو دبیته (۶۸۱۳۸۲) دونه، دو روبر لی ههنه (زی یی مهزن و خازر)، هژمارا خیزانین لی دناکنجی، ل سهنهري قهزایی و گوندین ب سهرقه (۱۱۴۶۵) سهرخیزانن کو دبنه (۶۶۲۵۰) کهس.

نامارا گشتی یا قهزایی (۲۴۲۸۴) سهرخیزانن و ههمی دبنه (۱۴۱۹۱۵) کهس، دابهشبوونا خهلکی وی ل سهر نهتهوه و ئایینان پرانی کوردن و ۹۹٪ موسلمانن. وهکو سهنهري قهزایی (۱۳) گوند ب سهرقهنه.

ئاکري وهکو باژيري یا نافداره ب چهندنین دیمه ن و جهین سروشتی یین گهشت و گوزاری و جهین بلند وهکو دیمه نی (که لا ئاکري) یا دیرین و هافینگهها (سیپه) و (کانی زهرکی) و (گهلیی زهنته) و (گربیش) و (باکرمان) و (سیپی بجیل). چیا یین دهفهر ئاکري دهینه هژمارتن ژ موزهخانه یین سروشتی جیولؤجی.

خهلکی باژيري پتر ل سهر مووجهی دژین و هندهک ژی کاری ب خودانکرنا تهرش و کهوالی و چاندنی دکهن.

ژ سالا ۲۰۰۵ قه چهندنین پرؤژین گرننگ ل سنووری دهفهرداریا ئاکري هاتینه چیگرن و ئافاکرن ژ وان: ئافاکرنا نهخوشخانا ئاکري یا ۱۰۰ تهختی ل سهر رووبهري (۱۶۰۰۰م^۲)، پرؤژی یاریگهها ئاکري ل سهر رووبهري (۶۲۰۰۰م^۲)، ئافاکرنا

خواندنگه هين گهلى، مه لايى جزيرى، ۱۱ نيلول، پهيمانگه ها تهكنيكى، هوللا تهكيايى. د وارى هاتنوچوونى دا جادا دو سايدى يا نازادى دگه ل پرهكا په ياده، جادا ناكريى - باشكالا، جادا ناكريى - ههولير، ههروهسان پروژى ئافا ناكريى و ئافاكرنا ۵۲ خانيان بو شههيدان و ئافاكرنا ئافاهيىن ريفه بهريىن په روهردى، پوسته، ئافهدانى، باژيرفانيى، و كو مه لگه ها خزمه تىن دارايى.

ناوچه يا گره سين:

گره سين نيكه ژ ناوچه يىن مه زنيىن دهقه رداريا ناكريى و دهقه رهكا نافداره ب عهردى خو يى بهر فرهه ب چاندى، دكه قيته لايى روژ ئافا باشوورى سهنته رى دهقه رداريا ناكريى ب دووراتيا (۱۰كم)، ريه كا سه رهكى ژ ناكريى دچيتى، بهروبياقى وى پتر دهشته و هندهك گر و بهته نين بچويك لى هه نه، زيده بارى

ديمه نهك ژ ناوچه يا گره سين

دهشتا نافدارا (نافكۆرئ). دهرامهتئ وئ يئ چاندنئ ژ گهنم و برنج و جهه و گهلهك دان و دكاكئ ديتر پيئك دهيت، ژبلى ب خودانكرنا تهرش و كهوالى.

ژ لايئ پيئكهاتا وئ فه كو گرھسين ب مانا (گرئ كهسك) دهيت، ئيكة ژ دهستكهفتئ يئ ريكهفتنامهيا ۱۱ ئادارئ يا سالا ۱۹۷۰ئ و شورشا ئيلونا مهزن و ب مھرسومهكئ حكومهتئ ل رۆژا ۱۹۷۲/۷/۳۱ئ هاتيه دامهزراندن، بهلئ ئهف برپاره هاته پاش ئيخستن و بجه نهئينا ههتا نسكؤيا سالا ۱۹۷۵ئ دا كو نهبييته دهستكهفتهكئ شورشئ و ل سالا ۱۹۷۶ئ ب رهنكهكئ دروست ژنوى وهكو سهنتهرئ ناوچهيئ كهفته كارى و (عهله عهزیز) يئ نافدار ب (أبو عقيل) ئيكمه ريئهبهرئ ناوچهيئ دهست ب كارى كر.

ل سالا ۱۹۸۷ئ حكومهتا ناوهندي ب برپارهكئ ناوچه ههلوھشاندا، پشتى حكومهتا ههريما كوردستانئ هاتيه دامهزراندن و ل سهر دهمئ كابينا سيئ جارهكادى وهكو ناوچه دامهزراندهفه، ئيكمه مين ريئهبهرئ وئ (بشار محهمهد عهبدوللا) بوو ل سالا ۱۹۹۷ئ دهست ب كارئ خو كر.

گرھسين ژ وان ناوچهيا نه يئ گهلهك گوندان ل سنوورئ خو ههمبيژ دكهت كو هژمارا وان دگهته (۱۰۱) گوندا دگهل كوئمه لگههكئ و سهنتهرئ ناوچهيئ، ههمى دئافا نه، خهلكئ وئ پترى موسلمانن و چهند مهسيحيهك لئ هه نه كو ب ههبوونا ئيئك دير ب تنئ ههقبهري ههبوونا (۹۶) مزگهفتان، ريئزهيا موسلمانان ل دهقهرئ (۹۹,۹%) و يا مهسيحيان (۰,۱%).

رووبهريئ ناوچهيئ دگهته (۲۱۶,۴۶۷) دؤنه مين عهردى كو دبنه (۶۰۳ كم^۲), هژمارا خهلكئ وئ وهكو خيژان (۷۹۹۲) سهر خيژانن و ههمى دبنه (۴۷۷۶۱) هزار كهس. ژ شوونه وارين نافدار ل دهقهرئ (كهلهدير) ب ناف و دهنگترين جهه.

ناوچهيا بجيل:

ناوچهيا بجيل بهرئ دگوتنى ناوچهيا سوورچى، دكهفئته لايئ روژهه لاتا باشوورئ نافه ندا دهفهداريا ئاكرئ ب دوورتيا (۱۳كم)، ل سهر رئيا سهرهكى يا ئاكرئ – دهشتا ههريرئ يه، دهفهدا نافداره ب كهسكاتى و عهرديئ چاندنى و دهرامهتهكى باش ژئ دهئت چ يئ ئافى بيت يان ژى يئ هسك. چيائى (ساده) كو نافدارترين چيائه ل وئ دهفهرئ پشتى (پيرس)ى، بجيل دكهفئته بهر سينگئ چيائى ساده و ل ههفبهرى سهنتهرئ ناوچهيئ ژى مهزارئ جوئئ خوشكانه يئ ب ناف و دهنگ.

رووبهرئ گشتى يئ ناوچهيئ (۱۲۶,۶۱۶) دؤنه مئن عهردى نه ئانكو (۳۵۰كم^۲)، خهلكى وئ موسلمانن و ژ (۵۸) گوندان پئك هاتيه ههمى دئافهدانن، عهرديئ وئ يئ چاندنى يئ ديم (۵۳,۷۳۵) دؤنه من و يئ ئافى ژى (۲,۳۵۵) دؤنه من.

ديمه نهك ژ ناوچهيا بجيل

دەڤەرا بچیل یا نافدارە ب چاندنا برنجی کوردی یی شەش مەھ و ب خودانکرنا تەرش و کەوالی و بەرھەمی ھژیر و ھناران.

بەری سالا ۱۹۳۸ی ل گوندی (کەلات) ی بوو، بۆ ماوی چەند سالان ب ناوچەیا سوورچیان دەاتە نیاسین، ب ھەمان ناف سالا ۱۹۳۸ی ھاتە ڤەگواستن بۆ گوندی بچیل، ھەتا سالا ۱۹۸۷ی ب بپارەکا حکومەتا بەغدا ھاتە ھەلوەشاندن، نوکە سنووری وی (۵۵) گوندان ب خو ڤە دگريت.

ل سالا ۱۹۹۷ی سەرژنوو حکومەتا ھەریمما کوردستانی ناوچەیا بچیل دامەزراندەڤە چونکی دەڤەر یا بەرفرەھە و ھۆزا سوورچیان ب خو ڤە دگريت کو مەزنتین ھۆزە ل وی دەڤەری.

سنووری وی ژ رۆژھەلاتی ڤە دگەل ناوچەیا ھەریری و زی یی مەزنە، ژ لایی رۆژئافا ڤە ناوچەیا گردەسین و ئاکری نە، ژ لایی باکووری ڤە ناوچەیا دینارتی (نەھلە) یە، ل باشووری ھەولیر و ناوچەیا کەلەکی یە.

گەلەک جھین شوونەواری لی ھەنە، کو ھژمارا وان دگەھتە (۲۷) جھین تۆمارکری وەکو کەلھا بیخمی و دیرا کەڤن، ژبلی جھین گەشت و گوزاری وەکو سیپی بچیل، سەری سادا.

ناوچەیا دینارتی:

دینارتە گوندەکی خوڤ و پری کانی یین ئافی یە، دگەڤتە دەری گەلیی چیاپی پیرس. رییا سەرەکی ژ ئاکری بەر ب گوندی بپرا کەپرا و بلی و بارزان تیرا دەرباس دبیت. ل سالا ۱۹۵۳ی دینارتە وەکو ناوچە ھاتە دامەزراندن، بنگەھی ناوچەیی ل گوندی بپرا کەپرا ھاتە دانان، بەلی ل سالا ۱۹۸۷ی ژبەر شۆرش یی کو ناوچە ل ھەڤبەری گوندی بارزان بوو، دەڤەر ھاتە چۆلکرن و

سہنتہریٰ ناوچہیٰ ژى بؤ گوندیٰ دینارتیٰ ہاتہ فہگواستن، کو نافدارہ ب
دہفہرا نہہلیٰ، نافیٰ وی ژى کرہ ناوچہیا نہہلہ.

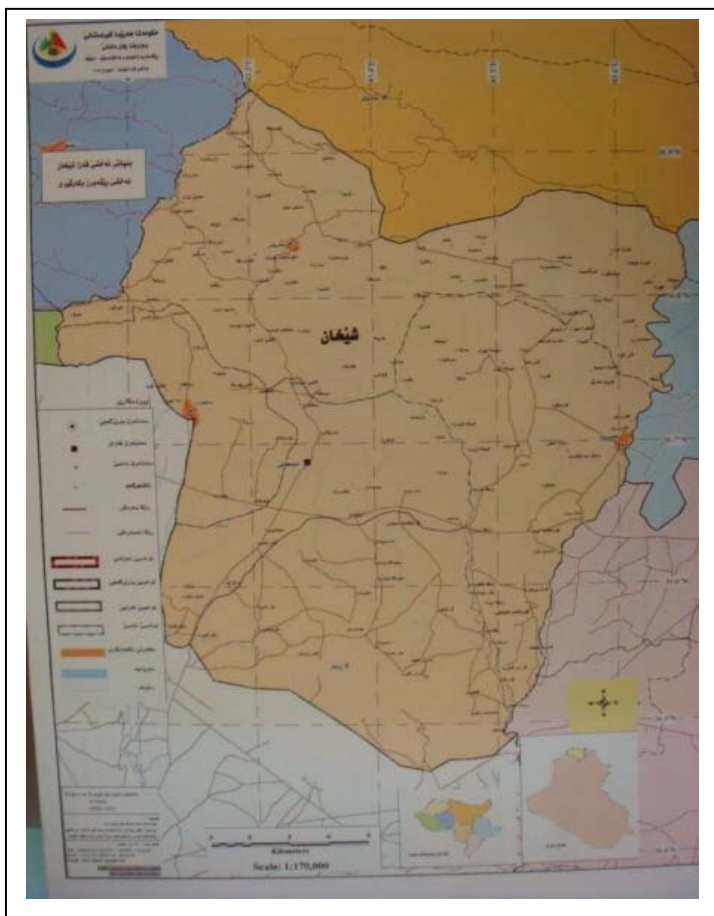
پشتی سہرہلدانا ۱۹۹۱یٰ کاریٰ ویٰ ہاتبوو راوہستاندن، لی ل سالا ۱۹۹۶یٰ
جارہکا دی وەکو ناوچہ کہفتہ کاریٰ نافیٰ ویٰ کرہ ناوچہیا دینارتہ، ٹیکہمین
ریٹھہبہریٰ ناوچہیٰ ل سالا ۱۹۵۳یٰ (محہمد سہبریٰ موسا) بوو.

رووبہریٰ ناوچہیٰ (۸۴۳کم) نہ و (۱۵کم) ژ ٹاکریٰ یا دوورہ. ناوچہیا
دینارتہ نوکە ژ (۸۱) گوندان ب خوٹھہ دگریت دگہل سہنتہریٰ ناوچہیٰ و
کوّمہلگہہکیٰ، (۵۶) گوند دئافہدانن، (۲۵) گوند نہہاتینہ ئافاکرن و ہندہک ژى
دخراہنہ، خہلکیٰ ویٰ موسلمانن و ہندہک مہسیحیٰ لیٰ ہنہ.

سنووریٰ ناوچہیٰ ژ لایىٰ باکووریٰ فہ چیاىٰ پیرسہ، ژ ئالیٰ باشووریٰ فہ
گہلیٰ زہنتہ و چیاىٰ سہریٰ ٹاکریٰ یہ، دہفہرا دینارتیٰ کو خہلکیٰ وی ژ
عہشیرہتا زیباریٰ نہ، یا نافدارہ ب چاندنیٰ نہخاسمہ دہرامہتیٰ ئافیٰ، ژبہر کو
دہفہرہکا ئافیٰ یہ، مشہکانیٰ یین ئافیٰ لیٰ ہنہ دگہل ہہبوونا چہند روّبارین
بچووک وەکو روّباریٰ خازر ئہویٰ سہرہکانیا وی ژ گوندیٰ کافیا دہردکہفیت کو
دکہفیتہ باکووریٰ روژئافیٰ ناوچہیٰ و زیدہباریٰ روّباریٰ بریشو.

چہند جہین گہشت گوزاریٰ ل دہفہریٰ ہنہ وەک گہلیٰ زہنتہ، گربیش،
گہلیٰ پیرس، گويسکیٰ، گہلیٰ سیلیٰ، گہلیٰ سپیندار ل نیزیک گوندیٰ ئامادا.

ده‌فهرداریا شیخان

نه‌خشی ده‌فهرداریا شیخان

سەرۆك بارزانی دگهل میر ته حسین بهگ و بابە شیخ

په رسگه ها لالیش

یهك ژقه زایین پاریزگه ها دهوكی یه و دهیته نیاسین ژ باژیرین كهفنین باشووری كوردستانی، د چه ندین ژیدهرین دیروكی دا ئماژه ب كهفنا تیا فی باژیری هاتیه کرن، لی هه تا نهۆ ژی سال یان دهسپیکا ئافاكرنا باژیری نه هاتیه زانین، لی نهوا دهیته زانین نهوه كو ل دهسپیکا هاتنا ئیسلامی بو فی دهفه ری ئهف باژیركه ب نافی عین سفنی (ئی سفنی) هه بوویه و ژیدهران ئماژه ب وی چه ندی كریه كو د سال ۳۱۰ز. نافی ئی سفنی د ژیدهرین دیرین مه سیحی دا ب عین سفتا (سفتی) هاتیه، ههروه سان پشتی له شكری ئیسلامی ل سال ۶۳۸ مش باژیری مووسل گرتی، به رهف دهفه ری باكوور و باكووری روژه لاتئ مووسلی كه تیه ری، ل به راهی چوویه دهفه را ئاكری و زیباری و ژ ویری به رهف ئی سفنی و باعه دری و پاشتر به رهف دهوك و زاخو و دهفه ری دی چوویه.

پینه فی ت بیژین بوونا چه ندین شوونه وارین دیروكی ل نیژیکی باژیركی شیخان وهك شوونه وارین گوندی خه نس و جه روانه یین سه دسالی هه شتی و چه فتی به ری زایینی و بوونا چه ند گرین شوونه واری وهك گری جه راحی روژ ئافای باژیری ب ۲۵ كم و گری خاتوون ئافا و هه بوونا چه ندین مه زارین ئایینی وهك مه زاری شیخ ئادی زیده باری هندی كو نیشانا كهفنا تیا ژیان و ژیار و ئافه دانیی نه ل فی دهفه ری، تایبه تمه ندیهك ژی دایه فی باژیركی، نافاكرنا ئی سفنی ب شیخان ئانكو سه نته ری خرغه بوونا شیخان نیشانا وی تایبه تمه ندیا جوگرافی و دیروكیا شیخان (ئی سفنی) یه.

نافی باژیری كو ب زارگو تئا خه لكی دهفه ری ئی سفنی دهیته گو تن، ل دور بنیاتی فی په یقی هندهك ژیدهر دبیزن سفنی د زمانئ ئارامی دا رامانا سنگین داری و د ژیدهرین كلدانی و هندهكین عه ره بی دا ژی ب هه مان رامان هاتیه، ل

دووق ژیدرهك دی و گوټنن ئیزدیپن دهقهرئ ئیسفنئ ئانكو چافین سفینئ
یان چافین كهشتیا نوح پیغهمبهری، ههروهسان ل سهدساليا پینجی و شهشی
مشهختی ب نافئ هه دو شیخین ههکاری شیخ ئادی و برازایی وی شیخ حهسهن
هاتیه نافکرن، بهلئ نافکرنا وی ب شیخان كو سهنتهرئ خرههبوونا شیخین
ئیزدیه ژ سهردهمئ شیخ ئادی و ههتا چاخین داویئ پتر باوهری پی دهیته کرن،
وهكو بههدینان، شهمدینان.

ههزه بیژین ل سهردهمین بهراهیی یین ئیسلامئ شیخان ب دهقهره خو یا
نهو فه پشکهك بوویه ژ واری داسنیان كو دهقهرین چیاپین شیخان و نهترووشی
ههتا دهوکی فهدگرتن. و شیخان مهلبهندی میرگهها داسنیان بوویه كو
میرگههكا نیمچه سهربهخویا سهه ب میرگهها بادینان بوویه.

دیروكا فی دهقهرئ ژ پشکهكه ژ دیروكا سهرانسههری دهقهره بادینان،
ههمان روودان یان هندهك ژ روودانین ل دهقهره بادینان رووداین ل فی دهقهرئ
ژ رووداینه یان ژ کاریگههیا خوه ل سهه دهقهرئ کریه.

ئهگهر پیداجوونهكا بهههپهین دیروکی بکهین دی بینین یهك ژ مهزترین
شهپین بههری زایینی رووداین كو رههوا دیروکی تیدا هاتیه گوهارتن ل نیژیکی
فی جهی روودایه كو شههری گوگمیلایه یی ل سالا ۳۳۱ ب.ز. د نیقهبهرا لهشکرئ
ئهسهکندهرئ مهقدونی و لهشکرئ داریوشی یان دارایی سیی شاهئ ئیرانا
ئهخمینی دا ل دهقهره گوملی روودایه.

د سهردهمین ئیسلامئ دا ژ ئهف دهقهره گورهپانا گهلهك شهپین مهزن
بوویه، ژ وانا هیرشا نادر شاهئ بو سهه مووسلی و شهپین د سهردهمین
بهدهدین لوئوئی و عیمادهدین زهنگی و دهستلاتداریا جهلیلان دا ل مووسلی
رووداین و جار ئهف دهقهره بخو دکهته بهه هیرشان، جار دبوو مهیدانا شههری

دوو ئالیان و جار دبوو ریك بۆ هیڤشكرنه سهر هندهك جهان ب تایبته بۆ سهر دهقهريڻ ئیزدیان ههروهکی ئەف دهقه ره بوویه یهکه م قوربانیا هیرشا میری کوره یا ۱۸۳۱ئ بو سهر دهقهريڻ ئیزدیان و پاشتر بو سهرهه موو میرگهها بادینان، هه ره وهسان دوا روودانیڻ گرنگیڻ ل فی دهقهريڻ روویداین ل سالا ۱۸۹۴ئ هیرشا فهریق عومه ر وهه بی پاشایی بۆ سهر ئیزدیان بوو.

ههتا دامه زانندا دهولهتا ئیراقی ل تهباخا ۱۹۲۱ئ شیخان سه ره رای که فئاتیا وئ د دیرۆکی دا، باژیرکه کی پاشقه مای یان گونده کی نیقمه زن بوو، ل ۱۹۲۴/۱۲/۱۶ئ ل دووف فه رمانا کارگیڤیا شاهی ئیراقی هژمار ۴۳ بوویه قهزایه کا سهر ب پاریزگهها مووسل فه.

شیخان (نیسفی) ژ وان باژیرین باشووری کوردستانی یه ییڻ تایبته مندی خۆ هه ی، ژ ئالیی ئابووری فه د که فیه نابه را چیا ییڻ کوردستانی و دهشتین پر خیر و بی ر و دهوله مهن د ب ژیدهرین ئافی و هه موو به ره مین چاندنی و سامانیڻ سروشتی ب تایبته نه فتی. خاله کا دی ژ تایبته مندی شیخان نه وه ئەف دهقه ره جهی ب هه فرا ژیا نا سی ئایینیڻ جودا موسلمان و مه سیحی و ئیزدی یه و مه زار و په رستگه هیڻ هه ر سی یان ژ ی ل فی جهی هه نه. ههروه سان دهقه ریڻ باشووری دهقه رداریا شیخان هه فسنوورن دگه ل دهقه ریڻ دی ییڻ ئیراقی، لهوما ژ ی هه ر زوو دهسته لاتدارین ئیراقی هه ز ل عه ره بکرنا دهقه ریڻ سهر ب فی قهزایی فه کریه، چ به لگه ییڻ دیرۆکی ل به ر ده ست نینن کو تنی مالباته کا عه ره ب به ری دامه زانندا حکومه تا ئیراقی ل ۱۹۲۱ئ ل سه رانه ری دهقه ریڻ نه و سهر ب دهقه رداریا شیخان فه هه بیته. پشتی دامه زانندا حکومه تا ئیراقی هنده ک خیل و مالباتین عه ره بیڻ کۆچه ر ل دووف چه روانان هاتینه دهقه ری و هیدی هیدی هنده ک ژ وانان ل دهقه ری نیسته جی بووینه.

دگهل گه شبوونا بزافا نه ته وایه تیا کوردی ب تایبه تی دگهل ده سپیکرنا شوړشا ئه یلولا ۱۹۶۱ئى حکومتا ئیراقى یا وی چاخى ب رهنگه کى رهسى دهست ب عه ره بکرنا ده فهرین سهر ب فى فهزایى فه کر، ل ده سپیکا فى قوناغى هنده ک عه شیره تین عه ره ب ل ده فه را ناوهران ئاکنجیکرن و ده فه ر ب (نوران) ناقکر. پاشتر ب جهند شیوازین دی به رده وامى ب عه ره بکرنى دایه و یه ک ژ فان شیوازان ژى دروستکرنا ناکوکى بوو د ناقبه را مالباتا میرین ئیزدیان دا گوايه هنده ک ژ وانا داخواز دکرن وهک عه ره ب بینه تومارکرن. دگهل فى جهندى دهست ب فه گوهاستنا خه لکى گوندین ناقبه را باعه درى – شیخان به ره ف رۇژه لاتى هه تا دگه هیته داویا چیاى مه قلوب (داسن)ى وهک گوندین ئالمه مان، حسینى، پیرسته ک، دوشیقان، کیس فه لا، شیشیرین، نیرگزى، رکافا مه زن، رکافا بچووک، کانى ساردک، تاف میخائیل جه بر، گودا و شیخ مه لوان کر و خه لکه کى عه ره ب ل شوونا وان ئاکنجیکرن.

ل سالا ۱۹۷۵ئى رژىما به عسى دهست ب هه وهکا دی یا به رفره هتر و به ره فه فى بو کریا عه ره بکرنى کر و دفى هه وى دا خه لکى ۲۵ گوندان ل سهر مال و مولکین وان مشه ختکرن و عه ره ب ل شوونا وان نیشته جیکرن و عه ردى فان گوندین کوردان ل سهر عه ره بان لیقه هکرن. و خه لکى فان گوندان کو پرانیا وان ژ عه شیره تا گوران بوون ل کو مه لگه هین چره و که له کچى ئاکنجیکرن.

د قوناغه کا دی یا عه ره بکرنى دا ل سهر ژمیرا ۱۹۷۷ئى رژىما به عسى ب بریاره کا کوته کی هه موو ئیزدی ب عه ره ب تومارکرن، کو ئه فه ب خو پینگافه ک بوو بو گوه رینا ناسناما نه ته وهی یا ئیزدیان و خولکى نه ته وهیى ده فه رداریا شیخان، پشتى فى سالى ژى هه وین ب عه ره بکرنى ل فى ده فه رى د به رده وام بوون و رژیمى نه تنى ب فه گوهاستنا کوردان ژ جهین وان و ئاکنجیکرنا عه ره بان ل

شوونا وان مه‌ره‌مپن خۆ ب جه دئینان، به‌لکی نافین کوردیپن ره‌سه‌نپن جه و گوندپن ده‌فه‌ری ژى ب نافین عه‌ره‌بی گوهارتن و بو هه‌مان مه‌ره‌م ژى پیکهاتا کارگی‌ریا ده‌فه‌ری دگوهارت، هه‌ر وه‌کی ل سالا ۲۰۰۰ئ ب مه‌ره‌ما کی‌مکرنا هژمارا کوردان د تومارپن کارگی‌ریپن سه‌نته‌ری ده‌فه‌رداریا شیخان دا ناوچه‌یه‌کا دی ب نافى (الفاروق) ل گوندی زیلکان دامه‌زراند و کۆمه‌لگه‌ها مه‌هه‌تی کو هه‌موو ئی‌زدی بوون و گوندپن ده‌وره‌ریپن وی ب فی ناوچه‌یی فه‌ گری‌دان.

دگه‌ل سه‌ره‌لدانا ۱۹۹۱ئ پرانیا ده‌فه‌ریپن سه‌ر ب ده‌فه‌رداریا شیخان فه‌ هاتنه‌ نازادکرن و نه‌فه‌ ده‌فه‌ریپن نازاد کری د پیکهاتا پارێزگه‌ها ده‌وکی دا وه‌ک ده‌فه‌رداریا شیخان سه‌ره‌ده‌ری دگه‌ل دا هاته‌کرن و سه‌نته‌ری قه‌زایی ب ره‌نگه‌کی به‌ر وه‌خت ل باژیری ئه‌ترووشی هاته‌دانان، دگه‌ل شه‌ری نازادکرنا ئیراقی ل نیسانا ۲۰۰۳ئ ده‌فه‌ریپن مایی ژ ده‌فه‌رداریا شیخان هاتنه‌ نازادکرن و سه‌نته‌ری هه‌فگرتیی قه‌زایی ل باژیری شیخان (ئیسفنی) ب خو هاته‌دانان، هه‌تا نفی‌سینا فان په‌یشان ده‌فه‌ریپن به‌ری نیسانا ۲۰۰۳ئ د نازادکری سه‌ر ب هه‌ریما کوردستانی و پارێزگه‌ها ده‌وکی نه‌ و ده‌فه‌ریپن دی ژى، کو سه‌ر ب پارێزگه‌ها مووسلی نه‌ و چافه‌ریی جیبه‌جیکرنا مادی ۱۴۰ئ ده‌ستووری ئیراقی نه‌.

شیخان ئیکه‌ ژ نه‌وان ده‌فه‌رداریا یپن دکه‌فیته‌ باشووری رۆژه‌لاتا پارێزگه‌ها ده‌وکی، ژ لایی باشووری فه‌ سنووری وی دگه‌ل پارێزگه‌ها مووسل دایه‌ و ژ ئالیی باکووری فه‌ سنووری وی دگه‌ل ده‌فه‌رداریا ئاکری نه‌، ژ ئالیی رۆژه‌لاتی فه‌ ده‌فه‌رداریا به‌رده‌ر شه‌ و ژ لایی رۆژئافای فه‌ ژى سنووریپن وی دگه‌ل باژیری ده‌وکی (ده‌فه‌رداریا ده‌وکی) نه‌ ب دووراتیا (۴۵کم).

ل سه‌رده‌می رژی‌مپن به‌ری گه‌له‌ک زیان ب ده‌فه‌ری که‌فتینه‌ و هه‌تا سالا ۲۰۰۳ئ که‌فتنا رژی‌ما به‌عس شیخان سه‌ر ب پارێزگه‌ها مووسل فه‌ بوو، نوکه‌

وهكو كارگيڙي سهر ب پاريزگهها دهوكي فھيه و حكومهتا ههريمي خزمهتا خهلكي وي دكهتن.

دهقهرداريا شيخان ژ چوار ناوچهيان پيك دهيت نهو ژي (باعهدرئ)، نهترووش، قهسروك و زيلكان "فاروق"). ناوچهيا زيلكان ژ لايي كارگيڙي فه و كاريڻ وان پيتر ب مووسلي فه دگريداينه، كو دكهفите د بن شيخان دا. هژمارا گونديڻ سهر ب قهزايي فه دگههته (۱۷۸) گوندان، (۱۳۱) گوند د ئافاكرينه و (۳۵) گوند نههاتينه ئافاكرن، ژ بلي (۱۲) گوند ژي خرابهنه، زيدهباري (۴) كومهلگههان.

ل دهقهر شيخان شوونهوار و مهزارگههين ب ناف و دنگ لي ههنه كو خهلك قهست دكهتي وهك پهرسگهها لالش و مهزاري شيخ نورهديني بريفكاني و ناوسكين خهنس و جويا جهروانا.

ههژي گوتني يه كو شوونهواريڻ گوندي خهنس دهينه هژمارتن ژ گرنگرين شوونهواريڻ ل پاريزگههي كو ههر دكهفن دا شوونهوارناسان پووتهكي مهزن پي دايه.

ژ سالا ۱۹۳۷ئ ههتا نوکه (۳۶) كهس لي بووينه قايمهقام و چوار ژ وان پشتي سالا ۲۰۰۳ئ دهست ب كار بووينه. هژمارا سهروك خيزانيڻ دهقهر شيخان دبنه (۱۷۵۹۴) و ههمي دبنه (۱۰۲۷۶۲) كهس. رووبهري دهقهرئ (۱۳۹۸،۹۶ كم) كو دببته (۵۸۵۶۱۳) هزار دوڻهم.

گونديڻ ئافاكري سهر ب سهنتهري قهزايي قه دبنه (۱۶) گوند و يين خرابكري دبنه (۲) گوند و خرابه ژي (۸۹) گوندن.

پشتي شورشا ۱۴ئ تيرمههي سالا ۱۹۵۸ئ سنووريڻ وي بجويك كرن و ناوچهيا باشيكي(بعشيقه) سالا ۱۹۵۹ئ زيڤهكر و ب سهر دهقهرداريا مووسل فه

گرېدا، پاشی گه هانده دهفهرداریا همدانیی. ههروهسا سالا ۱۹۷۰ئى ناوچهیا ئەلكيشكى (القوش) ژئفهكر و ب سهر دهفهرداریا تلکيفى فه گرېدا. ههژيهه لئیره بيژين دامهزراندنا دهولهتا ئيراقى ئەلكيشكى گوندهكى سهر ب دهفهرداریا دهۆكى فه بوو.

ل دهفهرداریا شېخان ژى چهندين پرۆزه هاتينه ئەنجامدان ژ وان ئافاكرنا ئافاهيى ريفه بهريا پهروهردى و چهندين قوتابخانان، ئافاكرنا بهنكا شېخان و چهندين هۆلين بيره وهريان بو ئيزدى و مهسيحيان، ئافاكرنا ئافاهيى ناوچهيى ل باعهدرى دگهل چهندين خانيان.

ناوچهيا ئەترووش:

ناوچهيا ئەترووش دكهفئته باكوورى سهنترى دهفهرداریا شېخان ب دووراتيا (۱۸كم)، بو ئيکه مين جار ناوچهيا ئەترووش ل سالا ۱۸۷۹ئى هاته دامهزراندن ل سهر دهمى دهولهتا ئوسمانى كو بهرنياس بوو ب دهفهررا مزووريبان ههتا سالا ۱۹۲۷ئى كو (۷۰۰) سهروك خيزان لى هه بوون و ههتا سالا ۱۹۳۱ئى سهر ب دهفهرداریا دهۆكى فه بوو.

ژ ئەگه رين شورشين كوردى و ئاريشه يين جفاكى سال بو سالى دهفهر دهاته چولكرن و گهلهك و گوندين وئى خراب ببوون، د ساليين ههشتيان دا دهفهر بو ميدانهكا لهشكرى و رژيمى كره سهنترهكى كارگيرى بو لهشكرى خو، و ل سالا ۱۹۹۱ئى وهكو ناوچه هاته ههلوه شاندىن.

سالا ۲۰۰۵ئى جارهكا دى ناوچه هاته دامهزراندن پشتى كو دهفهرداریا شېخان هاتيه فهگوهاستن بو ئيسفنى، ل رۆژا ۲۰۰۵/۱۱/۲۵ئى ريفه بهرى ناوچهيى دهست ب كار بوو.

رووبهري وئ (۵۰۲,۹ كم) كو دبيتە (۳۵۸,۴۱۱) دۆنەمىن عەردى، خەلكى وئ
 موسلمان و مەسىحى و ئىزدىنە، ھەر ئىك ب رىژەيا موسلمان ۹۶% و مەسىحى
 ۳,۵% و ئىزدى ۰,۵%. گوندىن وئ يىن ئاڧاكرى (۴۸)ن و يىن خرابكرى و خرابە
 ۳۱) گوندىن، كو ھەمى دىنە (۷۹) گوندى.

دەڧەرا ناوچەيى ھەمى يا نافدارە ب چاندنى و شىنكاتى، گەلەك جەيىن
 شوونەوارى لى ھەنە، ژ وان ئاش و دىر و گرى قاسم ئاغاي و گەليى ھنارۆك و
 گۆرا مارتوراھا و نوسكىن گوندى بىدىل. ھەروەسا گەلەك جەيىن گوزارى لى
 ھەنە وەك گەليى قىامەتى، بىدىلى و بىلكىيى.

دىمەنەك ژ ناوچەيا ئەترووش

ناوچه‌یا قه‌سرۆکی:

قه‌سرۆکی ئێکه ژ ناوچه‌یین سهر ب ده‌فهرداریا شیخان قه‌ دکه‌فیته رۆژه‌لاتا سه‌نته‌ری ده‌فهرداریا یی ب دووراتیا (۲۶,۵کم)، به‌ری وی بکه‌نه ناوچه، (مریبا) ناوچه بوو، پشتی سه‌ره‌لدانی سه‌نته‌ری وی ل کۆمه‌لگه‌ها (چره) هاته دانان کو به‌ری هینگی رژیما به‌عس ژ کار ئیخت بوو.

ل رۆژا ۱۹۹۶/۳/۶ی سه‌رژنوو ل وی ده‌فهری ناوچه هاته قه‌کرن و نافی وی کره ناوچه‌یا قه‌سرۆکی چونکی ل وی‌ری هاته دانان.

سنوورین وی ژ لایئ باکووری قه‌ دگه‌ل ده‌فهرداریا نامیدیئ – ناوچه‌یا چه‌مانکی نه، ژ لایئ باشووری قه‌ سه‌نته‌ری ده‌فهرداریا شیخان و ژ لایئ رۆژه‌لاتی قه‌ دگه‌ل به‌رده‌په‌ش و گرده‌سین و ئاکری قه‌ یه، ژ لایئ رۆژئا‌فا قه‌ ناوچه‌یا ئه‌ترووشه. دوو رۆبار ل ده‌فهری هه‌نه ئه‌و ژ (خازر) و (گۆمل) ن.

رووبه‌ری وی نه‌خاسمه یی چاندنی دگه‌هته (۶۸۵۵۲) دۆنه‌مین عه‌ردی. ده‌فهره‌کا پان و به‌رین ب به‌رفه‌یه. هه‌روه‌سا رووبه‌ری (۲۹۰کم) کو دگه‌هته (۱۲۴۹۹۰) دۆنه‌مین عه‌ردی.

هژمارا خه‌لکی لی ئاکنجی ل سنووری ناوچه‌یی، سه‌رۆک خیزان (۸۷۶۱)ن و هژمارا که‌سان ژی دبیته (۵۲۶۹۳). گوندین وی یین ئا‌فا کری (۴۴) گوندن.

ژ شوونه‌وارین وی یین نافدار وه‌ک: به‌ری کورسیک ل گوندی باسفری، شکه‌فتا ده‌ره‌جک ل گوندی بیرئ و شوونه‌وارین خنس.

خه‌لکی ناوچه‌یی ژ موسلمان و مه‌سیحیان پیک ده‌یت، ب ریژه‌یا موسلمان (۹۹,۸۴٪) و مه‌سیحی (۰,۱۶٪).

ناوچهيا باعهدرئ:

باعهدرئ بنگههئ ميرگهها ئيزديانه، دكهفيتها روظنافا يا باژيركئ شيخان(ئيسفنى) ب دووراتيا (۱۰كم)ان. سهرژمييا خهلكئ ل سهنهترئ ناوچهيئ دگهل گونديئ ب سهرفه دگهته (۱۳,۷۷۸) كهسان كو ههمى دبنه (۲۳۹۰) سهروك خيزان.

ل دور نافي وئ گهلهك بوچوون ههنه وهك (با) و (عهدر) ب ئانكويا (گوندى ئورد – ئهترت) ب مانا مهزن يان پير دهيت). هندهك زى ل وئ باومرئ نه كو نافهكئ ئارامى يه و ژ (بيث عنرة) ئانكويا وارئ ئيزدا هاتيه كو (ئيزيد) ب راقهيا خودايئ روژئ دهيت. ژبهركو باعهدرئ ل دووقان بوچوونان كو بنگههئ خوداوهندئ روژئ بوو، وهسان زى بنگههئ ئيزديان بوو، لهورا بنگهه و پايتهختئ ئيزيدخانئ لى هاته دانان.

ديمه نهك ژ ناوچهيا باعهدرئ

گرنگترین روڊانين دירוڪي يين كهفن ئي پهيدا بووين، دهمي لهشكري نهسكهندهري مهقدووني هاتيه شهرئ شاهي ههخامه نشي (داريوشي نيكي) ل سالا ۳۳۱ئ بهري زاييني. ديسان ل سهر دهمي هاتنا لهشكري ئيسلامي شهر ئي پهيدا بووينه. ديسان بنگهه ميگرهها داسنيا بوويه و ميري وي حسين بهگي داسني حوكم ل دهقهرئ دكر.

ل سهر دهمي سولتان سلیمانئ قانوني ل سالا ۱۹۳۴ئ دانپيدان ب ميگرهها ئيزديان هاته كرن.

ههر ژ دهستپيكا چهرخي (۱۷) زاييني، شيخان دببته ميگرهها ئيزديان و باعهدرئ زي دببته سهنتهري وي يي سهرهكي.

ناوچهيا باعهدرئ ژ لايي حكومهتا كوردستانئ فه ل روژا ۱۶/۱۰/۱۹۹۶ئ ئيكه مين ريفه بهري ناوچهيي بو هاته دانان، به ئي پشتي هينگي ژ بهر كاودانين سياسي ل روژا ۱۶/۱۱/۱۹۹۸ئ ژ نوو ب فهرمي دهست بكار بوو.

رووبهري ناوچهيي (۵۸,۰۲ كم^۲) كو دببته (۳۶,۹۶۰) دوئه مين عهردى و (۱۰ كم) ژ سهنتهري قهزايي يا دويره. خهلكي وي ئيزدى (۱۱۹۵۵) و موسلمان (۱۸۲۳) كهسن و سهرحهمي وان دببته (۱۳۷۷۸) كهس. گوندين وي يين ئاڤا (۸) و يين خرابكري و نه ئاڤا (۲) و يين خرابه زي (۴) گوندن. جهين گوزاري ل دهقهرئ وهك گهليي ركافا، ديركي، جهين شوونه واري زي وهك كه لا شيخ ههسني و قهسرا سهري گوندى و دييرا پيروز.

ناوچهيا زيلكان (فاروق):

پشتي ناوچهيا مريبا ژ لايي رژيما ژ نافچوويي فه هاتيه ههلوه شاندى، ل شوونا وي ناوچهيا زيلكان (فاروق) هاته دانان، دكهفبته باشووري سهنتهري

دەڤەرداريا شېخان ب دووراتيا (۱۵کم)، رووبەري وى (۳۲۲,۶کم^۲)، ئەو زى ل سالا ۲۰۰۰ى ل گوندى ئافدەليا دامەزراند و گوندين دەوروپەر ب سەرڤەنە. ھەرۈەسا ژبو سىياسەتا ەەرەبکرن و کيمکرنا کوردان ل دەڤەرا دەڤەرداريا شېخان، کۆمەلگەھا مەھەتتى کو خەلکى ئاکنجى يىن وى ھەمى ئيزدى نە ب سەرڤە بەردا، دا کو بېتە ھژمارتن کو پرانيا خەلکى ناوچەيى ەەرەبن و ھژمارا خەلکى وى ب رەسمى ب سەر ڤەزايى ڤە وەکو سەنتەر، کورد لى کيمتر لى بەين.

پاشى نافى وى زى گوھارت و کرە ناوچەيا (الفاروق) سەخمەراتى داپوشينا وى ب تەخليت و نافەك ەەرەبى دا ل سەر دەڤەري ھەمىي زال بيت، ئەڤە زى سىياسەتا رزىما بەعس بوو ژ بو نەھيلانا تەخليتى کوردهواری، گوندين سەر ب ڤى ناوچەيى ڤە، ھژمارا وان دگەھتە (۲۴) گوندان. ب تنى (۱۹) گوندان خەلك لى دئاکنجى نە و (۵) گوند زى د چۆلکرينە، ريزهيا مەزن يا خەلکى دەڤەري ئيزدینه کو دگەھتە (۶۰٪) و موسلمان ب ريزهيا (۴۰٪)، ھەرۈەسا ريزهيا کوردان (۹۹٪) يە و يا ەەرەبان (۱٪) يە. ژ شوونەوارين وى گرى گۆمل ل گوندى زيلکان و تەل زيت ل گوندى چەمەرەش.

ده‌فرداريا به‌رده‌رەش

نەخشی ده‌فرداريا به‌رده‌رەش

بهردره‌ش

کارگه‌ها نافی ل رؤفیا

نووترین دھقەرداریا پارێزگەها دھۆکی یە، ل رۆژا ۱۲/۱۰/۲۰۰۶ ب برپارا جقاتا وەزیرین هەریم کوردستانی ناوچەیا بەردەرەش کو سەر ب دھقەرداریا ئاکری قە بوو، بوویە حەفتەمین دھقەرداریا پارێزگەها دھۆکی، ل رۆژا ۸ نیسانا ۲۰۰۷ی د ری و رەسمەکی ژ هەژێ دا و ب ئامادەبوونا هیژا تەمەر رەمەزان پارێزگاری دھۆکی ب فەرمی دھقەرداریا بەردەرەش دەست بکاربوویە.

بەردەرەش باژێرکەکی جوانە، دکەفیتە د ناڤەرا پارێزگەها مووسل و دھقەرداریا ئاکری دا، (۲۲) کیلومەتران ژ مووسل و (۴۲) کیلومەتران ژ ئاکری یا دوورە، ل باشووری رۆژەلاتا پارێزگەھی یە ب دووراتیا (۱۰۰کم)، ل سەر ریکا سەرەکی یا دھۆک – هەولێری دایە، چاندنا دارین یوکالیبتۆس ژ جادا سەرەکی هەتا دکەهتە نافەندا قەزایی جوانیەکا دیتەر دایە دیمەنی باژیری هەر چەندە ل دووماهییا سالا ۲۰۰۸ی هەندەک هاتینە برین.

بەردەرەش ژ ئالیی جوگرافی قە گرنگیەک تاییبەت هەییە، هەر دو پارێزگەهین هەولێری و دھۆکی، هەر دو دھقەرین سووران و بادینان ب هەقرا گریددەت، هەر دو شیوەزارین کرمانجیا ژووری و ژیری ل فی دھقەری دکەهەنە هەق و زمانێ گەلەک ژ خەلکی دھقەری یی تیکەلە ژ هەر دو شیوەزاران.

سنوورین وی دکەفەنە نیڤبەرا زی یی مەزن ژ لایی رۆژەلاتی قە، رۆباری خازر و گومل ژێ ژ لایی رۆژئاقایی قە، پارێزگەها مووسل ژ لایی باشووری و ئاکری ژ لایی باکووری قە، ناوچەیا کەلەک ل رۆژەلاتی و ناوچەیا قەسرۆک ژ لایی رۆژئاقایی قە هەق سنوورن. (۱۰۵) گوند سەر ب دھقەرداریا بەردەرەش قەنە و (۱۰۳) ژێ دنأافانە. هژمارا خەلکی وی ب گشتی دبیتە نیژیکی (۸۰،۰۰۰) هزار کەسان.

ژ ئالیی ئابووریفه، ژ بهر کو دهفهره بهردهرهش خوددی ئاخهکا ب پیت و بهرهکهته و ریژهیهکا زؤرا بارانی ل فی دهفهری دباریت و چهنندین کانی لی ههنه و دهفهر دکهفیته نیقهبهرا ههر دو رؤبارین زییی مهزن و خازری، دهفهر ب ههموو رهنگین بهرههمین چاندنی یین هافینی و زفستانی یا دهولههمهنده.

ژ ئالیی دیرۆکی فه چهنندین شوونهوارین کهفن وهک گرین ئامیان، مههموزین، شیخ رهسول و خهزنه و خرابهیین وهک زمزمؤک، حهسار، بامهرزی، شورک، سالهی و کهلادیر یان کهلهدیر لی ههنه کو نیشانا کهفئاتیا ژیان و نافهدانیی نه ل فی دهفهری.

نافی بهردهرهش ههر وهک خهلکی وی دبیزن: دبیت ژ بهر ئاخا وی هاتبیت کو ئاخهکا رهشه و ب پیت و بهرهکهته بو چاندنی، هندهکین دن دبیزن د کهفن دا بهردهرهش ل جههکی دی بوو دبیزنی کانی حوسینه و چیا و ئاخ و بهرین وی د رهش بوون و پشتی گوندی بهردهرهش هاتیه جهی نهو ژ ی ههر ب بهردهرهش هاتیه نافکرن، رایهکا دی دبیزتیت نافی بهردهرهش ژ چیا یی بهردهرهش هاتیه کو دکهفیته رۆژهلاتی کوردستانا مهزن و خهلکی وی ژ بهر ههشکه سالیی و بی بارانیی هاتینه فی دهفهری و ب بهردهرهش نافکریه.

ههژیه بیژین د ژیدهرین دیرۆکیین عهرههیین سهردهمی پهیدابوونا ئیسلامی دا ههر دهم نافی فی دهفهری ب مهرگهه (المرج) هاتیه و یا نافدار بوو ب بهرههمین چاندنی و چ گومان تیدا نینه کو پهیفا (المرج) ژ پهیفا (میگ) یا کوردی هاتیه.

بهردهرهش ل ساله ۱۸۹۰ی و سهردهمی دهولهتا ئوسمانی بوویه ناوچه و یهکهمین ناوچهیا دهفهره ئاکری بوویه و یهکهمین ریقهبههری ناوچهیی (نهشئهت نهفهندی) بوویه. وهسان دیاره د قوناغهی دا کارگیریا ناوچهیا

بەردەرەش نەمایە یان ھاتیەراگرن (ب ھزرا مە دبیت د سالین شەپری جیھانیی
یەگەم و پشتی وی دا بیت)، چونکی ل سالا ۱۹۳۰ئ سەر ژ نوو ناوچە ل
بەردەرەش ھاتیەفە دانان و یەگەمین رێفەبەری ناوچەیی د فی قوناغی دا
(توفیق سەرسەم) بوو، دفی قوناغی دا ب مەرەما ب عەرەبکرنا نافی فی دەفەری
حکومەتا وی سەردەمی ب مھانا بوونا حەفت عەشیرەتان ل فی دەفەری (کو د
راستی دا پتر ژ حەفت عەشیرەتان لی ھەنە) ئەف دەفەرە ب (ناوچە - ناحیە
العشائر السبعة) نافکریە، بەلی ل جەم خەلکی دەفەری ھەر نافی وی یی رەسەن
بەردەرەش مایە و پتر جھی خو گرتیە.

بەردەرەش وەك ناوچەییەکا سەر ب دەفەرداریا ئاکری یا پارێزگەھا مووسل
ئ مایە، ھەر چەندە تەفایی خەلکی دەفەرداریا ئاکری پشتی ب پارێزگەھبوونا
دھۆکی ب تاییبەت زی پشتی سالا ۱۹۷۴ئ بەردەوام بزاف دکر کو سەر ب دەفەرا
ئوتونومیا کوردستانی و پارێزگەھا دھۆکی فە بیت، بەلی رژێما وی چاخی یا
بەغدا ل دووف داخووزا وی خەلکی نەھات و ل سالا ئ ۱۹۸۰ بەروفازی دگەل فیانا
خەلکی دەفەری د راپرسیەکا ساختە و کوتەکی دا ب فەرمی سەرانسەری
دەفەرداریا ئاکری ب پارێزگەھا مووسلی فە گریدا.

دگەل بەرپابوونا سەرھلدا نا بہارا ۱۹۹۱ئ خەلکی بەردەرەش بەرھەفی بو
سەرھلدا نی کرن و ل رۆژا ۱۲ ئاداری باژیرکی بەردەرەش سەرھلدا و ھەر د وی
رۆژی دا باژیرک ژ چنگین زرتەکیں رژێما بەعسی ھاتە رزگارکرن.

ھەتا رۆژا ۱۶/۷/۱۹۹۵ئ بەردەرەش یا بی رێفەبەری ناوچەیی بوو، د فی رۆژی
دا عەبدولباقی محەمەد رەشید وەك یەگەم رێفەبەری ناوچەیی یی سەردەمی
حکومەتا کوردستانی دەست ب کارکریە و ژ وی رۆژی ھەتا ب فەزابوونا بەردەرەش
حەفت کەسان رێفەبەریا ناوچەیا بەردەرەش وەرگرتیە، ھەتا ل ۱۲/۴/۲۰۰۷ئ مازن

محہمد سہعید وہك يهكهم قائمهقامیٰ بہردہرہش دہست ب کاربووی.

رووبہریٰ سہنتہریٰ دہفہرداریا ییٰ (سنووریٰ باژیرفانییٰ) دگہل گوندین سہر

ب سہنتہریٰ قہزاییٰ قہ (۸۰کم) کو دبیتہ (۷۸,۳۹۰) دؤنہم. ہہروہسا رووبہریٰ ویٰ

دگہل ہہر سیٰ ناوچہیان دبیتہ (۸۸۵کم) کو دبیتہ (۳۹۹,۲۰۰) دؤنہم.

ہژمارا خہلکیٰ لیٰ ٹاکنجی دگہل یین گوندان دبنہ (۲۱۶۷۳) کہس کو ہہمی

کورڈین موسلمانن. گوندین ب سہر سہنتہریٰ قہزاییٰ قہ (۷) حہفت گوندن

دگہل دوو گوندین خرابہ. دہفہر یا نافدارہ ب چاندنیٰ و خودانکرنا تہرش و

کہوالی، ژبلی ہندہک کارین دوکاندارییٰ و فہرمانبہرییٰ دکہن. زؤربہی گرین ل

دہفہریٰ وہك خرابا حہسہن بہگ دہینہ ہژمارتن ژ جہین شوونہواری.

ل دہفہرداریا نوو دامہزراندیا بہردہرہش ژی چہندین پرؤژہ ہاتینہ

ئہنجامدان ژ وان ژی پرؤژی جادا ستراتیژیا بہردہرہش – کہلہک، جوتسایدیٰ

بہردہرہش و جادا بہردہرہش – دینارتہ، ہہروہسان ئافاکرنا چہندین

فہرمانگہہین میری و سہنتہریٰ رہوشہنبیریٰ بہردہرہش و بنگہہہکیٰ

ساخلمییٰ و سہرژینگہہکا ہہفچہرخ و چہندین خواندنگہہان.

ناوچہیین نؤکہ سہر ب دہفہردارییٰ قہ ئہفہنہ:

• ناوچہیا کہلہک

• ناوچہیا رؤفیا

• ناوچہیا دارہتوو

ناوچهيا كه لهك:

دهفهره كه لهك يا نافداره ب (كه لهكا ياسين ئاغا)ى و (ئهسكى كه لهك). ههتا هيرشا پاشايى رهواندزى بو سهر ميرگهها بادينان ل سالا ۱۸۳۲ى ب كه لهكا داسنيان دهاته نياسين و ئيزدى لى دزيان. كه لهك جههكى ستراتيژى يه بو پيگهه گریدانا چهند پاريزگههان ب رييا دوو پرين مهزن. دكهفته باشوورى روزهلاتا سهنتهري قهزايى ب دوورتايا (۴۲كم)، سالا ۱۸۸۰ى زاييني سهر ب دهفهره شيوخان فه بوو، سالا ۱۹۳۰ى هاته گریدان ب دهفهره داريا ناكري فه، پاشى ل سالا ۱۹۶۸ى ناوچهيا قهره قوش (حهمدانيه) بريارا قهزاكرنا وى دهركهفتى، كه لهك پيغه هاته گریدان. ل سالا ۱۹۷۲ى ب رهسى بوويه ناوچه و سنوورى وى ژ (۲۸) گوندان پيك هاتيه. پشتى گوهورينيى ژ سهرهلدانا ۱۹۹۱ى ل دهفهرى پهيدا بووين، سالا ۱۹۹۷ى سهرژنوو ناوچهيا وى هاته دامهزاندن.

ل رۆژا ۱۹۸۷/۶/۱۱ى دگهل چهند ناوچهيىن ديتر هاته ههلوهشاندن و وهكو گوند ب همدانيى هاته گریدان فه. رووبهري ناوچهيا كه لهك (۹۰كم^۲) كو دببته (۴۲۰۰) دونهم و سروشتى پيگهاتا عهردى وى دو جوړه (ديم و ئافى) و ريژهيا عهردى كهفر و رهق دببته (۴۳۵۰) دونهم.

هژمارا كهسيى لى دئاكنجى دگهل گونديى دهووبهه ر دببته (۱۴,۱۲۴) كهس، خهلكى وى ههمى موسلمانن و ژ تايغه ييى سوننه و شيعه پيك دهيت.

كه لهك وهكو سهنتهه ر يا نافداره ب چاندنى و جهين گوزارى كو دكهفته سهر زيى مهزن، ديسان سى پاريزگههيى (ههولير، دهوك و مووسل) پيگههه گریددته، و چهندين جهين ئاييني لى ههنه وهك مهزارگهه شيوخ عهبدولقادري كهيلانى د نافبههرا گوندى كهفره سوورى و كه لهكى دا ل نييزيك بشريان. هژمارا گونديى سهر ب سهنتهري ناوچهيى فه دببته (۷) گوند زبلى كه لهكى ب خو.

ناوچەيا رۇقىيا:

رۇقىيا گوندەكى نافدارە ب ھەبوونا تەكيا شىخ عەبدولعەزىز، ديسان سىريانەكا گرنگە ژ بۇ پىكفە گریدانا ھەر سى پارىزگەھىن (دھۆك، ھەولير و مووسل)، يان ژى بىژين پىكفە گریدانا قەزايىن بەردەرەش، ئاكرى و شىخان.

ل پەى برپارا ئەنجومەنى وەزيران ھژمارە (۱۰) ل رۇژا ۱۲/۱۰/۲۰۰۶ئى يا دەفەرداريا كرنا بەردەرەش، رۇقىيا ژى وەكو ناوچە ھاتە نووژەنكرن و دامەزراندن سەر ب قەزايى فە. ئىكەم رىقەبەرى ناوچەيى (قادر عەزىز قادر) ل رۇژا ۲۷/۵/۲۰۰۷ئى دەست ب كارى خۇ كر.

رۇقىيا دكەفیتە لايى باكورى سەنتەرى دەفەرداريا بەردەرەش ب دووراتيا (۱۶كم)، و باشوورى دەفەرداريا ئاكرى، پىكھاتىە ژ (۴۳) گوندان و (۴۱) گوند دئافانە، سنوورين وى ژ لايى باكوورى فە ناوچەيا گردەسىنە سەر ب دەفەرداريا ئاكرى فە، ژ لايى باشوورى فە ناوچەيا دارەتوو و سەنتەرى دەفەرداريا شىخان. دەفەرەكا نافدارە ب دەشتا نافكورى كو ب بەرھەمى چاندنى ناف و دەنگيا خۇ وەرگرتیە، ديسان ب خودانكرنا تەرش و كەوالى يا نافدارە.

ب رەنگەكى گشتى، ئاكنجى يىن سنوورى ناوچەيا رۇقىيا ژ چوار عەشیرەتان پىك ھاتىە: (زىبارى، سوورچى، گۆران و ھەركى). ھژمارا خەلكى وى يى لى دئاكنجى دبیتە (۲۹۰۰) ھزار كەس، رووبەرى دەفەرا رۇقىيا (۲۹۰ كم^۲) كو دبیتە (۱۱۱۳۶۳) دۈنەمىن عەردى، ژ وان ژى (۹۴۶۶۴) دۈنەم بۇ عەردى چاندنى دباشن و (۱۶۶۹۹) دۈنەم ژى ب كىر چاندنى ناھىن، ژ جھىن شوونەوارى گرى رۇقىيا يى نافدارە.

ناوچەيا دارەتوو:

دارەتوو ژ گوندیڤن گەلەك مەزن و بەرفرەھ بوو سەر ب بەردەرەش قە بەری ببیتە قەزا، پاشی وەكو پیدقیەك بو گوندیڤن دەوروبەر، كرە ناوچە و نیزیکی (٦٠٠) سەر خیزان لی دئاكنجی نە. رووبەرئ وئ یئ عەردئ چاندنی دگەهتە (١٣,٥٨٥) دۆنەمان، یئ ب كیر چاندنی نەهیت ژی دگەهتە (٣,١٠٦) دۆنەمان.

پشتی دەفەرداریا بەردەرەش هاتیە دامەزراندن، ل رۆژا ١٣/١٠/٢٠٠٦ئ دارەتوو ب فەرمی بو ناوچە و (٢٩) گوندان ب خو قە دگریت، ئیکەم ریقەبەرئ ناوچەیی (هەقال محمەد شەریف) بوو كو ل رۆژا ٢٨/٤/٢٠٠٧ئ دەست ب کاری خو كر.

دارەتوو دگەفیتە لایئ رۆژهلاتئ باژیركئ بەردەرەش ب دووراتیا (١١كم)، رووبەرئ دەفەرئ ل سنوورئ ناوچەیی (٤٢٥كم) كو دبیتە (١٦٧,٤٤٧) دۆنەمین عەردی، هژمارا خەلكئ وئ دگەهتە (٢٨٠٥١٨) كەسان و هەمی كوردیڤن موسلمانن. خەلكئ وئ پتیریا وان ب کاری چاندنی و خودانكرنا تەرش و كەوالی قە رادبن كو پتیریا وان ژ عەشیرەتا گۆرانن.

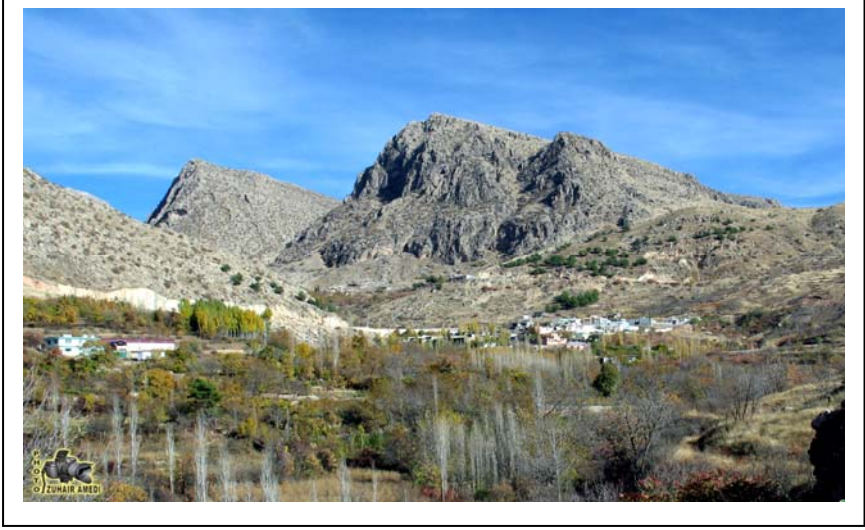
جوگرافيا پاریزگه‌ها دهۆکی

به‌ری سیلی / نامیدی

هه‌لزا به‌ری سیلی

کانیا مالا / نامیدی

سوولانا نامیدی

(۱) جھ و گرنگیا وی:

پاریزگه‌ها دهۆکی دکه‌فیته ژووریا ئیراقی و روژئافایا هه‌ریما کوردستانی، جهی وی واره‌کی ستراتیژی یه کو خاله‌که د نافبه‌را سی پارچین کوردستانی دا ل فان وه‌لاتان (ئیراق، سوریا و تورکیا)، ئانکو ژ لایی باکووری فه تورکیا یه ب دریزیا (۲۲۹۰۱کم)، ژ لایی روژئافای فه سوریا یه ب دریزیا (۵۰۵کم) و ژ لایی روژه‌لاتی فه پاریزگه‌ها هه‌ولیری یه ب دریزیا (۲۳۹،۷کم) کو دریزیا روباری زی یه هه‌ردوو پاریزگه‌هان ژیکه‌ دکه‌ت. بو لایی باشووری ژ پاریزگه‌ها مووسله ب دریزیا (۲۳۳۰۸کم).

شیوی گشتی یی پاریزگه‌هی ژ ئالیی جوگرافی فه لاکیشه‌یی یه و نه یا ب سه‌روبه‌ره و خیچا دریز (۴۴،۱۰) ب نیفی دکه‌ت، ژ ئالیی روژه‌لاتی فه، ئانکو دکه‌فیته روژه‌لاتی هیلا گرینج، هه‌روه‌سا دکه‌فیته د نافبه‌را بازنه‌یی دریز یا هیلا (۳۶،۴۰) و (۳۷،۲۰) پله‌یان ژ باکووری فه، ب ئانکو‌یا دکه‌فیته سه‌ر هیلا راست. هیلا دریز پاریزگه‌هی ب نیفی دکه‌ت و (-۴۳) پله و د سه‌نته‌ری باژی‌ری دهۆکی را دبووریت.

پاریزگه‌ها دهۆکی ده‌یته هژمارتن ئیک ژ پاریزگه‌هین گه‌له‌ک گرنگیا خو هه‌ی، ژ ئالیی جهی وی یی ستراتیژی فه کو دکه‌فیته سه‌ر سنووری دو وه‌لاتان، زیده‌باری تی‌را بورینا هیلا هاتن و چوونی یا ده‌ولی کو کوردستانی ب ری‌یا تورکیا ب جیهانی فه گریددته‌ت. ژبلی دهرباس بوونا بوریا گازلی ل که‌رکوکی بو به‌نده‌ری جیهان ژ تورکیا د ناف ئا‌خا وی را ژ لایی باکووری روژئافا فه.

پیکه‌اتا وی یا جوگرافی د گه‌ل سنووری ژ چیا‌یین بلند و ئاسی پیک ده‌یت، زیده‌باری سپنه و ده‌شتین ب ناف ژ لایی باشووری فه، ژبلی دۆل و نهال و گر و

پیکھاتیئ دیتر .

رووبه ری گشتی یی پاریزگه هی (۳,۹۰۲,۲۱۸) دونه مه و هژمارا که سین ئی
ئاکنجی دگه هته پتر ژ (۱۰۰۵۰۰۰) مرو فان .

بلندا هیا وی ژ لایی باکووری فه دناقبه را (۴۳۰ و ۴۵۰) متران ل سهر ئاستی
دهریایی دایه . دو زنجیره چیا یین سهره کی باژی ری دھوکی د ناف خو دا وه کو
سه نتر هه مبیژ دکن نه و زی چیا یی سپی (زنجیره یا بیخیری) ژ لایی باکووری
فه کو د ناف خه لکی دا ب کیلیا شه دایی و کیلیا فرعینی دناقدارن و ژ لایی
باشووری فه چیا یی رهش یی ناقدار ب چیا یی زاوا و شندوخا، و ژ لایی روژناقای
فه دهشتا دووبانی (دهشتا به رفردھا سلیقانه یا) هه تا دگه هته رو باری دجله .

پاریزگه ه وه کو دھه رهک ژ هه ریما کوردستانی ل دوو ف که فنتا هه
دھه رهکی و ژیا نا خه لکین به ری ئی دژیان گه لهک جهین شوونه واران ئی هه نه و د
پشکا میژووی دا به حس ئی هاتیه کرن .

۲) سنوورین پاریزگه‌هی:

سنووری وی ژ لایئ باکووری فه دگهل وهلاتئ تورکیا یه ژ ریژگه‌ها رۆبارئ خابووری دهست پی دکهت ل رۆبارئ دجله ل ژووریا گوندئ پيشابیرئ و دچیت ههتا دگههته رۆبارئ هیزل ل رۆژئافا یا باژیرئ زاخۆ. پاشی ژ نیفا رۆبارئ هیزل دهست پی دکهت ههتا دگهل رۆبارئ خابووری بهر ب ریژگه‌ها دۆلا شه‌رانش ددهت بهر ب هیلا سنووری ل دهفهره گۆیان.

ههروه‌سا هیلا سنووری د نافبه‌را خابووری دبیریت ههتا دگههته ژیریا گوندئ (ئاشیتئ) د ناف دۆل و نهال و چیاپین کو بلندیا وان دگههته نیژیکی (۸۷۰۰) پییان، پشتی کو زی یئ مه‌زن دبیریت ل گوندئ (دۆسکی) به‌رده‌وام دبیت بهر ب رۆژه‌لاتی فه و پاشی بۆ لایئ باشووری دچیت ههتا دگههته ئافا مارك ل رۆژه‌لاتئ گوندئ (بريجانئ) و دگهل رۆبارئ رۆیی شین به‌رده‌وام دبیت.

دریژیا سنوورین پاریزگه‌هی دگهل جیرانان:

دریژی (کم)	جیران
۲۲۹,۱	تورکیا
۵,۵	سوریا
۲۲۳,۸۸	مووسل
۲۲۹,۷	هه‌ولیر

۳) بیاف و خوځهې:

رووبهړی پاریزگه‌ها دهوکی یی گشتی نیژیکی (۳,۹۰۲,۲۱۸) دونه‌مانه ئانکو (۹۷۵۵کم). هژمارا خه‌لکی وی لدووف ئامارا سالا ۱۹۷۷ دبوونه (۲۵۰۵۷۵) کهس و د نیفا سالیئ نوتان دا گه‌هسته (۸۰۰,۰۰۲۰) کهسان و نوکه ژی نیژیکی (۱۰۱۰۰۰۰) کهسانه، هه‌روهسا ژ (۷) قه‌زایان پیك دهیت و (۲۱) ناوچه‌یا و (۱۳۳۶) گوندا و ژوان ژی نیژیکی (۷۸۶) گوند ئافانه.

۴) سه‌قا:

کهش کو ژ گهرماتی و سه‌رما یی پیك دهیت ئانکو وهرزیئ سالی ب چ رهوشن و چه‌ند با و بارو‌قه و باران و به‌فر دهین و گهرماتی د چ پله دایه. ویستگه‌هی سه‌قاي ل نافه‌ندا باژیړی دهوکی ب بلنداهیا (۵۶۹) میتران ل ئاستی دهریای و هیلا پان (۳۶,۵۰) و هیلا دریژ (۴۲,۰۲) کو ل سالا ۱۹۹۰ئ هاتیه دانان، ب رییا فی ویستگه‌هی کو سه‌ر ب ریقه‌به‌ریا که‌شناسی و بیفه‌له‌رزان ل پاریزگه‌ها دهوکی یه، ریژه‌یا سه‌قاي ژ باران و به‌فر و بای پله‌ییئ گهرماتی و سه‌رمایئ دهینه زانین.

★ تایبه‌تمه‌ندیئ گهرماتی:

پلا گهرماتی ژ تایبه‌تمه‌ندیئ که‌له‌ك گرنگ د سه‌قاي دا ددهیته هژمارتن چونکی کارتیکرنه‌کا مه‌زن ل سه‌ر تایبه‌تمه‌ندیئ سه‌قاي هه‌یه. هه‌روهسا جیوازی دپله‌ییئ گهرماتی دا هه‌یه.

بلنداهیا باژیړی دهوکی و به‌ر و بیافی پاریزگه‌هی هه‌میئ، وه‌کریه کو کارتیکرنی ل پله‌ییئ گهرماتی بکته، هه‌که دگه‌ل که‌شی ئیرافی ب گشتی

هه‌ق‌به‌ر ب‌كه‌ين د‌ئ ب‌ين‌ين و‌د‌كر‌يه كو و‌د‌كو پار‌يز‌گه‌ه‌ه‌كا گه‌شت و گوزاري خه‌لك
ژ هه‌م‌ي د‌ه‌ف‌ه‌ران قه‌ست ب‌كه‌ن‌ئ.

د سالي‌ن به‌ر‌ئ دا و هه‌تا دووماه‌يا سالي‌ن هه‌شت‌يان دا، د‌ب‌يت ر‌يز‌ه‌يا
گه‌رماتي‌ئ نه د‌گه‌ه‌شته (40°) پ‌له‌يان و بارا پ‌ي‌تر د‌ناق‌به‌را ($36^{\circ} - 38^{\circ}$) پ‌له‌يان دا
بوو ل و‌هرز‌ئ هاف‌يني، نه‌خاسمه كه‌سكاتي و دار و باران كارتي‌كرنه‌كا ئي‌ك‌سه‌ر ل
نزم‌كرنا پ‌له‌ي‌ن گه‌رماتي‌ئ د‌كر، ز‌يد‌ه‌باري هاتنا پ‌ي‌ل‌ين بايي ژ لاي‌ئ روژ‌ناقايي و
باكوور‌ئ روژ‌ناقايي فه.

نو‌كه ل هه‌ق‌به‌ري سالي‌ن بوور‌ي، و‌هرز‌ئ هاف‌يني ب گه‌رماتيا خو در‌يز‌تره،
هه‌كه پ‌لا گه‌رماتي‌ئ ل سالي‌ن بوور‌ي گه‌ه‌شت بيته ($36,5^{\circ}$) پ‌له‌يان، نو‌كه گه‌له‌ك
ز‌يد‌ه‌تره و ژ (40°) پ‌له‌يان د‌بو‌رت.

ئه‌ف خسته‌يي ل خواري كو ژ لاي‌ئ ر‌يفه‌به‌ريا كه‌شناسي و ب‌يفه‌له‌رزان فه
هاتيه به‌ره‌ه‌ف‌كرن، ر‌يز‌ه‌ي‌ن هه‌يفانه‌نه ي‌ن پ‌لا گه‌رماتيا بلند و نزم و ر‌يز‌ه‌يا
هه‌يفانه ده‌ست نيشان د‌كه‌ت:

هه‌یفا	رێژه‌یا یلا گهرماتیا نزم	رێژه‌یا یلا گهرماتیا بلند	رێژه‌یا هه‌یفا
کانوونا بچووک	۳,۳	۱۱,۳	۷,۳
شوات	۴,۰	۱۲,۶	۸,۳
ئادار	۷,۶	۱۷,۳	۱۲,۵
نیسان	۰,۱۱	۲۲,۵	۱۷,۲
گولان	۱۷,۲	۲۹,۷	۲۳,۵
خزیران	۲۲,۴	۳۶,۷	۲۹,۶
تیرمه‌ه	۲۶,۵	۴۰,۷	۳۳,۶
ته‌باخ	۲۵,۴	۴۰,۱	۳۲,۸
ئیلون	۲۱,۱	۳۴,۹	۲۸,۰
چریا پیشی	۱۵,۸	۲۷,۶	۲۱,۷
چریا پاشی	۹,۲	۱۸,۹	۱۴,۱
کانوونا مه‌زن	۴,۵	۱۲,۸	۸,۷
رێژه	۱۴,۱	۲۵,۴	۱۹,۸

ئاستی گهرماتیا سالانه دبیته (۲۶,۳) پله.

ژ فی خشته‌ی ئەف تیبینی یه بهرچاف دبن:

۱. پلا گهرماتیا هه‌یفا د نافبه‌را (۷,۳) ل هه‌یفا کانوونا دووی و (۳۳,۶) ل

هه‌یفا تیرمه‌هی دایه.

۲. وهرزی گهرماتی ل باژی‌ری دهوکی ل هه‌یفا نیسانی دهست پی دکهت و

ل دووماهیا چریا ئیکی ب دووماهی دهیت.

۳. هه‌یفا کانوونا دووی سارترین مه‌هه کو ریژه‌یا هه‌یفانه یا پلا گهرماتیی دگه‌ته (۷,۳) و بلندترین پلا گهرماتیی (۴۰,۷) یه.
۴. ریژه‌یین پلین گهرماتیی مه‌زن ده‌ست پی دکه‌ن هه‌ر ژ وهرزی بوهارئ هه‌تا دووماه‌یا هه‌یفا ته‌باخی کو ل هه‌یفا نیسانئ (۲۲,۵) دبیته (۳۴,۹) ل هه‌یفا ئیلونئ، هه‌روه‌سا ل مه‌ها چریا دووی هه‌تا دووماه‌یا هه‌یفا شواتئ ده‌ست ب نزمبوونئ دکه‌ن، بو زانین پلین گهرماتیی یین مه‌زن و بچووک یین هه‌یفانه ل سه‌ر ئیک ئاست دچن.

★ فشارا با‌ی (الضغط الجوی):

فشارا با‌ی یین ده‌می و جه‌ی ژ هوکارین ئیک جودا یین بلند و نزمبوونا پلین گهرماتیی هندی ئیک لی ده‌ین و ریژه‌یا هله‌ما ئافی د ناف با‌ی دا، دگه‌ل دا ژی بلندبوون و نزمبوونا وان ژ ئاستئ ده‌ریای و جوړئ لقیئ ل سه‌ری ئامازه پی‌کری یین با‌ی.

وه‌ستگه‌هئ ده‌وکی دکه‌فیته ژیر کارتیکرنا بلندبوونا با‌یی سیبیریا یی کیشوه‌ری ئاسیا ژ دولین ئیران و نه‌نادولئ و فشارا ل دور خو زفرینا با‌ی. هافینان ژی دکه‌فیته ژیر فشارا ده‌ستا به‌رفره‌ها دبن دا کو وه‌لاتین عه‌ره‌بی فه‌دگریت. نه‌ف ریژه‌یین دخشته‌یی خواری دا ریژه‌یین فشارا با‌ی ب (ملیبار) ده‌ستا نیشان دکه‌ن و سه‌نگا هه‌یفانه یا پلین گهرماتیی ب (م) دده‌نه خو‌یاکرن.

سہنگا ھے یقانه یا پلین گہرماتی القيمة الشهرية لدرجات الحرارة (م)	سہنگا ھے یقانه یا فشارا بای القيمة الشهرية للضغط الجوي / ملیبار	ھے یق
۷,۳	۹۵۴,۰	کانوونا بچووک
۸,۳	۹۵۳,۸	شوات
۱۲,۵	۹۴۸,۴	ئادار
۱۷,۲	۹۴۵,۷	نیسان
۲۳,۵	۹۴۲,۹	گولان
۲۹,۶	۹۳۷,۲	خزیران
۳۳,۶	۹۳۴,۱	تیرمهھ
۳۲,۸	۹۳۵,۴	تہباخ
۲۸,۰	۹۴۰,۹	ئیلون
۲۱,۷	۹۴۷,۲	چریا پیچی
۱۴,۱	۹۵۰,۸	چریا پاشی
۸,۷	۹۵۲,۵	کانوونا مہزن

ژ فی خستہی ئهف تیبینی یه بہرچا ف دبن:

۱- ریژہیا سالانہ یا سہنگا فشارا بای ل ویستگہی دھوکی دگہتہ (۹۴۸,۴) ملیباران.

۲- ھہبوونا یهکسانی ل سہنگا فشارا بای کو دبیین ھہفسہنگہ ل ھے یقین و ہرزئی زفستانی (چریا دووی و کانوونا ئیکی کانوونا دووی و شواتی) بلند دبن. ھہکہ ویستگہی (۹۵۰,۸ - ۹۵۲,۵ - ۹۵۴,۰ - ۹۵۳,۸ ملیبار) لدووف

ئىك تۆماركربن، رىك دكەفن دگەل رىژەيىن نزم يىن پلىن گەرماتىيى كو دگەھنە(۱،۱۴ - ۷،۳ - ۸،۳) ل دووفا ئىك ئەويىن ھاتىنە تۆماركرن.

۳- ل دەمى ئەم دىبىنن سەنگا باى يا ھەيىقىن (خزىران و تىرمەھ و تەباخى) كىمترىن پلە ژ رىژەيىن ديار تۆمار كرىنە ل ھەيىقىن زفستانى (۲،۹۳۷ - ۱،۹۳۴ - ۹۳۵ مىليار) دگەل رىژەيىن ھەيىقانەيىن بلندىن پلىن گەرماتىيى كو دگەھنە (۶،۲۹ - ۶،۳۳ - ۸،۳۲) يىن ھەر وان ھەيىقان لدووفا ئىك.

۴- مەودايى سالانە يى فشارا باى ل ويىستەگەھى دەوگى دگەھتە (۲۰مىليار)ان.

★ باران:

پارىزگەھا دەوگى ژ وان پارىزگەھان نە يىن گەلەك باران و بەفر لى دبارن و سالانە پلەيىن باران بارىنى د زىدەبوونى دابوون ژبلى يىن بەفرى و ب بارىنا بەفرى گەلەك رىك دەھاتنە گرتن و ھندەك ب روژان دمانە گرتى، لى نۆكە ژ ھەبوونا ئامىرەيىن رامالىنى ل ھەمى دەفەرەن، ھەمى رىك زوى دەيىنە پاقژكرن و د روژى دا ھاتن و چوون لى دەيىتە كرن. ژ بلى رىيەكا كو گەلەك جەمەد بگريت و زوى شوپىر يان ھەمى ترۆمبىل نەويىرن لى بەيىن و بچن.

بارىنا بارانى ل سنوورى پارىزگەھا دەوگى وەكو ھەمى دەفەرەيىن دىتر دكەفیتە د وەرزی زفستانى و بوھارى دا، و كىمتر ژی ل وەرزی پايىزى. ديسان رىژەيىن بارىنى سال بو سالى دەيىنە گوھورين لدووفا كەشى دەفەرە، فان سالىن دووماھىيى رەنگە ھشكە سالىەك ژى پەيدا بوويە و ئەو ژی بو كۆمەكا ئەگەرەن فەدگەريت، ھەرەسا بارىنا وى ل باژىرى دەوگى و فەيدىيى گەلەك كىمترە ژ وى

ریژہیا ناف دہفہرا بہروارا بالآ دباریت.

ل فان سالیئ داویئ ژبہر گوہورینا ب سہر کەشی ہەمی دہفہری دا ہاتی، دھۆک ژى دکہفتیہ بہر ہەوا ہشکەسالیئ و کارتیکرن ل بہرہەمی چاندنی کریہ و بوویہ ئەگہری ہشکبوونا چەندین کانی و جوکان ژبلی ب ریژہیہکا مەزن یا کیمبوونا ئافئ ل ہەمی دہفہران. ئەفین ل خواری چەند خستہیہکن ل دۆر سەقایی دھۆکی.

دیسان چەندین ہۆکاریئ دیتر کاری دکەنہ سہر باران بارینی ژ نزمبوون و بلندبوونا فشارا بای د وەرزیئ پاییزی و زفستانی و بوہاری دا. ئەف خستہیی ل خواری ریژہییئ بارینا بارانی ل سالیئ چوویی بہرچاؑ دکەن.

ریژہیا ہەیشانہ یا بارینا بارانی/ملم ۱۹۷۶ – ۲۰۰۸	ہەیش
۹۷,۴	کانوونا بچووک
۹۵,۲	شوات
۸۵,۶	ئادار
۵۹,۳	نیسان
۲۱,۴	گولان
۰,۸	خزیران
۰,۰	تیرمەھ
۰,۰	تەباخ
۰,۰	ئیلون
۲۱,۳	چریا پیشی
۶۲,۴	چریا پاشی
۸۹,۸	کانوونا مەزن

جيولوجيا نهردي پاريزگهه

رؤباري زي

جيايي سيرييز / ل يشتا بازييري دهوكي

سکری دھوکے

پاریزگه‌ها دهۆکی هه‌قهبه‌ری پاریزگه‌هین دی یین کوردستانی، پیکهاتا وی نه یا جودایه و هه‌می نیزیکی هه‌فن، بنیاتی جیولۆجی و پیکهاتا رویی تۆبۆگرافی عه‌ردی پاریزگه‌هی پیکهاته‌که دزقریته چه‌رخین که‌فن کو ژ که‌فر و رۆخه‌یین گه‌له‌ک که‌فن پیک ده‌یت و ل هنده‌ک جهان ژێ گوهورین ب سه‌ردا ده‌ین ل دوو‌ف که‌ش و هه‌وا و سه‌روبه‌ری بارینا به‌فر و بارانان.

دیسان عه‌ردی وی هژماره‌کا مه‌زن یا کانی و رۆبار و جۆکان لی هه‌نه، ژ وان دۆل و نه‌ال و چیا‌یین بلند دهرده‌که‌فن، زیده‌باری هه‌بوونا چه‌ندین سپنه و ده‌شتین به‌رفره‌ه کو نه‌فه هه‌می دبنه ژیده‌رین ژيانا خه‌لکی ده‌فه‌ری.

هه‌روه‌سا گه‌رماتی و سه‌رمایی رۆلی خو د بنیاتی جۆگرافی عه‌ردی دا هه‌یه، ژبلی هه‌بوونا کان و کانزا ل چه‌ندین جهان ل سنووری پاریزگه‌هی کو دبنه نه‌گه‌ری گوهورینا رۆیی عه‌ردی. پیکهاتین کو عه‌ردی پاریزگه‌هی پیک دئین، باهرا پیتر نه‌فین ل خواری نه:

(۱) چیا:

پاریزگه‌ها دهۆکی یا به‌رنیاسه ب چیا‌یین خو یین بلند و فی ژێ کارتی‌کرنا خو ل که‌ش و هه‌وایی ده‌فه‌ری هه‌یه. دهۆک و ده‌کو سه‌نته‌ر ده‌که‌فیه دناقه‌به‌را دو چیا‌یین مه‌زن و درێژ دا، ژ لایی باکووری فه زنجیرا چیا‌یی سپی – بیخیره کو کیلیا شه‌دا و کیلیا فرعینی پیک ده‌ینن و د ناقه‌به‌را هه‌ر دو کیلیان دا، گه‌لیی دهۆکی یه و دبیه‌ته دهرگه‌هه‌ک بو چوونا ژ دهرفه‌ی باژیری، به‌ری ریکا گه‌لیی بیسری ل سالا ۱۹۸۰ی ب هیه‌ته فه‌کرن و ب که‌فیه‌ته کاری، هه‌روه‌سا دهۆک ژ لایی باشووری فه چیا‌یی زاوا ل به‌ر سینگی وی یه کو هنده‌ک دبیزنی چیا‌یی ره‌ش. ل ده‌فه‌رداریا و ناوچه گوندین ب سه‌ر پاریزگه‌هی فه، چیا‌یین مه‌زنته‌ر و

بلند تر هه نه و یی ژ هه میان بلند تر ل سنووری تورکیانه کو بلندایا وان ژ
 ئاستی دهریایی دگه هته (۱۰۰۰ - ۳۶۰۰) میتران. ئەف چیایه ل هافینان ب
 داروباری دهینه خه ملاندن و گه لهک ژ وان دبنه دارستانین بهر فرهه، ل
 زفستانان ژ ی ب به فری دهینه داپوشین خه مله کا جوانتر ژ ی پهیدا دبیت.

★ ژ زنجیره چیاپین نافدار ل پارێزگه ها دهۆکی:

Δ زنجیرا چیاپی رهش (زاوا) - داکا یی بچویک و مهزن - شیخادی ههتا
 دگه هته پانک.

Δ زنجیرا چیاپی بیخمه - سه ری ساده - سه ری ئاکری - باکرمان -
 خیری (ئه ترووش) - زاویته.

Δ زنجیرا چیاپی زاویته - که مه کا - چیاپی سپی - بیخیر.

Δ زنجیرا چیاپی زاویته - مام سین - بیسری - سپی - بیخیر.

Δ زنجیرا چیاپی ئامادا - پیرس - گاره - سواره تویکا.

Δ زنجیرا چیاپی بالندا - لینک - سه ری ئامیدی - مه تین - شابانی -
 گیره.

Δ زنجیرا چیاپی هه نش (هه نیش) - هوره - سه رزی - شارانی - بله هی -
 ئافا گویری - سه نات - زیارهت.

هندهک ژ ئەفان زنجیره چیاپان، گه لهک دبلند و ئاسی نه، وهک زنجیره
 چیاپی (بالندا) ههتا دگه هته چیاپی (گیره) کو ژ رۆباری خابووری بهر ب
 باکووری باشووری فه دهست پیدکته ههتا دگه هته زی ی مهزن ژ لای
 رۆژه لاتی فه. بلندایا چیاپی مه تینا و سه ری ئامیدی نیزیکی (۶۶۰۰) پیاپان
 یی بلنده.

ههروهسا چيائي پيرس بلنداھيا وي دگههته (۱۹۰۲) ميتران، چيائيڊن دگهل سنووري تورکيا زي بلنداھيا وان دگههته (۳۵۰۰) ميتران و چيائي شهرانش دگههته (۲۰۵۲) ميتران.

بلنداھيا چيائي ب ميتران	ناقي چيائي
۲۰۶۰	مهتين
۲۲۱۴	گارہ
۲۰۲۰	خامتير
۱۳۲۶	بيخير
۱۱۲۰	سپيريز
۱۰۲۰	زاوا
۹۶۰	سپي

(۲) بان:

جهين بلند و راستن، ژ چيا دنزمترن، جهي شينبوونا گيا و پيش و پهلهخي نه، ژبلي جهين بهرفرههه بؤ چاندني، لي هندهك جه ژ بهر سهرمائي و دهقهرا چيائي ب كيچر چاندني ناهين، وهكو زوما نه، يي ژ ههميان بلندتر ل سهر سنووري تورکيا بلنداھيا وي دگههته (۲۱۰۰ - ۲۴۳۰) ميتران. پيکھاتهکا بهرينه، ب زهحههته سهركهفته سهري وي و ههتا سهري بهاري بهفر لي دمينيت.

ههروهسا هندهك جه نه هند دبهرفرهههه، تني وهكو دهشتهکا بچويکن و ب قي ناقي فه زي دنافدارن:

۱- تلاکرو

۲- دارهۆزانى (دوازده ملان)

۳- بانى

۴- ملكيشان

۵- بامهرنى

۶- چەقەلا

۷- شەمرەخ (دېراگژنيك)

۸- ھەرنى

۹- بەربن

۳) دەشت:

عەردى پارىزگەھى كو پيتر د ناقبەرا چىايان دا يە، ژبلى سپنەى و دەشتايى يىن مەزن ھەنە، پيتر بو چاندنى دەينە بكارئىنان كو بياقەكى بەرفرەھە، ديسان پشتى دەرامەت ژى دەيتە دورين بو چەروانى مفا ژى دەيتە وەرگرتن.

★ ژ دەشتين نافدار:

دەشتا سندیان:

دەشتا سلیفانەیان

دەشتا سیمیلی

دەشتا شەمکان

دەشتا نافکۆرى

دەشتا باسكى شیخی

❑ دەشتا مەمانى

❑ دەشتا زى

❑ دەشتا سىتىكى

❑ دەشتا مریبا

❑ دەشتا زیناڧا

❑ دەشتا كافیا

❑ دەشتە بادى

❑ دەشتە بیرى (دەڧەرا د نافیبەرا گوندی بابلۆ، زاویتە و بادى دا)

نۆكە یا دبیتە جەهكى گوزارى.

٤) رۇبار:

پىكھاتا عەردى پارىزگەھا دەۋكى كو ھەمى چيا و سپنە و نھال و دەشتن، د

نافبەرا فان چيا و دۆل و نھالان دا، مشە رۇبار و كانى و جو و جوک ھەنە، كو

ھەمى دبەنە ژىدەرىن سەرەكى بو چاندنى و گەشت و گوزارى.

هـ	رؤبار	دریژی ب (کم)
۱	ئاڤا مهزن (دیجله)	۴۵۱۱
۲	خابوور	۱۴۷
۳	کانی ماسی	-
۴	هیزل	۱۴,۸۱
۵	سپنهیی بامهرنی	۳۶
۶	رؤیی شین	۵۰,۳۵
۷	زییی مهزن	۲۳۹
۸	خازر	۱۱۴
۹	گۆمل	۶۴,۶۹
۱۰	رؤباری دهۆکی	-
۱۱	زهنته	۲۵
۱۲	شهراش	-
۱۳	شهمرهخ	-
۱۴	زریزه	۳۲
۱۵	ئاڤا مارك	-
۱۶	مارسیس	-
۱۷	شهمدینان	-
۱۸	ئالهکینان	۳۶
۱۹	گهلیی چهمانکی	-
۲۰	رؤ گهرم	-

۵) سكر و به نداداف:

ل سنوورئ پاريزگهها دهوكئ، چهند سكره و به ندادافين بجويك هه نه هاتينه دروست كرن، پتر يا وان مه رهم پئ ئافدانا ئهردي چاندنئ و زهنگينكرنا ئافا بن ئهرده. هندهك سكرين كونكريتي نه و هندهك ژى ب ئاخئ هاتينه چيكرن. ژ وان سكرين ههين و مفا ژئ دهيتته ديتن، وهك:

۱- سكرئ دهوكئ:

بلنداھيا وئ (۶۴م) و بهر و بيافئ وئ (۱۳۵كم^۲) و دشيت نيژيكي (۵۲,۰۰۰,۰۰۰م^۳) يين ئافئ دادگريت.

پشتي سهرهلدانا ۱۹۹۱ئ و مهزن بوونا باژيري، ئافاهيان ل دهقهري رهخين جويي گرتينه، ئيدي جو نه ما يه و سكرئ دهوكئ پتر وهك گهشت و گوزار و ئافدانا چه مين دهور و بهرين روبرئ دهوكئ و بو ئافا فه خوارني مفا ژئ دهيتته وهرگرتن.

۲- سكرئ ئينيشكي:

ئهف سكره ژى ل سالي ههشتيان دا هاتيه چيكرن ژ لايئ سهرئ رژيما ژ نافچوويي بو مه رهمين خو يين تاييهت و نوكه خه لك مفاي ژ ئافا وئ وهردگريت چ بو ئافداني يان ژى وهكو مه له فانگهه.

۳- سكرئ ئاشهوا:

ئهو ژى وهك سكرئ ئينيشكي هاتيه دروست كرن و نوكه دبن دا تنئ بو

کارین گوزاری دهیته بکار ئینان، دیسان دشیته (۲۰۰۴م) یین ئافی داگریته.

۴- سکرئ زاویته:

ل سال ۲۰۰۹ئ هاتیه دروستکرن و مه‌ره‌م ژئ ره‌وشه‌کا گوزاری بده‌ته ده‌فه‌ری.

★ سکرین بچووک:

چی‌کرنا سکرین بچووک و به‌ندافیئ ئاخئ ل که‌له‌ک گوندان ژ لایئ فه‌رمانگه‌هین سه‌ر ب ری‌فه‌به‌ریا گشتی یا چاندنی فه‌هاتینه چی‌کرن، هنده‌ک ژ وان هیشتا خه‌لکی گوندان مضای ژئ دبینن، وه‌ک: به‌ندافیئ (کۆرین گافانا، گریبری ل زمار، بیناتا، غه‌لبوک، لیقو، غلبیش، بیغه‌بار، بلیجانکی، خنس و ده‌رکار عه‌جه‌م).

رېك و پرين گهاندنى

پرا سحیلا

رېكا دهوك - زاويته

رىكا دهۆك - ناكى - ههولير

رىكا دهۆك - باتىل - زاخۆ

رېك و پر ژ لايي ژيانا جفاكي و نابووري و بازرگاني قه ژ دهمارين ژيانى دهينه هژمارتن، زيدهبارى ههبوونا وان ل دهمي تهنگافيان ژ بارينا بهفر و بارانان و پهيدا بوونا دهليشهيين نهخوشيين شهران.

فهكرنا ريكان ژ كارين گرنگين ههر حكومهتهكي نه دا كو ژيانا خهلكى بهر ب خوشيي بجيت، و هاتن و چوون د نافهرا باژيران و دهفهرداريا و ناوچه گوندان دا ب ساناهى بكهفيت، ههروهسا فهكرنا وان ريكان ژ دهفهركي بو دهفهرهكا ديتر جوداهى ههنه، چونكى ل سهر وى جهي ريكا تيرا دچيت دميينيت، كانى عهردي وى دهشتايى يه يان ژى گر و نهال چيا نه، دهفهرين چيائى ئاشكرايه كو گوژميين مهزنيين پارهيى پي دقين ژبلى پيدفي ب ئاميرهيين مهزنيين ژ بو شكاندن و فهكرنا ريكي و ماوهيهكي دريژي كاري.

د كهفن دا كوردان مشه ريكا و پر دروست كرينه و مفا ژي وهرگرتيه وهكو پرا دهلال و پرا بلبل و پرا كهليا و جهندين ديتر.

ديسان دهمهكي بهرفرهتر پي دقيت ژبو نهنجامدانا كاري و دهست نيشانكرن و پهيداكرنا ههمي پيدفيان چ بو ريكان يان دانانا پران.

د بهري دا يا بهرچاڤ بوو كو هاتنا خهلكى ژ گوندان بهر ب باژيران يا ب زهحمت بوويه ژ نهبوونا ريكان يان ژ نافچوونا پرهكي و دا بيته نهگهري وى جهندي كو دهرامهتي وان يي چاندني دا گهلهك خراب بيت و ژناف چيتن و زيانيين مهزن دگههشتنه جوٽياران، ههروهسا هاتن و چوونا وان ب پيان بوويه و كاري وان ژى ب دهواران بوو، ژبلى كو خهلك ژ ههمي خوشييين ژيانى ددابري بووينه ژ بهر نهبوونا كارهبى و نافي ل گهلهك گوندان ب ملان ژ دهرههه گوندى

ژنان ئاف دكيشا، ههروهسا نهبوونا ريكان كار ل ههبوونا قوتابخانهيان دكر بو دممهكي دريژ گهلهك گوند ژ روناها خواندن دبي بار بوون.

فهكرنا ريكان ل نافبهرا ناوچهيان و گونديين ب سهر فه، بهري سهرهلدانا بوهارا 1991ئ گهلهك يا كييم بوو و پتريا ريكان زي ئهويين دهاتنه فهكرن بو مهريمين لهشكري بووينه.

د ماوهيي ههر شهس كابينهيين حكومهتا ههريما كوردستاني دا، كاري كو گهلهك پوووته پي هاتيه دان، فهكرن و گهاندنا ريكان بوويه د نافبهرا ههمي دهفهرين كوردستاني دا.

پاريژگهها دهوكي كو پاريزگهههكا گرنگه ژ لايي جهي وي يي ستراتيزي فه، گهلهك ريكيين نوو هاتنه فهكرن كو نوكه پتريا گوندان پييكشه دگردياينه و ريك بو هاتن و چوونان هاتينه كورترن.

ديسان دهليفهيهكا زييرين بو خهلكي گوندان هاته پيش چ بو گهههاندنا دهرامهتي خو و فروتننا وي ل بازياري بازيان، چ فهكرنا جهين گهشت و گوزاري و مفا زي ديتن. ژ لايهكي ديترفه، ژ بلي پاري مهزاختنا گهاندنا بهرههمي دهرامهتي ژ ناف زهفيان بو قهپانين فروتنني، ئهفه چهند ساله پاري وان ژ لايي حكومهتي فه بو دهيتيه مهزاختن.

ژبلي پييكشه گريدانا ناوچه و گوندان، بازييري دهوكي وهكو سهنتهري پاريزگههي ب چهند ريكيين نوو دگهل پاريزگههيين (مووسل، ههولير) و دهفهرين ب سهر وان فه هاته گريدان.

* رېكېن سەرەكى ل سنوورې پارېزگەھى:

/ رېكېن ژ دەھۆكى دەرەكەفن:

❑ رېكا دەھۆك - سېمىل زاخۆ - ئىبراھىم خەلىل - توركىيا.

❑ رېكا دەھۆك - ئالۇكا - فەيدىي - بەدرىكى - مووسل.

❑ رېكا دەھۆك - گەلى - سندوور - بادى - زاويتە.

❑ رېكا دەھۆك - گەلىي بېسىرى - زاويتە - سيارەتويكا - سەرسنك -

قدش - ئامىدىي - دېرالۆك - سىرىي - گەلىي بالندا - بارزان -
مىرگەسور و بۆ ھەمى دەفەرېن پارېزگەھا ھەولېرى.

❑ رېكا دەھۆك - ئىتتىي - باعدرى - سىريانا شىف شىرىن - رۇفيا -

ئاكرى (يان ژى بەر ب بەردەرەش) - كەلەك - پاشى بۆ پارېزگەھا
ھەولېر.

❑ دەھۆك - زاويتە - بابلۆ - كزو - دزو بېدىل - ئەترووش - مریبا -

قەسرۆكى - ئاكرى - بەر ب پارېزگەھا ھەولېر - يان ژى ژ دز و
بېدىل - گەلىي لالاش - شىخان.

ب/ رېكېن ژ دەفەرداريا و ناوچەيان دەرەكەفن:

دەھۆك:

* سىريانا كورېن گافانا - حوجاڧا - مانگېشى.

* سىريانا كورېن گافانا - رەشانكى - بانىي - دزوبېدىلا - ئەترووش.

* سيارەتويكا - سيار و سپىندارا - چەمانكى - ئەترووش.

* سيارەتويكا - بەرئاشى - ئاشەوا - سەرسنكى.

* سيارەتويكا - ئەلكىشىكى - گەلىي پىزىكى - مانگېش.

زاخۆ:

- * زاخۆ - تلکه بهرئ - هیزاوا - دهرکار عه جهه م - شه پرا نش.
- * زاخۆ - تلکه بهرئ - هیزاوا - باتو وفا - بیگو فا - کانی ماسئ - سه رزیری (سنوورئ تورکیا).
- * زاخۆ - ئیبراهیم خه لیل (رزگاری) - شینا فا - قه ره ولا - دیره بوونئ - سنوورئ سوریا.

سیمیل:

- * سیمیل - گرشین - کیلکئ - دیره بوون - ئیبراهیم خه لیل - زاخۆ.
- * دیره بوون - پیشابیرئ - سنوورئ سوریا.
- * سیمیل - خانکئ - پرؤژئ ئا فا دهۆکئ (چه م به ره کات).
- * سیمیل - سیجئ.
- * سیمیل - به ده لیا.

شیخان:

- * سیرانا شیف شیرین - شیخان - شیخادی (گه لیئ لالش) - سیرانا پرا ئه ترووش - بلدیشا - ده فه را تلان و بلان - مریبا - قه سرؤکئ - ئاکرئ - بهر ب پاریزگه ها هه ولیئر.
- * سیرانا شیف شیرین - شیف شیرین - مووسل.
- * سیرانا شیف شیرین - باشیک و به حزانی - بهرتله - ریکا مووسل - هه ولیئر.
- * سیرانا باشیکئ - بهر ده ره ش - که له ک - هه ولیئر.

بەردەرەش:

- * بەردەرەش - رۇفيا - ئاكرى - بېخە - ھەرىرى - شەقلاوہ - پىرمام (مەصيف) - ھەولير.
- * بەردەرەش - دارەتوو - كەلەك - ھەولير.
- * بەردەرەش - كەفرەسور - كەلەك - ھەولير.

ئاكرى:

- * ئاكرى - سووسنى - شووش و شەرمانا.
- * ئاكرى - گەلىي زەنتە - دىنارتى (نەھلى) - پىرس - بىرا كەپرا - بلى.
- * ئاكرى - بجىل - بېخە - ھەرىرى.

ئامىدىيە:

- * ئامىدىيە - كانيا مالا - بەرى سىلى - سەرى ئامىدىيە - دەفەرا بەروارىان.
- * ئامىدىيە - كانى - دىرالوك - شىلادزى - سىرى - گەلىي بالندا - بارزان - بلى.
- * گەلىي بالندا - ئاڧا مارك - چەم جى - دەفەرا رىكانيان - شىروانا مەزن.
- * كانى ماسى - تروانش - بالوكا.
- * سەرسنك - گەلىي سەرسنكى - ئاشەوا - بەرئاشى - سيارەتويكا.

بامەرنە:

- * بامەرنى - شرتى - ھەسن پىرکا - دوکەرى - باتوۋفا.
- * بامەرنى - گەلىي دىھى - سەرى مەتىنا - كانى بەلاقى - كۆمەلگەھا بريفکا (رىکا كانى ماسى - باتوۋفا).
- * بامەرنى - بانكا سەيدا - سكرين - تاژىك و ئاشەوا (رىكا دھۆك - سەرسنك).
- * بامەرنى - ئەرەدنا - ئىنىشكى - قدش.
- * كانى بەلاقى - گەلىي بازى - چەم سەيدا - كانى ماسى.

مانگىش:

- * مانگىش - بەندا - شرتى - بامەرنى.
- * مانگىش - گەلىي پىزىكى - باگىرا.
- * باگىرا - گەلىي پىزىكى - سيارەتويكا.

* پرىن سەرەكى ل سنوورى پارىزگەھى:

/ دھۆك:

- ◀ پرا دھۆك يا كەفن (نىزىك باژىرفانىي).
- ◀ پرا مېتانى (گەلىي دھۆكى).
- ◀ پرا شورش (يا كەفن ئەوا ل نىزىك دىرى).
- ◀ پرا داسنيا (پشت فرۆشگەھا مازى).
- ◀ پرا ديارى (تاخى ناعورى - مزگەفتا سەلاحەدىن).
- ◀ پرا پەيادە (ژ پارىزگەھى بۇ تاخى شەھيدان).

- پرا كوردستان (ئۆفەرىپاس - نىيزىك فرۆشگەها مازى - تاخى رەزا).
- پرا شمك زەرا (ئۆفەرىپاس - ناف بازارى، گۆرستانا كەفن).
- پرا شۆرش (يا نوى، ژ فلكا شۆرش بۆ تاخى شىلى).
- پرا نىيزىك بوهار ستى - نزاركى .
- پرا سووكا ھەفچەرخ چارچىرا(بەرۆشكى بۆ فەرماندى).

ھەر ھەسا ل دەفەردارىيا و ناوچەيىن سەر ب پارىزگەھى فە زى چەندىن پر ھەنە، ھەر پرەكى ل جھەكى گرنگيا خۆ ھەيە بۆ پىكفە گریدانا دەفەران و ب ساناهى كرنا ھاتن و چوونا خەلكى وان دەفەران. ھندەك پر د بەرى دا ھەبوون و نۆكە ھاتىنە نووزەنكرن و ھندەك زى ژ نوو ھاتىنە چىكرن و دانان.

ب/ برىن ژ دەرفەى بايزرى دەھوكى:

- پرا ئالوكا، ل سەر رىكا دەھوك - مووسل، درىژاھى ۸۰م.
- پرا باستكى، ل سەر رىكا دەھوك - زاخۆ.
- پرا ئىبراھىم خەلىل، د نافبەرا كوردستانى و توركيا دا.(ھاتن - درىژاھى ۲۶۰م).
- پرا قەسرۆك، ل سەر رۆبارى خازر، ۹۸م.
- پرا بالندا، ل سەر رۆبارى رۆيى شىن، ۶۰م.
- پرا گەلى زەنتە(۱)، ئاكرى، ۱۹م.
- پرا گەلى زەنتە(۲)، ئاكرى، ۲۱،۸م.
- پرا گەلى زەنتە(۳)، ئاكرى، ۲۴،۷م.
- پرا حسىنىيە، زاخۆ، ۱۱۰،۷م.

- پرا سايلۆ، زاخۆ، ۷۳،۳۵م.
- پرا بېگۆفا، زاخۆ، ۱۲۰م.
- پرا زريزه، باتووفا، ۱۵م.
- پرا دىرالۆك، يا ئاسنى، ۴۸،۵م.
- پرا دىرالۆك، هاريكا، ۴۸،۵م.
- پرا پير بووب، دمههرا چره.
- پرا شكهفتى، ۷۸م.
- پرا حسينيه، دمههرا چره، ۱۳۵م.
- پرا دوكهرى، ل سهر خابوورى - باتووفا، ۴۵م.
- پرا مهندان، بهعشيقه - بهردمههش، ۱۳۵م.
- پرا ساديا، مانگيش، ۶۰م.
- پرا زفنگى، بامهرنى، ۶۰م.
- پرا كورك، ل سهر خابوورى، ۸۱م.
- پرا دىريشكى، باتووفا،
- پرا ههفتكا، بامهرنى، ۳۷م.
- پرا سحيلا، پيشابيرى - رۇبارى دجله، ۲۰۸م.
- پرا ئافا مارك، سالا ۲۰۰۸ى ژ لايى توركيافه هاته شكاندن.
- پرا و ئوفهرياسا (ئالۆكا - دهۆك)، (مووسل - دهۆك) و (سيميل زاخۆ).
- پرا و ئوفهرياسا (مالتايى - شندۇخا)

سامانى كانزايى

عەردى پارىزگەھا دەۋكى يى زەنگىنە ب ئاھا خۇ يا تۇرى كان و كانزا، كو چەند عەرد بەيتە ھەلكولان دى پىتر جورين كانزايان لى ھىنە دىتن. ژ وان كانزايين پر بها و ھندەكان مفا ژى ھاتىە دىتن و ھندەك ھىشتا د ناف كويراتيا عەردى دا نە و پىدقى كارين مەزنن كو مفا ژى بەيتە دىتن.

ھندەك ژوان كانزايان:

۱/ جورين ئاخى:

پارىزگەھ يا نافدارە ب ئاھا خۇ كو ژ چەندىن جوران پىك دەيت و ل ھەر رىبەكا مروف لى بجيت ژ دەۋكى بو ژ دەرقەى سەنتەرى باژىرى بەر ب قەزايين وى، ژ دۆل و نھال و گر و رەخين جادى، ئەف چەندە بو بەرچاف دبىت و ل گەلەك جھان تەخين عەردى و رەنگى وى ل پىشچاقن.

ژ جورين ئاخى يين كو ل دەفەرى ھەين: ئاھا شىن، ئاھا سۆر، ئاھا خىزەلانك كو رەنگى خىزى يە و پىتر گر و دۆلين بچويك ژ بەر بارانان ئەف ئاخە لى كۆم بوويە. ھەروەسا ل دووق رى و پشكنينين زانستى نىزىكى (۷) ھەفت جورين ئاخى ھەنە.

ناشکرایه کو پاریزگه‌ها دهۆکی هژماره‌کا مه‌زن یا کانزایان د نافی ئاخا وئ دا هه‌نه، ئەف چه‌نده ژێ ب ریڤا مه‌سحیڻ جیۆلۆجی هاتینه ناشکراکرڻ و دبیت هیشتا پیتر کار پی دفتین دا کو جهین ب کانزایان دزه‌نگین، بهینه ناشکراکرڻ و ل پاشه‌رۆژی مفا ژێ بهیته دبیت.

هه‌روه‌سا جیاییڻ ل پاریزگه‌ها دهۆکی هه‌ین گه‌له‌ک کان و کانزا ل هه‌نه کو هیشتا نه‌هاتینه ناشکراکرڻ وه‌ک زیڤ و زیف و گه‌له‌ک تشتین دیت، کو دبیت کوردستان ب ریڤا وان کانزایان ببیته زه‌نگینترین وه‌لات.

ل سالا ۱۹۰۶ئ ده‌سته‌که‌کا ته‌کنیکی ژ سته‌مبۆلی ل سه‌ر کیستی سۆلتان عه‌بدولحه‌میدی هاتنه ده‌فه‌ری و ل کانزا دگه‌ریان و شیان دگه‌ل خو دا (۱۸) نموونه‌ییڻ کانزا ببه‌ن، به‌لی هه‌تا نوکه ئەو کانزا و چه‌ندیڻ دیت د نافی ئاخا دا نه و نه‌هاتینه نیاسین و مفا ژێ نه‌هاتیه دبیت.

دیسان ل سالا ۱۹۵۴ئ ژ لایی کۆمپانیا سایت ئەنفستیجشن چه‌ند فه‌کۆلین و پشکنین ل سه‌رانه‌ری ئیراقی هاتنه کرن و دا ناشکرا کرن کو پیتر ژ (۲۰) جهان ل پاریزگه‌ها دهۆکی، که‌ره‌سته‌ییڻ کانزایی و که‌فران هه‌نه کو مفایه‌کی باش ژێ دئ هیته دبیت. پاشی ل دووماهیا سالیڻ شیستان، هنده‌ک مه‌سحیڻ کانزایی هاتنه کرن و تیدا ده‌رکه‌فت کو که‌ره‌سته‌ییڻ (فلزی) ل هنده‌ک جهان ب تنی هه‌نه و ب تایبه‌ت ل ده‌فه‌ریڻ جیایی نه‌خاسمه ل سیگۆشه‌یا خواکۆرکی ژ هیلا دهۆک — ئاکری ده‌ست پی دکه‌ت و به‌رده‌وام دبیت به‌ر ب پینجویڻ فه‌.

پشتی سه‌ره‌لدانی، کۆمه‌لا جیۆلۆجییڻ کوردستانی هاته دامه‌زراندن دا کو ب کاری پشکنین و فه‌کۆلینان ئەنجام بده‌ت، به‌لی ژ به‌ر کو وی ده‌می کوردستان ل زیڤ دوو دۆرپیچین ئابووری دنالی، نه‌شیاینه چ پرۆژه‌یان بجه بینن.

پاشی ل سالا ۱۹۹۸ئ ریڤه بهریا مه سجا جیۆلۆجی سهر ب وهزارهتا پیشه سازی و کاره بی ڤه هاته دامه زراندن، دا کو پووته ی بدهته کانزا و سامانیڻ سروشتی وهکو کانزا و بهریڻ پیشه سازی (ییڻ کو دهینه بکار ئینان) و گازی ئاشکرا بکهن، ریڤه بهری کو ژ چه ند پشکین زانستی بیڤک دهیت ل دووق کارئ وان، ههتا نوکه شیاینه چه ند کاران ئه نجام بدهن.

ژ وان کانزاییڻ ل دهڤه ری هاتینه دیتن ههر د کهفن دا و ههتا نوکه کو ههمی که رهسته یی خامن، وهک:

● ناسن:

ڤه کۆلینیڻ دهستیڤکی ئاشکرا دکهن کو ل دهڤه را بهرواری بالایی مشه یه نه خامه ل سه ری گیزا ل نیزیك گوندئ دووری و هروری ل ناوچه یا کانی ماسئ سهر ب دهڤه رداریا ئامیدی ڤه. ئه ندازیاریڻ کار ل سهر کری دبیرن سه ری گیزا دهڤه را دووی یه ل ئیراقئ کو ناسن ب زیده یی ئی هه یه.

● رساس و زهنگ:

ل دهڤه را شه رانش، باکوور و روژه هلاتئ دهڤه رداریا زاخو و باکووری دهڤه رداریا ئامیدی و ل چیا یی سپی روژئاڤا یا دهوگی هه یه و یین دیتی دبیرن یی تیکه هله دگهل زهیتی.

● زیروزیڤه:

ل دهڤه را سه رزیری ل نیزیك سنووریڻ تورکیا هه یه، دبیت نافئ گوندئ سه رزیری ژ وی چه ندئ هات بیت!

● ئەلماس:

ل گوندی شىلازا و گەلى مېرگى ل نىزىك ئامىدىي ل دەفەرا كانى ماسى ژى
هەيە، دبىت نافى كانى ماسى ژى پەيوەندىەك ب هەبوونا ئەلماسى فە هەبىت!

● كل (كلە چاقان):

ل دەفەرېن كانى ماسى ل كانيا تويما و ل گوندى بنافى هەيە.

● نالە:

كانزايەكە ل نىزىك گوندى كانى بەلافى هەيە و دەيتە بكار ئىنان بو
پىشەسازى يېن جوانكارىي وەك پودرە و دەرمانىن سەروچاقان.

● خوع:

ل گوندى كارە ل ناف نىرودەرىكان و گوندى بىسكى ل پشت گەلىي دەوكى و
گوندى تىلەرى ل ناف بەروارى بالا و ل چىايى گوندى برچىنى و دەرگەلا شىخا و
بىسكى كو هەمى ل سنوورى ناوچەيا زاويتە و مانگىشى نە، هەروەسا ل گوندى
كارە ل ناف بەروارى بالا هەيە، ئەف خوى يە پىتر دەيتە دىتن دەمى ئەو ئاف
دەيتە كەلاندىن و هەتا بەرى چەند سالەكان خەلكى دەفەرى بو پىدفايتيا خو ژ
خوى پشتگەرمىن فى خوى يا خوۋمالى بوون، بەلى نەو خوى ژ ژىدەرىن دىتر
دەيت.

● قىر (قىر):

ل گەرماقوۋكا گوندى باجلورى هەيە، زفت ژى ل گوندى دەرگەلا مويسا

بهگى ل پشتا چيايى مه تينا ههيه، به لى تىكهه له يه دگه ل ئاخى. ديسان ل گه لى بيشيلى خامين كانزا و قيرى هه نه، ههروه سا ل گه له ك جهين دى بين كو گه له ك به فر لى دهيت، كانزا لى هه نه و گه له ك جار ان دى بينين قير تىكهه له دگه ل ئافى و بو سوتنى زى ب سانا هى يه ل دهمى ئاگرى به رددهنى، زيده بارى ل گه لى مزويركا - پشتا سوولافى - و گه لى قيركى و هنده ك ده فرين ده فر داريا ئاگرى هه يه.

● كۆم:

گه له ك تويخين به رى (رهملى يى شيل - shale) ل ده فره را شه رانش و گوندى بانكى و برجينى هه نه كو دتري كه رهسته يى هيدروكاربونى نه و په سنا قان كه رهسته يان دكه ن كو ره زيا به رى يه. ژ لايى جيولوجى يين دهوكى فه كولين ل هنده ك جهان دهاتنه كرن سه خمه راتى مفا لى وهرگرتن ل ئه فى به رى، ل سالي ن نوتان دا دهمى گازا سپى يا كي م بو سوتنى دهاته بكارئينان، ل سالا ۱۹۹۳ لى ده فره را به روارى بالا، د وهرزى زفستانى دا، هنده ك ژ ئه فى ره زى ئينا دهر دا كو ل بازاری به يته فروتن كو گه هشته نيژيكى (۳۵) ته نان، ديسان ئه ف كه رهسته يه ل ده فره را شه رانش زى هه يه.

● كيرين و مال اخاين:

ئه ف كه رهسته يه ل گوندى بيشينكى و گه لى تاژيكا و گوندى خرابيا و ستوكوركى سه ر ب ناوچه يا زاويته و گه رمافا ل پشت سكرى دهوكى و گوندى چه لكى ل ناف به روارى بالا، و گوندى بادى، ههروه سا ل نافه را باخرني ف و پيرومه را چه ند كانى هه نه بيه نا كبريتى زى دهيت. قان گوندان هه ميان كبريت

لِي ههيه كو ههمى كانى يِيْن نَافَا گهرمن (گهرمافن) و ب كير فه خوارنى ناهين.
رهنگ و بيھنا وئ ههمى كهس حهز ژئ ناكهن و بهر و ناخا د گهل دا ژى
رهنگهكئ شين فه دگریت.

❁ كه قري موزائيك:

ل چيايِن گهليي قهننارا د نابقهرا گوندى باگيرا و زاويته دا بهري
موزائيكى ههيه كو بو چيكرنا كاشى يِن سپى و رهش و قه هوايى و گهلهك
رهنگين ديتر بكير دهيت، ههروهسا ل چهند جهين ديتر ل دهفهرين باژيري
دهوكئ و زاخو ژى ههيه.

❁ نه فنت (به نرول):

كه رهستهيئ خامئ په ترولئ، ل پتريا دهفهرين پاريزگهها دهوكئ ههيه و
وان دوو فچوون و فهكولينين فان دو سالين دووماهيئ هاتينه كرن، دا ئاشكرارن
كو گهلهك په ترول ل دهفهرئ ههيه و نافدارترين دهفهر ژى (تاوكئ) يه كو
ژلايئ كومپانى يِن بيانى فه ئهف كه رهستهيه هاتيه ديتن و گشت به رهه فيين
تهكنيكى هاتينه كرن بو ئينانه دهرا نهفتئ ل فئ دهفهرئ.

ل دهفهرين ئهف كانزايه لي ههى و هاتينه تو ماركرن دناف وان پهرتوكين ل
دور پاريزگهها دهوكئ هاتينه نفيسين، ددنه خويارن كو ل گوندى كانى
بهلافئ ل ناف بهرواريان ل پشت چيايئ مهتيني غازا سپى و زفت لي ههنه، ل
گوندى چهلكئ ل ناف بهروارى بالا، كانى يِن كانزايى ههنه و هزر بو هندئ
دچيت كو خامئ غازئ بن.

ل ناوچهيا دهركارئ و ل گوندى باجلوورئ ل پشت گهليي دهوكئ كانى

هەنە کو پەقەشکەن ئافى وەکو زەيتى د گەل دا نە و دبىژن پىکھاتىن گازى نە.
 ل تاوکى کو (۱۰کەم) ژ زاخو يا دوورە، ژ لايى کۆمپانى يىن بيانى قە گاز ژى
 دەيتە دەرتىخستن و فرۆتن، کەرەستەيىن خامىن وى ژ پەنزىن و گاز و زەيتا
 گازولين پىک دەيت. بەرھەمى تاوکى ژ پەترۆلى د قان دو سالان دا گەھشتە
 ئاستىن بازرگانى و ب رەسمى ھاتىە ھنارتن بو بازارىن جىھانى، زىدەبارى
 دابىنکرنا ھندەک ژ پىدقيايتىن نافخويى ژ بەرھەمىن گازى. ديسان ل ناقبەرا
 گوندىن سندور و برجىنى ژى ئەف کانزايە گەلەک يى مشەيە، پشتى ئىنانا
 ئاميرىن دانە ئاشکراکرنا فى کانزايى، بەرچاڧ بوو کو پترىا گوندىن سەر ب
 پارىزگەھا دەوکى قە نەفت لى ھەيە و عەردى وى يى داگرى يە و دى بو
 چەندىن سالان قەکىشيت.

پارىزگەھا دەوکى گەلەکا زەنگىنە ب کەرەستەيىن خامىن کانزايى، ھەر
 چەندە ھەتا نۆکە ئەف کانزايە ھەمى ل ژىر عەردە، تنى ل تاوکى کار تىدا ھاتىە
 کرن و کانزايىن دىتر کو خامن و ژبەر رەوشا سياسيا دەفەرى کار تىدا نەھاتىە
 کرن.

✪ ئاخابۇياغى:

ژ کەرەستە يىن خامىن ژىر عەرد، دى گەلەک کەرەستەيىن دىتر ژى
 دەرکەفن وەک ئاخابۇياغى و رەنگا و رەنگ کو بو چىکرنا بۇياغى ب کار دەيت و ل
 گەلىي قەنتارا و ھندەک دەفەرىن بەروارى بالا و شەپرانى ھەيە، ديسان ل
 گەلەک گوندان ئاخابۇياغى يا بۇياغىرنى ژ رەنگى سۆرەكى پرتەقالى و سىپى کو
 وەک گلکەند (مقلع) خەلکى گوندان ئاخ ژى دئىنان دا کو خانى يىن خو پى
 بۇياغ بکەن.

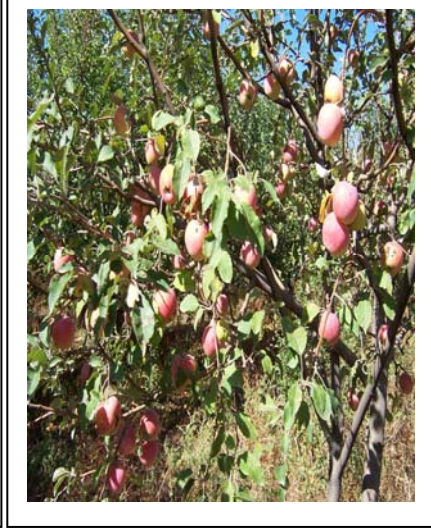
❁ زرنیخ:

كهرهستهیی زرنیخی ل چیاپیئن دهفهران نامیدی ههیه.

❁ بهری گچی:

ئهو ژی ل گلهك دهفهران ههیه، د بهری دا خهلكی گوندان بو كارى
بویاگرنا دیواران پهنا دبره بهر بكارئینانا وی بهری پشتی دئینا دهر و دقه لاند
داكو بیته هویر کرن و بكار ئینان.
ئهف کانزایه كو ل پتريا دهفهران دمشهنه، ل ههتا نهۆ وهكو پیدی مفا ژى
نههاتیه وهرگرتن و پتريا وان ل ژیر عهردن.

ژیدهرین ژیانى

ژ بهر شه مین نأقى

ژ بهر شه مین دیمى

توناغین رستنا په روکی شهل و شه پکا

هەر چهەکی ئافەدانی ئی هاته کرن، خەلك دى پیدفی ب چهەد رییەكا بن ژ بو دابینکنا ژيانا خو، پاریزگەها دەوکی ژى وهکو هەر پاریزگەهەك یا بەرفرەه و هژمارەكا بەرفرەه یا گوندان ب سەرڤەنە دگەل سەنتەرین دەڤەرداريا و ناوچەیان، خەلكی ئی ئاکنجی پیدفی ب هەندەك رییانە ژيانا خو پى بریڤه ببهەنە سەرى ئەو ژى ل دووڤ جەهى و دەمى دەمینیت.

ئاشکرایه خەلكی گوندان دى پیدفی ب کارى چاندنى و ب خودانکنا تەرش و کەوالى بن، ئی خەلكی باژیران دى پیدفی ب کارین بازرگانى و فەرمانبەرى و پیشەسازى و گەشت و گوزارى بن، ب ئانکویەكا دیتەر ژيانا خەلكی پاریزگەهەى ل سەر چهەند بیافان راوہستیایه و بقی رەنگى هاتیە دەست نیشانکرن: (چاندن - بازرگانى - پیشەسازى - گەشت و گوزار).

(۱) چاندن:

چاندن ژ پیشەیین سەرەكى یى خەلكی پاریزگەها دەوکی یه، چونكى دەڤەرا دکەڤیتە د ناف سەنورى پاریزگەها دەوکی دا ب گشتى ژ هەبوونا رۆبار و جۆك و كانى یین ئافى و بیرین ئرتوازی، زیدەبارى عەردى بەرفرەهەى وى ژ هەبوونا سینەى و دەشت و دۆل و نەال و ڤەسلیین بەرفرەه، بەرى خەلكى دایه چاندنى و گەلەك دەڤەر ب بەرەهەمى خو یى چاندنى نافدار بووینە.

ئاشکرایه سالیین بەراهیى هەمى هیزا خەلكى بو کارى چاندنى بوویه، ئی پشتى ریککەڤتەنا خیانەتکارانە یا جەزائیر، حکومەتا نافەندى یا ئیراقى (بەعس)

كارى خۇي سەرەكى ل شوونا خزمەتكرنا خەلكى دەفەرى، پلانهكا دوژمنكارانه دانا ژبو فەگوهاستنا خەلكى ژ سەر گونديڭ وان و هسككرنا پتريا كانى ييڭ نافي ب گرتنا سەرەكانيا ب كەرەستەيى چيمەنتويى، فى چەندى ژى خەلك ژ زەفى و دار و بارين خۇ دووركەفتن و دەفەر بوونه جهين لەشكرى و نەدەھيلان خەلك بچنى.

قوناغا ئيكي دەفەرين نيروه ريكان و بەروارى بالا دەست پيكر و پاشى دەشتا سليقانهيان و ئەف هەوہ يا راكرنا خەلكى بەردەوام بوو هەتا دووماھيا ساليڭ هەشتييان هەمى گونديڭ دوورى جادەيڭ سەرەكى هاتنە چولكرن و ويړانكرن و ريك ل بەر خەلكى هاتنە گرتن ب كارى خۇي چاندىڭ پابن.

د سەر هندىڭ را، پشتى چولكرنا گونديڭ ل هندەك دەفەران وەك دەشتا سليقانهيان و دەفەرين شيخان و قەسرۆكى و مريبا، حكومەتى عەرەب ئينان ل جهين وان خوجھ كرن و عەرد دانى ژ بو چاندىڭ و ب خودانكرنا تەرش و كەوالى، بو نمونە فى هەوى سالا ۱۹۷۵ئ ب بپاريڭ بەعسيان يا هژمار ۸۵۹۱ ل رۇژا ۱۹۷۵/۸/۱۵ ل پاريزگەها دەھوكى دەست پيكر ب راكرنا گونديڭ دەشتا سليقانهيان و خەلكى وان ئينان ل كۆمەلگەھين وان ئافاكرين هاتنە بەلافكرن ئەويڭ ل سەر جادا سەرەكى چيكرين وەك مەرينا و باتيل و جهين ديتر. پاشى بپارەكا ديتر دەرنىخست ل بن هژمار ۶۴۸ ل رۇژا ۱۹۷۹/۵/۲۰ئ ب راكرنا (۴۴) گونديڭ ديتر و پارەيەكى زور مەزاختن ژ بو ئافاكرنا كۆمەلگەهان بو وان عەرەبيڭ ئينايەنە دەفەرى. ئەف كارە هەمى ب سەرپەرشتيا ئيڪسەر يا سەرۆكى جقاتا وەزيرين ئيراقى (تەها ياسين رەمەزان) ل وى دەمى فە دەھاتە كرن.

ئەفە سياسەتا رۇيما ژ ناف چوويى بوو دگەل خەلكى دەفەرى و ب فى كرياتا خۇ، زيانهكا مەزن گەھاندنە ئاليى چاندىڭ ل دەفەرى ژبلى زيانيڭ

مەزنىن ئابوورى ب ژيانا خەلكى وان گوندان كەفتن.

پشتى سەرهلدانى پتريا خەلكى زفرينه سەر گوندين خو و سەرژنوو دەست ب كارى ئافاكرون وچاندنى كر و پشتەفانيا ريڭخراوين مرؤفاهيتى يين خيرخواز ئەوين ل دەست پيكا سالىن نوتان دا ل سنوورى پاريزگەها دھوكى كار دكرن.
بەرھەمى چاندنى ل پاريزگەها دھوكى، پتر بەرھەمى زفستانى يە ژبەر كو د وەرژى هافينى دا باران نا بارن، ب ئانكؤيا پتريا دەفەرى ب دەرامەتى گەنم و جەھ و نيسك و نوک و باقلكان دەھيتە چاندن و ھەمى ب ھيقيا بارانى فە نە.
ژبلى فان سالىن دؤماھيى كو ھشكە ساليى كارتىكر د بيافى چاندنى دا كر و زيانين مەزن گەھاندنە جوٲتياران.

ئاشكرايە كو بەرھەمى چاندنى دبیتە دو جوړ يان بەرھەمى دو وەرزانە، يى زفستانى و يى هافينى.

۱/ بەرھەمى زفستانى:

ئەف جوړە بەرھەمە ل دەست پيكا چريا ئيكي دەھيتە چاندن و ھەمى ل سەر باران بارينى دراوہستيت، پتر ل دەفەرين دەشت و سپنە لى ھەين دەھيتە چاندن و جەھى ژ ھەمیان بەرفرەھتر دەشتا سليفانەيانە و دەشتا سندی و دەفەرين سەر قەزايين شيخان و بەردەرەش فە، نەخاسمە پشتى سەرهلدانى و ھەتا نوکە پشتەفانیهکا مەزن ژ لايى حكومەتا ھەريما كوردستانى ب ريبا ريڭقەبەريا گشتى يا چاندنى و ريڭخراوا فاو فە بو دھاتە كرن و ھەتا نوکە ژى سال بو سالى پتر پشتەفانى ل جوٲتيارين دەفەرى دكەتن.

ل فيرى پيدفيە بيژين پشتى كو ل سالا ۲۰۱۰ئى ريژرەيەكا باشا بارانى ل سنوورين پاريزگەھى بارين، بەرھەمى سالا ۲۰۱۰ئى زيەدبوونەكا بەرچاڤ بخوڤقە

دیتیه. هەر د فئ سالی دا ناستی بهرهمی ل دهفهرئ گههشتیه (٤٠١٨٠٩) تهنین گهنمی و (٩١٦٢٢) تهنین جههی.

ب/ بهرهمی هافینی:

ئهو دهرامهته یی ل هافینی یان ژی ل وهرزی پاییزی دهیته بهرهم و جویتیار بهرهمی ژئ دچنیت وهك برنج و گولبهروژ و كونجی و تویتن و باجانك و ههمی كهسكاتی و فیقی، چاندنا وان ل دهست پیکا مهها نیسانی یان گولانی دهست پی دكهت. لی چاندنا برنجی بهرامبهر گهنم و جههی ل ههمی پاریزگههی گهلهك كیمتره چونکی بهردهوام پیدفی ب ئافی یه و زیدهتر جهین ئافی بو دار و باری یان ژی بو چاندنا باجانكان هاتینه تهرخانكرن، لی دسهر هندئ را، چاندنا برنجی فان سالان زیدهبوویه نهخاسمه برنجی كوردی كوی نافراره و ژبهر گرانیا برنجین بیانی د بازاری دا و دهفهرداریا ئاكری نافرارترین دهفهره ب چاندنا برنجی.

ههروهسا پاریزگهها دهوكی یا نافراره ب چاندنا باجان سوركا و ژ ههمی پاریزگههین دیتر ل ههریمی بهرهمی وی زیدهتره.

ج/ چه م و رهز:

پاریزگهها دهوكی ناف و دهنگیهكا دیتر ب خو فه گرتی یه ژ لایی بهرهمی چه م و رهزا فه، ئهو ژی بهرهمی سیف و هنار و خوخ و حوليك و تهرهقی و هژیر و مژمه و بیه و هرميك و جوړین دی، ژبلی تری ب ههمی جوړین خو فه نهخاسمه زهرکی ل گوندین بادئ و بیسفی و تهیفی ل بهرئ بهار و خازیافا، زیدهباری باهیف و كهزان و گويزان.

د/ بهر و بياڤى ئەردى چاندنى

بهر و بياڤى ئەردى پارىزگەھى ھەمى لدووف راپورتەكا رېڤەبەريا پلاندىن و لدووفچوونى ل رېڤەبەريا گشتى يا چاندنى دبىتە (۳۷۲۵۵۹۳) دۆنەم و يى لېڭڭە كرىبە ل سەر چەند پشكان ب فى رەنگى:

بياڤى ئەردى ھشك يى چاندنى كو ب ھىڤيا بارانى قە دبىتە (۹۹۳۸۳۸) دۆنەم و بياڤى ئەردى دەيتە ئاڤدان ب رىيا جوڭا و بىرئى ئاڤى يىن ئرتوازى و كانيا دبىتە (۱۵۵۰۳۸) دۆنەم.

ھەروەسا بياڤى ئەردى بىستانىن ئاڤدانى (۳۱۵۶۳) دۆنەمە و يى بىستانىن ھشك زى كو رەزىن دىمىن (۲۵۷۳۰) دۆنەمە كو ھەمى دبمە (۱۲۰۶۴۶۹) دۆنەم.

ئەردى ب كىر چاندنى نەھىت ل سەرانسەرى پارىزگەھى (۲۵۱۹۴۲۴) دۆنەمە و ژ وى بياڤى ئەردى دارستانىن سروشتى (۱۷۷۰۳۸۸) دۆنەمەن و بياڤى ەردى دارستانىن دەستگرد و چاندى (۶۰۰۰) دۆنەمە، ھەروەسا ئەردى پاوان و چەروانان (۶۰۷۴۵۲) دۆنەمە و بياڤى گوند و دەڤەردارىا و رىكىن ھاتن و چوونى زى دبىتە (۱۳۵۵۸۴) دۆنەم. بۇ زانين دەڤەرىن (سىمىل، باتىل، زاخو، قەسرۆك، بەردەرەش و ئاگرى) باشتىن دەڤەرىن چاندنى نە ل سنوورى پارىزگەھى.

بەر و بياڤى ئەردى چاندنى ئەردى يى وەرزى زڤستانى ل سنوورى پارىزگەھى ل سالىن پشتى سەرھلانى ب فى شىوھى بوويه لدووف دۆنەمىن ھاتىنە چاندن و دەخل دانى سەرەكى وەك گەنم و جەھ و نىسك و نۆك.

ئەردەك جاندىكى بەدۈنە مان

دەرامەت	۱۹۹۲/۹۱	۱۹۹۳/۹۲	۱۹۹۴/۹۳	۱۹۹۵/۹۴
گەنەم	۲۳۵۷۶۹	۶۹۸۷۳۱	۵۶۹۳۰۰	۶۲۶۷۴۱
جەھ	۲۵۷۰۱	۳۱۹۵۷	۷۱۴۵۰	۷۰۲۳۳
نۆك	۳۰۹۳۵	۴۷۴۰۳	۴۴۰۴۸	۶۲۱۹۹
نيسك	۸۲	۲۲۶۱	۷۰۳۷	۸۶۵۶

ھەرۈسە ل سالىن ۲۰۰۶ / ۲۰۰۷ ئى ب فى بەر و بياقى بوويه:

دەرامەت	دۈنەم
گەنەم	۴۸۱۲۵۰
جەھ	۲۰۰۹۰۰
نۆك	۷۲۷۸۰
نيسك	۲۵۴۴

ھ/ تەرش و كەوال:

پتريا گوندىن ل سنورى پارىزگەھى ھاتىنە ئافاكرن كو تشتەك بەرچاقە خەلكى گوندان ھەردەم پيدقى ب خودانكرنا تەرش و كەوالى نە بۇ ب رىقەبرنا ژيانا خۇ يا رۇژانە دا كو ژ بەرھەمى رىچالى (سىياتى) و ھىك و گوشت و ھرىي

ههمى بهر و بۆمۆ وان بى بار نهبن، ژبلى ب خودانكرنا ئاژهلپن كارى (دهواران).

ل پهى راپۆرتتهكا ريفه بهريا سامانى ئاژهلى ل پاريزگهها دهۆكى كو ئامارهك هاتيه كرن ژ ۱۰/۷ ههتا ۲۰۰۷/۱۱/۱۷ ل سهرانسهري پاريزگهه، تيدا ئاشكرا دبیت كا ههر دهفهرهكى چهند ئاژهل ل دهپنه ب خودانكرن ل وان گونديپن وان ئامار ل بهر ههفكرى، ب فى رهنكى ل خواری:

ه	قهزا	هژمارا گوندان	هژمارا خيزانان	پهز	بزن	چپل	مريشك	دهوار
۱	دهۆك	۹۴	۲۸۵۹	۲۶۴۷۶	۱۳۳۵۱	۳۶۶	۱۹۹۳۱	۱۱۱
۲	ئاميدى	۱۵۸	۴۴۰۵	۲۰۰۳۷	۱۷۹۰۷	۶۰۵۴	۳۴۳۷۸	۱۱۲۹
۳	سيميل	۱۰۵	۱۱۵۹۲	۱۵۶۳۹۴	۲۲۸۰۵	۱۳۵۹	۲۵۲۴۵	۳۶۵
۴	زاخۆ	۱۲۶	۸۰۵۶	۷۳۸۹۱	۳۹۳۲۴	۱۲۴۴	۱۴۸۳۳	۴۰۱
۵	بهردهرهش	۸۷	۹۲۳۶	۵۶۱۲۷	۹۷۱۴	۱۰۲۳۴	۱۳۶۰۹۰	۳۴۰
۶	ئاكرك	۲۳۵	۸۴۵۹	۱۹۶۱۱۷	۱۰۴۹۹۶	۳۷۳۳۷	۱۳۷۴۰۰	۱۵۴۸
۷	شيخان	۱۱۱	۵۲۵۲	۸۶۶۳۴	۱۶۴۴۸	۳۱۲۱	۲۳۳۹۲	۳۲۰
	سهرجهم	۹۱۶	۴۹۸۵۲	۶۱۵۶۶	۲۲۴۸۴۵	۴۹۶۱۵	۳۷۱۲۵۹	۴۲۵۰

ژ فى خشتهي ئاشكرا دبیت ل پهى سروشتى ههر دهفهرهكى پتر جوړى ئاژهلهكى ل دهپته ب خودانكرن، وهك دهفهره ئاميدى و گونديپن ب سهر ويقه پهز و بزن و مريشك ئاژهلپن كارى گهلهك ل دهپنه ب خودانكرن، بهلى ل

بەردەرەش و ئاگرى و سىمىل و زاخۇ زىدەتر چىل لى ھەنە.

ھەروەسا پىتريا دەفەران ئاژەلېن كووفى لى ھەنە و خەلك ب كوشتنا وان رادبن ژ بو ب دەستفەئىنانا خوارنا گوشتى وان و ھندەكان كەفلى وان بو فرۆتنى وەك كارەكى بازرگانى، ل فان سالىن دووماھىيى و ب مەرەما پاراستنا سامانى ئاژەلېن كووفى و سروش و ژىنگەھا كوردستانى نيچىرا فان ئاژەلان ھاتىھە دەدەغە كرن. ژ وان ئاژەلېن ھەين: (گورگ، ھەرچ، بەراز، رووفى، كىرويشك، كەو، تاژى، توپىرى، مار، سىسك و كوتر و...) ھەمى جوړين تەيران. زىدەبارى پەزكووفىيا نەخاسمە ل دەفەرا نىرورەپىكان و ب تايبەت دەفەرا بارزان (ھەر چەندە وەك تخويب يەكەيا ئىدارى سەر ب پارىزگەھا ھەولپىرى قەيە).

د ھەر بيافەكى دا، حكومەتا ھەرىمى ب رىيا رىقەبەرىين خو قە ل سنوورى پارىزگەھى پشەفانىەكا باش ل جوئىاران كرىيە چ ژ لايى كولانا بىرىن ئرتواژى، يان بەلافكرنا توفى و ئامىرىن چاندنى، ژبلى دەرمانىن ئاژەلى و يىن دەرامەتى.

۲) بازرگانى:

ل سەردەمى رژىمىن چووبى كو خو ب خودان سىستەمى شوسىالستى دزانين، ھەمى سىياسەتا وان ئەو بوو كارين بازرگانى د دەستى دەولەتى دا بيت و رى بو وەلاتيان نەدەھاتە دان كو دگەل وەلاتان ب كارى بازرگانى رابىن، ژبەر ھندى شيان دەستەھلاتا خو ل ئىنان و ھنارتنا (استراد و تصدير) كەل و پەلان ب سەپىن و تى د دەستى ھندەك كەسان دا بيت دگەل دەولەتى. لى پشەتى سەرھلدا نا ۱۹۹۱ئى دەرگەھى بازرگانى دگەل وەلاتىن ھەفسوى و پاشى يىن ويقەتر ھاتە فەكرن، ژبەر كو پارىزگەھا دھوكى دەرگەھى سەرەكى و يى ئىكانە

بوو ل ههريمی بهر ب ژ دهرقهی کوردستانی و ئیراقی.

ب فقی دهست پیکرنی و ئینانا کهرستهین خوارنی و ئافاکرنی بهردهوامی پی هاته دان و کهرتی تایبته رۆلهکی بهرچاقتیدا گئیرا و ژ ئهجمای وی ب سهدان کۆمپانی و نفیسینگههین بازرگانیا ئازاد ل دهۆکی و زاخۆ هاتنه فهکرن و ههفبهندیان وان دگهل بازارین جیهانی بوون.

ههروهسا چ بهرفرههههونا کاری بازرگانی، خهک و بازرگان پیدفی ب گوهورینا پارهی بوون و وهکو پیدفیهک بۆرسهههین دارایی ئانکو بازاری پارهگوهورا ل دهۆک و زاخۆ و هندهک دهفهههین دیتر هاتنه فهکرن و پارهههین جوړا و جوړ لی هاتنه گوهورین ژ پپههههت ب ریقههههنا کاری رۆژانه یی ژيانا خهکی، ئهفی پپنگافی ژی کاری بازرگانیی و بهرفرهههونا فهکرنا خالین سنووران پتر خهک هان دا کو بیافی کاری خو بهرفرهههتر لی بکهن و زیدههباری دههههه ئیرههیم خهلیل، دههههه پپشاییری ژی هاته فهکرن و نوکه ئهفههه دوو ههه دههههههین سههههکی نه بو کاری بازرگانیی، ژبلی ههفبهندی دگهل پاریزگهههین دی یین ههريمی (سهلیمانی و ههولیری) و د ریکا وان دا دگهل ئیرانی ژ لایهکی فه، و دگهل مووسل و باژیری دی یین ئیراقی چ لایهکی دیتر فه. ب بوورینا سالان، بهروبیا فی بازرگانیی نوکه رهوشهکا پپشکهههتی تر ب خو فه دیتی یه و هههههین کۆمپانی یین تایبته ب جوړه کهرستههکی دهست نیشان کری فه هاتینه فهکرن و کاری وان ل سنووری پاریزگههه یی پپشچا فه. ههروهسا فهکرنا کارگهههین جوړا و جوړ و پپشانگهههین تایبته یین فرۆتتا ترۆمبیلین مۆدیلین نوو، زیدههباری پپشانگهههین کرین و فرۆتتا ترۆمبیلان.

ژ ئالیهکی دیتر فه، ب رییا ژوورا بازرگانی و پپشهسازی ل دهۆکی پهیهههههین بازرگانی خورتر لی هاتن ب فهکرنا پپشانگهههین دهولی یین

بازرگانی ب بهرچا فکرنه بهرهمی کومپانی یین بیانی و گریداننا ههقبهستان دگهل دا، نهفی ژی کارئ بازارگانی ساناهیتز لی کر کو ژ نیزیك بهرهمی چهندين کومپانی و کارگههان ببینن.

۳) پیشهسازی:

ههر بیافهکئی ههبيت ژ بو پیشفهچوونا ئالیی شارستانی یی کوردستانی، حکومهتا مهرکهزی رۆلهکئی مهزن یی خهمساریی تیدا گپرایه و نهفایه کوردستان پیشبکهفیت، وارئ پیشهسازی کو بیافهکئی گرنگ د ژيانا خهلکی دا دگپريت، چ ژبو پهیداکرنا پیدفی یین ژيانی، چ ژی ژبو لی کارکرنی کو ههر جههکئی پیشهسازی بیته فهکرن، هژمارهکا بهرفرهه یا مروفان لی کار دکهن و دبیته ژیدرهک بو ژيانا وان.

ل دهستپیکا پاریزگههکرنا دهوکئی و ههتا سالین ههفتیان چ کارین پیشچاقل ل سنووری پاریزگههی نههاتنه نهجامدان، ههتا کو ل سال ۱۹۷۷ی و ل دووق دا چهند کارگهه هاتنه دانان و فهکرن، بهرهمهکئی باش ههبوویه، لی نوکه ههمی ژ کارکهفتینه ئانکو هاتینه دائیخستن و نامیرین وان توژگرتی بووینه.

کارگهه:

پشتی ل ههریما کوردستانی دهست ب وهبهرهینانی هاتیه کرن، هژمارهکا بهرفرهه یا کارگههین جوړاوجوړ ل سنووری پاریزگههی و قهزایین سهرب سنووری ویقه هاتینه فهکرن و د نهخشهی نوو دا دی پتريا کارگههان ل تاخی پیشهسازی ل دهفهره کواشی هینه دانان.

۱- کارگه‌ها قوتیکرنی (معمل تعلیب):

ل سال ۱۹۷۷ئ ل مالتای هاته دانان و به‌ره‌می وی ژ ئافکا باجانسورکان (معجون طماطة)، چەند رەنگین شەربەت و کەمبۆدان و دوشاف و تەحین و خەل و ساقاری پیک دەات.

۲- کارگه‌هین مریشکان:

أ / پرۆژەن مریشکان: سال ۱۹۷۸ – ۱۹۷۹ئ ل گوندی بەدەلیا سەر ب دەفەرداریا سیملی فە هاته دامەزراندن و یا تایبەت بوو ب بەره‌مئینانا مریشکان فە ب دوو جوۆران: (مریشکین گوشتی و مریشکین هیك کەر).
بەره‌می مریشکین هیك کەر یی سالانە ۱۱۰ ملیۆن هیك بووینە کو کۆمپانی یا سەرەکی لوهمان یا ئەلمانى بوویە. بەره‌می وی ل وی دەمی ۱۶ ملیۆن و ۸۰۰ هزار هیك بووینە.

ب / سەرژینگە‌ها مریشکان: ئەفە ژى ل سەر ریكا دەۆك – سیملی ل سال ۱۹۷۸ئ هاتبوو دانان و بەره‌می وی مریشکا فەکوشتنی بوویە و سالانە بەره‌می وی د دەمەژمیرەکی دا دگە‌هشتە ۶۰۰۰ هزار مریشکان. کارگه‌ها نوو ژى ل سیملی یە.

ج / کارگه‌ها رستن و چنبن: ئەفە ژى ل سال ۱۹۷۹ئ ل سەر ریكا دەۆك- مالتا یی هاته دانان و بەره‌می وی پیک دەات ژ:
(۱) مەحفویرین جوۆراو جوۆر ب رەنگ و قەبارە یین ژیک جودا.

(۲) قوماشی جلكين زهلامان.

(۳) شهل و شهپك.

پشكا شهل و شهپكان ژ چوار مهكینان پیک دهات و ههر ماکینهکی ۴,۰۳ میتر د دمهژمییرهکی دا دروست دکرن. ههروهسا هژمارا ماکینین کارگههی (۵۲) نه و بهرههمی وان (۴۰) میترین چوارگوشه نه د دمهژمییرهکی دا. لی مخابن نهۆ ژ بهر نهبوونا کهرهستین خام، کار تیدا هاتیه راوهستاندن. ژ بلی فان کارگههان، چهند کارگههین دیتر ژی ههبوون وهکو کارگهها ناری یا ئوتوماتیکی، فرنا سهمونین ئوتوماتیکی، کارگهها بهرههم ئینانا غازا ئوکسجینی.

ئهفه ههمی سهر ب فهرمانگههین حکومی فه بوون، پشتی سهرهلدانی سستیهک کهفته کارین وان، هندهک ژی جارهدکا دی کهفتنه کاری، وهکو کارگههین مریشکان و یا داگرتنی، لی نۆکه کار ل ههمیان هاتیه راوهستاندن، چ ژ نهبوونا کهرهسته یین خام یان ژ کارکهفتنا هندهک ئامیرهیان و چهند ئهگهرین دیتر.

پشتی پیکئینانا حکومهتا ههریما کوردستانی و دهمی دورپچا ئابووری یا دووچارکی ل سهر کوردستانی هاتیه سهپاندن، دهۆک ژی ژ گهلهک لایان فه ژ پیدفیین ژیانئ هاته بی بار کرن، لهورا خهلهک نهچار بوون چهند کارگههین بچویک دانن و ب شیانیئ نافخویی کاری خو پی بریقه دبر. ژ کارگههین نۆکه ههین و خهلهک مفای ژ بهرههمی وان دبینیت، وهکو:

(۱) کارگههین تهزیاتییان و فهخوارنیئ غازی.

(۲) کارگههین دورینا جلكان.

(۳) کارگههین تهحین و دوشافی.

شهرانش ل دهفەرداريا زاخۆ، كو هەتا نۆكه ژى خەلك ى و گەشت و گوزارى قەست دكەنى.

پشتى پيكنيانا حكومهتا كوردستانى و پشتهفانيا وى بۆ كەرتى تايبەت، گەلەك جەين نوو يين گوزارى هاتنه فەكرن و كەقتنه كارى، ديسان حكومهتى ب خۆ ژى دەست ب فەكرنا هندەك جهان كر وهك گەليى دھۆكى و سەرى چيائى زاوا و پووته دان ب دەفەرا زاويته و گەلەك جەين ديتر.

هەروەسا نووژەنكرنا ئۆتيل ژيان ل دھۆكى كو ئەو ژى بۆ ريخوشكەرەك كو خەلك ژى پشكداريى د ئافاكرنا ئۆتيل و جەين گوزارى دا بكەت، و گەلەك جەين خوش بوونه جەهكى گوزارى و خەلكين حالخوش دەست ب ئافاكرنا مۆتيلان كر و ب دەهان ئۆتيل و مۆتيل هاتنه فەكرن.

سەرسنك:

سەنتەرى ناوچەيى يە، سەر ب دەفەرداريا ئامپىدى فە، نيزىكى (۵۰كم) ژ دھۆكى يا دوورە، ب جوانيا سروشتى خۆ كو د هەمبىزا چيائى گارەى دا، د سالىن حەفتيان دا ب ناف و دەنگترين هافينگەها ئيراقى بوويه، نيكەمين پرۆژى گوزارى ل سالا ۱۹۵۲ى كو قەسرا مەلكى بوو، لى هاتيه ئافاكرن. پاشى ئۆتيل بەرى كو ژ (۶۵) ژووران پيك دەات ژ بلى جەين بيهنقەدان و خوارنگەھ و مەلەفانگەھ و پيدفيين ديتر.

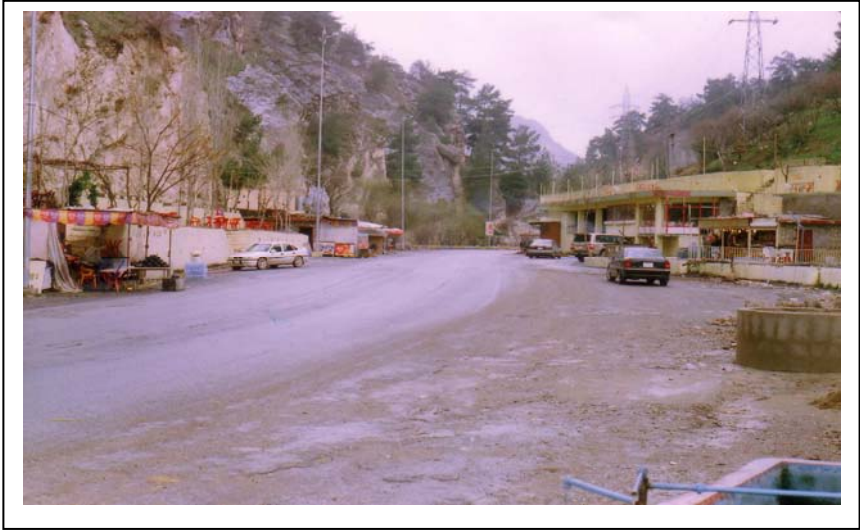
پلا گەرماتىيى ل سەرسنكى ل هافينان نيزىكى (۴۰) پلەيىن سەدى دبىت و بلنداھيا وى ژ ئاستى دەريايى (۱۰۴۶) ميترانە، هەروەسا ژبلى ھۆلەكا ياريا و سينەما و ئافاھيى خوارنگەها ئىتالى (شليپر) و (۱۲۰) خانى يين بەرى و كابىنين

سولانا نامیدی

سیبہ - ناکری

کهلیی زاوینہ

کهلیی دیرہ شی

ديتر ڪو ٺهڻه نوڪه هههه نه مائينه و هندهك هاتينه ژ نافرڻ و هندهكان مائين
خهلڪين ٺاواره بوويي ژ سهر جهين خو ٿي دنانڪجي نه.

ل دو سالين چوويي ريڻهه بهريا گشتيا گهشت و گوزاري ل پاريزگهه ها دهوڪي
و ب هاريڪاريا كه رتي تايهت دهست ب سهر ژنو و ب گهشت و گوزارڪرنا
سهرسني ٿي و نووژهنڪرنا ٺافاهيين گهشت و گوزاري ڪريه و هندهك دبه رههفن بو
پيشوازيا سهيرانيان و هندهك د قوناغين داويي دا نه.

سولاف:

سالا ۱۹۴۸ء هاتيه ٺافاڪرن و (۷۰ڪم) ژ دهوڪي يا دووره، پلا گهرماتيي ژ
(۳۰٪) و پيههله، بلنداها وي ژ ب (۱۱۵۰) ميترانه ژ ٺاسي دهريايي، لايي خواري
به روبري گهلهڪ داروبار و فيقي ٿي ههنه، ژبلي بازارهڪي بجويڪ ل سهر جادي
و هه بوونا چهندين خوارنگهه و كه پرن، ههر ژ گهليي مزويرڪا ل بنارا چيائي
مهتيني دهست پي ڊڪهت و ژووردا ڊچيت ههتا ڊگههته سهر روبري ٺاميدي.

سالا ۱۹۷۰ء ٺيڪه مين پرورهيي گهشت و گوزاري ب ٺافا ڪرنا ٺوٺيلهڪي
دهست پيڪر ڪو ژ (۲۶) ژووران پيڪ دهات زيدهباري (۱۰۶) شوقهيان، ٺهفان
ٺافاهيان نوڪه هه ميان خهلي گوندان تيڻهه، به ٿي جهين ديتر ژ لايي خهلي
ڦه هاتينه ٺافاڪرن و نوڪه ل سوولافي ڊگهل ڪانيا سنجي و ڪانيا مالا بووينه
باشترين جهين گوزاري ل دههههرا ٺاميدي.

ٺاڪري:

ل دههههرا دهههههه ٺاڪري ٿي چهندين جهين گوزاري ٿي ههنه و ههر ژ
ميژهههه ٺافا ودهنگيا خو هه بوويه، ژ ٺهوان جهين خوش وهك گهلي زهنهه و

سپیهی و کانی زهرکی و رمزی میری سهری گری، کو نۆکه همیان ئافاهی و کهپرین گوزاری ئی ههنه و سال بو سالی دهفهه خوشتر و جوانتر ئی دهیت. ههروهسا چهند جهین دیتر ههنه وهک گهلیی شیخ عهبدولعهزیز و پشتا گولی و مهیمی و سهری جیایی سادا و هافینگهها ئامادا ل دینارتی و گریشی و گهلهک جهین دی.

زاخۆ:

ل دهفهرداریا زاخۆ زی وهکو ههر دهفهرهکا دیتر ژ جهین گوزاری یا بی بار نینه و باشرین جهی بهرچاف (پرا دهلال)ه، کو هندهک ب پرا عهباسیکی ب ناف دکن، دیسان شینافا کو دکهفیته رۆژهلاتی باژیروی زاخۆ، ههر د کهفن دا بهرفرهترین جهی ئاههنگ و سهیرانیین جهژنا نهوورۆزی یه، زیدهباری کومهکا سهیرانگهه و باخچه و هۆلان چ ل دهووربهریین پر دهلال یان ل جهین دیتر.

شیخان:

دهفهرداریا شیخان ژ بهر کو ههتا ۲۰۰۳ ئی د دهستی رژیما بهعس دا بوو، گهلهک جهین گوزاری ئی نین و ههر ژ میژه یه نهو دهفهه ژ لایی گهشت گوزاری فه نه ل ئاستی دهفهریین دیتره؛ چونکی چ رۆبار و کانی یین ئافی ل دهووربهریین وی نین، ئی گهلیی لالش (شیخادی) دهیته هژمارتن باشرین جهین گوزاری ل وی دهفهری ژبلی کو جهی پیروزی ئایینی ئیزدیانه، ههروهسا گوندی خنس ب شوونهواریین خو یین دیرین کو میژوویهکا گهلهک کهفن ههیه، ژ جهین گوزاری بو وهرزی بوهاری دهیته هژمارتن، زیدهباری رۆباری دز و بییدیل و گهلیی قیامهتی ل پشتا ئهترووش.

پهروهده و فیږکرن ل پاریزگه‌هی

هندی په‌یوهندی ب فی واریشه هه‌ی ل سه‌رانسه‌ری پاریزگه‌ها دهوکی یا نهو هه‌تا داویا سه‌د سالیان نوزدی و ده‌سپیکا سه‌د سالیان بیستی خواندن و فیږکرن تنی د نافع جهین ئایینی ژ ته‌کیا و مزگه‌فت و دیږ و کنشتان بوو، دگه‌ل بوونا خواندنگه‌هین ئایینی کو ئه‌و ژی سه‌ر ب فان جهین ئایینیقه بوون.

ل ده‌قه‌را بادینان ب تایبه‌ت د سه‌ردمی ده‌سته‌لاتداریا می‌رگه‌ها بادینان دا چه‌ند خواندنگه‌هین نافدار ل فی ده‌قه‌ری هه‌بوون ژ وانا:

•• خواندنگه‌ها قوبیا (قوبه‌هان):

ئه‌ف خواندنگه‌هه ل سه‌رده‌می سولتان حسین وه‌ل ۱۵۳۴-۱۵۷۶ ل نافع رۆباری نامیدی هاتیه ئافاکرن، ئافاهی وئ نافدارترین ئافاهییه ل سه‌ر ده‌می فی میری

شوونه‌وارین خواندنگه‌ها قوبه‌هان

هاتيه ئافاكرن و ل سهر رووبهري ۲م۴۰۰ بوويه و ههتا سالا ۱۹۶۱ئى خوانندن ل فى خواندنگهه ييا بهردهوامبوو، وهك ژيدير ناماژه پيدكهن پتر ژ دو هزار بهرگين كتيبان ل كتيبخانا فى خواندنگهه دا ههبوون، زاناين ناقدار وهك ابو سعود العمادى (۸۹۸مش/۱۴۹۳از- ۹۸۲مش)، مهلا مهحمودى بههدينى ۱۲۰۲مش وهغهرا داويى كريه، مهلا مهحمودى سيرتى (۱۷۵۴-۱۸۴۳)، مهلا يهحيائى مزورى ۱۲۵۰مش وهغركريه، مهلا شوكرى ئهفهههئى موفتيى ئاميدى ۱۸۶۸-۱۹۳۸ و گهلهك زاناين دى ل فى خواندنگهه دهرس گوئينه.

•• خواندنگهها سیدی خان:

ئهف خواندنگهه ل ناف باژيري ئاميدى ب خو بوو، ل بهراهيى ب خواندنگهها زاهيديه هاتيه ئافاكرن كو ژ ئاليى ميرزاده زاهيده ل نيشا يهكى ژ سهد ساليا چواردى هاتيه ئافاكرن، ل سالا ۱۶۱۵ ژ ئاليى مير سیدی خان هاتيه نووژهنكرن و ههتا دهسپيكا سهدساليا نوزدى ب نافي وي دهاته نياسين، پاشتر ب خواندنگهها نوو(المدرسة الجديدة) يان ژى خواندنگهها مهلا يهحيائى مزورى هاتيه نياسين.

•• خواندنگهها بريفكان:

مير سیدی خان كورپ قوباد بهگى ميرى بادينان د نيئبههرا ۱۵۸۵-۱۶۲۹ ئهف خواندنگهه بو شيخ شهسهدين قوتب كورپ سهيد عهبدولكهريم كورپ موسى يى بريفكانى (ل ۱۶۷۴ وهغهر كريه) دامهزرانديه و زاناين ناقدارين وهك شيخ نورهدينى بريفكانى (ل ۱۸۵۱ وهغهر كريه) و شيخ فازلى شوشى (ل ۱۹۰۳ وهغهر كريه) ژ فى خواندنگهه دهرچووينه.

❖ خواندنگه‌ها ئیمام قاسمی:

ل سالا ۱۳۸۲ ژ ئالیی میر غیاسه‌دین کورپۆ میر به‌هائهدین هەر ل ئامیدی هاتیه دامه‌زراندن.

❖ خواندنگه‌ها مرادخانی:

ل نیزیك دهرگه‌هی رۆژه‌لاتی یی ئامیدی ل سه‌دساليا هه‌فدی زایینی ژ ئالیی میر مرادخان هاتیه دامه‌زراندن.

❖ خواندنگه‌ها دهۆکی:

ئه‌ف خواندنگه‌هه ژى د سه‌رده‌مى میرین بادینان دا هاتیه دامه‌زراندن، ئی ده‌سپیکا وئ نه‌هاتیه زانین و ئه‌ف خواندنگه‌هه دگه‌ل مزگه‌فتا مه‌زنا دهۆکی بوو و زانایین وه‌ك محهمه‌د كورپۆ ئه‌حمه‌دی دهۆکی كوردی (ل ۱۷۰۴یى ساخ‌بوویه)، مه‌لا محهمه‌د سه‌عیدی مایى (ل داویا سه‌دساليا ۱۹ وه‌غهرکریه)، مه‌لا عومه‌ری دهۆکی و كورپۆ وی محهمه‌د (ل ۱۸۹۴ وه‌غهرکریه) و پشتی وی ژى كورپۆ وی مه‌لا ته‌هایى دهۆکی (ل ۱۹۲۸ وه‌غهرکریه) مه‌لا یاسینی بریفکی (ل ۱۹۰۶ وه‌غهرکریه)، شیخ‌سالحی دهرگه‌لی (ل ۱۹۱۷ وه‌غهرکریه) وه‌ك قوتابی و مامۆستا ل فی خواندنگه‌هی خواندینه و دهرس گۆتینه.

هەر ل دهۆکی خواندنگه‌ها مزگه‌فتا ریکان یا نافدار بوویه و زانایین وه‌ك مه‌لا سه‌لیم ئه‌فه‌ندی كورپۆ مه‌لا عه‌بدولرحمانی (ل ۱۹۱۶ وه‌غهر کریه) و خودانی چه‌ند به‌ره‌مه‌كانه د زانستین جودا جودا دا و مه‌لا عه‌بدولحه‌مید تاهری خروه‌یی (ل ۱۸۹۶ وه‌غهرکریه) ل فی خواندنگه‌هی دهرس گۆتینه.

❖ خواندنگه هیڼ ئەترووشی:

ژ سەد سالی ۱۷ زایینیڤه ئەڤ گونده وهك مهلبه‌ندهكی زانستی و ره‌وشه‌نبیری هاتیه نیاسین ل سالا ۱۷۶۱ز. دو خواندنگه ه لیهاتینه دامه‌زراندن و هر زوو ئەڤ خواندنگه‌هه نافدار بووینه ژ بهر کو زاناییڼ وهك مه‌لا یه‌حیایی مزووری و نه‌فیئی وی مه‌لا ئەحمه‌دی ئەترووشی و کورپی وی مه‌لا عه‌بدوله‌ادی (ل ۱۹۱۲ وه‌هر کرپه) ل فیی خواندنگه‌هی قوتابی و مامۆستا بووینه. ل خواندنگه‌هیڼ ئەترووشی هه‌موو زانستین سه‌رده‌می خوڤ دهاتنه خواندن ژ گه‌لهك جهان قوتابیان به‌ری خو‌ه ددا فی گوندی بو فی‌ربوونی و ژ ئەنجامی هژمارا زۆرا قوتابیان و زانایی و نافداریا مامۆستاییڼ خواندنگه‌هیڼ ئەترووشی، ئەڤ گونده وهك په‌یمانگه‌هه‌کا فی‌رکنا زانستین سه‌رده‌می خوڤ دهاته نیاسکرن، هه‌ژیه بیژین چه‌ندین زاناییڼ نافدار وهك شیخ نوره‌دینی بریفکانی و شیخ عه‌بدولحه‌مید ئەترووشی (قازیی به‌غدایی سه‌رده‌می خوڤ) و مه‌لا مه‌حمودی نه‌یلی ده‌رچووپیڼ فیی خواندنگه‌هیڼه و مامۆستایه‌تی ژ ی لیکریه.

زیده‌باری فان خواندنگه‌هان چه‌ندین خواندنگه‌هیڼ دی ییڼ ئاینی و ملی، وهك: خواندنگه‌هیڼ (بامه‌رنی، زاخۆ، شه‌رانشی، بجیلی، به‌روشکی، بافیا، باوان و دۆسکان(ل ناف به‌رواریان)) ل ده‌ڤه‌را بادینان هه‌بوون و هندهك ژ وان هه‌تا سالیڼ شیستان ژ سەد سالیا بیستی د به‌رده‌وام بوون ل سه‌ر فی‌رکنا قوتابیان و هه‌تا نه‌و ژ ی گه‌لهك ژ مامۆستا و زاناییڼ ئایینیڼ ده‌ڤه‌ری ده‌رچووپیڼ فان خواندنگه‌هانه.

به‌لی هندی په‌یوه‌ندی ب خواندنگه‌هیڼ هه‌ڤه‌رخ یان ژ ی بیژین خواندنگه‌هیڼ ره‌سمی و حکومه‌تیڤه هه‌ی ئەڤ خواندنگه‌هه ل ده‌ڤه‌را بادینان د

نوو نه و دەسپیکا فهکرنا وان بو داویا سهد سالیان نوزدی و دەسپیکا دروستا فهکرنا و بەردهوامیدانا وان ب خواندنی بو گریکا دووی ژ سهد سالیان بیستی و پشتی ب داوی هاتنا شهړی جیهانیی یهکی دزفرنهفه. ههر وهکی پیشتەر ناماژه پی هاتیهکرنا پشتی ژ نافرنا میرگهها بادینان ل سالا ۱۸۴۱ئ سهرانسهری دهفهرهرا بادینان ئانکو سنوورین ئهفرۆ یین پاریزگهها دهوکی ب رهنگی چهند فهزایهکان سهر ب ویلایهتا مووسل یا دهولهتا ئوسمانیقه بوون.

ل سهرانسهری ویلایهتا مووسل ب باژیری مووسل فه کو سهنتهری ویلایهتییه کاودانی پهروهده و فیترکرنی ههتا نیفا دووی ژ سهدسالیان نوزدی ههمان کاودانی دهفهرهرا بادینان بوو ئانکو خواندن تنی ل مزگهفت و خواندنگههین ئایینی بوو و دهولهتا ئوسمانی گرنگی نه د دا فان خواندنگههان ئهفه ئهکره بو والی و کهسایهتیین دهولهمهند و ئایینی هیلا بوو.

د چوارچوقی بزافا چاکسازی ئهوا ل سالا ۱۸۲۹ئ ل دهولهتا ئوسمانی دهسپیکری ل سالا ۱۸۴۵ئ یهکهمین لیژنه ژ کهسانین شارهزا بو فهکولینا سهروبهری پهروهردی و خواندنگههان هاته پیک ئینان و فی لیژنی پیشنیازا فهکرنا هندهک خواندنگههین سهرهتایی و دوانافنجی کر و د ئههناجم دا خواندنگههین (روشدی یین مهدهنی) ل سالا ۱۸۴۷ئ ل ئهستهنبولی هاتنه فهکرنا. و ل سالا ۱۸۶۹ئ یهکهم بهرنامه یان ژ یاسا فیترکرن گشتی ل فی دهولهتی هاته راگههاندن و ل دووق فی یاسایی دهست ب فیترکرن رهسما سهر ب دهولهتیقه هاتهکرنا.

یهکهمین خواندنگهها سهرهتاییا رهسما دهولهتی ل سالا ۱۸۶۱ئ ل باژیری مووسل هاتهفهکرنا و ئهفه دبیته یهکهم خواندنگهها سهرهتاییا سهرانسهری ویلایهتا مووسل. بهلی ههزیه بیژین بهری فی خواندنگههی یهکهمین

خواندنگه‌ها نوو ل سالا ۱۸۴۰ئى ژئاليى شاندئى مزگينى هيئنه‌رين دومونيكان ل مووسل هاتبوو فه‌كرن و پاشتر چهند خواندنگه‌هين دى يين ب فى رهنكى ژ ئاليى فى شانديقه ل مووسل و گوندين مه‌سيحيين روژه‌لاتى روبرائى دجله‌ى هاتبوونه فه‌كرن و هه‌تا سالا ۱۸۷۴ئى هژمارا فان خواندنگه‌هان گه‌هشتبوو (۱۱) خواندنگه‌هان.

دگه‌ل يه‌كه‌مين خواندنگه‌ها ره‌سميا مووسلى ئه‌وا ل ۱۸۶۱ئى هاتيه فه‌كرن چهند ريژه‌كين خواندنا نافنجى هه‌بوون، ل سالا ۱۸۹۰ئى ئه‌ف ريژه بوونه خواندنگه‌هه‌كا نافنجيا سه‌ربه‌خو، و ل سالا ۱۸۹۴ئى خواندنگه‌هه‌كا دى يا ره‌سمى ل فى باژيري هاته فه‌كرن و د هه‌مان سالدا فه‌رمانگه‌ها په‌روه‌ردئى ژى ل مووسل هاته فه‌كرن و ل سالا ۱۸۹۵ خواندنگه‌ها نافنجيا مووسل بوو ناماده‌يى و ب فى رهنكى خواندنا ره‌سمى ل مه‌لبه‌ندئى ويلايه‌تى ده‌سپيكر.

به‌لى ده‌فه‌را بادينان كو چهند فه‌زايه‌كين سه‌ر ب مووسل فه بوو، هه‌تا ده‌سپيكا سه‌د ساليا سه‌د ساليا بيستى يا بى به‌ه‌ربوو ژ هه‌موو رهنكين خواندنگه‌هين ره‌سمى و هه‌فچه‌رخ، ل دوو‌ف ژي‌ده‌رين به‌رده‌ست ل سالا ۱۹۰۵ پينچ خواندنگه‌هين رشدى و ۱۲ خواندنگه‌هين ده‌سپيكي ل فه‌زايين ده‌وك، زاخو، ئاكرئى، ئاميدئى و شنگال و ناوچه‌يين وان هه‌بوون، ل دوو‌ف سالناما ئوسمانيا ۱۹۱۲ ل هه‌ر ئيكي ژ ئاميدئى، زاخو، ده‌وك، ئاكرئى، شنگال و ته‌له‌عفرئى خواندنگه‌هه‌كا سه‌ره‌تايى لى هه‌بوويه.

به‌لى دكتور مه‌سعود كتانى د گوتاره‌كا خو دا دبيژيت: د نيئبه‌را سالا ۱۸۹۸- ۱۹۰۰ئى خواندنگه‌ها سه‌ره‌تايى ل ئاميدئى هاتيه فه‌كرن، به‌لى ئه‌ف خواندنگه‌هه ده‌اته‌ه‌گرتن و فه‌كرن و هنده‌كان بى سه‌روه‌ره‌ لى دخواند هه‌تا سالا ۱۹۰۸- ۱۹۰۹ئى كه‌تبه سه‌ر قامه‌كى و جهئى وئى يى به‌راهيى دخواندنگه‌ها موراد خانى

قه‌بوو.

ل ئالیه‌گی دی باوهرنامه‌کا دهرچوونی یا قوناغا سهره‌تایی یا قوتابی (حاجی خه‌لیل ئەفه‌ندی ئیبراهیم ئەفه‌ندی) ل بهر ده‌سته کو ژ خواندنگه‌ها سهره‌تاییا ده‌وکی ل سالا ۱۹۰۹- ۱۹۱۰ئ دهرکه‌تیه، و ئەگهر د وی چاخی دا قوناغا سهره‌تایی پینج یان شه‌ش سال بیت ئەفه‌ دی ده‌سپیکا فه‌کرنا خواندنگه‌هین ره‌سمیین حکومه‌تی ل ده‌وکی و ده‌فه‌ری زفریته‌فه‌ه سالا ۱۹۰۴ یان ۱۹۰۵ئ ئانکو دی نیژیکی وی بیت یا د سالنامین ئوسمانی دا ئامازه پیه‌اتیه‌کرن کو ل سالا ۱۹۰۵ئ ل ههر یه‌ک ژ قه‌زایین ده‌وک، ئامیدی، زاخو، ئاکری و شنگالی خواندنگه‌هه‌کا سهره‌تایی هه‌بوویه و ب فی چه‌ندی ده‌سپیکا فه‌کرنا خواندنگه‌هین ره‌سمی ل پاریزگه‌ها ده‌وکی دزفریته‌فه‌ه ده‌سپیکا سه‌دسالیای بیستی.

به‌ئی وه‌ک دیار خواندن ل فان خواندنگه‌هان ژ بهر چه‌ندین ئەگهران نه یا ب سه‌روبه‌ر و به‌رده‌وام بوویه، هنده‌ک جاران هاتینه‌گرتن و هنده‌کان ژی د فه‌گری بووینه و ب روودانا شه‌ری جیهانیی یه‌کی ل سالا ۱۹۱۴ئ دهرگه‌هی فان خواندنگه‌هان هاتیه‌گرتن و ده‌فه‌ر بی خواندنگه‌ه مایه‌هه‌تا ب داوی هاتنا شه‌ری ل سالا ۱۹۱۸ئ.

پشتی کو ژ ئەنجامی ب داوی هاتنا شه‌ری و شکه‌ستنا له‌شکری ئوسمانی د شه‌ری دا له‌شکری به‌ریتانیا ده‌سته‌لاتی ئیراقی گرتیه‌ده‌ست و هیژین وان ل سالا ۱۹۱۹ئ ده‌سته‌لاتی ده‌فه‌را بادینان گرتیه‌ده‌ست، ئەفسه‌ریین سیاسیین به‌ریتانی ل ده‌فه‌ری هنده‌ک خواندنگه‌هین سهره‌تایی ل ده‌فه‌ری فه‌کرن، به‌ئی وه‌ک دیار دبیت فان خواندنگه‌هان ژی ژ بهر ههر ئەگهره‌کی هه‌بیت به‌رده‌وامی ب خواندنی نه‌دایه و ههر زوو هاتینه‌گرتن.

پشتی دامه‌زراندنا ده‌وله‌تا شاهیا ئیراقی ل ته‌باخا ۱۹۲۱ئ و ده‌ستبکاربوونا

قایمه قام و فهرمانبه ریڼ ئیراقی ل سالا ۱۹۲۲ ئ ل قهزاییڼ کوردییڼ لیوا مووسل یا وی سهردهمی، ههر د فی سالی دا ل ههر یهک ژ سهنهتری قهزاییڼ (دهۆک، ئامیدی، زاخۆ و ئاکری) خواندنگه ههکا سهرهتایی هاتیه فهکرن و ئهف خواندنگه هه ههتا نهۆ دبهردهوامن ل سهر خواندن و خواندنگه ها سهرهتاییا (بنه په تی) سه لاهه دین ل دهۆکی، خواندنگه ها سهرهتاییا (بنه په تی) بو تان ل زاخۆ، خواندنگه ها سهرهتاییا (بنه په تی) قوباد ل ئامیدی و خواندنگه ها سهرهتاییا (بنه په تی) سییه ل ئاکری بهردهوامیا یه که مین خواندنگه هیڼ سهرهتاییڼ سهردهمی حکومه تا ئیراقینه ییڼ ل سالا ۱۹۲۲ ئ هاتینه دامه زراندن و ههتا نه فرۆ خواندن ل فان خواندنگه هان یا بهردهوامه و ئه م دکارین بیژین ده سپیکا دروستا خواندنا ره سمی و هه فچه رخ و یا کو بیی فه قه تیان گه هشتیه نه فرۆ ل پاریزگه ها دهۆکی ئه ف چه ند خواندنگه هیڼ ئاماژه پیکریبونه.

پشتی سالا ۱۹۲۲ هییدی هییدی خواندنگه هیڼ سهرهتاییڼ دیتر ل فان باژیران و سهنه ریڼ ناوچه ییڼ سهر ب وانقه و هندهک گوندیڼ وان هاتینه فهکرن. بو نمونه، ل بامه رنی ل سالا ۱۹۲۲، ل باتو وفا سالا ۱۹۳۷، ل گوندی زیراف ده فه را گرده سین سالا ۱۹۳۰، ل گوندی پیده ده فه را مزووریان ل سالا ۱۹۳۰، گوندی بیده ی ده فه را بهرواریان ۱۹۴۲، ل سیمیلی ل سالا ۱۹۵۰، ل سهر سنکی سالا ۱۹۵۲، ل بجیلی سالا ۱۹۵۱، ل دینارته سالا ۱۹۵۶ خواندنگه هیڼ سهرهتایی هاتینه فهکرن.

ههتا سالا ۱۹۴۵-۱۹۴۶ ئ خواندنا نافنجی ل قهزاییڼ ده فه را بادینان نه بوو، ده رچوویڼ فان خواندنگه هیڼ سهرهتایی پشتی ب داوی ئینانا فی قوناغی هندهکان ب ناچاری ده ست ژ خواندن به ردا و هندهکان ژی بو بهردهوامی ب

خواندنی دچوونه باژیړی مووسل. ل سال ۱۹۴۵- ۱۹۴۶ئ یه که مین خواندنگه ها نافنجیا دهفهره بادینان ل دهوکی هاتیه فه کرن، ل سال ۱۹۴۹- ۱۹۵۰ئ نه ف نافنجیه بوویه دوا نافنجی و تنی پشکا نه ده بی لی هاتیه فه کرن، هر دوی سالی دا خواندنگه ها ماموستایین گوندان ل دهوکی هاتیه فه کرن و هتا سال ۱۹۵۲ئ نه ف خواندنگه ها ماموستایان هاتیه گرتن، به لی نافنجیا دهوکی کو بوویه دوا نافنجی به رده و امبوویه هتا سال ۱۹۷۰- ۱۹۷۱ئ بوویه دو خواندنگه ها ناماده بیا کاوه ل جهی خو مایه و نافنجیا گاره ل تاخی گه لی ژئی جودا بوویه.

پشتی نافنجیا دهوکی یه که مین خواندنگه ها نافنجی ل زاخو ل سال ۱۹۵۲- ۱۹۵۲ئ هاتیه فه کرن. هندی په یوه ندی ب خواندنگه هین کچانفه هه ی یه که مین خواندنگه ها سه ره تاییا کچان ل سال ۱۹۲۸ئ ل باژیړی دهوکی و ل ئاکری ل سال ۱۹۳۶ئ هاتینه فه کرن، ب فی رهنگی کاروانی په رورده و فی کرنا نوو ل دهفهره بادینان ئانکو پاریزگه ها دهوکی یا نه فرؤ ده سی پکریه، به لی ژ بهر کو نه ف دهفهره سه ر ب پاریزگه ها مووسلی بوویه و کاروبارین وی یین په رورده ی ژئی سه ر ب په رورده مووسلی فه بووینه و دهسته لاتداریا پاریزگه ها مووسلی ژئی هه ر دم ب چافه کی ره گه ز په رستی به ری خوه دایه فی دهفهری و خه لکی وی د واری په رورده ی دا ژئی وه هه موو واری دی هند گرنگی ب فی دهفهری نه هاتیه دان ژئهنجامی وی چاندی ژئی نه ف دهفهره د فی واری دا یا پاشقه مای بوو، لهوما ژئی ب پاریزگه هکرنا دهوکی هه ر وه ک به ری نهو ئامازه پیهاتیه کرن و دامه زراندا ریقه به ری هکا په رورده ی یا تایبه ت ب دهفهره بادینان کو ل سه نته ری باژیړی دهوکی بیت، یه ک ژ داخواری خه لکی دهفهری بوو، هه ر بو نمونه یه ک ژ برپارین کونگرین یه کی و دووی یین ماموستایین کورد بوو ئه وین ل سالین ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ئ ل شه قلاوه هاتینه گریدان و نه فه ژئی ل دووفا داخووا شانندی

مامۆستایین دَهفه‌ری د کونگره‌ی دا. هه‌روه‌سان چه‌ندی‌ن ره‌وشه‌نبیری‌ن خه‌لکی دَهفه‌ری ئەه‌ف داخ‌وازه ل سه‌ر به‌رپه‌ری‌ن کۆفار و روژنامی‌ن وی چاخ‌ی به‌رچا‌فکری‌نه، هه‌ر بو نموونه خودی ژیری‌زی دکتور سه‌دیق ئەترووشی د هژمار ۵ کۆفارا رونا‌هی ۱۹۶۰ی دامه‌زاندنا ری‌قه‌به‌ریا په‌روه‌ردا ده‌قه‌را بادینان ب یه‌ک ژ پی‌دقی‌ی هه‌ره گ‌رنگ بو چاره‌کرنا ئاری‌شی‌ن په‌روه‌ردی ل به‌رچا‌فکریه.

ب ده‌سی‌ی‌کرنا شو‌رشا ئەیلولا ۱۹۶۱ی ئەو دۆرپی‌چا حکومه‌تا به‌غدا د هه‌موو واری‌ن جودا دا ئی‌خسته‌یه سه‌ر کوردستان، کاودانی په‌روه‌رده و فی‌رک‌رنی ل ده‌فه‌ری زی‌ده‌تر به‌ره‌ف خرابیی چوو و ده‌رگه‌هی‌ن گه‌له‌ک خواندنگه‌هان هاتنه‌گرتن و قوتابی و مامۆستایین وان به‌لافه‌بوون. ژ ئەنجامی فان هه‌موو ئەگه‌ران به‌ری پی‌که‌هاتنا ۱۱ ئادارا ۱۹۷۰ی ل سه‌رانسه‌ری پارێزگه‌ها ده‌وکی (کو وی چاخ‌ی تنی قه‌زایی‌ن ده‌وکی، زاخو و ئامیدی قه‌دگرت) تنی ۵۲ خواندنگه‌ه ب هه‌ر سی قوناغی‌ن خواندنی هه‌بوون و هژمارا کادری فی‌رک‌رنی تنی ۴۶۸ که‌س بوون.

ب دامه‌زاندنا پارێزگه‌ها ده‌وکی ل ۲۷ی گولانا ۱۹۶۹ی و دامه‌زاندنا ری‌قه‌به‌ریا په‌روه‌ردا پارێزگه‌ها ده‌وکی ل کانوونا دووی ۱۹۷۰ی ده‌ست بکاربوونا یه‌که‌م ری‌قه‌به‌ری په‌روه‌ردا پارێزگه‌ها ده‌وکی ل ۲۴ی شو‌باتا ۱۹۷۰ی کاودانی په‌روه‌رده و فی‌رک‌رنی ل پارێزگه‌ها ده‌وکی هه‌تا ئاسته‌کی باش به‌ره‌ف پی‌ش چوو، هژماره‌کا خواندنگه‌هی‌ن نوو بو هه‌ر سی قوناغی‌ن خواندنی دگه‌ل هنده‌ک ئاماده‌یی‌ن پيشه‌یی ل سه‌رانسه‌ری پارێزگه‌هی هاتنه‌ قه‌ک‌رن. ل سالا ۱۹۷۲ی هژمار خواندنگه‌هی‌ن پارێزگه‌هی د هه‌ر سی قوناغان دا گه‌هسته ۱۸۵ خواندنگه‌هان ب ئاماده‌یی‌ا چاندنی ل زاخو و خواندنگه‌ها مامۆستایان ل ده‌وکی قه‌ه. ل سالا ۱۹۸۵ی

هژمارا خواندنگههين سهرهتاي گههشته ۳۲۵ خواندنگههان و يين نامادهي ۴۱ خواندنگههان ل سهرانسهری پاريزگههي.

پشتی سهرهلدانا ۱۹۹۱ و دامهزراندنا حكومهتا ههریما كوردستانى ل سالا ۱۹۹۲ كاودانى پهروهردى ل سهرانسهری كوردستانى ب پينگافين مهزن و بهرفره بهرهف پيش چوو و پاريزگهها دهوكى ژى وهك پاريزگههين ديتر پشكدار بوو د فى پيشكهتنى دا و وارى پهروهرده و فيركرنى يهك ژ وارين ههره گرنگ بوو يين حكومهتا ههریما كوردستانى گرنگى پيدای ههر د فى وارى دا ئهم دكارين ناماژه ب نامارين سالا ۱۹۹۹ يين ريئهبهريا گشتيا پهروهردا پاريزگهها دهوكى بكهين ل دووف نهخشهيي بهرامبهر:

هژمار	جوړى خواندنگههي
۷	باخچين زاروكان
۵۱۸	سهرهتاي
۷۵	نافنجي
۳۸	دوانافنجي
۱۲	نامادهي
۲	نامادهيین بازارگانی
۲	نامادهيین پيشهسازى
۲	دوانافنجيین ئيسلامى
۶	پهيمانگهه

نامارا گشتی یا ریټه به رییا گشتی یا په وهردا پاریزگه ها دهوکی

سالا ۲۰۰۸ - ۲۰۰۹

ماموستا	قوتابی	قوتا بخانه	
۴۰۳	۴۵۵۰	۱۹	باخچی ساقایان
۱۲۰	۱۳۳۳	۱۲	فیورکرنین بلهز
۱۵۲۹۳	۲۹۰۸۵۰	۱۰۰۶	بنه رته تی
۱۷۶۶	۴۲۷۶۰	۱۳۸	ناماده یی
۲۷۳	۲۰۶۴	۱۱	دواناوه نندی
۱۷۴	۱۱۸۱	۶	پیشه یی
۲۱۳	۲۳۱۸	۷	په ییمانگه ه
۱۸۰۹	۴۱۱۹۷	۲۴۱	سهره تایی دهقه رین رزگارگری
۱۳۲	۱۱۵۹	۱۸	ناوه نندی دهقه رین رزگارگری
۲۲۳	۵۳۱	۴	دواناوه نندی دهقه رین رزگارگری
۲۰۴۰۶	۳۸۷۹۴۳	۱۴۶۲	سهرجه می گشتی

ههژیه ل داویی بیژین زیدهباری ئهركی پهروهده فیركرنی ریقهبهریا
 گشتیا پهوردی ب ئهركی ئافاكرنا خواندنگههان و ئافاهیپن دی یپن پهیوهندی
 ب پهورهدیقه هه ی رادبیت و د فی واری دا د نافبهرا ۲۰۰۳ - ۲۰۰۸ی ریقهبهریی
 ئەف پروژە ئەنجامداینه:

ژ	جوړی پروژهی	هژمار
۱	خواندنگههین ۶ ریزی	۵۳
۲	خواندنگههین ۹ ریزی	۱۶
۳	خواندنگههین ۱۲ ریزی	۴۳
۴	خواندنگههین ۱۸ ریزی	۶
۵	خواندنگههین ۲۴ ریزی	۲
۶	ئافاهیپن جودا جودا	۵
	سهرجهه	۱۲۵

په یمانگههین پاریزگهها دهوکی

ل پاریزگهها دهوکی کومهکا پهیمانگههان ههنه، هندهك ژ وانا سهر ب
 ریقهبهریا گشتی یا پهروهردی و هندهك ژ وانا سهر ب دهستهكا بالا یا
 پهیمانگههان یا سهر ب وهزارهتا خوهندنا بلند فهنه.

★ پەيمانگەھيىن سەرب پەروردى ڧە

ل سالا خواندىنى يا ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ى ھەفت پەيمانگەھيىن سەرب پەروردى ڧە ل پارىزگەھا دھۆكى ھەنە، ھەر ھەفت پەيمانگەھ ڧى پىشتى سەرھلدا نا ۱۹۹۱ ى ھاتىنە دامەزاندن، پەيمانگەھا ھونەرئىن جوان كەڧنترىنى وان پەيمانگەھانە ل سالا خواندىنى ۱۹۹۲-۱۹۹۳ ھاتىنە دامەزاندن. ئەڧ پەيمانگەھە ڧى ب ڧى رەنگى ڧىرى نە:

ھىمارا مامۇستايان			ھىمارا قوتايان			سالا	پە يمانگەھ
سەرچەم	ڧى	ڧى	سەرچەم	ڧى	ڧى	دامەزاندنى	
۲۹	۱۴	۱۵	۲۱۵	۱۱۸	۹۷	۲۰۰۷-۲۰۰۶	پە يمانگەھا كومپيوتەرى دھۆك
۶۳	۱۸	۴۵	۴۴۹	۱۸۲	۲۶۷	۱۹۹۳-۱۹۹۲	پە يمانگەھا ھونەرئىن جوان دھۆك
۳۱	۹	۲۲	۲۶۵	۱۰۳	۱۶۲	۲۰۰۷-۲۰۰۶	پە يمانگەھا وەرزشى دھۆك
۲۳	۱۳	۱۰	۶۲۸	۳۰۱	۳۲۷	۲۰۰۰	پە يمانگەھا مەئبەندى مامۇستايان زاخۇ
۱۷	۱۲	۵	۳۴۷	۱۱۲	۲۳۵	۲۰۰۷-۲۰۰۶	پە يمانگەھا پىگەھاندنا مامۇستايان
۲۲	۶	۱۶	۳۴۲	۱۱۷	۲۲۶	۱۹۹۷	پە يمانگەھا مەئبەندى مامۇستايان ئاكرى
۱۴	۴	۱۰	۱۰۶	۴۷	۵۹	۲۰۰۷	پە يمانگەھا وەرزشى ئاكرى
۱۹۹	۷۶	۱۱۳	۲۳۵۳	۹۸۰	۱۳۷۳		سەرچەم

په‌یمانگه‌ها ته‌کنیکى – زاخۆ / پشکا کۆمپیوتەرى

په‌یمانگه‌ها ته‌کنیکى – زاخۆ / پشکا سرۆفه‌کرنا نه‌خۆشیان

خواندنگه‌ها شه‌هید مه‌حموود نیردی ل باعه‌دری

قوتابیین قوناغا بنه‌رته‌تی د هؤلا نه‌زمونان دا

★ پهیمانگه‌ها ته‌کنیکی ل نامیدی

یه‌که‌مین مه‌لبه‌ندی فی‌رک‌رنا بلنده ل ده‌فه‌را نامیدی، ل دوو‌فه‌رمانا کارگیری یا هژمار ۴۵۹۷ یا جقاتا فی‌رک‌رنا بلند و فه‌کۆلینین زانستی یا سه‌ر ب سه‌رۆکاتیا جقاتا و هزرین هه‌ریم کوردستانی ل ۲۰۰۴/۸/۲۹ هاتیه دامه‌زراندن.

پهیمانگه‌ه ژ دو پشکین کارگیریا کاروباران (اداره‌الاعمال) و سیسته‌مین کومپیوتهری (انظمة الحاسبات) پیکهاتیه. هه‌ر سال هژماره‌کا قوتابیین کور و کج باوه‌رناما دبلومی ژ فی پهیمانگه‌هی و هردگرن و دکه‌فنه د خزمه‌تا ملله‌تی دا.

ژ سالا دامه‌زراندنی تا سالا خواندنی ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ئی ۳۲۸ قوتابیان ل فی پهیمانگه‌هی خواندیه و ژ وانا ۱۱۵ قوتابیان د سی پوستان دا باوه‌رنامه و هردگرتینه ب ره‌نگی:

سال	قوتابیین و هردگرتی	قوتابیین ده‌رچوویی
۲۰۰۵ - ۲۰۰۴	۳۶	-
۲۰۰۶ - ۲۰۰۵	۴۱	۳۵
۲۰۰۷ - ۲۰۰۶	۴۵	۴۱
۲۰۰۸ - ۲۰۰۷	۸۲	۳۹
۲۰۰۹ - ۲۰۰۸	۱۳۴	۷۴
سه‌رجه‌م	۳۲۸	۱۱۵

هه‌رچه‌نده پهیمانگه‌ه نوو هاتیه دامه‌زراندن، لی گه‌له‌ک ژ پیدافیین وی ژ نالیی حکومه‌تا هه‌ریمی فه هاتینه دابینگرن وه‌ک (۲) تاقیگه‌هین کومپیوتهری،

مەلبەندەكى ئەنتەرنىتى، ئاميرىن تاقىگەھا ئەلكترونىك، (۸۹) كومپيوتەر، (۱۱) داتا شو، دگەل پەرتوكخانەكا خودان ۳۱۸۹ ژىدەرپىن زانستى. زىدەبارى فى چەندى ۱۲ شوقە بو مامۇستايىن پەيمانگەھى و ھۆلەكا خواندى ل ئافاھىي كەفن و ھەشت ھۆلپن نوو يىن خواندى ب ھەموو پىدقايان فە، دگەل ئافاھىي پرسگەھى و دىوارى دەرۋە يى پەيمانگەھى بو ھاتىنە ئافاكرن. سالا خواندى ۲۰۰۹-۲۰۱۰ئى ۱۲۷ قوتابيان باوەرناما دەرچوونى ژ فى پەيمانگەھى وەرگرتىيە.

★ پەيمانگەھا تەكنىكى ل دھۆكى

ل سالا ۱۹۸۸ئى بو يەكەم جار پەيمانگەھا تەكنىكى ل دھۆكى ھاتە دامەزراندن وەكو دەزگەھەكى خواندنا بلند ل دھۆكى، ژ دو پشكىن سەرەكى (مىكانىك، ژمىريارى) پىك دەت، پشتى بۆرنا سالەكى دو پشكىن دىتر لى ھاتنە زىدەكرن (كومپيوتەر، رۆپىقان). نۆكە گەلەك بەرفرەھ تر لى ھاتىە و زىدەبارى پشكىن ھەين، بەشىن (شارستانى بىناسازى، كارگىرى كار و كارگىرى نقيسىنگەھ) لى ھەنە. ھەرودەسا پشكا چارەسەريا سروشتى و پشكا نەخۇشقانى (التمريض) و پشكا رۆژنامەفانى لى ھاتىنە فەكرن.

بو ماوى پىنج سالان نىزىكى (۲۰) قوتابيان ھنارتىنە كولىژان، ديسان چەند قوتابى فرىكرىنە دەرۋەى وەلاتى بو خواندى؛ ژبەركو قوتابى گەلەكن كارگىريا پەيمانگەھى نەچار بوويە دەواما ئىقارى ژى فەكەتن. قوتابى يىن دەرچويى دشىن بەردەوامىي بدەنە خواندنا خۇ ھەكە نمرپىن وى د زىدە بن. سالا خواندى ۲۰۰۹-۲۰۱۰ئى ۸۵۴ قوتابيان باوەرناما دەرچوونى ژ فى پەيمانگەھى وەرگرتىيە.

★ پهيمانگه‌ها ته‌کنيکي ل زاخو

په‌يمانگه‌ها ته‌کنيکي ل زاخو ل روژا ۱/۱۱/۲۰۰۲ ى هاتيه دامه‌زراندن ل سهر رووبه‌ري (۶۰) دونه‌مين عه‌ردى، يا بوويه فاکته‌ره‌کي سهره‌کي ژ بو گوهورين و پيش‌يخستنا بارى زانستى و جفاکى و شارستانى ل ده‌قرا زاخو ب پشته‌قانيا حکومه‌تا هه‌رېما کوردستانى، په‌يمانگه‌ه شيايه گه‌را يه‌کي يا قوتابيان ل سالا ۲۰۰۲ – ۲۰۰۴ ى يا خواندنى (۴۹) قوتابيان باوه‌رنامه‌يېن دبلومى بده‌تى، نوکه ژى بو سالا خواندنى يا ۲۰۰۹ ى به‌ريره بوويه و (۷) پشکين زانستى ب خو‌فه دگريت، وه‌ک: (کومپيوته‌ر، کارگيريا بانکا، په‌رستارى، ژميريارى، شروفه‌کرنا نه‌خوشيان، سارکرن و هه‌واسازى، نامار و زانيارى) و سالانه هژماره‌کا مه‌زن يا قوتابيان ژى دهرده‌کفن. بو سالا خواندنى ۲۰۰۹ – ۲۰۱۰ ى دو پشکين ديتر دى هينه فه‌کرن نه‌و ژى:

- پشکا دهرئ‌يخستنا په‌ترؤي
- پشکا رووپيئانى (مساحه)

ل ده‌ستپيکا فه‌کرنا په‌يمانگه‌ه ي ساين خواندنى ۲۰۰۲-۲۰۰۳ ى تنى پشکا کومپيوته‌رى و کارگيريا بانکا هه‌بوون، بو سالا خواندنى ۲۰۰۵-۲۰۰۶ ى پشکا په‌رستارى هاته فه‌کرن، پاشى ل سالا ل دووفا دا پشکين (شروفه‌کرنا نه‌خوشيان، ژميريارى) هاتنه فه‌کرن، بو سالا ۲۰۰۷-۲۰۰۸ ى پشکا سارکرن و هه‌واسازى(التريد و التکيف) هاتنه فه‌کرن، ديسان بو سالا خواندنى ۲۰۰۸ – ۲۰۰۹ ى ژى پشکا (نامار و زانيارى) هاته زيده‌کرن. هه‌ر پشکه‌ک ژ چهنده‌شان پيک ده‌يت.

هژمارا قوتابيان ل په‌يمانگه‌ه ي سال بو سالى دزيده‌بوونى دايه، ل ده‌ستپيکا

فەكرنا وئى ھژمارا قوتابيان ببوو (۵۵) قوتابى، ل سالا ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ئى ھژمارا وان گەھشتە (۸۴۷) قوتابيان كو رېژەھەكا مەزنىە بو پەھمانگەھەكا دژيەكى كورت دا كەفتيە خزمەتكەرنى. سالا خواندىنى ۲۰۰۹-۲۰۱۰ ئى ۵۰۰ قوتابيان باوەرناما دەرچوونى ژ فى پەھمانگەھى وەرگرتيە.

★ پەھمانگەھا تەكنىكى ل ئاگرى

ل سالا خواندىنى ۲۰۰۹-۲۰۱۰ ئى ۴۰۲ قوتابيان باوەرناما دەرچوونى ژ فى پەھمانگەھى وەرگرتيە.

زانكۆيا دھۆكى

زانكۆ وەكە دەزگەھەكى ئەكادىمى و شارستانى رۆلەكى بەرچاڧ و ديار د نأڧ جڧاكى دا دگيريت، ژ ئەركى ھەر زانكۆيەكى ژ بلى كارى وئى يى فيركرنى، بەرھەڧكرنا شەھرەزا و پەسپورانە د وارپن جودا جودا دا و گەشەپيدانا زانستى و ڧەگواستا سەربۇرا شارستانى بو جڧاكى و ئامادەكرنا كادرى زانستى و پيشكەتى يە.

زانكۆيا دھۆكى ل دووڧ بريا پەرلەمانى كوردستانى ژمارە (۱۴ سالا ۱۹۹۲) و ل چريا ئىكى سالا ۱۹۹۲ ھاتىە دامەزراندن. دامەزراندنا فى زانكۆيى پيدڧيەكا زانستى بوو؛ چونكە دەڧەرا دھۆكى ژ دەزگەھين ئەكادىمى و زانستى بى بەھر بوو، و رژيما ئىراقى يا بەرى ئەڧ دەڧەرە ژ پيشكەتنى دوور كر بوو، لەوما پشتى سەرھلدانا بوھارا سالا ۱۹۹۱ ئى چەندىن رەوشنير و كەسايەتپين باژيرى ھەست

ب فالاتییا زانستی گر و پرۆژی زانکویا دهۆکی ئینا پێش ب مه‌رهما خزمه‌تا ناستی ره‌شه‌نبیری و زانستی ل باژی‌ری ب تایبه‌تی و خزمه‌تا پێشقه‌چوونا ژيانا زانستی و ره‌وشنبیری ل کوردستانی ب گشتی. حکومه‌تا کوردستانی ژ ئالیی خوه فه پالپشتییا فی زانکوی ب هه‌می هی‌ز و شیانی خوه فه کریه، و هه‌ر زوو پشتی برپارا په‌رله‌مانی ده‌رکه‌تی دامه‌زراندنا فی زانکوی ئیخسته کاری و چه‌ندین ئافاهی بو فی زانکوی ته‌رخانکر، نه‌خاسمه کو ئه‌و ئافاهیین هاتینه ده‌ست نیشانکر بو زانکوی بنگه‌هین ئه‌من و ده‌زگه‌هین حزبی یین حکومه‌تا ئیراقی یا به‌ری بوون، و نوکه ئه‌و ده‌زگه‌هین زۆلم و زۆرداری ل کوردان کرین، بوئه جه‌ین به‌لافکر و ب هی‌زکرنا ناستی زانینی ل باژی‌ری. هه‌ژیه بیژین دگه‌ل دامه‌زراندنا فی زانکوی و هه‌تا ئه‌فرۆ سه‌رۆکاتیا زانکوی ب هاریکاریا حکومه‌تا کوردستانی بزافکرینه بو ئافاکرنا ئافاهیین نوو و ل دووق سیسته‌مین هه‌قه‌رخین ئافاهیین زانکویان بو کولیژین زانکوی و ده‌زگه‌ه و فه‌رمانگه‌هین زانکوی و ئافاکرنا پشکین نافخوی و خانیان بو مامۆستایین زانکوی و نه‌و باژی‌ری زانکویا ده‌ۆکی ل رۆژئافایی باژی‌ری هاتیه ئافاکر و پرانیا کولیژین زانکوی بوینه خودان ئافاهیین نوو.

زانکویا ده‌ۆکی ل ده‌سته‌پیکا دامه‌زراندنا خوه ژ دو کولیژان پیکده‌ت ئه‌و ژی کولیژا پزیشکی و کولیژا چاندنی بوو، و د سالین دووقدا ژمارا فان کولیژا زیده‌بوون، و نوکه زانکویا ده‌ۆک ژ (۱۷) کولیژان ب ۵۸ پشکین زانستی فه دگه‌ل په‌یمانگه‌ها بلند یا پلاندانانی پیکده‌یت، ژ دامه‌زراندنا زانکوی هه‌تا سالا خواندنی ۲۰۰۷-۲۰۰۸ هژمارا ۶۸۷۸ قوتابیان باوه‌رناما زانکوی ژ فی زانکوی وهرگریه و که‌تینه د خزمه‌تا جفاکی کوردستانیدا، دیسان د وهرزی خواندنی یی ۲۰۰۸-۲۰۰۹ پتر ژ ۲۲۹۸ قوتابی ژ وانا (۱۲۹۰ کور و ۱۰۰۸ کچ) ل فی زانکوی

دخوینن، هەر د فیّ سالی دا ۱۰۵ قوتابی بۆ خواندنا بلند (۷ دکتورا، ۶۹ ماستەر و ۲۹ دبلوم) دخوینن. ههروهسان (۷۹۱) ماموستایان ژ هه‌لگرین باوه‌رنامین بلند(ماستەر و دکتورا، ژ وانا ۲۶ ماموستا ب پلا پروفیسور) د تایبه‌تمه‌ندیین جودا دا کو ئه‌رکی پیگه‌هاندنا قوتابیین ئه‌فرۆ و ئافاکه‌رین پاشه‌رۆژی ل فیّ زانکۆیی ب ستۆیی خوه فه دگرن.

زانکۆیی ژماره‌کا زۆرا سه‌نته‌ر و په‌رتوکخانین زانستی و ره‌وشنبری یین جودا جودا بخوه فه دگریت. هه‌روه‌سا چه‌ندیین ریقه‌به‌ری ژی ل زانکۆیی هه‌نه ژ وانا ریقه‌به‌رییا راگه‌هاندنی، دیسان فیّ ریقه‌به‌ریی چه‌ندیین پرۆژه هه‌نه، وه‌ک: رادیویا ده‌نگی زانکۆیی و به‌لافکرنا کۆفاره‌کا وه‌رزی ب نافی (په‌یاما زانکۆیی) ب کوردی و عه‌ره‌بی و وه‌شاندنا چه‌ند به‌رنامین رادیو و ته‌له‌فزیونی. زیده‌باری کۆفارا ئه‌کادیمییا زانکۆیی ب نافی (کۆفارا زانکۆیا ده‌وک).

★ ژ کۆلیژین زانکۆیا ده‌وک

- ۱- کۆلیژا پزیشکی
- کۆلیژا چاندنی
- ۳- کۆلیژا ئه‌ندازیاری
- ۴- کۆلیژا ئادابی
- ۵- کۆلیژا کارگیری و ئابووری
- ۶- کۆلیژا بازرگانی (زاخۆ)
- ۷- کۆلیژا زانست

- ۸- كۆليژا پەروەردە
- ۹- كۆليژا پەروەردا بىيات
- ۱۰- كۆليژا پزىشكىيا فیتەرنەرى
- ۱۱- كۆليژا ياسا و راميارى
- ۱۲- كۆليژا پەروەردا وەرزىشى
- ۱۳- كۆليژا پەرسىتارى
- ۱۴- كۆليژا پەروەردا بىيات (ئاكرى)
- ۱۵- كۆليژا دەرمانسازى
- ۱۶) كۆليژا ئىقاران

د وارى پەيوەندىيان دا ھەتا نھۆ زانكۆيا دەھۆكى ۲۸ پىكھاتنىن زانستى دگەل زانكۆ و دەزگەھىن زانستى يىن جىھانى مۆر كرىنە. ھەروەسان ھەژىيە بىژىن زانكۆيا دەھۆكى تاكە زانكۆيە ل سەرانسەرى ئىراقى كو ئەندامە د پرۆگرامى (ئىرس موس موندوس) دا، ئانكو دەرگەھى ھارىكارىيا دەرفە بۆ ئالوگورا رەوشەنبىرى دگەل زانكۆيىن يەكىتيا ئەورۇپى و ھەتا نھۆ ۷۰ قوتابى ب سى گەرا چووينە دەرفە بۆ خواندنا بلند د فى پرۆگرامى دا.

★ سەنتەر و نقيسىنگەھىن زانستى و رەوشنبىرى

زانكۆيا دەھۆك چەندىن سەنتەر و نقيسىنگەھىن زانستى و رەوشنبىرى بچوۋە فە دگرىت كۆ ھندەك سەر ب سەرۆكاتىيا زانكۆيى و يىن دى ب سەر كۆليژا فە نە، ژ وانا: سەنتەرى ئەمىرىكى يى پىشقەبرنى، سەنتەرى بەرھەمى چاندنى يى پراكتىكى، سەنتەرى فەكۆلىنىن كوردى و پارستنا بەلگەناما، سەنتەرى

كۆمپىيوتەر و ئەنئەنىۋىي، سەنتەرىي فېركرنا زمانى ئىنگلىزى، سەنتەرىي
قەكۆلىنىن زانستى، سەنتەرىي رەوشەنبىرى و جفاكى، سەنتەرىي دىموكراسى،
كومبەندا ئەكادىمى بو ھەفكارىيى ژ بو چارەكرنا دووبەرەكيا، نقيسىنگەھا
شېرەتكارى يا چاندنى، يەكا وەرزشى، نقيسىنگەھا شېرەتكارى يا ئەندازىارى،
زىدەبارى پەرتوكخاننا مەلبەندى و پەرتوكخاننىن كۆلىژا.

باژیرفانی ل پاریزگه هی

قیرکنا جاددا

جینکنا ئاشریژان

قۇناغا كاركرنى د ئۆفەر ياسا شمك زهرا دا ل دهۆكى

چيكرنا په يادەرى

ل هەر وهلاتهكى و ل هەر باژیرهكى باژیرفانى يهك ژ فهرمانگههين سهرهكيين
وى باژيريه، ژ بهر كو كار و ئهركين باژيرفانى ئهجامدهت پهيوهنديهكا
راستهوخوه ب ژينا هەر ئاكنجهكى وى باژيريشه ههيه، زيدهبارى هندى ژى
كارى باژيرفانى تيكهليهك بهرفرهه دگهل كار و ئهركين گهلهك فهرمانگههين
ديتر ههيه و بى كارى باژيرفانى ئهركى وان فهرمانگههان دى يى كيم بيت يان
ب دروستى ناهيته ئهجامدان.

فهرمانگههين باژيرفانى ل دهفهره بادينان ب چاف باژيرين نيزيكه د
نونه و ژيى وان ناگههيه سهه سالهكان، هندهك چهند سالهكان بهرى و هندهك
چهند سالهكان پشتى شهري جيهانى يهكهه هاتينه دامهزراندن. ل فيرى
پيدقيه بيژين سيستهمى باژيرفانى ل سهرانسهري وهلاتين دهفهرى كو ههتا
دهسپيكا سهه ساليا بيستى سهه ب دهولهتا ئوسمانيه بوون سيستهمهكى نوويه،
ل سالا ۱۸۵۴ئ دهولهتا ئوسمانى بو يهكهه جار هزر ل دامهزراندنا باژيرفانىان
كريه، ل سالا ۱۸۵۷ وهك ئهزموون باژيرفانيهك ل تاخهكى ئهستهنبولئ هاتيه
دامهزراندن، پشتى فى ئهزموونى سههركهتن دهستفه ئيناي، ل سالا ۱۸۶۸ئ ياسايى
باژيرفانى يى دهولهتا ئوسمانى دهركهتیه و ل دوووف فى ياساي برپار هاتيهدان
باژيرفانى ل ههموو ويلايهتين ئوسمانى بينهفهكرن.

ل دوووف ژيدهرين بهردهست يهكهه مين باژيرفانيا ل ئيراقا نهو هاتيه
دامهزراندن باژيرفانيا مووسل ئ يه كو ل سالا ۱۸۶۹ئ هاتيه دامهزراندن. هندى
پهيوهندي ب باژيرين باشوورى كوردستانى فه هه ل سالا ۱۸۹۰ئ باژيرفانى ل
سليمانى و ل سالا ۱۸۹۳ئ باژيرفانى ل ههوليرى هاتينه دامهزراندن. بهلى ل
باژيرين پاريزگهها دهوكى، ل دوووف ژيدهران ل سالا ۱۸۹۲ باژيرفانى ل ئاميدى
ههبوويه و سهروكى باژيرفانى سهعدوللا محهمهه ناغا بوويه و ب فى چهندي

باژیرفانیا نامیدی کەفنترین باژیرفانیا پارێزگەها دهۆکی یه. ل ناكری ل سالا ۱۹۱۲ باژیرفانی هاتیه دامه‌زراندن، ل زاخو ل دووفا پیزانینی ههتا نهو ل بهر دهست د سالی ن داوی ژیی دهولهتا ئوسمانی ئانكو بهری شهړی جیهانی یه‌که‌م باژیرفانی ل زاخو نه‌بوو، به‌لی تنی جقاتا باژیرفانی هه‌بوو و ل سالا ۱۹۲۰ باژیرفانی ل زاخو هاتیه دامه‌زراندن و یه‌که‌مین سه‌روکی باژیرفانی دهست بکار کریه.

ل دهۆکی دامه‌زراندنا باژیرفانی کەتیه قوناغا پشتی دامه‌زراندنا حکومه‌تا ئیراقی ل ته‌باخا ۱۹۲۱ و دهست ب کاربونا یه‌که‌مین قائمه‌قامی ئیراقی ل دهۆکی ل نیسانا ۱۹۲۲، ل دووفا پیزانینی به‌رده‌ست و خودان به‌لگه ل سالا ۱۹۲۶ باژیرفانی ل دهۆکی هه‌بوویه و عه‌لی ئەفه‌ندی د وی سالی دا سه‌روکی باژیرفانیا دهۆکی بوو، به‌لی ئەم نکارین بیژین ئەف سالا ده‌سپیکا دامه‌زراندنا باژیرفانیا دهۆکی یه، به‌لی چ گومان تیدا نینه باژیرفانیا دهۆکی دناقبه‌را ۱۹۲۲ - ۱۹۲۶ هاتیه دامه‌زراندن.

هه‌زی گوتنییه باژیرفانیا ن ژی پله‌یین خو هه‌نه ل دووفا یاسایی ریشه‌برنا باژیرفانی هه‌ریما کوردستانی یی هژمار ۶ سالا ۱۹۹۳ شەش جوړین باژیرفانیا ن هه‌ریما کوردستانی هه‌نه:

۱. باژیرفانی جوړی تایبه‌ت، هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۱۷ ئەندامن.
 ۲. باژیرفانی جوړی نایاب، هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۱۳ ئەندامن.
 ۳. باژیرفانی جوړی یه‌کی، هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۱۱ ئەندامن.
 ۴. باژیرفانی جوړی دووی، هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۹ ئەندامن.
 ۵. باژیرفانی جوړی سیی، هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۷ ئەندامن.
 ۶. باژیرفانی جوړی چواری هژمارا ئەندامین جقاتا وی ۵ ئەندامن.
- هندي په‌یوه‌ندی ب پارێزگەها دهۆکی فه هه‌ی باژیرفانی سهرانسهری

پاریزگههئ ب فی رهنگینه:

۱. سهروکاتیا باژیرفانیا دهوکی ژ جوړی نایابه.

۲. سهروکاتیا باژیرفانیا ئاکری ژ جوړی ئیکئی یه.

۳. سهروکاتیا باژیرفانیا زاخو ژ جوړی ئیکئی یه.

ئهف ههر سی باژیرفانیه راستهوخو سهر ب ریقهبهریا گشتیا باژیرفانیان ل ومزارهتا باژیرفانیان یا ههریما کوردستانی.

۴۲ باژیرفانیین دی د نیقبهرا جوړی دووی ههتا چواری ل دهفهداریا و ناوچه و کومهلگهه و گوندین مهزنین دی یین پاریزگهها دهوکی ههنه و سهر ب ریقهبهریا باژیرفانیین پاریزگهها دهوکی نه.

باژیرفانیا دهوکی

باژیرفانیا دهوکی مهزترین باژیرفانیا پاریزگهها دهوکی یه و ژ جوړی باژیرفانیین نایابه و ژ نهجمای مهزناتیا باژیری دهوکی کو سهنتهری پاریزگهها دهوکی یه ئهرکین فی باژیرفانیی ژی ژ ئهرکین باژیرفانیین دیتر پتر لیکریه.

پشتی سهرهلدانا بهارا ۱۹۹۱ئ باژیری دهوکی چهند جارکی ژ بهری سهرهلدانی مهزنتر لی هاتیه، هژمارا خهلکی پتر لی هاتیه و ههتا نامادهکرنا فی نفیسینی هژمارا خهلکی باژیری نیزیکی ۵۰۰,۰۰۰ کهسان لی هاتیه، دام و دهزگههین کارگیری، رهوشهنبیری، سیاسی، ئابووری، پهروهدهیی... هتد پتر لیهاتینه و د ئهجمادا ئهرکین باژیرفانیی ژی پتر لیهاتینه.

باژیرفانیا دهوکی ژی ژ دامهزراندنا حکومهتا ههریما کوردستانی ل مهها تیرمهها ۱۹۹۲ئ و دهست بکاربونا یهکهه سهروکی باژیرفانیی سهردهمی

حکومتا ھەریمی ل ۱۹۹۳/۳/۱۴ ئی ب ھەموو شیانین خۆفە و ب ھاریکاریا
 حکومتا ھەریمی ھەموو رەنگین خزمەتکاریان بۆ باژیری پێشکەشکرینە و
 ھەموو کارمەندیان باژیرفانی ب ئەو پەری دلسۆژی ئەرکین خۆ د خزمەتا
 باژیری دا ئەنجامداینە.

گومان تیدا نینە باژیرفانی پتر دەزگەھەکی ئیستیھلاکیە نەک یی
 بەرھەمھێنەر، لەوما زی باژیرفانی بیی ھاریکاریا حکومتا ھەریمی (چ ئەوا ژ
 ئەنجومەنا وەزیران ب ریکا وەزارەتا باژیرفانیان دگەھیتە باژیرفانی، چ ئەوا ب
 ریکا کارگیریا پارێزگەھا دەوکی دگەھیتە باژیرفانی)، نەشیت کار و ئەرکین
 خۆ ئەنجام بەدەت. ھەر بۆ پشتمەفانی فی چەندی دی ئامازە ب خەرچیین
 باژیرفانی دەوکی ژ سالا ۱۹۹۱ - ۲۰۰۸ ئی کەین:

گوژمی درافی باژیرفانی دەوکی ژ سالا ۱۹۹۱ - ۲۰۰۸ ئی ل کار و پرۆژین خۆ مەزاختی

ت	سال	گوژمە ب دیناری سووسری	گوژمە ب دولاری	گوژمە ب پارێ نوو
۱	۲۰۰۵-۱۹۹۱	۵۹۰۱۳۷۸۰	۳۶۱۰۱۱۲	۲۴,۹۳۱,۱۰۶,۵۰۰
۲	۲۰۰۸-۲۰۰۵	—	—	۵۱,۱۳۵,۷۹۲,۱۲۷

پرۆژین سەرۆکاتیا باژیرفانی دەوکی ب فی رەنگی دابەش دبن: پاقر کرنا
 باژیری، چیکرن و سەخبیری و چاندنا باخچە و پەیا ری و نافبەرا ھەر دو
 سایدین جادان، چیکرن و قیرکنا جادین نوو و سەخبیری و نووژەنکرنا جادین
 کەفن و ئافرێژان، چیکرنا پرین ناف باژیری و سەخبیریا وان، نەخشەدانانا

باژیری، دانا موله‌تین ئافاهیان و چاقدیریا شیوازی ئافاكرنا باژیری، دابه‌شكرنا
عهردی ل سهر وهلاتیان ل دووڤ مه‌رج و ریئماییان و ریگرتن ل به‌ر زیده‌گافیان
ل سهر عهردی دهوله‌تی و گه‌له‌ك ئه‌ركین دی.

گرنگترین پروژین باژیرفانیا دهۆکی

گرنگترین پروژین کو باژیرفانیا دهۆکی ژ سه‌ره‌لدانی و هه‌تا ئه‌فرۆ
ئه‌نجامداین، ب فی ره‌نگی خوارینه:

⊗ چیکرنا پرین دیاری، کوردستان، شورش، میتانی و ئوفه‌رپاسا سولاف

دگه‌ل سه‌خبیری و به‌ره‌هکرنا پرین که‌فن وه‌ك پرا نیزیك
باژیرفانیی، پرا شورش یا که‌فن، پرا نه‌خوشخانا ئازادی و کانی خشانه.

⊗ چیکرنا ب سه‌دان جاده و کولانین نوو ل ناف تاخین که‌فن و نوو یین
باژیری دگه‌ل سه‌خبیری به‌رده‌واما جادان.

⊗ چیکرنا چه‌ندین باخچین نوو وه‌ك باخچین بارزانی، گه‌لی، شاخکی،
دیاری، ناشتی، جه‌معی نیزیك ریقه‌به‌ریا چاندنی...هتد. و چه‌ند
باخچه‌یین دی د قوناغا چیکرنی دانه، زیده‌باری چیکرنا پارکی ئازادی
و سه‌روژنوو چیکرنا پارکی بارزانی.

⊗ چیکرنا گلیشخانا نوو یا دهۆکی ل ده‌فه‌را شکه‌فت هه‌نارکی ب ره‌نگه‌کی
هه‌فه‌چه‌رخ و ساخله‌می و ل دووڤ بنه‌مایین پاراستنا ژینگه‌هی.

⊗ چیکرنا چه‌ند پارکین راوه‌ستاندنا ترومبیلان ژ وانا پارکا زۆزان ل
تاخی گه‌لی کو ب ره‌نگه‌کی هه‌فه‌چه‌رخ و ب ئه‌ندازیاریه‌کا هه‌ژی د چوار
قاتان دا هاتیه ئافاكرن.

⊗ چيکرنا چهندين پرين پياده ل هنداف جادين سهرهکي و ب لهزين
باژيري بو دهر بازبوونا وهلاتيان و کيمکرنا روودانين هاتنوچووني.

⊗ ب سهروبه رکنا روڤارئ دهوکی: روڤارئ دهوکی کو ب دريژيا ژيئ
دهوکی ژيدهرئ ژيان و ژيار و نابووريا خه لکی باژيري بوو، د سالين
داويئ دا و ب مه زنبوونا باژيري ئەهف ئه رکي خو ژ دهست دابوو و
کاريگه ریا وی بهروفاژي دبوو، لهوما باژيرفانيا دهوکی هزر ل وي
چهندي کر ب رهنگه کي دی مفا ژ روڤاري بيته وهرگرتن، ل ۲۰۰۰/۷/۱۵
باژيرفانيا دهوکی دهست ب پرؤژي سه خبيرکرنا روڤاري ب پينج
قووناغان کر. د فان پينج قوناغان دا ب دريژيا ۴۶۰۰ ميتران روڤاري
دهوکی وهک ئافريره کا سندوقی و سهردا ژي دو جوويين کونکريتي بو
ئاقا پاقر هاتنه چيکرن ب في چهندي روڤار ههتا دگه هيته کانی خشمانا
ب رهنگه کي هه فچه رخ و جوان هاته سه خبيرکرن.

پاشی سهروکاتيا باژيرفانيا دهوکی ب هاريکاري و هه فکاري
پاريژگه ها دهوکی هزر ل وي چهندي کر کو روڤار ب رهنگه کي
هه فچه رخ بيته خه ملاندن و بيته جهه کي گه شتوگوزاري و جهين بيهن
قه دانئ و کافتيريا و نافورين ئافي و سوولاف و په يکه ران بيته خه ملاندن
دگه ل چيکرنا شانويه کا رومانی داکو خه لکی باژيري و ميثانين وي ب
به ردهوامی مفاي ژ في جهي گه شتو گوزاري بيبن.

ژ پرؤژه يين سهروکاتيا باژيرفانيا دهوکی يين سالا ۲۰۰۹ئ،
چهندين دهرگه هان ب خو فقه دگريت کو هاتينه ئەنجامدان و گوژمه يه کي
مهزن يئ پارهی لي هاتيه مه زاختن.

ژ پرؤژه يين گرنگ فه کرن و تيکه له کرن و فيرکرن و سه بکرنا

جادین نافخوئی ل چەندین تاخین باژیری دھۆکی هەر ژ شاخکی و ماسیکی هەتا تاخی بەرۆشکی، مەزاحتیی هەمیان دگەهتە پتر ژ (۱۳،۲۰۶،۰۷۸،۵۹۵) ملیار دیناران ژ بلی دانانا ترافیکان و پاقژکرنا سۆلینین و ئافی و جوانکرنا رۆباری دھۆکی و چیکرنا ئافرێژین باژیری و دانانا دیزاین رۆباری هسکەرۆ و کرینا شتلا بۆ پشکا باغچان و قیرکرنا هندەک جادین دیتر کو هەمیان گۆژمەیهکی زۆر لی هاتییه مەزاحتن.

هەر وەسا ژ پرۆژەیین گرنگ یین سالا ۲۰۱۰ ئ ئەوین سەرۆکاتیا باژیرفانیا دھۆکی ئەنجامداین، دیسان فەکرنا و سەبکرن و تیکەلەکرن و قیرکرنا چەندین جادان و کرینا شتلا و دابینکرن و بەلافکرنا سەلکین گلیشی و چیکرنا ئۆفەرپاسەکی ل ئیتیتی و چیکرنا چوار باغچان ل ناف باژیری دھۆکی و چیکرنا ئافرێژەکا سندۆقی ل نیزیك مزگەفتا حەجی ئەحمەدی، بۆ زانین مەزاحتیی هەمی پرۆژەیان دگەهتە پتر ژ (۵۰) ملیار دیناران.

رێقەبەریا باژیرفانیین پارێزگەها دھۆکی

⊗ رێقەبەریی ژ دەسپیکێ ۲۰۰۸/۹/۱ ل سنووری دەقەرداریا دھۆکی ب سەنتەری باژیری و ناوچەیین مانگیش و زاویتە و کۆمەلگەھی تەناهی فە و ل قەزایین ئاکری، زاخۆ، شیخان، ئامیدی، سیمیلی ب ناوچەیین وانقە ب قەباری ۱،۹۷۱،۷۹۳ م کارئ چیکرن و قیرکرنا جادین نافخوئی

ئەنجامدايە، ھەژيە بېژين چيكرنا فان جادان كارين فەكرنا جادان و راكرن و داكرتنا ئاخى و تيگەلەكرن و دانانا كيبرستونى و چيكرنا قەنتەران ژى ب خوڧە دگرىت.

⊗ زىدەبارى فان ئەركان، رېڧەبەرى د ھەموو ھەرزىن زڧستانى و بەفربارىنى دا پشكدارىەك مەزن د كارى رامالينا بەفرى و پاڧژكرنا ھېرانا ل سەر جادين سەرەكى دكەت و د فى وارى دا ژ دەسپيكي و ھەتا نھۆ ب دريژيا ۲۸۱۴گم كارى رامالينا بەفرى و پاڧژكرنا ھېرانان ئەنجامدايە.

⊗ كارگەھين ئەسڧەلتى: ھەرودەكى ل بەراھيا بابەتى ئامازە پى ھاتىە كرن رېڧەبەرىنى ل سالا ۱۹۹۳ يەكەم كارگەھ ئەسڧەلتى ژ چەند پارچين كارگەھين ديتر ل ئاكرى دانان، ل داويا ۲۰۰۵ ئەڧ كارگەھيە ھاتىە فەگواستن بۆ دەڧەرا روڧيا - ئاسنگەران.

⊗ زىدە بارى فى كارگەھى رېڧەبەرىنى ھەتا نھۆ كارگەھين ژىرى ژ شاسى و پارچين كەڧن بەرھەڧكرىنە و ئىخستىنە كارى:

۱. كارگەھ ئەسڧەلتى ل لومانان ل سالا ۱۹۹۸ئى ھاتەڧە چيكرن.

۲. كارگەھ ئەسڧەلتى ل زاخۆ ل سالا ۱۹۹۹ئى ھاتە دانان.

۳. كارگەھ ئەسڧەلتى ل گرزەنگل- شىخان ل سالا ۲۰۰۴ئى ھاتەدانان.

۴. كارگەھ ئەسڧەلتى ل كواشى سالا ۲۰۰۵ ھاتەدانان ب تاقەتا ۲۵۰

تەن د دەمژميرەكى دا.

۵. ئەڧە و ل سالا ۲۰۰۵ رېڧەبەرىنى خەباتەكا كونكرىتى ژى ل باجىكا/

زاخۆ دانايە و كەتىە كارى.

ھەرودەكى ل بەراھيى مە ئامازە پيكرى رېڧەبەريا باژىرفانىين پارىزگەھا

دھۆكى سەرپەرشتيا ۲۸ باژىرفانىيان ل سەرانسەرى پارىزگەھى دكەت، ھەرودەسان

۱۰۹۰ کارمەند ۹۶۳ مېر ۱۲۷ ژن ل رېښه بهرې و باژېرفانيېن سەر ب وئ قە کار دکەن. ئەرکېن فې رېښه بهرې و باژېرفانيېن سەر ب وئ قە پېکھاتيه ژ چيکونا جاده و رېکېن نافخوئې کو ژ قە کرنا جادان هەتا قيرکرنې و سەخبېرکرنې و چيکونا پياده رې و دانانا کربستونې و کارېن دې قەدگريت، چيکونا سولينيېن ئافريژ ب هەموو رەنگيېن وانقە، چيکونا ياريگەها، چيکونا ئافاهيېن باژېرفانيان و نووژەنکرنا وان و پرؤژيېن دې يېن جوړاو جوړ وەك چيکونا ديوارېن پالپشت و کوگەه و سەيوانان و سەربرخانان و پرين پياده و گەلەك ئەرکېن دې. ئەم دکارين چالاکيېن فې رېښه بهرې ب فې رەنگي بەرچاف بکەين:

پشکا	پشکا	پشکا	پشکا	سال
نأفاهی	باخچە و ياريگەه	سولين و ئافريژ	جاده و ريك	
۲۶	۲۶	۱	۵۲	۲۰۰۴
۱۱	۵	۸	۲۲	۲۰۰۵
۲۶	۰	۸	۴۹	۲۰۰۶
۱۹	۰	۱۷	۲۵	۲۰۰۷
۸	۰	۱۵	۲۲	۲۰۰۸

هەر وەسا کار د دانانا کارگەها فافارتنا گليشي دا دەيتە کرن ئەوا ل دەسپيکي سەرؤکاتيا باژېرفانيا دەوکی دەست ب ئەنجامدانا وئ کری، و ئاميرين کارگەهي گەهشتينه بنه جهی و د قوناغا دووماهيی دايه و ل کومەلگەها کواشي هاتيه دانان و بو سال ۲۰۱۱ هەر وەك رېښه بهرې باژېرفانيان د داخويانيه کي دا ل رۇژناما (ئەفرؤ) هژمار (۵۴۳) رۇژا ۲۱/۹/۲۰۱۰ئ دا خويا کری، کو کوژمی

(۳۰) ملیار دینار ژ بودجہیا حکومتا ہریمی بۆ ہاتینہ تہرخانکرن و د ماوی
 (۲۴) دەژمیان دا (۷۵۰) تہنن گلیشی دی فاقیریت و ل سہر سی شہفتان
 کارمہند و کریکارین وی دی ہینہ لیك پارفہکرن و ۲۳۲ کەس دی ل کارگہی
 کار کەن.

باژیرفانیا ئاکری

ہەر وەکی نامازہ پی ہاتیہکرن باژیرفانیا ئاکری ژ باژیرفانیین جوژی ئیکی
 یہ و راستەوخۆ سەر ب ریفہبەریا گشتیا باژیرفانیانہ ل وەزارەتا باژیرفانیان،
 ھەمی ئەرکین باژیرفانیین دی پی رادبن ئەف باژیرفانیہ ژ پی رادبیت، لەوما دی
 چالاکیی باژیرفانیا ئاکری ل دووف خشتین ژیری بەرچافکەین:

جوژین پروژەیان:

پرۆژین دی	قەنتەرە و پر	باخچە و ئاقریژ	جادە و کولان	سال
۱	۱	۱	۱۱	۲۰۰۳
۵	۱	۱	۲۲	۲۰۰۴
	۱۵	۱۳	۴	۲۰۰۵
	۱۹	۲	۱۰	۲۰۰۶
۲۳	۱۲	۲	۲۹	۲۰۰۷/۱/۲ ھەتا ۲۰۰۸/۹/۳۰

ژ گړنگترین پروژین د فې نافبهړی دا هاتینه نهنجامدان، چيکړنا باخچهکې گشتیه ل تاخې شههیدان، کو درافې پیدفې بو فې پروژهی ژ ئالیې پاريزگهها دهوکې فه هاتبوو تهرخانکرن، ههروهسان ب داوی ئینانا پروژې باخچې گشتی ل ههمان تاخی، ژ درافې گهشهپیدانا ههریمان.

ههروهسان ئافاكرنا ياريگهههكا فهكری ل تاخې زرکا، ژ درافې گهشهپیدانا ههریمان.

ههروهسان پروژې قيركړنا جادين نافخوېي يين ئاكړی ژ ئالیې وهزارهتا باژيرفانيانفه بو هاتبوو تهرخانکرن.

ههروهسان بهرفرههكرن و قيركړنا جادا سهرهکی ئاكړی - ههولير ل پشت پانزینخانا كهفن و بهرفرههكرن و قيركړنا جادا سهرهکی ئاكړی - دهوك ب دريژيا ۱۵۰۰ ميتران كو بو فان ههردو پروژان درافې گهشهپیدانا ههریمان هاتبوو تهرخانکرن، و ب دههان پروژين دی ژ ئالیې باژيرفانيا ئاكړی فه هاتينه نهنجامدان رويي باژيري بهرهف باژيرهکی نوو و شارستانی بريه.

باژيرفانيا زاخو

باژيرفانيا زاخو ژ باژيرفانيين جوړی ئيکي يه و راستهوخو سهرب ريفهبهريا گشتيا باژيرفانيانه ل وهزارهتا باژيرفانيين ههریما کوردستانی. فې باژيرفانيي ژ سالا ۲۰۰۰ تا داويا ۲۰۰۸، سهده و ههفت پروژه نهنجام داينه نهو ژي ب رهنگي ژيري:

هژمارا پروژەيان	سال
٤٥	٢٠٠٦ - ٢٠٠٠
٢٩	٢٠٠٧
٣٣	٢٠٠٨
١٠٧	سەرچەم

پروژەين باژيرفانيا زاخو بریتينه ژفه کرن و چيکرن و قيکرن جاديئ نافيخويي، چيکرن پرين په ياده و هه لايستى، چيکرن ئاقریژين سندوقى، چيکرن باخچين تاخى سه لاهه دين، مهه مه ديکى، چوارريانا كولان، جه معيى، نووژهنکرن سايلويا زاخو و گه له ك کارين دى زيده بارى کارى رۆژانه يى پاقترکرن رۆژانه يا باژيرى و سه خبيريا جاده و كولان و باخچان.

زيده بارى فى چهندي، باژيرفانيى چهندي پروژين ستراتيجى ههنه، وهك:

- گوهورينا دو پرين ئاسنى ل زاخو.
- چيکرن ئوفه رپاسا زاخو.
- ريکخستن و جوانكارى ل رهخين خابوورى.
- چيکرن پارکه ك مللى ل زاخو.
- ريکخستنا جه لالين زاخو (تبطين الوديان) هژمار ٣.
- چيکرن سيسته مى سولينين ئاقریژ و ويستگه هين پاقترکرنى.
- دانانا کارگه هه كى بو چاره سه رکرنا گلشى.
- چيکرن جاديئ دورماندور (٣٠م) و (٦٠م).

ریشه به ریا گشتی یا ساخله میی

ل پاریزگه ها دهوکی

نااهیی فهرمانگه ها ساخله میا پاریزگه ها دهوکی

نه خوشخانا گولان يا گشتی ل ناکری

رېښه بهر يا گشتي يا ساخلميا دهوكي ل سالا ۱۹۷۰ يا هاتيه دامه زرانندن، پشتي دهقرا بادينا بويه پاريزگه ه وهك دستكه فتيهك ژ نهجامين ريككهفتنا يازدهي ئاداري ل سالا ۱۹۷۰ي.

پشتي سهره لدانا پيروز ل سالا ۱۹۹۱ و ب هاريكاري و پشته فانيا حكومه تا ههريما كوردستاني و چهند ريخواوين خيخوازين بياني بين حكومي و نه حكومي، پينگافين بهرچا هاتنه هافيتن ژ بو چيكرن و نووژهنكرنا دام و دهزگايين ساخلميي ل في پاريزگه هي، ههر و ساييش نيخستنا ئاستي زانيني ل دهف هه مي جوړين كارمهندين ساخلميي ل سهرانسهر ي پاريزگه هي.

پيگهاتي بين رېښه بهر يا گشتي يا ساخلميا دهوكي:

(أ) پشكين سهره كي: (پشكا پلانندان و فيركرنا ساخلميي - پشكا كاروبارين تهكنيكي - پشكا خو پاراستني - پشكا دهرمانسازي - پشكا نه نياز ياري - پشكا كارگيري - پشكا ژميرياري - پشكا كاروبارين نوشاري و خزمه تين تايبه ت).

(ب) رېښه بهر بين ساخلميي ل قهزايين: ئاكري، ئاميدي، زاخو.

(ج) رېښه بهر بين كهرتين ساخلميي ل قهزايين: (دهوك، شيخان، سيميل و بهر دهرش).

(د) نه خوشخاني سهره كي بين فيركاري ل سهنه ري بازي ري دهوكي.

(ه) سهنه ر و ناقه ندين تايبه تمه ندين ته ندروستي.

سيسته مي ساخلميي و تهخين چا قديريا ته ندروستي ل پاريزگه ها دهوكي:

بنگه هين ساخلميي ل هه مي بازي ر و ناوچه و گوندان دبه لافن.

سهرجه مي بنگه هين ساخلميي ل پاريزگه ها دهوكي (۱۲۷) بنگه هن كو (۶۹) ژ

وان ژ لايى نوښداران و (۵۸) ژ لايى ستافى پارامديكال دهينه ب ريفهبرن. ل دهقهرداريا دهوكى ۳۱، ل زاخو ۱۶، ل ئاكرى ۱۶، ل بهردرهش ۱۱، ل ئامپيدى ۲۱، ل سيميل ۱۷ و ل دهقهرداريا شىخان زى ۱۵ بنگههين ساخلمهيمى ههنه. ۱۶ ژ فان ۱۲۷ بنگههين ساخلمهيمى، سهنتهريين تايبهتمهندن.

نه خوشخانه يين گشتى ل قهزا

سى نه خوشخانين گشتى ل ريفه بهريين ئامپيدى، زاخو و ئاكرى و نه خوشخانه كا بچوويك ل ناوچا كانى ماسى (سه ر ب دهقهرداريا ئامپيدى) يين ههين. سه رجه مى تهختان ل فان نه خوشخانان ب ريز ۶۶، ۱۴۸، ۷۵ و ۱۳ تهختن. ئەف سى نه خوشخانين گشتى خزمه تين نوښدارى د وارى نه خوشيپن دل و هنافان، نشته رگه رى، ژن و زاروك بوون، زاروك، يه كا چاقديريا نه خوشيپن دل (CCU)، تيشك، سونوگرافى، تافىگه ه و دهرمان و... هتد پيشكيش دكهن.

نه خوشخانين ل دهقهرداريا دهوكى خزمه تان پيشكيش دكهن:

- نه خوشخانان ئازادى يا فيركرنى، ئەف نه خوشخانه ل ساللا ۱۹۸۴ ژلايى كومپانيا ماروبينى يا ژاپونى ب كوژمى ۴۵ مليون دولارين ئهمريكى يا هاتيه ئافاكرن و نيژيكى (۵۰۰) تهختا يين ل ههين.
- نه خوشخانان هيڤى يا زارويان. ۱۳۸ تهخت يين ههين.
- نه خوشخانان تهنگافيان. ۱۲۹ تهخت يين ههين.
- نه خوشخانان سوتنى و نشته رگه رى جوانكارى ل دهوكى، ل ۱۱ ئادار ۲۰۰۸ ب رهنه گكى فهرمى هاتيه فهكرن، ئەف نه خوشخانه يا پيكهاتيه ژ (۵۰) تهختان و پشكين سه ركه ي پيشوازيا هه موو حاله تين سوتنى دكهن و رادبيت ب نه نجامدانا نشته رگه رين پيدفى بو سوتن و نشته رگه رين جوانكارى.

خزمەتتېن سەرەكى يېن ساخلەمىي ل نە خوشخانه و بنگه هين ساخلەمىي

سەر ب رېفە بەر يا گشتى يا ساخلەمى يا پاريزگە ها دهوكى ل سالا ۲۰۰۶

سەرجه مى نە خوشين هاتپنه	نشاندن	هژمارا نە خوشين سەرەدان كرى بو			هژمارا تە ختان	قەزا
		ل نە خوشخانان	بنگه هين نە سەرەكى	بنگه هين سەرەكى		
۷۰۹۲۳۵	۶۵۷۶۳	۲۷۱۶۰	۴۵۸۸۴۶	۲۲۳۲۲۹	۷۵۵	دهوك
۴۱۱۲۹۳	۱۴۵۸۱	۲۸۰۹۶	۲۰۹۰۵۶	۱۷۴۱۴۱	۱۲۹	زاخو
۲۵۴۶۰۶	۶۶۰	۵۵۷۴۲	۱۵۰۷۶۳	۴۸۱۰۱	۱۳۸	نامېدى
۴۲۹۷۶۰	۱۱۳۳۶	۱۷۳۳۷۰	۱۶۹۲۸۴	۸۷۱۰۶	۱۴۸	ئاكرى
۲۴۷۱۵۳	—	۷۷۲۲۴	۱۶۹۹۲۹	—	—	سىمىل
۱۳۲۰۵۲	—	۱۶۶۷۰	۱۰۵۳۸۲	—	—	شىخان
۲,۱۷۴,۰۹۹	۹۲۳۴۰	۳۷۸۲۶۲	۱۳۶۳۲۶۰	۵۳۲۵۷۷	۱۱۷۰	سەرجه م

(۱) سەنتەرېن ساخلەمىي يېن تايبەتمەند ل باژىرى دهوكى؛ سازده (۱۶)

سەنتەر و نافەندېن تايبەت يېن هەين كو خزمەتېن ساخلەمىي يېن

تايبەت د وارېن جودا جودايېن تەندروستى پېشكىشى خەلكى دكەن.

(۲) نافەندا سەرەكى يا شياندىن و چېكرنا پەلېن دەستگرد ل دهوكى؛ ل روژا

۱۹۹۹/۸/۲۳ ئى ھاتپە دامەزراندىن و ئەفە سەنتەرەكى تايبەتە بو

فەشیاندنا قوربانىيىن مین و رویدانىن تەقینەيىن دى و دەست و پيىيىن دەستکرد بو فان برينداران دروست دکەت.

(۲) سەنتەرى دەۋك يى نەخۇشيىن گەهان و شياندنا پزىشكى: ل ھەيڤا ئادارا ۲۰۰۷ئ ھاتىيە دامەزراندن، سەنتەرەكى تايبەتە بو قەدەيتن و چارەسەرکرن و دەست نيشانکرنا نەخۇشيىن گەهان و فەشیاندنا وان نەخۇشان ژلايى نوژدارى فە.

(۴) نافەندا زوودەما فەدەيتنا پەگگەفتنا زارۇيا: پشکينا زاروکان بو ھەموو جوړين نەخۇشيىن زکماكى.

(۵) گۆمەلگەھا نوژداريا ددانان: سەنتەرەكى تايبەتە بو چارەسەريا نەخۇشيىن دەق و ددانان، چيکرنا تەخمين دەستکرد و خزمەتین ئورتودنسى. د قى سەنتەرى دا ۵ ئاميرين ددانان و تاقىگەھەك بو دروستکرنا ددانان ھەنە.

(۶) سەنتەرى ساخلەميا دەرونى: سەنتەرەكى تايبەتمەندە ب پيشكىشکرنا خزمەتکارين ساخلەميا دەروونى بو زارو و سنيلان، ب ھەڤکاری دگەل ريکخراوا دياکونيا سویدی ل گولانا سالا ۲۰۰۱ئ ھاتىيە دامەزراندن.

(۷) سەنتەرى ئيشا زراف (TB) و نەخۇشيىن سىنگى: ئەق سەنتەرە يى پيکھاتىيە ژ يەکا تيشكى، تاقىگەھ و دەرمانخانا تايبەت بو دەرمانين دژى ئيشا زراف و د گەل دا رادبیت ب تۆمارکرن و سەرژميرى و رەوشەنبيريا ساخلەمىيى بو فان جوړە نەخۇشان.

(۸) سەنتەرى نەخۇشيا تالاسيميا: ئەق سەنتەرە ل سالا ۲۰۰۵ يى ھاتىيە فەکرن. کارى وى تومارکرن و چارەسەرکرن نەخۇشيىن تالاسيميايە.

(۹) بەنکا خوینی: ئەق سەنتەرە ل سالا ۲۰۰۴ ھاتىيە دامەزراندن و ئیکەمین

- بەنكا خوينى يە ل ھەرىما كوردستانى، كارى وى بەرھەفكرنا ھەموو جوړين خوينى وەكو Packet cells & platelet بۇ نەخوشين پيدفى.
- (۱۰) سەنتەرى زانين يى ساخلەميا قوتابخانان: ئەف سەنتەرە ل ۲۰۰۳/۱۰/۱ ھاتىە دامەزراندن و بەرپرسە ژ ساخلەمى و ژينگەھا قوتابيان ھەر ژ دەستپىكا باخچين زارۆكان ھەتا دەرچوون ژ كولىژى.
- (۱۱) سەنتەرى شوپشتنا گولچيسكان و شكاندنا بەركان: كارى وى شووشتنا گولچيسكين نەخوشانە ب بكارئينا نااميرى شووشتنا گولچيسكا و ل بن چافديريا كارمەندين سەنتەرى ب بەردەوامى(حەفتيانە).
- (۱۲) سەنتەرى نشتەرگەريا زارۆيان ل نەخوشخانا ھيفى: ئەف سەنتەرە ل ۱۱ ئيلونى ۲۰۰۷ ب شيوەكى فەرمى ھاتىە فەكرن بۇ چافديريا سيانى سەنتەرەكى تايبەتە بو ئەنجام دانا نشتەرگەريين زارۆكا يين ژ (۱۵) سالىي كيمتر ب نوپترين ئاميران و بدەستى نوژدارين بسپور.
- (۱۳) سەنتەرى دلى ل نەخوشخانا ئازادى يا فيركرنى: ئەف سەنتەرە ل ۱۱ ئيلونى ۲۰۰۷ ب فەرمى ھاتە فەكرن و ل فى سەنتەرى كرياتين قەستەرە و دانان بالون و شەبەكە بو نەخوشيين دلى دەينە ئەنجام دان ب رىكا نوپترين ئاميرين پزىشكى و ل ژير چافديريا نوژدارين تايبەتمەند.
- (۱۴) سەنتەرى دەوك يى نەخوشيين جەگەرى و كۆئەندامى ھەرسى: ئەف سەنتەرە ل سالا ۲۰۰۷ ل نەخوشخانا ئازادى ھاتە فەكرن و ئارمانج ژى ئەوھ كو خزمەتئين ساخلەمىي د وارى دەست نيشانكرن و چارەسەريى دا ب رىكا نوپترين ئاميرين (دووربين) پيشكىشى نەخوشان بكتە.ديسا رادبىت ب چارەسەركرنا ھندەك ئارپشەيان وەك برينا زيئەگوشتا ل قولونى و داخدانا دەمارەك خوينەلو بۇ راوہستاندنا خوين بەربوونى.

١٥) سهنتهري زانست يي نوژداريا خيزاني: يهكهم سهنته ره كو سيسته مي نوشداريا خيزاني وهك تيست ل پاريزگه ها دهوكي لي بهيته ب كارئينان، ل روزا ٤/١٠/٢٠٠٧ ب فهرمي هاتيه فهكرن و ١٤٠٠ خيزاني تاخي رونا هي ل بازي ري دهوكي ل في سهنته ري د توماركرينه، خزمه تين پزيشكي و ساخله مي يين جوراوجور بو فان خيزانان دهينه پيشكيش كرن.

١٦) سهنته ري ن ههوارهاتني ل گه لي زاخو و دوشي فان: ههر دهمي هاولاتي چايوهندي ب فان سهنته ران بكن، كارمهندين وان دبهرهفن ل جهي رووداني ناماده ببن ژبو چاره سهريا پيدفي. فهگوه استنا بريندار و نه خوشين تهنگاف ژ سهنته ري ن ههوارهاتني و جهين روودانان بو نه خوشخانين سهرهكي.

چالاكيين سهرهكي ل پشكين ريئه بهريا گشتي يا ساخله مي دهوكي

ا/ پشكا دهرمانسازي و كه لوپه لين نوژداري

ژيده ري سهرهكي يي دابينكرنا دهرمان، كهل و پهل و ناميرين پزيشكي كومپانيا گشتي يا دهرمانايه كو دبيژني (كيماديا)، ل ژير چاقيديريا وهزاره تا ساخله مي بهغدا كار دكهت. ههروه سا دهرمان ژ ريكرراوين ناحكومي ل سهرانسه ري جيهاني، ب ريبا في دهزگه هي دهينه وهرگرتن.

بههرا پتر ژ پيدفيين ب لهز، نيكسه ر ژ بازارين نافخو، ل ژير چاقيديريا ريئه بهريا گشتي يا ساخله مي دهوكي و ل سهر بودجا حكومه تا ههريما كوردستاني دهينه كرين و دابينكرن.

ب/ پشكا نه نديازياري و سهخبيري

- پروژين ساخله مي:

پشتی سەرهلدانا پیروزا گه ئی کوردستانی ل سالا ۱۹۹۱ و د ناڤهرا ۲۰۰۰-

۲۰۰۹ ئی (۵۱۸) پرۆزه ب گۆژمی ۱۵۰,۵۸۶,۹۲۹,۰۴۸ دیناران هاتینه جیبه جیکرن

ب فی شیوهیی د خشتهی دا دیار کری:

ژ	سال	هژمارا پرۆزهیان	گۆژمی پرۆزهی ب دیناری
۱	۲۰۰۰	۲۷	۲,۸۱۷,۹۶۹,۷۵۰
۲	۲۰۰۱	۳۰	۴,۹۲۴,۰۰۸,۰۰۰
۳	۲۰۰۲	۱۷	۳,۱۵۲,۹۷۴,۵۰۰
۴	۲۰۰۳	۳۱	۱۰,۹۶۴,۴۴۵,۷۴۰
۵	۲۰۰۴	۴۳	۶,۸۴۸,۷۸۸,۹۶۹
۶	۲۰۰۵	۶۲	۱۰,۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۷	۲۰۰۶	۴۸	۷,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۸	۲۰۰۷	۸۰	۲۶,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۹	۲۰۰۸	۵۲	۵۴,۸۱۸,۱۷۶,۲۰۰
۱۰	۲۰۰۹	۷۱	۲۸,۰۶۰,۵۶۵,۸۹۹
سەرجه م		۴۶۱	۱۵۶,۵۸۶,۹۲۹,۰۴۸

- ناوچین ئازادگری:

ناوچهکا مهزن ژ کوردستانی (کو ههتا نوکه نههاتیه سهر ب ههریما

کوردستانی فه) کو ل سالا ۲۰۰۳ هاتیه ئازادکرن، ئەم ل دويف شيانين خوه و ل

سهر بودجا ریڤه بهریا گشتی یا ساخلمیا پاریزگه‌ها دهۆکی ب ریکا ریڤه‌خراوین بیانی ههول ددهین کو دهرمانین سهرهکی، ئامیر و کهرهستین پزشکی بو نه‌خۆشخانه و بنگه‌هین ساخلمیی ل وی دهقه‌ری دابین بکهین و هاریکاریا وان بو نووژهنکرن و ئافاکرنا دهزگه‌هین ساخلمیی بکهین. هندهک ژ فان ناوچین ئازادکری ئەفه‌نه: سنگال، زمار، شیخان و هه‌می ناوچین دهور و به‌رین باژیری مووسل.

- فه‌کرنا کولیزا په‌ره‌ستاری:

ل دویف پینسارارا ریڤه بهریا گشتی یا ساخلمیا پاریزگه‌ها دهۆکی، کولیزا په‌ره‌ستاری سهر ب زانکویا دهۆکی ل سالا خواندنێ (۲۰۰۷-۲۰۰۸) دناڤ ئافاهیی کولیزا پزشکی دا هاته فه‌کرنا، بو قوناغا ئیکی (۴۰) قوتابی لی هاتنه وهرگرتن، ئارمانج ژ فه‌کرنا فی کولیزا ئەوه کو خزمه‌تین ساخلمیی د واری په‌ره‌ستاریی دا بهر ب باشتر بهت، نه‌خاسمه کو نوکه هژماره‌کا زور کیم یا دهرچوین فان کولیزان ل پاریزگه‌ها دهۆکی هه‌نه و په‌ره‌ستاریین دی پتريا وان دهرچوین قوتابخانا برینپچیی و ئاماده‌ی و په‌یمانگه‌هانه.

- کهرتی تایبهت یی ساخلمیی ل پاریزگه‌ها دهۆکی، ئەه‌فین خوارئ ب خو فه‌ دگریت:

۱۴۵ کلینیکین نوژداران، ۴۳ دهرمانخانه، ۳۰ کلینیکین ددانان، ۶ ئەه‌نبارین دهرمانان، ۴ کلینیکین تیشکی و ۱۰ کلینیکین سوناری و ۱۳ تافیگه‌ه و به‌رده‌وام د زیدهبوونی دانه.

سی نه‌خۆشخانین تایبهت یین ل پاریزگه‌ها دهۆکی هه‌ین، ئەو ژی ئەفه‌نه:

نه خوشخانا نازادی ل دهۆكی

نه خوشخانا تایبتهت ب سوئنی ل دهۆكی

كۆمەلگەھا لىيژنىن نۆزدارى ل دھۆكى

ژۆرهكا كۆمەلگەھا نۆزدارىيا ددانان ل دھۆكى

- نه خوشخانا دهوك : ۱۷ تهخت
- نه خوشخانا شيلان: ۱۶ تهخت
- نه خوشخانا ژيان ل باژيرى زاخو: ۴۰ تهخت
- و نهو كار د ئافاكرنا نه خوشخانا (فين) يا (۱۰۰) تهختى دهپته كرن و هه موو پشكېن نوشدارى ب خرقه دگريت.

سه رجه مى تهختين نه خوشخانين تايبهت ل پاريزگه ها دهوكى ۷۳ تهختن. ههروه سا كلينيكه كا روژانه يا نشتهرگه ربا ب نافي كلينيك (كوردستان) كو ژ (۱۰) تهختان پيك هاتيه ل نافه ندا باژيرى دهوكى هه يه.

ل پاريزگه ها دهوكى پيدفى ب پروژين تهندروستى يين ل خواري ديار كرينه بو پيشفه برنا رهوشا ساخله مى ل دهقهرى:

- نه خوشخانه كا گشتى و تهنگافيا يا ۳۰۰ تهختى ل دهوكى .
- نه خوشخانه كا ژنان و زاروك بوونى يا ۲۵۰ تهختى ل دهقهرداريا دهوكى
- نه خوشخانه كا گشتى يا ۲۵۰ تهختى ل دهقهرداريا زاخو
- نه خوشخانه كا گشتى يا ۱۰۰ تهختى ل دهقهرداريا ناميدى
- سهنته رى IVF(Invitro Fertilization) ل دهوكى
- نه خوشخانا چافان ل دهوكى
- سهنته رى نه خوشيپن په نجه شيرى (سرگان) ل دهوكى.
- پشكا تهنگافيان و ۳ سهنته رين تهنگافيان لسهر ريكيپن سه رهكى ب مه ره ما چاقديرى و چاره سه ربا فوربانين رويدانين ئوتومبيلان به رى بگه هنه نه خوشخانان، ل پاريزگه ها دهوكى.

پلانا پروژین ریڤه بهریا گشتی یا ساخله میا پاریزگه ها دهۆکی

بو (۵) سالا (۲۰۰۸ - ۲۰۱۲)

پروژین سالا ۲۰۰۸

ژماره	ناقى پروژى	جہى پروژى	كوژما پروژى ب دینارى
۱	ئافاكرنا نه خوشخانا تاييه تمه ندى يا چافا ل دهۆكى دگهل كه رستا (وەرگرتنا كليلا)	دهقهرداريا دهۆك	۹,۲۲۵,۰۰۰,۰۰۰
۲	ئافاكرنا بهشى چاندنا گولچيسكا ل دهۆكى	دهقهرداريا دهۆك	۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۳	بهرفره هكرنا بهشى ژنان و زاروك بوونى ل نه خوشخانا ئازادى	دهقهرداريا دهۆك	۱,۰۶۰,۰۰۰,۰۰۰
۴	ئافاكرنا عمبارين ئاميرين پزىشكى و خزمه تكارى ل دهۆكى	دهقهرداريا دهۆك	۴,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۵	ئافاكرنا (جملون) بو بهشى دهرمانسازى و پيدافين پزىشكى ل دهۆكى	دهقهرداريا دهۆك	۷۷۰,۵۰۰,۰۰۰
۶	بهرفره هكرنا كۆمه لگه ها پزىشكى يا ددان ل دهۆكى	دهقهرداريا دهۆك	۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۷	دابىنكرنا كه رستا بۆ هندهك بنگه هين ساخله مى ل دهۆكى	دهقهرداريا دهۆك	۹۸۰,۰۰۰,۰۰۰
۸	ئافاكرنا (۲) بنگه هين ساخله مى جوړئ (B) ل قهزا دهۆكى و ناوچه يا زاويته	دهقهرداريا دهۆك	۳,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۹	ئافاكرنا بنگه هكى ساخله مى جوړئ (C) دگهل خانين نوژدارى	دهقهرداريا ئاكرئ	۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	ئافاكرنا بهشى تهنگافيا ل نه خوشخانا زاخۆ	دهقهرداريا زاخۆ	۳,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
كۆى گشتى سالا ۲۰۰۸			۲۶,۲۸۵,۰۰۰,۰۰۰

پرۆژىن ساللا ۲۰۰۹ع

كەرتى	ناقى پرۆژەى	جەى پرۆژەى	كوژما پرۆژەى ب دىنارى
دھۆك	ئافاكرا نەخۇشخانا تەنگاشيان يا (۳۰۰) تەختى دگەل نەخۇشخانا زارۆكبوونى يا (۲۵۰) تەختى و سەنتەرى (زارۆيىن بوريان) و كلينىكا نەخوشىيىن نەفەگر و دگەل (۲) بنگەھىن ساخلەمىيى ژ جوړى (B) و بنگەھەك ژ جوړى (C) و نىژەنكرنا نەخۇشخانا تايى + بەرقرەھكرنا ئافاھىيى تاقىگەھا ھەفچەرخ	دەفەردارىا دھۆك	۲۶۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
ئاكرى	ئافاكرا بنگەھىيى ساخلەمى جوړى (A) ل ناوچا بجيل دگەل دو بنگەھىن ژ جوړى (C) و سەخبيركرنا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا ئاكرى	۳,۸۵۰,۰۰۰,۰۰۰
سىمىل	ئافاكرا رىفەبەريا ساخلەمى ل سىمىل دگەل دو بنگەھىن ساخلەمىيى (b) دو بنگەھىن (C) و نووژەنكرنا بنگەھىيى كەفن، دگەل سەخبيركرنا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا سىمىل	۵,۶۵۰,۰۰۰,۰۰۰
زاخۆ	ئافاكرا نەخۇشخانا زاخۆ يا گشتى يا (۲۵۰) تەختى و دگەل بنگەھەكىى ساخلەمىيى ژ جوړى B و بنگەھەك ژ جوړى C و ئافاكرا كۆمەلگەھا نوژداريا ددانان و دگەل سەخبيركرنا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا زاخۆ	۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
ئامىدى	ئافاكرا (۴) بنگەھىن ساخلەمى جوړى (C) و دگەل سەخبيريا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا ئامىدى	۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
شىخان	ئافاكرا (۳) بنگەھىن ساخلەمى دگەل خانىيى نوژدارى و سەخبيركرنا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا شىخان	۳,۰۶۰,۰۰۰,۰۰۰
بەردە رەش	ئافاكرا كوگەھىن دەرمانا يىن سەرەكى ل بەردەرەش دگەل ۲ بنگەھىن ساخلەمىيى و سەخبيريا دەزگايىن ساخلەمىيى	دەفەردارىا بەردەرەش	۳,۸۵۰,۰۰۰,۰۰۰
كۆى گشتى ساللا ۲۰۰۹ع			۴۲۶,۴۱۰,۰۰۰,۰۰۰

پرۆژىن سال ۲۰۱۰ع

كەرتى ^۱	ناشى ^۲ پرۆژەى	جەي ^۳ پرۆژەى	كوژما پرۆژەى ب دىنارى
دھۆك	ئافاكرا كلىنىكا دەرۋە ل دھۆكى دگەل كەرستا و ئافاكرا سەنتەرى دى ل دھۆكى و دگەل (۲) بنگەھىن ساخلەمىي و سەخىپىريا دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا دھۆك	۲۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
ئاكرى	ئافاكرا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي و سەخىپىركرا دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا ئاكرى	۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
سىمىل	ئافاكرا دوو بنگەھىن ساخلەمى جۆرى (C) ل كەرتى سىمىل دگەل خانى نوژدارى و سەخىپىركرا دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا سىمىل	۲,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
زاخۇ	ئافاكرا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي و سەخىپىريا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا زاخۇ	۴,۶۵۰,۰۰۰,۰۰۰
ئامىدى	ئافاكرا نەخۇشخانا گىشتى يا (۱۰۰) تەختى ل ئامىدى دگەل ئافاكرا (۲) بنگەھىن ساخلەمى و نووژەنكرن و بەرفرەھكرن و سەخىپىركرا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا ئامىدى	۷۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
شىخان	ئافاكرا (۲) بنگەھىن ساخلەمى و رىفەبەريا ساخلەمىيا شىخان و سەخىپىريا دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا شىخان	۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
بەردە رەش	ئافاكرا (۲) بنگەھىن ساخلەمى و سەخىپىريا چەند دەزگەھان	دەفەردارىا بەردەرش	۴,۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰
كۆى گىشتى سال ۲۰۱۰ع			۱۸,۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰

پرۆژىن سال ۲۰۱۱ع

كەرتى	ناشى پرۆژەى	جەي پرۆژەى	كوژما پرۆژەى ب دىنارى
دھوك	ئافاكرونا شقا بو نوژدارا و ئەندازيارا و ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي ژ جورى (B) و (۲) بنگەھىن ژ جورى (C) و سەخبيركرونا دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا دھوك	۱۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
ئاكرى	ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي جورى (C) دگەل خانىي نوژدارى و سەخبيريا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا ئاكرى	۱,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
سىمىل	ئافاكرونا دو بنگەھىن ساخلەمىي ژ جورى (C) دگەل خانىي نوژدارى و سەخبيريا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا سىمىل	۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
زاخۆ	ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي جورى (C) دگەل خانىي نوژدارى و سەخبيركرونا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا زاخۆ	۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
ئامىدى	ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي و نووژەنكرون و بەرفرەھكرونا دەزگەھىن ساخلەمىي	دەفەردارىا ئامىدى	۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
شىخان	ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي جورى (C) دگەل خانىي نوژدارى و نووژەنكرونا چەندىن دەزگايىن ساخلەمىي	دەفەردارىا شىخان	۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
بەردە رەش	ئافاكرونا (۲) بنگەھىن ساخلەمىي ژ جورى (C)	دەفەردارىا بەردەرەش	۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰
كوژى گشتى سال ۲۰۱۱ع			۱۹,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰

پروژین سال ۲۰۱۲ء

کوڑما پروژہی ب دیناری	جہی پروژہی	نافی پروژہی	کہرتی
۳۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا دھوک	ٹافاکرنا کارگہا (گوز و پامبی) و کارگہا سرنجان و سہخبیرکرن دہزگہان	دھوک
۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا ٹاکری	ٹافاکرنا (۲) بنگہہین ساخلمی جوڑی (C) و سہخبیرکرن دہزگہہین ساخلمی	ٹاکری
۲,۷۵۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا سیمیل	ٹافاکرنا بنگہہی ساخلمی جوڑی (A) و سہخبیرکرن دہزگہہین ساخلمی	سیمیل
۲,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا زاخو	ٹافاکرنا بنگہہی ساخلمی جوڑی (B) و سہخبیرکرن دہزگہہین ساخلمی	زاخو
۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا ٹامیدی	ٹافاکرنا (۲) بنگہہین ساخلمی و کارین سہخبیرکرن دہزگہہین ساخلمی	ٹامیدی
۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا شیخان	ٹافاکرنا (۲) بنگہہین ساخلمی جوڑی (C) دگہل خانین نوژداری	شیخان
۱,۴۳۰,۰۰۰,۰۰۰	دہفہرداریا بہردہرہش	ٹافاکرنا بنگہہی ساخلمی ل گوندی کانیلان و نووزہنکرن و سہخبیرکرن چہند دہزگہہین ساخلمی	بہردہ رہش
۴۱,۳۸۰,۰۰۰,۰۰۰		کوڑی گشتی سال ۲۰۱۲ء	

دهزگههين رهوشنبيري و راگهاندن و وهشاني

ريشه بهريا گشتي يا رهوشه نبيري و هونهري / دهوك

ئهف ريشه بهريه يهك ژ ريشه بهريين چالاک و پر بزافه ل سه رانسهرى پاريزگه ها دهوكي و سه رب وهزارهتا رهوشه نبيري يا ههريما كوردستاني يه. چالاكيين في ريشه بهريي، دهوك كرية مهلبه ندهكي رهوشه نبيري و هونهري ل سه رانسهرى كوردستاني و شوونتبلين چالاكيين في ريشه بهريي ژ سالا ۲۰۰۴ يفه ل هه موو بازي و بازيركين پاريزگه ها دهوكي دديارن.

ئهف ريشه بهريه ل سالا ۱۹۷۷ي ب نافي ريشه بهريا رهوشه نبيريا جه ماوهري (مديرية الثقافة الجماهيرية) هاتيه دامه زانندن. ل سالا ۱۹۸۵ ريشه بهريا لاوان زي هاتيه دگه ل في ريشه بهريي و بوويه (ريشه بهريا رهوشه نبيري و لاوان) و ژ پشكين رهوشه نبيري و هونهري و وه رزشي پيكدهات.

پشتي سه رهلدانا ۱۹۹۱ و ل سالا ۱۹۹۲ نافي وي بوويه ريشه بهريا رهوشه نبيري و هونهري / دهوك، ل سالا ۲۰۰۴ پشكين سه نته ران، گرؤپين هونهري، گرؤپين (موزيكي) لي هاتينه دامه زانندن.

ژ دامه زانندي و ههتا ئه فرؤ فان هيژايان ريشه بهريا في ريشه بهريي كرية:

● ۱۹۷۷ - ۱۹۸۳ محه مه د مه مدوح بريفكاني

● ۱۹۸۳ - ۱۹۹۲ خالد حسيين

● ۱۹۹۲ - ۱۹۹۴ كهريم جميل بياني

- ۱۹۹۴-۱۹۹۶ نزار شهوکهت
- ۱۹۹۶-۲۰۰۴ رهمهزان عیسا
- ۲۰۰۴- ههتا نوکه عادل حهسن

ل ۲۰۰۸/۸/۱۸ ئەف رێقه بهریه بوویه رێقه بهریا گشتی یا رهوشه نبیری و هونهری ل پارێزگه ها دهۆکی و هیژا عادل حهسن بوویه رێقه بهری گشتی. نهو رێقه بهریا گشتی یا رهوشه نبیری و هونهری ل پارێزگه ها دهۆکی ژ رێقه بهریین ژیری پیکهاتیه:

- رێقه بهریا رهوشه نبیری و هونهری ل ئامیدی ل ۲۸/۳/۲۰۰۵ وهك فهرمانگه هاتیه دامه زانندن.
- رێقه بهریا رهوشه نبیری و هونهری ل زاخو ل ۲۸/۳/۲۰۰۵ وهك فهرمانگه هاتیه دامه زانندن.
- رێقه بهریا رهوشه نبیری و هونهری ل سیمیلی ل ۲/۵/۲۰۰۵ وهك فهرمانگه هاتیه دامه زانندن.
- رێقه بهریا رهوشه نبیری و هونهری ل ئاکری ل ۴/۶/۲۰۰۶ وهك فهرمانگه هاتیه دامه زانندن.
- رێقه بهریا رهوشه نبیری و هونهری ل شیخان ل ۲۸/۸/۲۰۰۶ وهك فهرمانگه هاتیه دامه زانندن.
- رێقه بهریا هونهرین شیوه کاری
- رێقه بهریا میوزیکی
- رێقه بهریا کومه له و سهنته ران

- رېښه بهر يا شانوي
- رېښه بهر يا پانوراما نازادى
- رېښه بهر يا تهلارې دهوك

★ سهنه رېن رهوشه نېرى:

زېدهبارى فان فهريمانگه هان ۳۲ سهنه رېن رهوشه نېرى يېن موله تداى ب

رهنگې ژېرى ل پاريزگه هې هه نه و سهر ب فى رېښه بهر يې فه نه:

- ۸ سهنه ر ل نافه ندا دهقهرداريا دهوكې
- ۳ سهنه ر ل دهقهرداريا زاخو
- ۴ سهنه ر ل دهقهرداريا ناكري
- يهك سهنه ر ل دهقهرداريا بهردره پرهش
- ۶ سهنه ر ل دهقهرداريا سيميلې
- ۴ سهنه ر ل دهقهرداريا شيخان
- ۳ سهنه ر ل قازا ئاميدى
- ۳ سهنه ر ل دهقهرداريا شنگالې

ژ فان سهنه ران كه فنترين سهنه ر يانا نوهه درا يا جفاكييه ل ۱۹۷۵/۳/۲۲

هاتيه دامه زراندن و نووترين سهنه ر سهنه رى بهر بنى يه ل ۲۰۰۸/۳/۲۴ هاتيه دامه زراندن.

★ تپپن هونه رى

۲۸ تپپن هونه رى يېن سهر ب فى رېښه بهر يې ل پاريزگه هې هه نه و ب

رهنگی ژیری دابهش دبن:

- ۱۲ تیپ دهفهداریا دهوکی
- ۴ تیپ دهفهداریا سیملی
- ۲ تیپ دهفهداریا زاخو
- ۷ تیپ دهفهداریا نامیدی
- ۲ تیپ دهفهداریا ئاکری
- تیپهك دهفهداریا شیخان

كهفنترین تیپ تیپا دلان یا هونهری یه ل ساللا ۱۹۷۱ هاتیه دامهزراندن و نووترین تیپ تیپا ههفچهرخ یا هونهری شیوهکاری یه ل ساللا ۲۰۰۹ هاتیه دامهزراندن.

ئهف سهنتهر و تیپین هونهری بهردهوام چالاکیین جورا و جور پیشکەشی تهخین جودایین خهلكی پاریزگههی دکهن، چالاکیین سالانهیین فان سهنتهر و تیپان ب خو پیدفی کتیبهکینه، ل دهلیقهکا وهك فی ریبهری تنی دشیان دا یه ب هژمار نامازه ب وان چالاکیین بکهین، بهلی پیدفییه بیژین ئهف چالاکیه فهکرنا خولین فییرکرنی د وارین جودا جودا دا، گیرانا سمینارین رهوشهنبیری هزری و ئهدهبی، فهکرنا وورك شوپان، گیرانا ئاههنگ و بهریکانان د بیرهوهریین جودا دا، پیشکەشکرنا ئاههنگین هونهری و موزیکی و شانوگهریان و چهندن بابهتین دی ب خو دگرن.

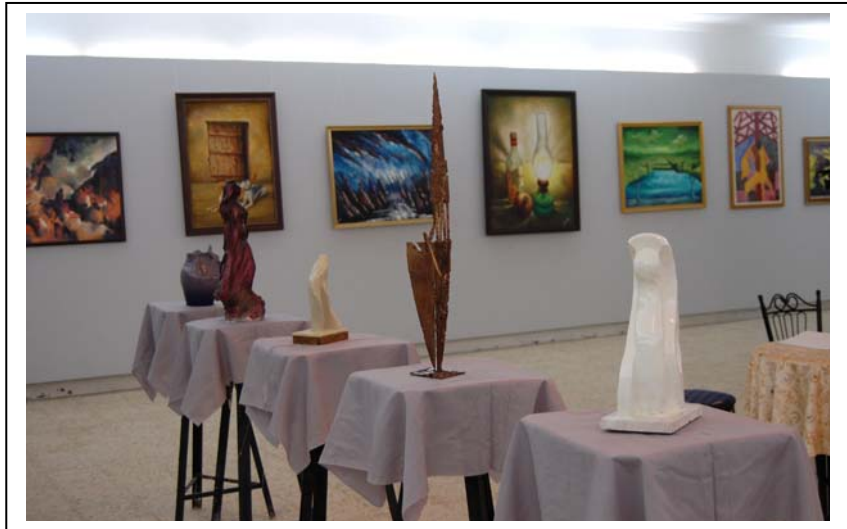
★ چالاکیین ۲۰۰۷

د فی سالی دا فهرمانگهه و سهنتهر و تیپ و بنگههین سهر ب فی

- فيسته‌فالا ريزگرتنى بۆ نقيسه‌رى شه‌هيد صالح يوسفى / زاخۇ ۴-
۲۰۰۵/۸/۵
- فيسته‌فالا شنگال / شنگال ۱۳-۲۰۰۵/۸/۱۵
- فيسته‌فالا نوه‌درا يا ره‌وشه‌نبيرى / ده‌وك ۱۳-۲۰۰۵/۱۵
- فيسته‌فالا هونه‌رمه‌ندى مه‌زن ته‌حسين تاها / ئامپىدى ۲۷-
۲۰۰۵/۱۲/۲۸
- فيسته‌فالا هونه‌رمه‌ندى مه‌زن ئه‌رده‌وان زاخۇيى و ئه‌ياز يوسف /
زاخۇ ۲۲-۲۳/۲/۲۰۰۶
- فيسه‌فالا ئىكى يا ئاكرى / ئاكرى ۶۵-۴/۴/۲۰۰۶
- فيسته‌فالا هافينگه‌ه و كه‌لتورى / دينارتى ۱۹/۶/۲۰۰۶
- فيسه‌فالا كونسيرتتىن هونه‌رى بۆ هونه‌رمه‌ند گولستان په‌روه‌ر /
ده‌وك و هه‌ولير ۱۰/۸-۲۰/۸/۲۰۰۶
- فيسته‌فالا نوه‌درا يا ره‌وشه‌نبيرى و هونه‌رى يا نه‌هى / ده‌وك ۱۳-
۲۰۰۶/۸/۱۵
- فيسته‌فالا زانا و هوزانقان شىخ مه‌مدوحى بريفكانى / ده‌وك ۷-
۲۰۰۶/۹/۸
- فيسته‌فالا هه‌لبه‌ستفانى نافدار سه‌برى بۆتانى / ده‌وك ۴-۲۰۰۷/۷/۵
- فيسته‌فالا هوزان خواندى بۆ ئافره‌تتىن خودان شيان / ده‌وك
۲۳/۱۱/۲۰۰۷
- فيسته‌فالا نقيسه‌ر مه‌لا خه‌ليل مشه‌ختى / شىخان ۱۲-۱۳/۱۲/۲۰۰۷
- فيسته‌فالا شاريا يا ره‌وشه‌نبيرى و هونه‌رى / شاريا ۲۶-۲۷/۱۲/۲۰۰۷
- به‌ريكانا باشتىن كورته چيروكا كوردى / ده‌وك ۲۱/۱/۲۰۰۸

تيا هونه رين مللى ل باتو وفا

كوشه يهك زگه لهر يا دهوك

پشكەك ژ چاكرين دہزگہی سپريز

پارچہ شوونہ وارہك ژ مؤزہ خانہ دھوكی

فيستةفالا پرا دهلائی/ زاخو ۲۸/۲/۲۰۰۸

- فيستةفالا سترانیڤ فولکلوری و خوارنیڤ کوردی/ دهوك ۲۶/۵/۲۰۰۸
- فيستةفالا روژا دینارتی یا رهوشهنبیری و هونهری/ دینارتی ۱۹/۵/۲۰۰۸

- فيستةفالا روژا موزیکا جیهانی/ دهوك ۲۱/۶/۲۰۰۸
- فيستةفالا روژا سیمیلی یا رهوشهنبیری و هونهری/ سیمیلی ۲۲- ۲۳/۶/۲۰۰۸

- فيستةفالا هوزانفانی خابووری خالص خهلیل/ زاخو ۲۶/۶/۲۰۰۸
- فيستةفالا (بهرفه شانۆوهکا ههفچهرخ) / دهوك ۲۶-۲۷/۷/۲۰۰۸
- فيستةفالا نوهه درا یا رهوشهنبیری یا دهی/ دهوك ۱۳-۱۵/۸/۲۰۰۸
- فيستةفالا روژا کبیر و زانایی نافداری کورد مهلا مهحمودی بازیدی/ دهوك ۳۰-۳۱/۱۰/۲۰۰۸

- فيستةفالا ههلبهستفانی نافدار خالد ئاغایی زیباری/ دینارتی ۱۳/۱۱/۲۰۰۸

- فيستةفالا مالتا یا رهوشهنبیری و هونهری/ دهوك - مالتا ۴/۱۲/۲۰۰
- پشکداری د چهندين فيستةفالان دا لسهر ناستی ههريمی و ئیرافی و جیهانی دا، کو دویمههیک چالاکي پشکداری بوو د فيستةفالا هونهری ل باژیڤری (پوسان – کوریا باشوور) مهها جریا پئشین ۲۰۱۰ی

رێفه بهریا شوونه واران ل پارێزگه هی

ئهف رێفه بهریه یهك ژ رێفه بهریڤین پارێزگهها دهوكی یڤن سه رب وهزارهتا باژیڤرانیان یا ههريما كوردستانی یه، ل سالا ۱۹۸۹ هاتیه دامهزراندن. ئهف

رېښه بهر په ژ پشکين ژيري پيکھاتي:

باره گايي رېښه بهري ب پشکين ژميرياري و کارگيري هه، بنکي شوونه واريڼ زاخو، بنکي شوونه واريڼ ناکري، بنکي پاراستنا شوونه واريڼ چوارستوين، مؤزه خانا دهوک يا نيشتماني و پشکا پشکيني.

★ چالاکيڼ رېښه بهري:

ژ نه نجامي کاوداني د ساليڼ پشتي سهرهلداني ب سهر رېښه بهري هاتي ژ نه بوونا نافي ه و نه بوونا کادري پسرور دکاري دا و کادريڼ دي و کيميا هاريکاري هه تا دهسيکا ۲۰۰۴ رېښه بهري چ رهنگين چالاکيڼ بهرچاډ نه بوون. ژ ۲۰۰۴ هه رېښه بهري سهر ژ نوو دهست ب کاري کريه و شيپه د في دهمي دا چالاکيڼ ژيري نه نجام بدهت.

- دامه زراندا مؤزه خانه کا نيشتماني ل روژا ۲۰۰۶/۳/۱۶ کو هه تا نوکه ۱۵۰۰ پارچين شوونه واران تيډا هه نه و نه ه کو ما شوونه واران شوونه واريڼ چه رخي بهر ديني نافيڼ هه تا چه رخين داوي هه ميژ دکهن.
- ريکخستن و بريښه برنا يه که مين کونفرانس شوونه واران ل پاريزگه ها دهوکي ل ۲۰۰۶/۸/۸ کو تايبهت بوو ب ديتنا چهند ناته شکه دهيين زهردهستي ل جهي چارستوين کو يه که م جار بوو د ديروکا گه لي کورد دا ب به لگين زانستي نه ركيولوجي بهين بهرچاډکرن.
- نه نجامدانا چهندين پروژين پشکينان و سه خبيرکرنا شوونه واريڼ پاريزگه ها دهوکي وهک شوونه واريڼ شکه فتا چارستوين و خه نسي

و خواندنگه‌ها قوبا ل ئامییدی. و گیرانا کوپ و سمینارا ل سهر
گرنگیا شوونه‌واران و پاراستنا وان.

دهزگه‌هین رۇژنامه‌فانی و راگه‌هاندنی

رهوشا رۇژنامه‌فانی و راگه‌هاندنی ل پاریزگه‌ها دهۆکی ههر ژ سهرهلدانی و
هه‌تا نوکه د چهن‌دین قوناغین گرنگ دا بووری یه، نوکه چهن‌دین چاپه‌مه‌نی
دهردکه‌فن و هه‌تا گه‌هشتیه وی راده‌ی ده‌می خه‌لك قه‌ستا سه‌یرانا ژی دکه‌ن
به‌لافوکان ب وی هه‌لکه‌فتی ده‌ردنیخن.

ل ده‌ستپی‌کا سالین هه‌فتیان ل دهۆکی چهن‌د کوفار ده‌رکه‌فتن وه‌کو
(ره‌وشه‌ن) ل سالا ۱۹۷۲ئ ژ لای‌ی ریقه‌به‌ریا په‌روه‌ردا دهۆکی کو ب قه‌باره‌کی
بچویک و تنی هژماره‌ک ژی ده‌رکه‌فت، ل دووف دا کوفارا (چیا) ل سالا ۱۹۷۲ئ یا
د. به‌درخان سندی کو دو هژمار ژی ده‌رکه‌فتبوون، زیده‌باری به‌لافوکا (هیقی) ل
سالا ۱۹۷۳ئ کو ژ لای‌ی ئیکه‌تیا مامؤستایان فه‌ هه‌فت هژمار ژی به‌لاف بوون،
هه‌می ب ده‌ست دهاتنه نفیسین و کوپی کرن، فان سالین داوی‌ی ده‌زگه‌هی سپریز
هه‌می هژمار ههر وه‌کو خو دانه چاپکرن فه‌. کوفارا (الشموع) ل سالا ۱۹۷۶ئ ب
زمانی عه‌ره‌بی ژ لای‌ی (دار المعلمین‌الابتدائیه) فه‌، ئه‌و ژی تنی ئیک هژمار ب
زمانی عه‌ره‌بی ژی ده‌رکه‌فت.

ل ده‌ستپی‌کا سالین هه‌شتیان ئه‌ف بزافه‌ لاواز بوو، ههر چهن‌ده تنی
هژماره‌کا کوفارا (په‌یف) ل ئادارا ۱۹۸۰ئ ژ لای‌ی ئیکه‌تیا نفیسه‌رین کورد/ تایی
دهۆکی فه‌ هاته وه‌شاندن و هه‌تا سالا ۱۹۸۵ئ فالاتیه‌ک په‌یدا بوو، پاشی کۆمه‌کا
که‌نجان هزر ل ده‌رنیخستنا کوفاره‌کی کر و ب ناف‌ی (ده‌نگی مه‌) ل سالا ۱۹۸۵ئ
شیان کوفاره‌کا ئه‌ده‌بی و ره‌شه‌نبیری ده‌ربیخن و سالی هژماره‌ک به‌لاف دکر، هه‌تا

سالا ۱۹۸۹ئى يا بەردەوام بوو و چوار ھژمار ژى دەرکەفتن. زىدەبارى چەند بەلاڧوكان وەكو (لاوان) و (نوھدرا) و دەمى گىرانا فيستەڧالين رەوشەنبرى چەند بەلاڧوڪ ھاتنە وەشاندن.

پشتى سەرھلدانى، ھەمى باژير و باژيرکين سەر ب پاريزگەھى ڦە ژ وى نازاديا پەيدابوويى دەست ب وەشاندا رۇژنامە و كوڧاران كر، لى گەلەكان دۆم نەكر و ھەر زوو ژ دەرکەفتنى راوەستيان چ ژ نەبوونا ھاريكارى و پشتەڧانيا دارايى، يان ژى نەمانا وى لايى دەرئىخست. ژ وان رۇژنامەيان وەك: (الاتحاد، بوٲان ل سالا ۱۹۹۱ئى)، ژ كوڧاران ژى وەك: (خابوور، گازيا خويناكار و لاوان ، پيلا سەربەست و تيرۇژ). بو پتر پيزانينان ل پەرتوكا (رۇژنامەگەريا دەڦەرا بەھدينان) يا نفيسكار (وصفى ھەسەن ردينى) بنيرن.

ديسان پەخشكرنا راديو و تيەلفزيۇنان، ئەو ژى بياڦەكى مەزن ڦەدگرن و چەندين راديو و تيەلفزيۇن ھاتنە دانان و ھندەك ژ وان ھيشتا د بەردەوامن. ب ريزكرنا نافين وان ھەمى رۇژنامە و كوڧار و بەلاڧوڪ و راديو و تيەلفزيۇنان، د گەل پيزانينين دەستەك و رەوشا دەرکەفتن و پەخشكرنا وان، گەلەك بياڦ پى دڧيٲ و دبىت پيدڧى ب ببليۇگرافىەكا تايبەت بن، ل ڦيرە تنى دى ئامازى دەينە وان ئەويىن نۆكە د بەردەوام و خزمەتى دكەن:

(۱) كەنالىن نيەلفزيۇنكى:

أ / ناڧخۇبىس:

- دەوڪ: ل رۇژا ۳/۵/۱۹۹۲ئى ب ناڧى (خەبات) دەست ب پەخشى خو يى تيست كر، ل سالا ۱۹۹۴ئى ناڧى وى بوو (كوردستان) و نۆكە ژى ناڧى وى

بوويە (دهۆك) و ل بەرە كو ببیتە تیلەفزیۆنهكا ئاسمانی. سەر ب دەزگەهی خانی یی رهوشنبیری و راگەهانندی فهیه.

- گەلی كوردستان/ كەنالی دهۆك: بارەگای و ل دهۆكی یه، سەر ب راگەهاندا ئیكەتیا نیشتمانی كوردستان فهیه. ل سالا ۱۹۹۲ئ هاتبوو دامەزراندن، بو چەند سالن پەخشی و ل راوەستیا بوو، نۆكە یا یەردەوامە ل پەخشی خو.

- U.tv / دهۆك: تیلەفزیۆنا یهكگرتوی ئیسلامی كوردستانه، بارەگای و ل دهۆكی یه و سەر ب نقیسینگهها مەلبەندی سی یی یهكگرتویا ئیسلامی كوردستان فهیه، پەخشی و ل ناف باژیری دهۆكی ب تنی فهدگریت، ل رۆژا ۱/۱/۲۰۰۴ئ پەخشی و ل دەست پی کریه.

- دەلال: كەنالهکی نافخویی یی گشتی یه، ل سالا ۲۰۰۶ئ هاتیە دامەزراندن و سەر ب دەزگەهی دەلال یی رهوشنبیری و راگەهانندی فهیه، و ئەو زی سەر ب نقیسینگهها رهوشنبیری و راگەهاندا نافین یا پارتی دیموکراتی كوردستان فهیه، بارەگای و ل زاخو یه و پەخشی و ل دگهته گەلەك دەفهران.

ب / ناسمانس:

- فین تی فی : كەنالهکی سەربخوێه ل سالا ۲۰۰۷ئ هاتیە فهكرن و بارەگای و ل ناف باژیری دهۆكی یه، پووتهی ددەته بەرهەمێن هونەری و بیافی گەنجان و ستران و موزیک و رهوشنبیریا گشتی.

(۲) كه نالين راديو يى:

- راديويا دهوك: راديويا كه گشتيه. سهر ب دهزگهه خانى يى ره وشه نبيرى و راگه هاندنى فهيه، ل ۱۴/۱۰/۱۹۹۲ ئى هاتيه دامه زراندىن و نافى وى ههتا نوكه چه ندين جاران هاتيه گوهارتن و ل رۇزا ۱/۶/۲۰۰۸ ئى نافى وى بوو راديويا دهوك. گرئدايى كه ناله كى تايبه تى راديويا يه ل سهر تورا سه ته لايتى ل كو ما هوتيبرد.

- دهنگى كوردستان / ئاميدى:

- دهنگى كوردستان / ئاكرى:

- دهنگى كوردستان / زاخو:

ئه ف ههر سى راديويا د نافخويى نه سهر ب دهزگهه خانى فهنه، په خشى وان ل دهقرا لى و چه ند جهين ديتر فه دگرىت.

- دهنگى كوردستان / شنگال: ژ لايى لقى ۱۷ يى پارتى ديموكراتى كوردستان فه هاتيه فه كرن و ل سالا ۲۰۰۸ ئى دهست ب په خشى خو كرىه و باره گايى وى ل دهقردارى شنگالى يه.

- دهنگى به هدينان: سهر ب راگه هاندنا نافين يا نيكه تى نيشتمانى كوردستان فهيه و باره گايى وى ل ناف باژيرى دهوكى يه.

- دهنگى يه كگرتوو / راديويا دهوك: سهر ب مه لبه ندى سى يى يه كگرتوى ئيسلامى كوردستان فهيه. باره گايى وى ل ناف باژيرى دهوكى يه و ل رۇزا ۱۴/۳/۱۹۹۴ ئى كه قتبه كارى.

- خابوور: سهر ب يه كگرتوى ئيسلامى فهيه، ل باژيرى زاخو رۇزا ۱۹/۲/۲۰۰۵ ئى دهست ب په خشى خو كرىه.

- مه تين: نه و ژى سهر ب يه كگرتوى ئيسلامى فهيه، ل باژيرى ئاميدى رۇزا

٢٠٠٥/١٠/١ ئى دەست ب پەخشى خۇ كرىه.

- پەيام: سەر ب يەگگرتوى ئىسلامى فەيه، ل باژىرى ئاكرى رۇزا ٢٠٠٦/٨/٣٠ ئى دەست ب پەخشى خۇ كرىه.

- ئازادى: سەر ب ليژنا پارىزگەها دهۆكى يا حزبا شىوعى يا كوردستانى فەيه و بارهگايى وئ ل ناف باژىرى دهۆكى يه.

- هيزل/ زاخۇ: سەر ب دهزگەهئ هيزل فەيه ل زاخۇ و ب زمانى كوردى و عەرهبى و سريانى دهئته پەخشكرن.

- ئاشتى/ زاخۇ: سەر ب راگهاندنا نافين يا ئىكەتيا نىشتمانى كوردستان فەيه و بارهگايى وئ ل ناف باژىرى زاخۇيه.

- كەلا ئامپىدىي: سەر ب راگهاندنا نافين يا ئىكەتيا نىشتمانى كوردستان فەيه و بارهگايى وئ ل ناف باژىرى ئامپىدىي يه.

- دەنگى لاوان/ دهۆك:

- دەنگى لاوان/ شاريا:

ئەف هەردو رادىۆيه نافخۆيىنه و تايبەتن ب گەنجانفە، وەزارەتا وەرزش و لاوان يا حكومهتا هەريما كوردستانى پشتەفانىي ئ دكەت. رادىۆيا داسنيا: ئەف رادىۆيه ل ٢٠١٠/١٠/١١ ئى ل دهۆكى كەتیه وەشانى.

(٣) رۆژنامه:

- ئەفرۆ: رۆژنامهيهكا هەفتيانه يا سەر بخۆ يا ئازاده، ب پشتەفانيا دهزگەهئ خانى ل باژىرى دهۆكى دەرکەفەيت، هژمارا وئ يا ئىكى ل ٢٠٠٣/٧/٣١ ئى دەرکەفتى يه نۆكه هژمارا وئ بەر ب شەش سەدى فە دچيت. ل دەستپىكى ب نافى پەيمان دەرکەفت. ل ٢٠٠٩/١٠/١

بوويە رۇزانە و نۆكە ب (۱۶) بەرپەرەن دەرەكەفیت، ب تیراژا
(۳۰۰۰) دانە رۇزانە دەیتە بەلافكرن.

- رۇژناما وار: رۇژنامەيەكا رۇزانەيە، ل ۱/۱۰/۲۰۰۹ دەست ب وەشانى كرىە و
بەردەوام د پيشفەچوونى دايە.

- رەسەن: رۇژنامەيەكا ھەفتیانەيە سەر ب مەلبەندى سى يى يەگگرتوى
ئىسلامى كوردستان فەيە. ل رۇژا ۱/۹/۱۹۹۵ئى ھژمارا وى يا يەكى
دەرەكەفتى يە.

- چافدىر: رۇژنامەيەكا گشتى يە دو ھەفتیان جارەكى ب پشتەفانيا
رېكخراوين ديموكراتى يىن ئيكەتى نيشتمانى كوردستانى
دەرەكەفیت. ھژمارا يەكى ل ۳۱/۷/۲۰۰۵ئى ب نافی (چاودير)
دەرەكەفت بوو، پاشى نافی بوو چافدىر و نۆكە يا راوہستىاي.

- بەھدينان: رۇژنامەيەكا گشتى يە دو ھەفتیان جارەكى دەرەكەفت، سەر ب
راگەھاندنا نافین يا ئيكەتى نيشتمانى كوردستان فە بوو. ھژمارا
وى يا يەكى ل ۲۷/۱۲/۲۰۰۵ئى دەرەكەفتى يە نھۆ يا راوہستىاي.

- رۇژ زەرەدەشت: ھەيفى جارەكى ژ لايى سەنتەرى رۇژ زەرەدەشت ل شنگالى
دەرەكەفیت.

- دەنگى لالاش: رۇژنامەيەكا گشتى يە دو ھەفتیان جارەكى ژ لايى بنگەھى
لالاش يى رەوشەنيرى و كۆمەلايەتى ل دھوكى دەرەكەفیت. ھژمارا
يەكى ل ۷/۱۰/۲۰۰۳ وەك پاشكويە كۆقارا لالاش دەرەكەفت و پاشى ل
پاييزا ۲۰۰۴ئى وەكو رۇژنامەيەكا سەريخۆ دەرەكەفیت.

- كانيا سې: رۇژنامەيەكا ھەفتیانە يە سەر ب ئيكەتى نيشتمانى كوردستان
فە يە ل باشيكي دەرەكەفیت.

٤) كۆڧارېن ھەيھانە:

- مەتېن: كۆڧارەكا رەوشەنبېرى ھزرى يە ل دھۆكى دەرەكەڧىت. خۇلا نوو يا
وئ ل ل سالا ٢٠٠٥ئ ژ ھژمار ١٣٣ئ دەست ب وەشانى كرىە نۆكە
ھژمارا وئ ژ ١٩٧ يان بورى، بەرى وئ ژى چەند خۇلېن دىتر
دەرەكەڧتىنە، وەك ل سالا ١٩٩٢ئ خولا پىشتى سەرھلدانى دەست
پېكر و ھەتا ھژمار ١٣٢ دەرەكەڧت.

- شەيدا: كۆڧارەكا گىشتى يە ب پىشتەڧانیا مەلبەندى سى يى يەگگرتوى
كوردستان دەرەكەڧىت، ھژمارا يەكى ل مەھا كانوننا دووى ٢٠٠٧ئ
ل دھۆكى دەرەكەڧتىە، نۆكە ژى يا بەردەوامە و گرنىگى دەتە
وارېن قوتابيان.

- سىلاڧ: كۆڧارەكا گىشتى يە ژ لايى لىقى ١٨ يى پارتى دىموكراتى كوردستان ل
ئامېدىي دەرەكەڧىت. ھژمارا يەكى ل ٢٠٠٦/٢/٢٨ئ بەلاڧ بوويە.

- زاخۇ: كۆڧارەكا گىشتى يە ژ لايى دەزگەھى دەلال يى رەوشەنبېرى و
راگەھاندنى ل زاخۇ دەرەكەڧىت. ھژمارا يەكى ل خزيرانا ٢٠٠٤ئ
دەرەكەڧتىە و ھەتا نھۇ يا بەردەوامە.

- نوبوون: كۆڧارەكا رەوشەنبېرى يە ب پىتېن لاتىنى ژ لايى وەزارەتا
رەوشەنبېرى ل دھۆكى دەرەكەڧىت. ھەتا نۆكە چەندىن جاران
گوھورىن ب سەر دەستەكا نڧىسەران بەرپرسىن وئ دا ھاتىنە. ل
بەراھىب ب نافى (دجلە) دەرەكەڧت كو ھژمارا وئ يا ئىكى ل شواتا
١٩٩٨ئ دەرەكەڧت بوو، پىشتى دەمەكى راوەستاي ژ ھژمار (٤٤) كو ل
خزيرانا ٢٠٠٤ئ دەرەكەڧت بوو، نافى وئ كره (نوبوون).

- ھەژەن: كۆڧارەكا گىشتى يە ژ لايى ئىكەتيا قوتابى يىن كوردستانى ل دھۆكى

دەردكەفیت.

- كورد زووم: كۆفارهكا هونەری رەوشەنبیری گشتی یە ل دەهۆكۆ دەردكەفیت.
- دوبان: كۆفارهكا هەیفانەیه ل سیمیلۆ دەردكەفت.
- سیپه: كۆفارهكا رەوشەنبیری گشتی هەیفانەیه، ژ لایى لقی ۹ى پارتی دیموکراتی كوردستان فه ل ئاكری دهیته به لاقرن.
- شەمالك: كۆفارهك پەروردهیی رەوشەنبیری وەرزى یە، ژ لایى ریقه بهریا پەروردها قەزا تلکیفی یا سەر ب ریقه بهریا گشتی یا پەروردها پارێزگهها دهۆكۆ فه دەردكەفیت.
- دكتور: كۆفارهكا سەربه خویا نوژداری یا هەیفانەیه ل دەهۆكۆ دەردكەفیت.
- چاپخانه: كۆفارهكا سیاسی گشتی رەخنەیی سەربه خویە.

(۵) كۆفارین زارویان:

- سفۆره: سەر ب دەزگههئى خانى یى رەوشەنبیری و راگه هاندنى فهیه. یهكەم هژمارا وئ ب هەلكهفتا ۲۲ى نیسانا ۱۹۹۸ى یا سەدسالیا رۆژنامهفانیا كوردی دەرکهفتی یه، هینگى ب نافى دەزگههئى گازی دهاته وهشاندن، ژ هژمارا (۲۸) و هیرفه بوو یا دەزگههئى خانى، تیراژى وئ دگههته (۳۵۰۰) دانەیان و نافەرۆکا وئ ب لاتینی ل سەر تورا ئنتەرنیتى دهیته وهشاندن. نوکه ژى یا بەردەوامه و پتر ژ (۱۳۷) هژماران ژى دەرکهفتی نه.
- كهپر: ژ لایى دەزگههئى سپیریژ یى چاپ و وهشانى دەردكەفیت. هژمارا یهكۆ تیرمهها سالا ۲۰۰۳ى ل دهۆكۆ دەرکهفتیه و ژبەر نه بوونا پشتهفانیى نوکه راوهستیایه.

- زەنگ و بەنگ: ب پشەقانىا مەئبەندى سى يى يەگرتوى ئىسلامى
كوردستان دەردكەفیت، هژمارا يەكى ل مەها ئیلونى سالا ۲۰۰۱ئ
دەركەفتیه.

- تلۇقە: ژ لایى سەنتەرى رەوشەنبیری یى ئاكرى قە دەردكەفیت.
- هیقى: كۇفارهكە ژ لایى زارۇبىن بنەمالهكى قە جار جار دەردكەفیت، پتر
وەكو نامیلکەیه و هژمارا يەكى ل شواتا ۲۰۰۵ئ دەركەفتیه.

(۶) كۇفارىن وەرزی:

- پەیف: كۇفارهكا ئەدەبى یە ژ لایى ئیکەتیا نفیسەرین كورد/ تایی دھوکی
دەردكەفیت. هژمارا يەكى ل هاقینا ۱۹۹۳ئ ل دھوکی دەركەفتیه و
هەتا نۆكە یا بەردەوامە.

- هیزل: كۇفارهكا رەوشەنبیریا گشتی یە ب زمانى كوردی، عەرەبى و سریانى
ژ لایى سەنتەرى رەوشەنبیری یى هیزل دەردكەفیت. هەتا نۆكە
نیزیکى (۱۴) هژماران ژى دەركەفتى نە.

- لالش: كۇفارهكا رەوشەنبیریا گشتی یە، بنگەھى لالش یى رەوشەنبیری و
كۆمەلايەتى ب زمانى كوردی و عەرەبى و ئنگلیزی بەلافا دكەت،
هژمارا يەكى ل پاییزا ۱۹۹۳ئ دەركەفتیه.

- شابانى: كۇفارهكا رەوشەنبیریا گشتی یە ژ لایى سەنتەرى رەوشەنبیری یى
باتووفا جار جار دەردكەفیت.

- خازر: كۇفارهكا رەوشەنبیریا گشتی یە، سەنتەرى رەوشەنبیری ل بەردەرەش
ب زمانى كوردی و عەرەبى دەردكەفیت، هژمارا يەكى ل چریا
دووی ۲۰۰۲ئ دەركەفتیه.

- سنیله: کۆفارهکا رهوشهنبیری یه تایبهته ب تهخا سنیله و گهجان فه ژ لایئ نهنستیوتا دهۆک یا رهوشهنبیری دهرکهفتیت.
- پهياما زانکویئ: کۆفارهکا گشتی یه ریقهبهبریا راگههاندنا سهروکاتیا زانکویئا دهۆکی به لاف دکهت.
- زانکویئا دهۆک: کۆفارهکا ئەکادیمی زانستی یه ژ سهروکاتیا زانکویئا دهۆکی دهرکهفتیت، نیف سالانه یه، هژمارا یهکی ل تهباخا ۱۹۹۸ئ دهرکهفتیه.
- دهنگی کلدان: کۆفارهکا رهوشهنبیری یه بنگههی کلدان یئ رهوشهنبیری و هونهری ل دهۆکی دهردئیخیت، هژمارا یهکی ل دووماهیا سالا ۱۹۹۷ئ دهرکهفتیه.
- نوژین: کۆفارهکا رهوشهنبیری یا گشتی یه، سهنتهری گهجان ل ئامیدی دهردئیخیت.
- فهباغ: کۆفارهکا گشتی یه تایئ شاریا یئ بنگههی لالش یئ رهوشهنبیری و کۆمهلایهتی دهردئیخیت.
- هیلین: کۆفارهکا رهوشهنبیری گشتی یه پووتهی ددهته ئافرهتی، ریخراوا دیاکونییا یا سویدی دهردئیخیت. هژمارا یهکی ل دووماهیا سالا ۲۰۰۴ئ دهرکهفتیه.
- هونهر: کۆفارهکا هونهری یه ب پشتهفانیا پاریزگهها دهۆکی دهرکهفتیت، هژمارا یهکی ل تهباخا سالا ۱۹۹۸ئ دهرکهفتیه.
- ئابوورا مه: کۆفارهکا ئابووری یه ژوورا بازرگانیا دهۆکی دهردئیخیت.
- مازی: کۆفارهکا گشتی یه، قئ دووماهیئ هژمارا وی یا یهکی ژ فرۆشگهها مازی دهرکهفتی یه.

- دھۆك يا ئابوورى: كۆفارهكا ئابوورى يە ژ لايى كوليژا گارگيىرى و ئابوورى
فە ل زانكۇيا دھۆكى دھيىتە وەشاندىن. ل فى داويى ھژمارا وى يا
يەكى دەرکەفتيە.

- لىنك: كۆفارهكا وەرزى يە ل دىرالوك دەرکەفتين، ھژمارا وى يا يەكى ل
داويا مەھا خزيرانى دەرکەفتيە. نۆكە يا راوہستياى.

- سىپە: كۆفارهكا رەوشەنبىرى يە ژ لايى سەنتەرى رەوشەنبىرى فە ل ئاكرى
دەرکەفتيت، ھژمارا وى يا يەكى ل دەستپىكا مەھا تيرمەھى
دەرکەفتى يە.

ھەر وەسا كۆمەكا كۆفارىن دىتر ژ لايى تايىن بنگەھى لالش و ھندەك جھين
دىتر ل دەفەرداريا و ناوچە كۆمەلگەھان دەرکەفن وەك: (ياسا، شالوول، مەعلتا،
چرايى لالش، ديوان لالش، شىخان، نور لالش، زەرە نىسان، فىن، نجم بيت نەرىن،
چرىسك، كانيا سىپى، نىرگزا ئاكرى، سلاڧگەھا شنگال، شنگال لالش و پاشەرۇژ).
دىسان چەند كۆفارىن دى يىن سەربەخۇ دەرکەفتينە، وەكو: (ڧايە، دكتور،
پىرۇگروپ، ڧانىار، دەلال) و زنجىر بى راوہستانە.

چاپخانه ل پاریزگه‌ها دهۆکی

ئافراندنا ئامیرین پیشه‌سازی د چه‌رخین بووری دا ژ کارین پیرۆزین وان زانایان بووینه یین شیاین د ژيانا خو دا داهینانان بکه‌ن و خزمه‌تا مروّفايه‌تیى بکه‌ن، (گۆته‌نبیرگ) زانایى ئەلمانیى نافدار ل سالا ۱۹۵۵ئى ئامیرى چاپى چيكر و ل داویا چه‌رخى نوزدى، شيا هژماره‌کا مه‌زن یا په‌رتوگان چاپ بکه‌ت.

★ ئیکه‌مین چاپخانه ل کوردستانی:

پشتی شه‌رى جیهانی ب دووماهی هاتی، ده‌سته‌لاتا ئنکلیزی کو ل سه‌ر ئیراقى یا زال بوو، چه‌ند چاپخانه ئینانه ئیراقى و دو ژ ئەوان چاپخانه‌یان ف به‌ر کوردستانی که‌فتن. یا ئیکى ل پاریزگه‌ها که‌رکوکى هاته دانان و ل رۆژا ۱۵ کانونا ئیکى یا سالا ۱۹۱۸ئى ئیکه‌مین رۆژنامه‌یا هه‌فتیانه (النجمه) ب زمانى تورکی یا ئوسمانى و ل دووف دا ب زمانى عه‌ره‌بى پى هاته چاپکرن. ژ به‌ر کاودانین ل ده‌قه‌رى وى سه‌رده‌مى وه‌کو پیدفئى نه‌شیا خزمه‌تا ره‌وشه‌نبیریا کوردی بکه‌ت.

یا دووى ژى ل باژیری سلیمانیى هاته دانان. پشتی ب داوی هاتنا یه‌که‌مین ده‌سته‌لاتداریا شیخ مه‌حمودى نه‌مر ل بوهارا سالا ۱۹۱۹ئى، ئنگلیزی (میجهر سوڤ) کره حاکمى سیاسى سلیمانیى داکو خه‌لکی پیتر ب لایى خو فه بکیشن و خو فیتر کره زمانى کوردی و شاره‌زایه‌کا به‌رفره‌ه د ره‌وشت و تیتالین ده‌قه‌رى دا بو خو په‌یدا کر. میجهر سوڤى ل داویا ۱۹۱۹ئى یان ده‌ستپیکا سالا ۱۹۲۰ئى یه‌که‌مین چاپخانه ئینا سلیمانیى و وى ب خو سه‌ره‌په‌رشتیا چاپخانه‌یى دکر و سى که‌سین زیره‌ک ده‌ست نیشان کرن بو کارى و ئیکه‌مین رۆژنامه لى هاتیه چاپکرن رۆژنامه‌یا (پیشکه‌وتن) بوو کو نیزیکی دو سالان ده‌ردکه‌فت و هژمارا وى یا

ئىككى ل رۇژا ۲۹ نىسانا ۱۹۲۰ئى ھاتە چاپكرن و ھەتا ۲۹ خزيرانا ۱۹۲۲ئى يا بەردەوام بوو.

★ چاپخانە ل دەھۆكى:

پشتى رىككەفتنا ۱۱ ئادارى يا دىرۆكى و بەلاقبوونا تەناھى و ئاشتىي ل كوردستانى رەوشا دەفەرى بەر ب پيشقەچوونا خەباتا رەوشەنبىرى و ئافەدانكرنى دەستپىكرى، ل باژىرى دەھۆكى چاپخانەيەك ب نافی (دەھۆك) ھاتە دانان كو تايەك بوو ژ چاپخانا (الزھراء) يا ئەوا ل مووسل كو ھەتا نۆكە زى يا بەردەوامە ل سەر كارى خو، خودانى چاپخانا دەھۆك نافی وى (جەمال زاخوى) بوو.

ل دەستپىكى ئەف چاپخانە سالا ۱۹۷۱ئى ل ھەقبەرى ئوتىلا (بابل) يا نۆكە ھاتبوو دانان و دەست ب كارى خو كر، پاشى ھاتە فەگۈھاستن بو پىشت سەرۆكاتيا باژىرقانیا دەھۆكى كو جھى وى نۆكە گەراجا باژىرقانىي يە، تەرزى كارى ل فى چاپخانى چىنينا پىتان بوو – ئانكو تىپ ئىك ئىكە دەھاتنە ب رىزكرن ھەتا بەرپەرەك زى دروست دبوو، پاشان چاپ دكرن. ئەفە زى بو وى چەندى فەدگريت كو ل وى سەردەمى سىستەمى كۆمپيۇتەرى ھىش نەھاتبوو ئافراندىن.

ئىكەمىن بەرھەم ل فى چاپخانى ھاتىە چاپكرن، ھەژمارا (۲) ئى بوو ژ كۆفارا (چيا) كو سەرنقىسكارى وى (دكتور بەدرخان سىدى) بوو. ھەرۈسە تاكە ھژمارا كۆفارا (رەوشەن) ئەوا ژ لايى پەرۈدەيا پارىزگەھى فە ھاتىە وەشاندىن لى ھاتبوو چاپكرن و پرتا ئىكى و دووى (بەرگ) ژ (دىوانا ئەحمەدى ئالبەند) كو (خالد حسىن) بەرھەفكر بوو، و كۆمەلە (چىرۆكىن كرمانجى) يا ەلى نەقشەبەندى و (بەيتا نەصیحەتا) ژ فەھاندنا (مەلا ەبەدولكەرىم كرورى) و

(الحب في قريتي) کو چیرۆکهکا کورته ژ فهگپرانا (عهزیز مالتایی) و وهرگیرانا (عهبدو لرهحیم عهبدو لکهریم بادی) ل سال ۱۹۷۱، ههروهسا پهرتوکا (دهوؤک بعد الحادي عشر من آذار) کو ئیکهمین ریبهری پاریزگهها دهوؤکی بوو، ئەفه هه می ل چاپخانا دهوؤک هاتبوونه چاپکرن.

ل سال ۱۹۷۴ئ پشته رهوشا دهفهری تیک چوویی و شورشی دهست پیکریهفه، ئەفه چاپخانهیه ههتا سال ۱۹۷۶ئ ل جهی خو ما بوو، پاشی جارەکا دی بو مووسل هاته فهگوهاستن، ب فی ئاویی دهرگههی چاپخانهیان ل پاریزگهها دهوؤکی هاته گرتن و دهوؤک ما بی چاپخانه ههتا سال ۱۹۹۵ئ.

ل دهستپیکا سال ۱۹۹۲ئ، پشته کوردستان ل سه رهلدانا بهارا ۱۹۹۱ئ هاتیه رزگار کرن، هزر ل دهرکهفتنا رۆژنامه و کوؤاران هاته کرن و ههر چاپه مهنیهکا دهرکهفت ب کوپیکرنی بوو وهکو رۆژنامه یین (بوؤتان) و (سه رهلدان) و (الاتحاد) و چه ند به لافوکین پروپاگندين هه لبرارتین پهرله مانئ کوردستانئ. ههروهسا کوؤارا (نوخازی) کو سی هژمار ژئ دهرکهفتن. پشته کوؤارین (مه تین) و (سه رهلدان) دهرکهفتین، په نا برنه هه ولیئری و ل ویئری دهاتنه چاپکرن.

ل سال ۱۹۹۴ئ دهما ری ل بهر چاپکرنا چاپه مهنیان هاتیه گرتن کو ل هه ولیئری بهینه چاپکرن، هزر ل هندئ هاته کرن کو چاپخانه ل دهوؤکی ب هینه دانان وهکو پیدفیهک دا کو کار نه هیته راوهستاندن و بهردهوامی بکهفته کاروانئ دهرکهفتنا رۆژنامه و کوؤاران.

ل بهراهیی دهزگهه و جهین بلافکرنا رۆژنامه و کوؤاران په نا بره بهر کوپیکرنی ئەو ژئ نه چاری کو چ ری یین دیتر نه بوون و ههتا دهمهکی درپژ ب فی شیوهی کار ب ریقه دچوو، ل بهراهیی چاپخانا هاوار هاته فهکرن و پاشی سال بو سالی زیدهتر لیهاتن.

★ چاپخانه يېن دهۆكى:

(۱) چاپخانا زانست: ل دەستپيكا ئادارا ۱۹۹۳ئى بنگههئى كۆمپيوتەرى يى
فيكرنى بوو دگهل ئاميرئى رۆنيويئى و يى كۆمپوتەرى، پاشى پشكا
چيكرنا ئۆفسيئى ئى هاته زيدهكرن، كارئى وئى چيكرنا پسؤلين بازارگانى
و يين ريشه بهرى يين ميرى بوو، ئى دگهل دا زى چهند پەرتوك چاپكرن
و يا ژ هميان گرنگتر و مەزنتر پەرتوكا (قورئانا پيروژ دگهل تەفسيرا
رؤناهى) يا (مەلا عەلى شيلانى) بوو، ئيكه مين پەرتوك كومهكا هؤزانا
بوو ل سالا ۱۹۹۶ئى ئى هاتيه چاپكرن.

(۲) چاپخانا كوليژا شەپيئى: ل رۇژا ۱۱/۶/۱۹۹۵ئى ژ ئاليئى كؤليژا شەپيئى قە
هاتبوو قەكرن، كو چاپخانه سەر ب وئى بوو، ئەف چاپخانه هەتا رادەكى
يا بيشكەفتى بوو، د شيان دا بوو هەمى جورين كؤفار و رۇژنامەيان ب
هەمى قەبارەيان چاپ بكةت، دەما دهۆكى ژ چاپخانه يين هەولير هاتيه
دابرين، قئى چاپخانئى رۆلەكى سەرەكى د چاپكرنا چاپەمەنيين دەفەرا
بەهدينان دا گيىرا، ئيكه مين پەرتوك ل قئى چاپخانئى هاتيه چاپكرن ب
نافئى (ثورة ايلول المجيدة) يا سەيدا (نەجمەدين يووسقى) بوو، چاپخانه
ژ چەندين پشكان بيك دەيت و نۆكه سەر ب زانكويئى قەيه و نافئى وئى
بوويه چاپخانا (زانكويئا دهۆك).

(۳) چاپخانا هاوار: ل ئادارا ۱۹۹۵ئى كو بەرى وئى پەرگهها (الاخلاص) بوو،
بەرفرهتر ئى هات و دگهل كارئى كۆپيكرنى، ئاميرين بچويك (۸/۱) يين
چاپكرنى ئينان و كؤفار پئى دەهاتنه چاپكرن، نۆكه تنئى كارئى مەداليا و

ختمين كولاىى و نقيسينا ل سهر قهلهمان ل وئيرى چاپ دكهن، پاشى
ئاميرين چاپخانهيهكى ژ بهغدا ئينان و كارى چاپى بهرفرهتر و مهزنتر
لى هات، ئەف چاپخانهيه بهردهوام د پيشكهفتنى دايه و نهۆب باشترين
چاپخانه ل قهلهم دهيتته دان، ئيكه مين پهرتوك ژ بهرههمى وئ،
پهرتوكا (خاله عهفان) بوو.

نافى چاپخانى ل دووف پيشنيازا نقيسكار (ئهديب چهلكى) بوو كو
نافى كوڤارا (هاوارا) (مير جهلادت بهدرخانى) بوويه ئەوا ل شامى
دهردكهفت. و ل سالا ۲۰۰۴ئى نافاهيى چاپخانى هاته فهگواستن بو لايى
رؤژئافايى باژيرى و ل شيف جهردانى ل ناف جهى (كومپانيا چنار) هاته
دانان، كو ئەو ژى ههر يا خودانى وئ يه.

سالا ۱۹۹۹ئى دو مهكينهيين نيڤ بهتال ئينان ژ بهر بيدڤيا كارى، كو
ئيك رهنگى و دو رهنگى بوون. ئاميرى بهتال دو رهنگان پيكفه چاپ
دكته، ب ئاميرى ليزهري ل سهر دارى و مهرمهرى و شيشهى دهيتته
چاپكرن. نوكه (۱۳) مهكينه يين چاپى ههنه.

شيانين وئ يين چاپى د ههيفهكى دا، (۱۰۰) پهرتكه و (۱۵۰-۲۰۰)
رؤژنامه و كوڤاران ب ههمى قهبارقه، دگهل دا ژى سليفون ژ جوړى كو
دبيژنى (مات و لماع) ئانكو مرى و تهيسوك. چاپخانه ژ چهدين پشكان
پيك دهيت، وهكى: پشكين چاپى و كو مپيوتهرى و بهرگرن و سليفون.
نوكه ژى ئاميرين نوپتر گهشتينه و كار پتر بهر ب پيشقهچوونى يه.

(۴) چاپخانا خهبات: ل رؤژا ۱۹۹۶/۸/۱۶ئى ب ههلكهفتا يوببلا زيرين يا پارتى
ديموكراتى كوردستان، ئەف چاپخانهيه ژ لايى هونهرمهاند (شفان

پهروهر) هاته هاته فهكرن، نهف چاپخانهيه نوکه نيکه ژ چاپخانهيپن
پيشكهفتي ل دهفهرئ.

ل بهراهيپ ب چهند ناميره و سيستهميپ ژ مؤديلين كهفن ل دووف
شيان و پيچيبوونين وي دهمي چ ژ لايي كاودانين دورپيچين ئابووري ل
سهه رهريمي ژ لايي ئيراق و حيرانان فه يان لايين ئابووري و
شههرهزايي فه د في واري دا ب نافي چاپخانا (خهبات) هاته فهكرن.
ل دووماهيا سالا 2005ئ دهست ب نووژهنكرنا چاپخانا خهبات هاته
كرن و ل دهستپيكا سالا 2006ئ ب رهنغهك و سيستهمهكي سهردهم و
نافهكي نوو كو نهو زي (چاپخانا خاني) بوو كهفته كاري و
پيشههچونهكا بهرچاڤ د كاري دا ب خو فه ديت.

• ناميرهپين د كاري دا:

- 1- ناميري چاپي پينج رهنج فهباره نيڤ بهتال جوړئ هايديلبرگ
ئهلاني ب هيذا (14000) شيت د دهمزميزهكي دا.
- 2- ناميري چاپي دوورهنج فهباره بهتال جوړئ هايديلبرگ ئهلاني.
ب هيذا (10000) شيت د دهمزميزهكي دا.
- 3- ناميري چاپي نيك رهنج G.T.O فهباره Ar جوړئ هايديلبرگ
ئهلاني.
- 4- سيستهمي فافيركرنا رهنجا و پليتكرنئ يين ههچهرخ و نوي.
- 5- ناميري مولهري يي بهرگكرني ب (صمغ حراري) يي ئهلاني.

بۇ نمونە د سالا ۲۰۰۸ ئى دا ھژمارىن خوارى ھاتىنە بەرھەمئىنان:

دانه	ھژمار	بابەت
۹۱۹۵۰	۲۰۰	كۆفارىن جۆرا و جۆر
۱۶۳۶۵۰	۱۹۰	پەرتوكىن جۆرا و جۆر
۱۹۱۸۳۰	۳۳۵	ھەفتىنامە

ئەفە زىدەبارى بابەتتىن جۇدا جۇدا ۋەك پۇستەر و نامىلكە و داخوازنامە و ... ھتد.

ھژمارا كارمەندىن ل چاپخانى كاردكەن (۵۳) كارمەندىن ژ ھەردوو رەگەزان.

سىستەمى كاركرنى، سى جۇرىن كارمەندانە: (فەرمى، گرىبەستىن فەرمى، گرىبەستىن چاپخانى).

دەوام ژ سى شەفتان پىك دەيت و ھەر شەفتەك ھەفت دەمھژمىران كاردكەت. ب تنى روژىن ئەينى بەينقەدانە.

پشكىن سەرەكى يىن چاپخانى ئەفەنە:

۱- پشكا قافىر كونا رەنگا (فەرز) و مۇنتاژ و پلىتكرنى.

۲- پشكا چاپكرنى.

۳- پشكا بەرپەر كرن و لىكدانى (بىچان - لىكدان - بەرگكرن).

(۵) چاپخانا زانا: ل روژا ۱۹۹۹/۹/۱۲ ئى ل شوونا چاپخانا (زانست)، ب نافی

چاپخانا (زانا) ھاتە ب نافیكرن و ب دەستەيەك و سىستەمەكى نوو

كەڭتە كارى كو تايىبەتە ب كارى چاپى ڧە. نۆكە گەلەك پەرتوك ب چاپەكا جوان و لىكدايى لى دھىنە چاپكرن.

(۶) چاپخانا پەروەردى: مەزنىرەن چاپخانىيە.. ل پروسىسا دانانىيە.

ھەرۋەسا چەند چاپخانىيە يىن دىتر زى ھەنە، لى كارى وان نە ل ئاستى ڧان چاپخانىيە، يان زى ھىشتا د نويىنە و ئەو ناف و دھنگى وەرنەگرتيە. ژ بلى كو ھندەك پتر ب كارى چاپكرنا پسۆلە يىن دام و دەزگەھىن مىرى و كارتىن پىرۇزىيان و داوھتان ڧە دمژويلن. ل ڧى دووماھىيى دو چاپخانىيە ل زاخو زى ھاتىنە ڧەكرن.

پەرتوكخانىيە

د كەڧن دا مىزۇپوتاميا جھى ئافەدانكرن و پىشڧەچونى بوويە، ل دووڧ ڧەكۆلىنىن لى ھاتىنە كرن ددەنە بەرچاڧ كو ئىكەمىن جار خواندن و نڧىسىن ل وى ددەڧرى دەست پىكرىيە، ئەڧە زى وى رامانى دگەھىنىت كو ئىكەمىن جھى خرفەكرنا پەرتوكان زى ل وىرى بىت، دھوك زى وەكو پارىزگەھ دكەڧىتە ڧى ددەڧرى و ل دووڧ خواندنن دىرۆكى وى زى رۆلەكى گرنىگ د ددەڧرى دا ھەبوويە كو دزڧرىتەڧە بو پىتر ژ ۲۷۰۰ – ۱۹۰۰ سالان بەرى زايىنى.

★ پەرتوكخانىيە ل كوردستانى:

د ژىدەرىن دىرۆكى دا ھاتىيە كو ل كوردستانى كەسى ھندى (مىر عەڧدال خانى بدلىسى) پەرتوك نەبوون، ئانكو پەرتوكخانىيەكا گەلەك مەزن ھەبوو، چ

ژ نفیسینین خه لکی بن یان وی ب دهستی خو نفیسی بن، ل مخابن دهمی ژ سهر تهختی میراتی هاتیه ئیخستن و ل سالا ۱۰۶۵ی کورئ وی (زیادین خان) ل شوونا وی کرینه میر، ههمی نهو پهرتوک ژ ناف چوون و هاتنه بهرزه کرن کو گهروکهکی وهکو نهولیا چهلهبی دببیریت میر عهفدال خانی نیژیکی (چوارده سندوق) یین پهرتوکان هه بوون. ههروهسا ل میرگهها بههدینان ل نامیدی خواندنگهها قوبا (قوبههان) کو ههتا دستپیکا سه د سالا بیستی بهرمایین وی بو خواندنگهها (الفتی) ل نامیدی مابوون، پاشی گههشتنه پهرتوکخانا نیشتمانی ل بهغدا و نوکه ههمی ل ویری دپاراستی نه.

★ پهرتوکخانه ل دهوکی:

بو جارا نیکی پهرتوکخانه ل باژیری دهوکی هاتیه فهکرن کو ههمی خه لک بشین فهست بکهنی و لی بخوینن، پهرتوکخانهیه کا حکومی بوویه ل سالا ۱۹۶۲ی پهرتوکخانا گشتی بوویه ل تاخی گری باصی ل پشت قوتابخانا نه ورؤز کو نوکه جهی وی ب سهر مزگهفتا (مهلا عهلی) فه بهردایه. بهلی فی پهرتوکخانی وهکو پیدفی گهلهک پهرتوک تیدا نه بووینه و ههمی پهرتوک ههمبیز نه دکرن، چونکی سهر ب کارگیریا نافخو یا پاریزگهها دهوکی فه بوویه هینگی حکومهتی ههمی پهرتوک و کوفاار نه دگه هاندنی و دسهر هندئ را گهلهک جاران پهرتوکین باش ژئ فه دکیشان. ژبلی کو جهی وی ژئ گهلهکی بهرتهنگ بوو، دیسان ههر پهرتوکه کا بیهنا کوردایه تی و هزری ژ نافه روکا وی هاتبایه، ئیکسهر فه دهغه دکر و نه دهیلا خوانده فان بخوینن. نوکه نهفه پهرتوکخانه نه مایه و یا بوویه بنیاتی پهرتوکخانا به درخانیا.

★ پهرتوګخانا بهدرخانیان:

ب هه لکه‌فتا بورینا (۱۰۰) سالن ل سهر دهرکه‌فتنا په‌که‌مین روژنامه‌یا کوردی کو ل سال ۱۸۹۸ئ ل باژیرئ قاهره ل وهلاتئ مصرئ، ل سال ۱۹۹۸ئ ب به‌ره‌قبوونا ری‌زدار نی‌چیرفان بارزانی سه‌روکئ حکومتا هه‌ریما کوردستانئ، په‌رتوګخانیا بهدرخانیان ژ ئالی سینهم جه‌لادمت بهدرخان هاته فه‌کرن کو ب پشته‌فانیا سه‌روکئ حکومتئ و ری‌کخراوا دپاکونیا یا سویدی فه هاتبوو ئافاکرن. په‌رتوګخانه ژ چەندین پشکین سه‌ره‌کی پیک دهیت، ئه‌و ژئ: (پشکا په‌رتوګان، پشکا روژنامه و کوفاران، پشکا به‌رگکرنئ، پشکا زاروګان و پشکا موزیکئ).

سیستمئ کومپیوټه‌ری بو جارا نی‌کئ ل کوردستانئ د په‌رتوګخانیا بهدرخانیان دا هاته ب کارئینان و نافئ هه‌می په‌رتوګان دگهل پی‌زانینئ پی‌دقی تیدانه و هه‌ر که‌سئ په‌رتوګه‌کئ داخواز بکته، ب ساناهی دئ هژمار و جهئ وئ بو هیته دهست نیشانکرن. هه‌روه‌سا هه‌ر پشکه‌کئ ژ لایئ چاپه‌مه‌نیا و جهئ روونشتنئ و کاری فه تایبه‌تمه‌ندیا خو هه‌یه.

جهئ په‌رتوګخانه ئ هاتیه ئافاکرن، جه‌کئ ستراتیزی یه ل باژیرئ دهوکئ کو ل سهر (جادا بارزان)ه ل تاخئ نزاری. ئافاهی وئ کو ئافاهی‌ه‌کئ مودی‌رنئ په‌رتوګخانیا نه ژ سئ قاتان پیک دهیت.

هه‌تا نهؤ پتر ژ (۴۰۰۰) په‌رتوګین که‌فن و نوو و (۳۷۱۹) روژنامه و (۱۳۳) کوټاران به‌رده‌وام هه‌مبیز دکته، پشتی فه‌کرنا په‌رتوګخانئ و ژ ئه‌نجامئ په‌یوه‌ندی‌ین کارگی‌ریا په‌رتوګخانئ دگهل دام وده‌زگه‌ه و سه‌نته‌ری‌ن ره‌وشه‌نی‌ری یین کوردی و بیانی ل دهرقه‌ی هه‌ریمئ ب هزاران په‌رتوګین به‌ادار ژ دهرقه‌ی هه‌ریمئ گه‌هشتینه په‌رتوګخانئ.

★ پەرتوڭخانا مەلبەندى يا زانكۆيا دھۆكى:

پشتى زانكۆيا دھۆكى ھاتىيە دامەزراندن، ل سەرۆكاتيا زانكۆيى ل سالا ۱۹۹۶ئى پەرتوڭخانا مەلبەندى يا زانكۆيى ھاتە دانان، ل دەستپىكى ژوورەك ب تنى بوو، پاشى ھاتە بەرفرەھكرن، ھژمارەكا مەزن يا پەرتوكان تىدا ھەنە، پەرتوڭخانا ب خو ژ پشكىن ژىرى پىك دەيت:

– پشكا پەرتوك دان و وەرگرتنى

– پشكا ڤەدارى(تزوید)

– پشكا پىرست و ڤاڤارتنى

– ھولا خاندى بو ڤوتابىين بەكالورىوسى و ھولا خواندى بو ڤوتابىين خواندىن بلند.

– پشكا بەرگرتنى و چاڤدیريا پەرتوكان.

سامانى پەرتوڭخانى پىكھاتىيە ژ:

– ۱۲۵۹ نامىن ماستەرى و دكتورايى.

– ۲۲۰۱۷ پەرتوك.

– ۱۲۴۵۱ كۇڤار و رۇژنامە.

– ۱۰۷ دەستنقىس.

– ۷۳۷ سى دى ژ نامىن ماستەرى و دكتورايى.

ل گشت كولىژىن سەر ب زانكۆ يا دھۆكى ڤە پەرتوڭخانا ھەنە، ھندەك كولىژان پەرتوڭخانا پىين بەرفرەھ لى ھەنە وەكو كولىژىن: كولىژا ئادابى، شەرىعى، كارگىرى و ئابوورى، ئەندازىارى، ياسا و رامىارى. زىدەبارى پەرتوڭخانا سەنتەرى ڤەكۆلىنىن كوردى و پاراستنا بەلگەنامەيان.

دهزگههئ خانى يئ رهوشه نبيرى و راگه هاندنى ل دهوكى

دیمه نهك ژ چاپخانه خانی

ئیکه تیا نفیسه رین کورد – تایی دهۆکی

★ پەرتوگخانەيپن قەزا:

ل دەفەردارى يپن سەر ب پاريزگەها دەھۆكى فە، تنى ل باژيرى ئاميدى و ئاكرى ھەنە، بەلى ل دەفەرداريپن ديتەر (شيخان، بەردەرەش و سيمىلى) نينن، و كارى بۇ دەھيتە كرن كو قەبين. ل دەفەرداريا سيمىلى دپلانا ۲۰۰۹ئى دا يە كو ئافاھيەكى بۇ دروست بكنە و پيش وەخت ژى (رؤژنامەيا ئەفرۆ) پەرتوگخانەيا خۆ يا تايبەت دگەل دولابين پەرتوكان كرنە ديارى بۇ دەفەرداريا قەزايى دا كو ببنە بنياتى دانانا پەرتوگخانەكى.

د دووماھيا سالىن شىستان دا ل دەفەرداريا زاخۆ، پەرتوگخانەيەك ھاتە دانان و ھەتا نھۆ د كاودانەكى خراب داىە، جھى وى چ سەر و سيمايپن پەرتوگخانەيپن شارستانى لى نينن و پيدفى ب ئافاھيەك و چاقدانەكا ديتەر. ھەرچەندە ل قى دووماھيى برپار ھاتىە دان كو ئافاھيەكى نوو بۇ بەھيتە دروست كرن، لى ھيژ جيبەجى نەبوويە.

ل ناوچەيا بامەرنى ب ھاريكاريا رەوشەنبرين دەفەرى و ريفەبەريا ناوچەيى ژ سالا ۲۰۰۲ئى قە بنيات بۇ پەرتوگخانەكى ھاتە دانان.

★ پەرتوگخانەيپن دى:

ھەژيە بيژين ل چەندين دەزگەھ و جقات و مەلبەنديپن دى يپن رەوشەنبرى پەرتوگخانەيپن دەولەمەند ھەنە وەك يەكيتيا نفيسەرپن كورد تايى دەھۆكى، دەزگەھى خانى، بنگەھى لالش و گەلەك جھين دى.

دهزگههئى خانى يئى رهوشهنبيرى و راگههاندنى

دهزگههئى خانى بهردهواميا نفيسينگهها رهوشهنبيرى و راگههاندنا لقي يهكئى (پارتى ديموكراتى كوردستان)ه كو پشتى سههرهلدانا بهارا ۱۹۹۱ ل ۱۹۹۱/۸/۲۸ ل دهوكئى هاته فهكرن و پشتى كونگرئى دوازديئى يئى پارتى ل سالا ۱۹۹۹ برپارا ب دهزگههكرنا فئى نفيسينگههئى هاتهدان و ب دهزگههئى خانى يئى رهوشهنبيرى و راگههاندنى هاته نافكرن و ههتا ئيرو ل ژير فئى نافي وهك دهزگهههكئى سهر ب نفيسينگهها نافينا راگههاندنا پارتى بهردهواميئى ب ئهرك و خزمهتئين خوه ددهت.

★ ئهرك و خزمهتئين دهزگههئى ژ سالا ۱۹۹۱ ههتا ئهفرو

أ/ بهلاڤوكا الانصات:

ل دهسيپكا كارين دهزگههئى كو وى چاخى ب نفيسينگهها رهوشهنبيرى و راگههاندنى دهاته نياسين فئى نفيسينگههئى دهست ب كارئى خوه كر ب بهلافكرنا بهلاڤوكا روژانه يا (الانصات) ب زمانين كوردى و عهرهبى و فارسى، هژمارا سفر ژ فئى بهلاڤوكى ل ۱۹۹۱/۹/۲۷ هاته بهلافكرن و هژمارا وئى يا داويئى ل تهباخا ۲۰۰۲ هاته بهلافكرن، ههر هژمارئى نيزيكى ۱۵۰ دانه ژئى دهاتنه چاپكرن. ههروهسا نافي وئى هاتبوو گوهورين بو (ئهفرو) و چهندين هژمار ب فئى نافي ژئى دهركهفتبوون.

ب/ كوڤارا مهتين:

كوڤارهكا رهوشهنبيرى يا گشتى بوو، ههيقانه ب زمانين كوردى و عهرهبى، هندهك جاران ب ههردو تپيئن لاتينى و عهرهبى ژ ئاليئى نفيسينگهها

رهوشه نښیری و راگه هاندنی فه دهاته به لافکرن، یه کهم هژمارا وئ پشته
سه رهلدانئ ل ۱۹۹۲ هاتیه به لافکرن و دوا هژمار کو هژمار ۱۳۲ بوو ل ۲۰۰۲ هاتیه
به لافکرن. ل سالا ۲۰۰۵ خوله کا نوویا فئ کو فاری ب هژمار ۱۳۳ ده سپیکره فه، به ئ
فئ جاری وهک دوزگه هه کی سهر به خوه و هه تا نفیسینا فان په یفان ۱۹۷ هژمار
ژئ هاتینه به لافکرن.

ج/ ئیزگی دهنگی کوردستان - دهوک، رادیو یا دهوک:

ئه فه ئیزگه یه ل ۱۹۹۲/۱۰/۱۴ دهست ب وهشانی کریه و هه تا نهو به رده وامه
وهشانا وئ دگه هیته هه رسی پاریزگه هیئ دهوک و مووسل و هه ولیری و هه تا
دهقه ریئ هه سه که ل روژئافا و میردینی و هه کاری ل باکووری کوردستانی،
هه وه سان ب ریکا که نالین ئه سمانی سهرانسه ری جیهانی ژبلی ئه مریکا و
ئوسترالیا فه دگریت و ب ریکا ئه نته رنیئتی سهرانسه ری جیهانی فه دگریت و
روژانه بو ده می ۲۴ ده مژمی ران کار دکته. ئه فه ئیزگه یه ل ۲۰۰۸/۶/۱ ب نافئ
رادیویا دهوک هاتیه نافکرن. هه روه سان دو ئیزگین نافخوی ل ئامیدی و زاخو
کار دکهن سهر ب فئ دوزگه هی فه نه.

د/ تیله فزینا کوردستان - دهوک:

ئه فه که نالی راگه هاندنی ل ۱۹۹۲/۵/۳ ب نافئ تیله فزیونا خه بات ب ره می هاتیه
فه کرن، ل سالا ۱۹۹۴ ب تیله فزیونا کوردستان دهوک هاتیه نافکرن و ل ۱/۱/۲۰۰۸ ب
تیله فزیونا دهوک هاتیه نافکرن و وهشانا وئ سهرانسه ری پاریزگه ها دهوکی و
مووسل ئ هندهک دهقه ریئ پاریزگه ها هه ولیری و هندهک دهقه ریئ باکوور و
روژئافیئ کوردستانی فه دگریت، روژانه دگه هیته ۱۰ ده مژمی ران کار دکته

زیدەبارى رۆژپڻ ئەينى و جەژن و بېرھاتنڻ نەتەوھىي.

ه/ رۆژناما پھيمان:

يەكەم ھژمارا قى رۆژنامى ژ ئاليى نھيسينگەھا رەوشەنبىرى و راگەھاندنى
فە ل ۱۹۹۴ / ۷/۱۱ ب رەنگەكى ھەفتيانە ھاتە بەلاڤكرن و دوا ھژمارا وى ل ۲۰۰۲
ھاتىە بەلاڤكرن، قى ھەفتيانىمى د چەندىن ھەلكەفتان دا پاشبەندىن رۆژانە
بەلاڤكرىنە.

و/ كۆڧارا سڧورە:

كۆڧارەكا زارۆكانە ھەيھانە ژ ئاليى قى دەزگەھى فە دەيىنە بەلاڤكرن،
يەكەم ھژمارا قى كۆڧارى ل ۲۲ى نىسانا ۱۹۹۸ ب ھەلكەفتا سەد ساليا
رۆژنامەفانيا كوردى ژ ئاليى دەزگەھى گازى فە ھاتىە بەلاڤكرن و ژ ھژمار ۲۸ فە
يى كەتية د نيڧ دەزگەھى دا ھەتا نھيسينا فان پەيھان بەردەوامە و ۱۳۵ ھژمار
ژى دەرکەتینە و زیدە بارى كۆڧارى زنجیرەكا وەشانان ب نافی وەشانين سڧورە
ھەتا نھۆ ۱۸ وەشان ژى ھاتینە بەلاڤكرن. كۆڧارا سڧورە ب تیراژا ۳۵۰۰ دانەيان
دەيتە چاپكرن، ھەروەسان نافەرۆكى ھەر ھژمارەكى ب تىپين لاتینى ل سەر
تورا ئەنتەرنىتى دەيتە بەلاڤكرن.

ز/ رۆژناما ئەڧرۆ:

پشتى ھېرشا رزگاركرنا ئىراقى ل ۱۷ى ئادارا ۲۰۰۳ و نەمانا رژیما بەعسى ل
۹ى نىسانا ھەر قى سالى ھزر ل بەلاڤكرنا رۆژنامەكا دىتر ل شوونا رۆژناما پھيمان
ھاتەكرن و ئەڧ رۆژنامەيە ب نافی ھەفتيانا ئەڧرۆ ل ۲۰۰۴ / ۷/۳۱ ھاتە

بەلافكرن و نوڭە (ئەفرۆ) ژ رۆژا ۱/۱۰/۲۰۰۹ بوويە رۆژانە و ب قەبارى ۱۶ بەرپەران دەردكەڧيت.

★ وەشاننا پەرتوگان:

ب دريژيا هەردو قوناغين ژيى خوه دەزگەهى خانى و كۇفارا مەتين چەندين پەرتوكين ب مفا ب هەردو زمانين كوردى و عەرەبى بەلافكرينە.

★ چاپخانا خانى:

ئەف چاپخانىە ل ۱۶ تەباخا ۱۹۹۶ ب نافي چاپخانا خەبات ب هەلكەفتا يوببىلا زيړينا پارتى ژ ئاليى هونەرمەند شقان پەروەر هاتىە فەكرن و ل ۲۰۰۸ ب نافي چاپخانا خانى هاتىە نافيكرن و چاپخانىە ب نووترين ئاميرين چاپى هاتىە نووژەنكرن. پتر پيژانين ل سەر چاپخانى د پشكا چاپخانا دا بخوينە.

★ پەرتوكخانىە و ئەرشيف:

ل فى دووماهى پشكا پەرتوكخانىە و ئەرشيفى فەكرىە و ب هزاران پەرتوكين هەمەجۆر و فەرەنگ، زيڊەبارى بەرگين رۆژنامە و كۇفاران تيدا هەنە و ل بەر خواندەفانان فەكرىە ژ بو مفا وەرگرتنى.

دەزگەهى سپريژيا چاپ و وەشانى

هەريما كوردستانى پشتى سەرهلدانى كەفتە د قووناغەكا رەوشەنبىرى يا پيشكەفتى و خورت دا كو بەرى هينگى ل ميژوويا كوردستانى نەهاتبوو روودان

ئەو ژی ب دەرکەفتنا ب سەدان رۆژنامە و کۆفاران د چەندین بیافیئێ ژێک جودا جودا دا زێدەباری چاپکرنا هژمارەکا گەلەک مەزن یا پەرتوکان ب هەمی قەبارە و بابەتێن رەوشەنبیری.

دەقەرا بەهیدینان یا کو ل سەردەمی حکومەتێن ئێراقی یێن بەری هاتبوو ژ پشتگوئە هافیئێن د واری رەوشەنبیری دا وەکی هەر دەقەرهکا دی یا هەریمی، بەلی هەر زوی تەخا رەوشەنبیران ملی خۆ دا بەر فی باری و چەندین رۆژنامە و کۆفار هاتنە وەشاندن و هژمارەکا مەزن یا پەرتوکان دانە چاپکرن، هەتا راددەکی بەر فرەه ئەو پێشکەفتنا کەفتیە د فی واری دا ل پشتی سەرهلدانێ گەلەک پترە ژ وئ یا د نافبەرا سالا ۱۹۲۵ئ دا هەتا سالا ۱۹۹۱ئ ل دەمی دەقەرا بەهیدینان کو پتریا وئ پێکھاتا پارێزگەها دەوکی یە.

هزرا دانانا دەزگەھی سپیریژ ژ دەست پێشخەریین سەرۆکی حکومەتا هەریما کوردستانی بوویە، نافکرنا وئ ژێ ژ هەستەکی نەتەوی هاتیە، ژبەر کو جیایی سپیریژ دکەفتیە سی پارچەیان ژ کوردستانی و چەندین شەپێن دیرۆکی د نافبەرا بزافا نازادێخوازا کوردی و دوژمنان دا هاتیە کرن، هەرودسا بارزانیی نەمر پشتی رۆخیانا کۆمارا مەهابادی ل ۱۷ئ کانوینا سالا ۱۹۴۶ئ ل پارچەیهکا وی دەرباس بوویە و بەر ب ئیکەتیا سۆفیەتی چووویە.

دەزگەھی سپیریژ ل سالا ۲۰۰۲ئ ل دەوکی هاتە دامەزراندن، ژ ئارمانجین وئ ئەو هاریکاریا نفیسەران دکەت ژ بو چاپکرنا بەرەمی وەن، هەژی گوتنی یە کو ئەف دەزگەهە هاریکاریی ئیکسەر ژ نفیسینگەها سەرۆکی حکومەتا هەریما کوردستانی نیچیرفان بارزانی وەردگریت و هیچ مفایەکی ژ چاپکرنا پەرتوکی نابینیت ژ بەر کو ئارمانجا وئ تنی خزمەتا رەوشەنبیری کوردی یە و ئەو پارەیی بەرنەکەفتی و کیمی ژ فرۆتتا پەرتوکی دەیت هەر ژ بو چاپکرنا

پەرتوكا دەھتە تەرخانكرن، بەھايى فرۇتتا پەرتوكان ل بازارى گەلەك يى كىمە و
ھەر ژ بۇ ھارىكاريا خواندەفانى پەرتوكى يە.

جھى دەزگەھى ل بەراھيى ل قاتى سىيى يى ئافاھيى سەنديكا كرىكارين
كوردستانى ل دەھوكى بوو، ل سالا ۲۰۰۹ى چوو ئافاھيى خو يى نوو يى كو
دناقبەرا مەيدانا كوردستان و جادا سەرەكى يا دناقبەرا سوپەرماركىتا مازى و
مالتايى دا، ھژمارەھەكا ھۆلنن ئاھەنگان و گۆتارخواندننى تىدا ھەنە ژ بو كارين
رەوشەنبىرى. ھەروەسا چاپخانەھەك ژى بو ھاتىە دابىن كرن.

ھەتا نۆكە دەزگەھى سپىرىز يى چاپ و وەشانى پتر ژ (۳۰۰) پەرتوكان ب
زمانى كوردى و عەرەبى (ئەلفابىيا عەرەبى و لاتىنى) د ھەمى وارين
رەوشەنبىرى دا چاپكرىنە و وەشاندىنە، زىدەبارى دەركرنا (۶) كۆفاران، ژ وانا
كۆفارا (كەپر) كو كۆفارەكا زارۇكا يا ھەيفانەھە، ھەتا نۆكە (۶۸) ھژمار ژى
دەرەكەفتىنە و (۷) ل دەستپىكى ب دىالىكتا سورانى ھاتبوونە دەركرن و
ھژمارەك ب ئەلفابىيا لاتىنى، ھەروەسا كۆفارا (ھىلين) يا وەرزى يا تايبەت ب
كاروبارين ژنى فە كو تنى (۷) ھژمار ژى دەرەكەفتن و پاشى نۆكە ژ لايى
رىكخراوا دياكونيا فە دەھتە وەشاندىن. ديسان ژ بەلافكرين دەزگەھى سپىرىز
كۆفارا (جوان) يا وەرزى يا تايبەت ب كاروبارين گەنجان فە كو تنى (۵) ھژمار
ژى دەرەكەفتن، و كۆفارا (افاق سپىرىز) يا وەرزى ب زمانى عەرەبى يا تايبەت ب
فەكۆلىنن رەوشەنبىرى و ئەدەبى، و كۆفارا (رەنگز) يا وەرزى يا تايبەت ب
بابەتتەن ھونەرى شيوەكارى فە كو (۲) ھژمار ژى دەرەكەفتى يە، و كۆفارا (پرىز)
يا وەرزى يا تايبەت ب بابەتتەن فەكۆلىن ئەدەبى و رەخنەھى كو تنى ھژمارەك
ژى دەرەكەفتى يە.

ل دوماھيى دەزگەھا سپىرىز يا چاپ و وەشانى د ھزرى دايە چەندىن

مامۆستایین زانکۆیی ژ ئالی دکتور عیسمهت محهمهه د خالد سهروکی زانکۆیی هاته فهکرن.

ل دوو ف پهیرهوی نیفخوهیی یی سهنتهری، سهنتهه ژ دو پشکان پیکدهییت: (پشکا فهکۆلینان و پشکا پاراستنا بهلگهنامان). دگهل هوبهکا وهرگیرانئ و پهرتوکخانهکا تایبهت. سهنتهری ل بهره پشکا فهکۆلینان ببیته چوار پشکین:

۱- پشکا فهکۆلینن دیرۆکی

۲- پشکا فهکۆلینن سیاسی و ئیستراتیژی

۳- پشکا فهکۆلینن ئابووری و جفاکی

۴- پشکا فهکۆلینن زمانی و ئهدهبی

ل بهراهی سهنتهه د ئافاهیهکی بچووکی ئاسایی مالان دا بوو، سهنتهه ژ فان پشکان تنی پشکا فهکۆلینن دیرۆکی ههمبیز دکهت. نوکه ژی هاتیه فهگوهاستن بو ئافاهیی کهفنی دائیرا ئهمنه رژیمه بهعس و بهردهوام د کاری دانه.

ژ دامهزراندنی ههتا نفیسینا فان پهیقان سهنتهری چالاکیین ژیری ئهئجمادینه:

ا/ گێرانا کۆر و سمیناران:

ههتا نهۆ سهنتهری (۴) سمینارین بهرفرهه ل دور بابتهین جودا جودا ئهئجمادینه، ههروهها (۳) سمینارین تایبهت ئانکو خهلهکین دانو ستاندنی و ب ئامادهبوونا کهسانین تایبهتمههه ئهئجمادینه.

ب/ چاپکرن:

- بهلافوکا ههلبژارده (مختارات): بهلافوکا تایبهته ههقیانه ههه جارئ ل سههه بابتهکی دیارکری ب تیرازهکا دیارکری دهیته چاپکرن و

ل سەر دەزگەھەین رەوشەنبیری و فەكۆلینان و كەسانین تاییبەتمەند و
نقیسكاران دەھیتە دابەشكرن و ھەتا نقیسینا فان پەیقان (۲۲) ھژمارین
ھەلبژاردە ھاتینە بەلافكرن.

- چاپكرنا پەرتوكان: ھەر وەكی د پەیرەوئ سەنتەری دا ھاتی یەك ژ
ئارمانجین سەنتەری ناقتیدانا نقیسین و وەرگێران و چاپ و بەلافكرنی
یە د چوارچووئی تاییبەتمەندیا سەنتەری دا، د قی واری دا سەنتەری
ھەتا نقیسنا فان پەیقان (۴۴) پەرتوك ب كوردی و عەرەبی چاپكرینە.
- بادەكین بەلگەنامان: ھەتا نھۆ سەنتەری چوار بادەكین بەلگەنامەیی
بەلافكرینە، یەك فەكۆلینەك دەربارەی توركیا و ھەلوستئ وئ ل سەر
دۆزا كوردی، یا دی دەربارەی دەسپیکا پەیوھندیین نیقبەرا شۆرشا
كوردان و كارگێریا ئەمریکی ۱۴ ئادارا ۱۹۶۴- ۱۶ چریا دووئ ۱۹۶۵ د
نیف بەلگەنامین وەزارەتا دەرڤەیا ئەمریکا ب پێشەگیئ دكتور
عەبدولفەتاح عەلی بۆتانی بەرپرسی سەنتەری. دوپین دی دەربارە
دۆزا كوردی ل سوریئ ل سەردەمی حافز ئەلئەسەدی و كورئ وی بشار
ئەلئەسەدی.

ج/ پەرتوكخانا سەنتەری:

یەك ژ ئارمانجین سەنتەری ئامادەكرنا پەرتوكخانەكئ یە كو ببیتە
ژێدەری مفا ژئ وەرگرتنی بۆ رەوشەنبیر و نقیسكارین باژیری و
مامۆستا و قوتابیین زانكۆیی، د قی واری دا و ل دووڤ شیانین
بەردەست و سەرەرای بەرتەنگیا جەھی سەنتەری ھەتا نھۆ
پەرتوكخانەكا پێكھاتی ژ (ھزاران) پەرتوكان وب (دەھان) كۆڤار و

رۆژنامان یین کەفن و نوو و ب زمانین کوردی و عەرەبی و زمانین دیتر بەرەهەفکریە.

هەر وەسان سەنتەری پەیوەندیین دگەل چەندی سەنتەری وەك خوە ل کوردستانی و ئیراقی و وەلاتین عەرەبی هەین ژ وانە: سەنتەری فەکۆلینین ئەلئەهەرام ل قاهیرە، سەنتەری فەکۆلینین ئوردنا نوو ل عومان، سەنتەری فەکۆلینین هەریماپەتی و سەنتەری فەکۆلینین مووسل ل زانکۆیا مووسل، سەنتەری فەکۆلینین ئیستراتیژی ل سلیمانی.

ئیکەتیا نقیسەری کورد / تایی دھۆکی

ل رۆژا ۱۰ شواتا سالا ۱۹۷۰ئ، وەزارەتا نافخویا ئیراقی دەستویری دا وئ دەستەکا نقیسەران ئەوین داخوازکری کو ئیکەتیا نقیسەری کورد بدامەزینن، پستی کۆمەکا ئەندامان هاتینە وەرگرتن بەرەهەقیین کۆنگرە هاتنە کرن و ل رۆژا ۲۳/۶/۱۹۷۰ئ ل هۆلا (الخلد) ل بەغدا ئیکەمین کۆنگرە هاتە گریدان و تیدا دەستەکا ریفەبرنی هاتە هەلبژارتن و هۆزانقانی نافدار (هەزار موکریان) بوو سەرۆکی ئیکەتیا نقیسەری کورد.

پستی کۆنگرە، بریار هاتە دان لقین ئیکەتی ل پارێزگەهین کوردستانی بهینە دامەزراندن، ل رۆژا ۲/۱۰/۱۹۷۰ئ لقی سلیمانی و ل ۱۵/۱/۱۹۷۱ئ لقی هەولیری و ل ۱۲/۸/۱۹۷۱ئ لقی دھۆکی و ل ۳۰/۸/۱۹۷۱ئ لقی کەرکۆکی دەستەکی ریفەبرنی هاتنە هەلبژارتن.

لقی دھۆکی یی ئیکەتیا نقیسەری کورد ل رۆژا ۱۲/۸/۱۹۷۱ئ ل هۆلا نامادەیا

كاوه ئەندامىن وئ كۆمبۇون و رى و رەسمىن كۆنفرانسى ب رېئە چوون و دەستەكەك بۇ لىقى ھاتە ھەلبۇرتن كو ژ (۷) ئەندامان پىك دەت، ئەو ژى ئەفە بوون:

۱. شىخ مەمدووحى بريفكانى سەرۆكى لىقى
۲. محەمد ھەويز جىگرى سەرۆكى
۳. خەلىل دھۆكى سكرتېر
۴. عەلئەدەين سەعەد ژمىرپار
۵. مەلا عەبدولكەرىم كوروى ئەندام
۶. رەشىد فندى ئەندامى يەدەك
۷. محەمد تاهر گوھەرزى ئەندامى يەدەك

ئەف دەستەكا ب رېئە برنى ھەتتا بەھارا سالا ۱۹۷۳ئ ما، لى ژبەر كاودانى فەگوھاستنا ھندەك ئەندامان بو ژ دەرڤەى دھۆكى، ل بەھارا سالا ۱۹۷۳ئ ب ئامادەبوونا نوپنەرېن دەستەكا بالا سەر ژنوى لىقى ئىكەتېى ھاتە پىك ئىنان ب فى ئاوايى:

۱. شىخ مەمدووحى بريفكانى سەرۆك
۲. ئەحمەد عەبدوللا زەرۆ جىگرى سەرۆكى
۳. رەشىد فندى سكرتېر

پاشى ل ھەيڤا كانوينا دووى ل سالا ۱۹۷۴ئ كۆنگرى گشتى يى چوارى ل بەغدا ھاتە گرېدان و پىشتى كۆنگرەى لىقى دھۆكى ژى ھەلبۇرتن كرن و دەستەكەكا نوو داننا. ئەف دەستەكە ل سەر كارى خۇ بەردەوام بوو ھەتتا راگەھاندنا شۇرشى و شكەستنا ئادارا سالا ۱۹۷۵ئ باراپتەر يا ئەندامان چوونە ناف

ریژین شۆرشى و چالاکى یین وى راوهستیان ههتا جارەکا دی ل سالا ۱۹۷۸ئى دەست ب کارى کره فه.

ل داویا سالا ۱۹۷۸ئى لقی دهۆکی سهر ژنوو هاته ههلبژارتن و ل سهر چالاکى یین خو بهردهوام بوو ههتا کونگرى گشتى یى ئیکهتیی ل سالا ۱۹۸۰ئى و د قى سالی دا هژمارا ئیکانه یا کوڤارا پهیف بهلافکر و ههتا کو سالا ۱۹۸۳ئى ئیکهتیا نفیسه ریڤ کورد ژ لایى رژیما به عس فه هاتیه ههلوهشاندن و کره پشکهک دگهل ئیکهتیا گشتى یا ئەدیب و نفیسه ریڤ ئیراقى، سهر ژنوو دهستهکا کوردی هاته پیکئیان و پاشى یین لقان ژى هاتنه دامهزراندن و چهند کونفرانسهک هاتنه گیران. ب قى نافى ل سهر بزاف و چالاکیان بهردهوام بوو ههتا سالا ۱۹۹۱ئى سهرهلدانى دەست پیکرى و ئەو ژى ژ کارى هاته راوهستاندن.

پشتى سهرهلدانى ژ بو دريژیدان ب چالاکى یین روشنبیری، لیژنه یهکا بهروهخت هاته پیکئیان ل رۆژا ۱۹۹۱/۶/۲۸ئى چهند نفیسه ریڤ دهۆکی هاتنه دەست نیشانکرن کو ب کارى وى راببن ل ژیر نافى (لیژنا بهروهختا روشنبیری یا تۆرهفانین دهۆکی). ههروهسا ل رۆژا ۱۹۹۱/۷/۱۰ئى کونگرهکا بهرفرهه یا ههمی ئەندامان ژ لایى لیژنا نامادهکار فه هاتهکرن و دهسته یهکا نوو هاته ههلبژارتن.

★ کونفرانسین لقی دهۆکی:

پشتى کونگرى راپه رینى یى ئیکهتیا نفیسه ریڤ کورد ل رۆژین ۱۵ – ۱۹۹۱/۱۱/۱۷ئى ل باژیرى شه قلاوه هاتیه گریدان و دهسته کهکا بالا بو هاتیه ههلبژارتن، ل رۆژا ۱۹۹۱/۱۱/۱۴ئى کونفرانسى ئیکى یى لقی دهۆکی هاته گریدان و دهسته کهکا نوو بو هاته ههلبژارتن. پاشى ل رۆژا ۱۹۹۹/۴/۹ئى کونفرانسهکى دووی هاته بهستن و تیدا بریار هاته دان کو ل رۆژا ۱۹۹۹/۴/۱۶ئى ههلبژارتن بهینه کرن

و ل وى رۇژا دەست نیشانكۈرى دەستەكەكا نوو هات دانان.

ل رېكەفتى ۲۰۰۱/۴/۲۶ ئى كونفرانسى سىيى ھاتە بەستن. و ھەتا نۆكە شەش كونفرانس ھاتىنە گرېدان و كومهكا چالاكېين ھەمە جور ئەنجامداينە. ديسان ب گېرانا چەند فيستەقالين مەزن رابووينە، وەك: فيستەقالا خانى ل رۇژين ۲۰ — ۱۹۹۵/۶/۲۲ ئى ب ھەلكەفتا سى سەد ساليا مەم و زىنى، فيستەقالا نالبەندى ل رۇژا ۱۹۹۸/۱۲/۶ ئى ب ھەلكەفتا چاپكرنا ديوانا وى د پېنج بەرگان دا، فيستەقالا جزيرى ل رۇژين ۱۸ — ۲۰۰۰/۹/۲۰ ئى، ھەروەسا ئىكەتيا نقيسەران ھەتا نۆكە شىايە سى ژ فيستەقالا دھۆكى يا رۇشنىبرى گرىبەدت و كومهكا مېھنانان ژ دەرھەى كوردستانى پشكدارىي تيدا بکەن. ھەروەسا فيستەقالا مەلا مەحمودى بايەزىدى و حاجىي جندى و رۇژانين ئەدەبى يېن چىكى — كوردى ژى ل سالا ۲۰۰۸ ئى ئەنجام داينە.

ژ بزافين دى يېن رۇشنىبرى دەرئىخستنا كۇفارا (پەيىف) كو ھەتا نۆكە (۵۴) ھژمار ژى دەرکەفتىنە. زىدەبارى پىرۇژەيى گىرنگ يى چاپكرنا بەرھەمىن نقيسەران كو ھەتا نۆكە ھژمارا پەرتوكين چاپكرى گەھشتىە (۲۱۴) پەرتوكان. ژ بلى پشەفانیا وى بۇ ھارىكاريا چاپكرنا چەند پەرتوكين نقيسەران.

يانا دھۆك يا وەرزشى

جھاكا كوردستانى ژى، وەكو پىرانيا جھاكين دنيايى، يارىكرن بۇ پىركرنا قالاھيا وەختى بكارئىنايە. لەو تاكو سالىن ھەفتىيان، ب دەھان يارىين فۆلكلورى ل ھەمى گوند و باژىران دھاتنەكرن و ھېشتا ھندەك بەردەوامن. بۇ نموونە؛ كاشۇيانى(ھۆكى)، سىشەقى، كىلانى، بىركانى، ھۆلانى(تەپا پىي)، تورانى و...

دگهل پاريزگه هبوونا دهوکی و بهر به لاقبوونا ياريان ب سيسته می تازه. گهنجین پاريزگه ها دهوکی هه و جهی ريکخستنا ياريان بوون يان خوه گونجاندن ی بوون دگهل دنيايی. نهو بوو ل ۱۴ ئادارا ۱۹۷۲ هزرا دامه زراندا يانه يه کا ودرزشی ب نافى (دهوکی) بوو راستی و يانا دهوکی يا ودرزشی هاته دامه زراندا. پاشی يانا زاخو و پيرس و يین دی هاتنه دامه زراندا.

ئيرۆ ههرسى يانه (دهوکی، پيرس و زاخو) ل گه لهك ياريان، ئاستى ئيراقى هاتينه مهيدانى و شيائنه جههكى بو خوه دروست بکهن. ل نهفى ريبهرى، ژبه ر ديريى يا يانا دهوکی، دى دهينه ناسين:

وهكو مه گوتى؛ ل ۱۴ ئادارا ۱۹۷۲ هاتيه دامه زراندا. ئيکه مين دهسته کا ريقه بهر نهف هيژايه بوون: (حسام الدين عبدالله، خالد حسين، رافع عادل، سليم امين، عبدالواحد باجلورى، ناجى ابراهيم، نامق دزهيى، وليم ايشه و يوسف فرنسو).

تاكو سه رهلانا ۱۹۹۱ئى، يانا دهوکی، نه ل ئاستى كوردستانى نه ل يى ئيراقى نافه كى ههژى نه بوو. نهو بوو پاش دامه زرانا حوكمه تا ههريمى ل ۱۹۹۲، رۆژ بو رۆژى يانا دهوکی پيشكهفت. ل سهمتا جوړى، تيم بو ههردو نشان و ب چه ندين ئاستان پهيداگرن، بو نموونه؛ تيم هوانى (تهپا پيى) ژ تيم پيگه هشتيان و لاوان و خهتى ۱ و ۲ يى مهزنان پيگدهيت. ل سهمتا ههژمار و ثقافى، چه ندين تيم بو ياريين جودا جودا دامه زراندا. بو نموونه تيم بو ئهفان ياريان هه نه: تهپا پيى، باسكيت بول، فولى بول، ياريين گورهپان و مهيدانى، تينسا ئهردى، تينسا ميژى، پايسكلانى و جهنگانى (ياريين جهنگى) وهكو؛ بوکسانى، كاراتى، كۆنگ فو، تايكواندو، شيرانى و يين دى.

★ سەرفەرەزىيىن يانا دەھۆكى:

وھەكو مە ئاماژە پيىكرى، يانا دەھۆكى ل سالىن نۆتى ژ سەدساليا بيستى
ھەبوونا خوە ل ئاستى ھەريما كوردستانى و ئىراقى پەژراندن. ل خواری ھندەك
ژ سەرفەرەزى و ئەنجامين ياريين يانى:

أ / تەپا پيىس:

- ۱۹۹۶-۱۹۹۷ ل ئاستى ئىراقى، يانا تەپا پيى ژ ئاستى پلە ئىك دەربازى
پلەيا يانين بزارە بوو.
- ۱۹۹۹-۲۰۰۰ باشترين تىما پاريزگەھان بوو، پشتى ل ئاستى ئىراقى ل
پلە پيىنج ھاتى.
- ۲۰۰۷-۲۰۰۸ چارەم بوو ل ئاستى ئىراقى.
- ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ريژا سى ل ئاستى ئىراقى وەرگرت.
- ۲۰۱۰ ريژا ئىكى ل ئاستى ئىراقى وەرگرت و مەتالى تەپا پى يا
ئىراقى ئينا دەھۆكى.

ب / باسكىت بۆل:

- ۲۰۰۴-۲۰۰۵ سيىھم بوو لسەر ئاستى ئىراقى.
- ۲۰۰۵-۲۰۰۶ ديسا سيىھم بوو ل ئاستى ئىراقى. ل ھەمان سال
پشكدارى د پالەوانيا يانەيىن نەرەبى دا ل مەغربى کرد.
- ۲۰۰۶-۲۰۰۷ پالەوانيا ھەريما كوردستانى بريە.
- ۲۰۰۷-۲۰۰۸ چارەم بوو ل ئاستى ئىراقى. و ئىكەم بوو ل ئاستى
كوردستانى.

- ۲۰۰۸-۲۰۰۹ دووهم بوو ل ئاستی کوردستانی و پالهوانیا ئیراقی بهردموامه.

ج / یاریین گۆپهپان و مهیدانی:

- ل سالین ۲۰۰۷، ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ پالهوانا ههریما کوردستانی بوو.
- سالا ۲۰۰۷ پشکداری قارمانیا یانهیین ئه رهبی بوویه و دو میدالیین زیفی و ئیکا برۆنزی برن.
- سالا ۲۰۰۸ پالهوانیا دهقههرا باکووری بر و پشکداری د قارمانیا یانهیین ئه رهبی دا کرهفه و دو میدالیین زیپی و ئیکا برۆنزی برینه.

بنگههی لاش، یی رهوشه نیبری و جشاکگی

ئیزدیاتی، ئیکه ژ ههرچار دینین بهربه لاف دهقههرا بههدینان: ئیسلام، فلهتی، ئیزدیاتی و جهوویاتی (هممی مشهختی فلهستینی بووینه). ههرا بهربه لاف نهوه کو ئیزدیاتی بهرماییا دینی میتراپیه، کو بهری بههدین (زهرا دهشتی) دینی کوردان بوویه و دهربازی ئورۆپا زی بوویه، تاکو فلهتی ل سهدهسالیا چاری جهی وی گرتی.

لاش جهی پیروژه ل نک ئیزدیان و گۆرا شیخادی لی یه.

ئیزدیان گهلهك جهژن و عهد ههنه، یا ژ ههمیان نافدارتر و تایبهتر، جهژنا جهماییه، کو ههمان جهژنا کوشتنا گۆلکیه ل دینی میترای. ئیزدی پارچهیهکی ههری گرنگن ژ میژوو و خهلکی دهقههرا بههدینان. ل

گەلەك سەردەمىن مېژووۋىي، جوگرافيا بەربە لاقبوونا وان، خەتى باشۆر و رۇژاڧا دەڧەرى ڧەدگرت. نھۆ ل تىڧارپزەكا ئەردى ژ چىايى مەڧلووبى و ل دەشتا مووسلى تاكو سىمىلى ئاكنجىنە.

ل ۱۵ گولانا ۱۹۹۳ بنگەھى لاش، يى رەوشنبرى و جڧاكي ل باژىرى دەھۆكى ھاتە دامەزراندن، نارمانجىن بنگەھى ئەون، كو: تىكست و تىتالىن ئىزدىان بپارىزت، فېستەڧالىن كولتورى بگىرت، مۆزىۋمەكا ئىزدىاتىي دانت، وەشاندا كۆڧارەكا تايبەتمەند و پرتووكان، گىرانا سىناران و چىكرنا ھەڧبەندىان... ھتد. پاش رزگاربوونا ئىراقى ژ رژىما دكتاتورى ل ۲۰۰۳ و ڧەبوونا ھەرىما كوردستانى لىبەر دەڧەرىن ئىزدىنشىن ل دەشتا مووسل و شنگارى، ئەندامىن بنگەھى گەھشتە ۴،۸۰۰ كەسان.

نھۆ ھەشت كۆڧار و دو رۇژنامەيىن ھەڧتىانە ب كوردى و ئەرەبى ژ پشكىن بنگەھى دەردكەڧن و خزمەتا ئىزدىاتىي و كولتورى وان دكەن.

فهرمانگه هین کاره بی ل پاریزگه هی

کاره ب ئانکو رۆناهی، ههر وارەکی رۆناهی ئی هەبیت پتر ژ وارین دی چەند جارکی دی پینگافان بەرهف پێش هافیژیت، د فی سەرەدمی دا کو کیم ژ قورنەتین فی جیهانئ هەنە کاره ب نەگەهشتی، ژ ئەنجامئ چەندین فاکتەرین نافخوئی و دەرەه هیژ ل کوردستانئ ئاریشا کیمیا کاره بی یا بەرەدوامه و بزاف ژ ی ژ بو نەهیلانا فی ئاریشئ د بەرەدوامن، ئەوا د شیان دا بیت حکومەتا هەریمی بو فی مەرەمی یا ئەنجام ددەت، ئاریشە یا سقکتر ئی هاتی و بەرهف چارەسەریا داوئی دچیت.

د نیقبەرا سالین ۱۹۲۵-۱۹۳۶ بو یەکەمین جار دھۆکی کاره ب خوقه دیتی یه، دەمی عەزیز ئیشو ئاکرەبی و صالحئ حەجی یونسئ مەکینچی یەکەمین ماشینا کاره بی(وهك وی دەمی خەلکی دگۆتنتئ ئاشئ کاره بی) ل دھۆکی دانای، هەر وان ب خو کار ب فی ماشینی دکر و کاره ب ددا هەندەک مالان و کولانین باژیری.

ل سالا ۱۹۴۷ یەکەمین ماشینا کاره بی ژ ئالیئ دەولەتیقە ل دھۆکی هاتە دانان کو ژ رەنگی هیرفورد و ب هیزا (۵۰) KVA بوو، و ل سالا ۱۹۴۸ دەست ب ئافاکرنا ئافاهیئ نھۆ ل نیژیکی پارێزگەهی (پشکا کونترۆل و سەخبیری یا نھو) هاتە کرن کو یەکەمین ئافاهیئ کاره بی بوو ل دھۆکی.

ل سالا ۱۹۵۲ دو ماشینین کاره بی ژ رەنگی ستورک هەر یەک ب هیزا (۱۰۰) KVA گەهشتنە دھۆکی و تورا کاره ب دھۆکی هاتە بەرەرەکر و وی دەمی نیژیکی ۶۰۰ - ۷۰۰ پشکدارین کاره بی ل دھۆکی هەبوون.

ل سالا ۱۹۶۰ دو ماشینین کاره بی ژ رەنگی دیزل ب هیزا هەریەک (۳۰۰) KVA ل دھۆکی هاتنە دانان، و ل سالین ۱۹۶۱-۱۹۶۲ دو گھورکین(محولە) کاره بی،

یهك ل ناف باژیری یا دی ل جهی نهویئ فروشگهها مازی و دریم ستی هاتینه دانان، پشتی فی ماشینهکا دی یا دیزل بو بهره‌مئینانا کاره‌بی هاتیه دانان و دهست ب بهره‌رهرکنا هیل و توړا کاره‌بی یا باژیری هاتیه‌کرن و دوو‌فرا سی گهورکین دیت هاتینه‌دانان.

هه‌تا ۱۵ نیلونا ۱۹۷۳ی کاره‌با دهوکی پشتگه‌رما بهره‌م ئینانا نافخویی نانکو ب هیفیا وان ماشینین بهره‌م ئینانا کاره‌بی یین ئامازه پیکری بو، د فی روژی دا ویستگه‌هه‌کا (محطة) KV۱۱//۳۳/۱۳۲ ۲۰/۲۰/۱۵×۲ M-V-A ب هیزا (۳۰) KVA ل باژیری دهوکی هاته دانان و ب فی چهندی کاره‌با دهوکی ب توړا سه‌رانسه‌ریا ئیراقی فه هاته گریدان، نه‌ف ویستگه‌هه زی دکه‌فته به‌رامبه‌ر گه‌راجا باژیرفانیی نانکو جهی نهو یی ریقه‌به‌ریا توړین کاره‌بی.

ل سالا ۱۹۸۶ ویستگه‌هه‌کا دی ژ چیکرنا فرهنسی ژ جوړی KV۱۱/۳۳/۱۳۲ MVA ۲۵/۵۰/۶۳× ل تاخی نزاری هاته دانان.

سه‌روبه‌ری کاره‌بی ل پاریزگه‌ها دهوکی هه‌تا داگیرکنا وه‌لاتی کویتی ل سالا ۱۹۸۸ی ژ ئالیی رژیم به‌عسی فه هه‌تا ئاسته‌کی بلند و باش بو، به‌لی ژ فی سالی فه و پشتی وی ژی روودانین شه‌ری نازادکرنا کویتی و سه‌ره‌لدانا خه‌لکی کوردستانی و ئیراقی ل سالا ۱۹۹۱ و فه‌کی‌شانانا ده‌زگه‌هین کارگیری یین حکومتا ئیراقی ل کوردستانی و دانانا جوت دوړپیچین ئابووری ل سه‌ر کوردستانی کو برینا کاره‌بی ژ هه‌ریما کوردستانی پشکه‌ک ژ فان دوړپیچان بو، سه‌روبه‌ری کاره‌بی ل سه‌رانسه‌ری هه‌ریمی ب تایبه‌ت ل پاریزگه‌ها دهوکی روژ ب روژ پتر به‌ره‌ف خرابیی دچوو و دگه‌ل وی چهندی ژی ژ نه‌نجامی چهن‌دین فاکته‌ران پیدفیاتیا پاریزگه‌هی ب کاره‌بی چهن‌د جارکی پتر لی هات، هه‌ر بو نمونه به‌ری سه‌ره‌لدانا ۱۹۹۱ی گرانیا باری کاره‌بی ل پاریزگه‌ها دهوکی گه‌هشتبوو MW۶۰

به ل سال ۱۹۹۸ گرانيا بارى كاربهى گه هشته MW۱۴۵ ژ بلى پيدفياتيا ههردو دهقهرداريىن شيخان و ناكري كو ههتا تهباخا ۱۹۹۴ كارها وان ژ مووسل ئ دهيت، ب برينا كاربهى ژ فان دو دهقهرداريان نهو ژ هاتنه دگهل ريقه بهريا كارها پاريزگه ها دهوكى ب قى چهندي سهرجه مى بارى كاربهى ل سهرانسهرى پاريزگه هى ل سال ۱۹۹۸ ئ MW۱۷۹ بو، ئانكو پاريزگه ه پيدفى ب MW۱۷۹ ميگواتين كاربهى بو، ب مهن بوونا باژير و باژيركين پاريزگه هى و گه هاندنا تور كاربهى بو سهرانسهرى دهقهر و گوندين سهر ب پاريزگه هى فه و زيدهبوونا پيدفياتيا خه لكى و داموده زگه ه و پروژه كارگه هين پاريزگه هى ب كاربهى پيدفياتيا ب وزا كاربهى پتر لى هات كو دفى سهرده مى دا پاريزگه ه پيدفى نيزيكى MW۵۰۰ يين كاربهى يه.

بو چاره كرنا ئاريشا كاربهى ل سهرانسهرى ههرىمى پينگافين باش هاتينه هافيتن، ههتا ناسته كى باش ل ههر سى پاريزگه هين ههرىمى ئاريشا كاربهى هاتيه سفك كرن و بزاف د بهرده وامن بو چاره كرنا ئي كجارييا ئاريشا كاربهى و بو قى مهره مى چهند پروژين مهن يين بهرهمئينانا كاربهى ل ههر سى پاريزگه هين (ههولير، سليمانى و دهوكى) هاتينه دانان و بهرده وام دهينه دانان. و بزاف د بهرده وام بوون بو چاره كرنا ئاريشى و ديتنه فا زيدهرين دى يين كاربهى بو پاريزگه هى.

تورا كارها دهوكى دگهل يا سهرانسهرى ههرىما كوردستانى هاته گرندان، ب قى چهندي پشهك مهن ژ پيوستيا پاريزگه هى ژ كاربهى هاته دابين كرن و ب دووماهى هاتنا پروژى ويستگه ها بهرهم ئينانا كاربهى ل (كوشى) دى ئاريشه يا كاربهى ل پاريزگه هى بهره ف داويى چيت.

كاروبارين كاربهى ل دهوكى و سهرانسهرى پاريزگه هى ههتا ۱۹۷۷/۱/۱ سهر

ب باژیرفانیان فه بوون، د فئ روژئ دا ریقه بهریا کارهبا دهوکی هاته دانان و هه می کاروبارین په یوهندی ب کاره بی فه هه کی هه تنه د به روکا فئ ریقه بهریی دا، ل سالا ۱۹۹۵ ریقه بهریا توپین کاره بی و ل سالا ۲۰۰۰ ریقه بهریا به رهه مئینانا وزا کاره بی ل دهوکی هاتیه دامه زانندن، ئانکو نهو ل پاریزگه ها دهوکی سی ریقه بهریی تاییهت ب کاروبارین کاره بی هه نه.

ریقه بهریا به لافکرنا کاره بی

هه روه کی مه ئامازه پیکی ریقه بهریا به لافکرنا کاره بی ل ده سپیکا ۱۹۷۷ هاتیه دامه زانندن و ژ پشکین کارگیری، ژمیریاری، فروشتنا وزه ی، کوگا، کاروبارین ته کنیکی، ئامیرکاری، خزمه تگوزاری، کونترول و گه هاندن، فه مانگه ها سه ربه خو یا ده فه داریا دهوکی، فه مانگه هین سی میلی و ئامیدی و سه رسنکی، ئه ن دازیاریا شارستانی، رو ناهیکرن، کی بلان، پلان، کارین یاسایی، سه حوسوی (مراجعات)، ئافاکرن، هوورینی، دوو فچوونا پروژان و راگه هاندن پیکدهیت.

ئهرکی فئ ریقه بهریی ژ بهر کی مبوونا کاره بی ل پاریزگه هی و زیده بوونا پیدفیاتیا پاریزگه هی ب کاره بی ژ سه ره لانا ۱۹۹۱ فه چه ند جارکی لی هاتیه، و هه روه کی ئامازه پی هاتیه کرن دابینکرنا ژیده رین کاره بی ژ ده ستلاتی فئ ریقه بهریی مه زنتره، به لی ریقه بهریی هه می شیانین مه زاختین و هه می پیدفیی به رهه فکرین وه ک دانانا ویسگه هین کاره بی و گهورکان و دانانا ستوونکان و کی شانان توپین کاره بی و هه می پیدفیی دی یین ته کنیکی د هه ر ده مه کی دا کاره با پاریزگه هی ناسایی بییت ل سه ر پیدفیی دی یین ته کنیکی

ناریشه نابن. ل فیرئ دئ ناماژه ب گرنگترین پروژین ریقهبریئ ژ سالا ۲۰۰۵ئ
 قه کهین:

سال	هژمارا پروژان	مووهلیده	گوهورك ۱۱,۰,۴kv	دانا ستوونکین فشارا بلند ۱۱م	دانانا ستوونکین فشارا نزم ۹م	ستوونکین رؤناهیئ	تیله (سك) کم	قابلو
۲۰۰۵	۲۴۶	۷۰	۱۸۳	۳,۴۳۰	۴,۱۴۵	۲۹۵	۸۱۷,۱	۹۷,۶
۲۰۰۶	۵۱۶	۵۴	۵۲۴	۱۰,۳۳۹	۸,۷۲۸	۴۳	۲,۷۱۹,۳	۱۹۶,۳
۲۰۰۷	۲۲۲	۰	۲۶۹	۵,۹۶۹۲	۳,۸۴۲	۱۷۰	۱,۴۰۵,۶	۵۱,۶
۲۰۰۸	۱۹۳	۰	۲۴۴	۲,۵۶۱	۲,۱۷۲	۰	۷۰۸,۸	۵۳,۳
۲۰۰۹	۹۶	۰	۱۷۶	۶,۹۵۱	۵,۲۸۱	۰	۱۷۱۰,۰	۴۲,۶
همی	۱,۲۷۳	۱۲۴	۱,۳۹۶	۲۸,۹۷۳	۲۵,۱۷۸	۷۹۳	۷,۳۶۰,۷	۴۴۱,۴

ریقه بهریا به رهه مئینانا وزا کاره بی

ئهف ریقه بهریه ههروهك د نافی وی دا دیار ئهركی وی به رهه مئینانا وزا
 کاره بی یه بو پاریزگهها دهوکی، به لی ئهوا د شیانیئ فی ریقه بهریئ دا ل دهمی
 نهو دا تنی سه ره پرشتی کرنا ئیستگهها ۲۹ میگاواتی یا دهوکی و ۱۰ میگاواتی یا
 ئاکری یه.

پشتی دروستبوونا ناریشا کاره بی ل پاریزگهها دهوکی و ژ ئه نجامی برینا
 کاره بی ژ ژیدهرین بهری سه ره هلدانا ۱۹۹۱ کاره ب ددا دهوکی و ژ بهر کو ئهف

ژیدهره ل دهرقهی کونترۆلا حکومهتا ههریما کوردستانی بوون. سهرانسهری پاریزگهه ب تایبته دوزگههین خزمهتگوزاریین جفاکی و ساخلهمی توشی ئالوزی و ئاریشین جوراوجور بوون. لهوما ئالیین پهیوهندیدار ب ههمی رهنگان بزاقکرن کو فالاهیا نهبوونا کارهبی ئەگهر پشکهکا کیم ژی بیت ب ههررهنگی ههی بیته چارهکرن و بو فی مههمی چهندیین مووهلیدیین بچووک بو هندهک دوزگههین خزمهتگوزاری ساخلهمی هاتنه دانان و د بهردهوامیا فان بزافان دا ب هاریکاریا بریارا ۹۸۶ پرۆژی ویستگهها ۲۹ میگاواتی یی کارهبی ل دهوکی هاته دانان، ئەفه یهکهمین پرۆژی بهرههمنیانا وزا کارهبی بوو ل پاریزگههی هاتیه دانان بو دابینکرنا کارهبی بو هندهک دوزگههین گرنگ و پیدفی و بو دهمین تهنگافیان، ههروهها یهکهمین ژیدهری کارهبی یه کو ل ژیر کونترۆلا حکومهتا ههریمی بیت ل پاریزگهها دهوکی و ئەف ویستگههه نهو سهر ب فی ریشهبهیری فهیه.

★ ئەرکین فی ویستگههی یین نهو:

۱. ئەف ویستگهها ۲۹ میگاواتی ل دهوکی رۆلهکی بنیاتی و مهزن د کریارا Stabilization ئانکو سهقامگیربوونا تورا کارهبی د گیریت، و ههژیه بیژین سهقامگیرکرنا وزی د تورا کارهبی دا ژ پیدفیاتیین ههره گرنگه.
۲. دهمی کارهبا هاتی ژ تورکیا دهیته برین ویستگهها Mw۲۹ وزا کارهبی ددهته جه و دوزگههین گرنگ وهک نهخوشخانان و ویستگههین ئافی و ویستگههین کارهبی یین جودا و جادیین سهرهکی نیشانیین ترافیکی و جه و شوقین نیشتهجی بوونی و یین دی.
۳. د دهمی کارکرنا ههرچوار مووهلیدیین فی نیستگههی و د دهمی ههبوونا

هه می که رهستین یه ده کدا، فئ و یستگه هئ ۲۵ میگاوات به ره هم دئینان و گه لهک ژ پیدفییئ باژیری د قه تاندن، به لئ نهؤ و ژ نه نجامئ نه بوونا که رهستین یه دهک ئه و شیانه نینن.

★ چالاکیئن دی یئن فئ ریقه به ریئ:

⊗ زئده باری سه ریپه رشتیا و یستگه ها ۲۹ میگاواتی ئه ف ریقه به ریپه ب هه مان شیوه و بو هه مان مه رم سه ریپه رشتیا و یستگه ها ۱۰ میگاواتی یا ئاکرئ دکه ت.

⊗ هه روه سان ریقه به ری سه ریپه رشتیا پرؤژین نوو یئن به ره هه مئینانا وزا کاره بی دکه ت کو هیژ د قوناغا فه کولین و به ره هه فئی یان ژ د قوناغا ده سپیکئ دانه وهک:

۱. و یستگه ها به ره هه مئینانا کواشئ

۲. و یستگه ها به ره هه مئینانا باعه درئ

۳. فه کولینا ئاستئ مفا وهرگرتنئ ژ و یستگه ها دیره لوک و ره شافا یا

Mw ۷۵.

۴. فه کولینا ئاستئ مفا وهرگرتنئ ژ و یستگه ها دیره لوک یا Mw۳۰.

ریقه به ریپه فه گوهاستنا کاره بی

ئه ف ریقه به ریپه ل ۱۹۹۵/۵/۲۰ ب نافئ ریقه به ریپه تورین کاره بی ل پاریزگه ها دهؤکئ هاتیه دامه زراندن و پاشتر نافئ وئ بوویه ریقه به ریپه فه گوهاستنا کاره بی و سه رب ریقه به ریپه گشتی یا فه گوهاستنا کاره بی یه ل وهزاره تا کاره بی یا هه ریما کوردستانئ یه. ئه ف ریقه به ریپه ژ پشکین سه خبییری، هیلا، ته کنیکی،

کارگیری، ژمیریاری، پلان، ئەمبار، نامیرکاری، هوربینی، و یاسایی پیکهاتیه.

★ ئەرکین سەرەکیین ریڤه‌به‌ریی:

- وەرگرتن و ڤه‌گواستنا ئەو کاره‌با دگه‌هیته دهۆکی.
- دانانا ویستگه‌هین $kv132$ و $kv33$.
- کیشانا هیلین $kv132$ و هیلین $kv33$.
- ریڤه‌برن و سه‌خبیریا ویستگه‌هین (132 و 33 که‌ی ڤی) ئەوین دهینه ب کارئینان بو نزمکرنا وزا کاره‌بی ژ ($kv132$ بو $kv33$) و ($kv33$ بو $kv11$).

- سه‌خبیریا هیلین $kv132$ ئەوین تاییهت ب ڤه‌گواستنا وزا کاره‌بی $kv132$.
- کرینا وزا کاره‌بی ژ وهلاتی تورکیا.

★ پروژين هاتينه ئهجمدان و درافى بۇ هاتيه مهزاختن ب رهنكى ژيىرى نه:

❁ سالا ۲۰۰۵ئى

- درافى ل پروژان هاتيه مهزاختن \$ ۶۲۶۳۸۱۷
- بۇ كرينا كارهبي ژ توركيا \$ ۸۹۴۰۰۰۰۰

❁ سالا ۲۰۰۶ئى

- درافى ل پروژان هاتيه مهزاختن \$ ۶۳۲۴۴۳۵
- كرينا كارهبي ژ توركيا \$ ۱۱۱۱۰۲۰۰۰۰

❁ سالا ۲۰۰۷ئى

- درافى ل پروژان هاتيه مهزاختن \$ ۵۹۷۷۵۹۴۸
- كرينا كارهبي ژ توركيا \$ ۹۳۸۲۰۰۰۰

❁ سالا ۲۰۰۸ئى

- كيشانا هيلا k۷۱۳۲(ئاكرى - خهبات) دينار ۲۱۳۷۱۳۱۳۱۶۹
- دانانا ئيستگهها ئاكرى k۷۱۳۲ دينار ۱۷۵۴۳۸۳۹۷۹۴
- گوهرينا سركت بريكهرى زاخۇ دينار ۱۲۶۳۸۱۰۰۰۰
- كرينا كارهبي ژ توركيا \$ ۶۷۱۷۶۹۵۳

❁ سالا ۲۰۰۹ئى

- دانانا پينج ويستگههين ۳۳ كهى فى دگهل بهرفرههكرنا

- نئىستگههكا ۱۳۲ كهى فى ب گوژمى \$ ۲۴۶۵۷۱۷۸
- كيشانا هيلا خهبات ئاكرى ۱۳۲ كهى فى ۲۱۳۷۱۳۱۳۱۶۹ دینار
- كيشانا هيلا تهناهی كاشى ۱۳۲ كهى فى ۱۱۸۹۷۸۰۹۸۰۴ دینار
- كرىنا كارهبى ژ توركيا ههتا ۱۹۹۹/۵/۵ \$ ۳۱۱۱۹۷۸۶

★ پروژين هاتينه دهسپيكرن يان دئ دست پيکهن:

- دانانا ويستگههكا ۱۳۲ kv ل تهناهی
- دانانا دو ويستگههين ۲۳ kv ل نزاركى و عهباسيكي
- كرىنا سپير پارت Spare part
- كاري Training & Testing

ريقهبهريا گشتى كارهبا دهوكى ل سالا ۲۰۱۰ هاتيه دامهزراندىن و شيايه دستپيکهكى بو پتر پيشدا برنا بهرهماندىن و گههاندن و ريكخستنا كارهبا دهوكى بكهت.

ههزيه بيژين پشتى ريقهبهريا گشتى يا كارهبى ل پاريزگهها دهوكى هاتيه دامهزراندىن، نها گشت ريقهبهرى و فهرومانگههين كارهبى ل پاريزگههئ سهر ب فى ريقهبهريئ نه.

فەرمانگەھىن خزمەتكارى

رېفەبەريېن سەر ب رېفەبەريا گشتى يا رىك و پىران و ئافكارن و
گەشەپىدانى ل پارىزگەھا دھۆكى:

رېفەبەريا رىك و پىران

پشتى سەرھلدا نا ۱۹۹۱ئ يەك ژ پىدفيين ھەرە سەرەكى بۆ خەلكى
كوردستانى جادە و رىكىن نافبەرا باژىر و باژىركين كوردستانى و نافبەرا وان و
گوند و دەفەرىن دى يىن كوردستانى و نافبەرا كوردستانى و ولاتين دەوروبەر
بوو، ژ بەر كو ئەف جادە و رىكە ل ئاستەكى وەسان بى سەرۋبەر و بكيىنەھاتى
بوون، پىدفي ب شيانين مەزنىن درافى و تەكنىكى و مرؤفى بۆ دابىنكرنا فى
پىدفياتى ھەبوون. د ھەمان دەمدا ژى رژیما بەعسى يا حوكمدار ل بەغدا ب
تایبەت پشتى بپارا قەكىشانا كارگىريا ژ ھەموو ھەريما كوردستانى، رژیمی
ھەموو ماكىنن دروست قەكىشان و يىن ب كيىنەھاتى و شكەستى و سكراب ژى
فروشتن ب فى چەندى ئاريشە پتر لى ھات. ل سنوورى پارىزگەھا دھۆكى ژى
پشتى گوھرىنا بەرى رىكا نافبەرا دھۆكى و پايتهختى ھەريمی ھەوليرى ژ رىكا
(دھۆك - مووسل - ھەولير) بۆ (دھۆك - زاويتە - ئەترووش - قەسروك - ئاكرى -
قەندیل - ھەولير) ئاريشە و پىدفياتى چەند جاركى لى ھاتن ژ بەر كو ئەف رىكا
نووب ناف جادە بوون، زیدەبارى دووراتى و دريژيا دەمى وى جادە ل ھندەك

جهان نه چيکری و ل هندهکان نه قيکری و ل هندهکان که فنه جادين عسکری و ل هندهکان بي پر و قهسيسه و گهلهک ناريشين دي، نهفه و کاوداني جاده ريکين نافهرا باژير و باژيرکين پاريزگهه ب خو ژ يي جادا نافري باشتر نهبوو. به لي نهو خه لکي سهرهلدان کري يي بهرهفه بوو دهست ب سهرهلدانا ئافاکرني و پيشقهبرني ژي بکهت، ههر وهک نه نذازيار ئيبراهيم نه حمده نه مين ريغه بهري ريک و پران ل پاريزگهها دهوکي کو نهو ب خو ژ پشکدارين في سهرهلداني بوو فه دگيريت: ل دهسپيکي سيژده که سان وهک تيمهک دهست ب خوشکرنا جادا (نهترووش - بلان - قه سروکي) کر بيي کو شيانهکا مادي يان تهکنيکي يا ساده ل بهردهستان بيت، نهفه تيمه گهلهک جارن ل بارهگايين پارتی و پيشمه رگهي و مالين خه لکي دنقستن و بيي بهرام بهر کار دکر. د في سهروبهري دا شيان پارچهکي ژ في ريکي خوش بکهن، ده مي بهرپرسی لقي يهکي پارتی يي وي سهردهمي و بهرپرسی بهرهی کوردستاني ل پاريزگهها دهوکي هيژا فازل ميراني نهفه کاره ديتي دهستخوشي ل في تيمي کر و ب هژمار ۲۶۸ ل ۱۹۹۲/۶/۸ سوپاسنامهک دايي.

ب في کاري في تيمي دهسپيکهک بوو بو دامه زراندا فهرمانگههکا تايهت ب کاري ريک و پران ل پاريزگهها دهوکي نهو بوو نهفه فهرمانگههه پشتی دامه زراندا حکومهتا ههريما کوردستاني ژ بهرمايکين ههر دو کومپانيايين (تهحرير و نهفان) ب نافي ريغه بهريا ريک و پران ل پاريزگهها دهوکي هاته دامه زراندا.

في ريغه بهريي ل سهر ژيرخانهکا لاواز و د ريژا نه بيان دا دهست ب کاري کر، رۆژانه ۱۴ ده مژميران، رۆژين نهيني و بيهنقه دانان کار دکر، دهست ب کومکرنا ماکينين سکراب و چيکرنا وان کر، ژ پارئ بو ههر کارهکي دهاته

تهرخانكرن هندهك زېده دكر و ترومبیل پي دكرين، پارچين كارگههين
 نهسفهلتی ل سهرسنكي و سكريني هاتنه فهگوهاستن و يهكهمين كارگهها
 نهسفهلتی يا پشتي سهرهلدانی ل سالا ۱۹۹۳ ل ناكري هاته دامهزراندن و نهف
 كارگهه كهته د خزمهتا چيكرنا جادا سهرهكيا (دهوك - ههولير) دا. ههژيه
 بيژين نهف كارگهه يهكهمين كارگهها نهسفهلتی يه پشتي سهرهلدانی ل
 كوردستاني هاتيه دامهزراندن. ههر ل سالا ۱۹۹۳ي يهكهمين تيمي پهقاندنا
 كهفران ل دهروازی نهترووشي دست ب كار كر. في ريفهبهريي د يهكهمين
 برپارا خو دا ههر ل سالا ۱۹۹۳ دست ب چيكرنا پرا قهسروكي ل سهر روباري
 خازري كر و پر كهته د خزمهتا خهلكي ههريمي دا و پشكهك مهزن ژ ناريشا
 هاتنوجووني د ناقبهرا (دهوك - ههولير) دا هاته چارهكرن.

في ريفهبهريي ژ دامهزراندنی ههتا نهفرو ب سهدان كارين گرنگ و بيدفي
 نهنجامداينه كو ب كورتي دي ل سهر فان تهوهران ليكفه كهين:

★ چيكرنا پران:

ژ سالا ۱۹۹۳ي ههتا نامادهكرنا في نقيسيني ريفهبهريي ۳۵ پر ل سهر
 روبارين مهزن چيكرينه ژ وانا:

۱. پرا قهسروكي / ۹۸ مهتر - سالا ۱۹۹۳
۲. پرا بالندا / ۶۰ م - ۴/۱۲ - ۱۹۹۶/۵/۲۶
۳. ههمان پر پشتي پهقاندنی - ۹/۱۳ - ۱۹۹۸/۱۰/۱۸
۴. دوبا بلي (شيانين ههلگرتنا باری ۳۰ تهن) ل سهر روباري زيي
۵. پرا بلي / ۲۰۰ م - د دو قوناغان دا: (أ) ۱۹۹۷/۱۰/۱ - ۱۹۹۸/۱۰/۱
 (ب) ۱۹۹۹/۱/۹ - ۱۹۹۹/۸/۹

۶. پرا ئیبراهیم خلیل(چوون)/ ۱۰۵م - ۱۰/۸/۱۹۹۸ - ۲۴/۸/۱۹۹۹
۷. پرا ئیبراهیم خلیل(پارچا خرابووی- هاتن) - ۱۲/۶ - ۲۵/۱۲/۱۹۹۸
۸. زیده کرنا بارهه لگرتنا سی پریڻ گه لی زهنته / ۵۷م - ۱۹۹۹
۹. پرا ئومهر سینا / ۱۹,۵م - ۱۸/۴ - ۲۵/۹/۱۹۹۸
۱۰. پرا سیمالکا- شه عبانیی ل زاخو / ۱۰م - ۱۲/۸/۱۹۹۹ - ۲۳/۴/۲۰۰۰
۱۱. پرا داسنیا ل دهوکی / ۴۰م - ۲۹/۴/۲۰۰۰ - ۳۰/۲/۲۰۰۱
۱۲. پرا بالوکا ل سهر زیی / ۶۷م - ۷/۴/۲۰۰۴ - ۲۸/۶/۲۰۰۴
۱۳. فرهه کرنا پرا جودی ل زاخو / ۶۰م - ۸/۸/۲۰۰۰ - ۲۱/۵/۲۰۰۱
۱۴. فرهه کرنا پرا کاردوخ ل زاخو / ۳۰م - ۲۴/۱۰ - ۱۲/۱۲/۲۰۰۱
۱۵. پرا سپینداری - سیاری / ۲۲م - ۱۶/۱۲/۲۰۰۰ - ۲۶/۱۱/۲۰۰۱
۱۶. چیکرنا دوبا پیشیابویری - ۱۵/۱۰/۲۰۰۲ - ۶/۱/۲۰۰۳
۱۷. پرا بالوکا ل سهر زیی / ۶۷م - ۷/۳ - ۲۸/۶/۲۰۰۴
۱۸. پرا ئافا مارکی ل گه لیی بالندا / ۴۲م - ۳/۱۱/۲۰۰۳ - ۳۱/۳/۲۰۰۴
۱۹. پرا دوکه را مازیی / ۲۳م - ۲۶/۱ - ۲۷/۵/۲۰۰۴
۲۰. پرا ریکا باخرنیف - لینافا / ۴۰م - ۳/۹ - ۱۳/۱۱/۲۰۰۴
۲۱. پرا سیدا په یاده ل گه لیی بالندا / ۵۰م - ۴/۶ - ۲۵/۷/۲۰۰۳
۲۲. پرا په یاده ل گه لیی دهوکی / ۳۰م - ۲۰/۷ - ۱/۱۰/۲۰۰۴
۲۳. پرا پیپه رخا ل دهقه را ریکان / ۳۶م - ۲۰/۹ - ۱۱/۱۲/۲۰۰۵
۲۴. چیکرنا پرا گابیرکی / ۱۰م - ۱۷/۷ - ۶/۱۱/۲۰۰۵
۲۵. پرا په یاده ل دیریشکی (کانی ماسی) / ۱۱م - ۲۲/۱۱/۲۰۰۵ - ۴/۱/۲۰۰۶

ههژیه بیژین د نافبه را سالیڻ ۲۰۰۶-۲۰۰۸ دا فی ریفه بهریی (۷) پر

چیکرینه و پرا سحیله ل سهر رۆبارئ دجله ب دووماهی ئینایه، ژ فان پرا:

۱. پرا کورکا ل سهر رۆبارئ خابووری ب درئژیا ۸۱م
۲. پرا ههفتکا ل سهر رۆبارئ سپنهی - ئامیدی ب درئژیا ۳۷م
۳. پرا شکهفتی دهفهر ئامیدی ب درئژیا ۷۸م
۴. پرا دیریشکی ل سهر رۆبارئ دیریشکی
۵. پرا ل ناف گهلی زهنته ل سهر ریکا گوندی قامیشوک.
۶. پرا کونکریتی سهر ریکا دهوک - ههولیر کۆمه‌لگه‌ها چره درئژیا ۲۵م
۷. پرا سکرئ مووسل ل ۲۰۰۷/۱۲/۱۸ هاتبوو په‌قاندن، ریقه‌به‌ریا ریك و پرا ن یا پاریزگه‌ها دهوکئ ل ۲۰۰۸/۲/۲۸ دهست ب چیکرنه‌فا وی کر و ل ۲۰۰۸/۳/۳۱ ب داوی ئینا.

★ سه‌خبیرکرنا پرا

یهك ژ ئهرك و کارین ئه‌ف ریقه‌به‌ریه پی رادبیت سه‌خبیرکرنا پرا، د نافه‌را سالین ۲۰۰۶-۲۰۰۸ئ دا ریقه‌به‌ریی ل سهرانسهری پاریزگه‌هی و هنده‌ك جارن زی ل دهرقه‌هی سنووری پاریزگه‌هی سه‌خبیریا ۲۵ پرا کریه وه‌ك سه‌خبیریا پرین: ئالوکا، ئیبراهیم خه‌لیل، باستکی، بلی، فه‌سروکی، گه‌لی زهنته‌او ۲و ۳، ساییو - زاخو، دیره‌لوکی، دیره‌لوکی - هاریکا، پیربوب، مه‌ندان، دوکه‌ری، بیگوف، شکه‌فتی، زریزه، دیلیا، سایدیا، ئالوکا، حسینیی و پرا زفنگی.

★ پرۆژین فه‌کرن و چیکرن و قیرکرنا جادین سهره‌کی:

(۱) ههر وه‌کی ل به‌راهیی هاتیه دیارکرن پشتی سهرهلدانئ پارچه‌کا مه‌زن ژ ریکا سهره‌کیا نافه‌را (دهوک - ههولیر) ئ که‌ته ژیر دهستی رژئما وی

چاخی یا بهغدا لهوما ریکا هاتنوجوونا (دهۆک - ههولیر - سلیمانی) ئی
 کهته سهر جادا سهرهکی (دهۆک - زاویته - نهترووش - بلان - قهسروک
 - خهلیلکان - ئاکری - قهنلیل) کو دریژیا وی (۱۵۸) کم بوو و ژویری
 بهرهف ههولیری دچوو، و گشت خهلکی کوردستانی مفا ژ قی ریکی
 ددیت. بهلی ئهف ریکه د دهمی خۆدا وهک ریکهکا عهسکهریا بی
 سهروبهه هاتبوو چیکرن و خۆ ل بهر قی هاتنوجوونا زیده و گران
 نهگرت و ههر دهم هاتنوجوون ل قی ریکی توشی ئاستهنگان دبوو.
 لهوما ریکه بهریی ههر ژ سالا ۱۹۹۲-۲۰۰۵ بهردهوام مژوولی چیکرن و
 قیرکرن و بهرفرههکرن و سهخبیری قی جادی بوو داگو خهلکی ههریمی
 بشیت مفای ژی وهرگریت.

(۲) پشتی پروسا نازادکرنا ئیراقی هاتنوجوونا ناقبههرا (دهۆک - ههولیر) ئی
 کهته سهر دو جادی دى کو جادا (دهۆک - بهردههش - کهلهک) ب
 دریژیا ۱۶۲کم و جادا (دهۆک - ئاکری - قهنلیل) ب دریژیا ۵۷کم بوون.

(۳) جادا دهۆک - بهردههش - کهلهک: ژ سالا ۲۰۰۴ ب بهردهوامی ریکه بهریی
 کار ل سهر قی جادی کریه و قی کارى ژى قوناغین خوشکرن و
 بهرفرههکرن و ب دو سایدیکرن و قیرکرن و برین و داگرتنا ئاخی
 وپهقاندنا کهفران و چیکرنا پر و قهسیسان و ریکخستنا چواریان و
 دوریان و گورهپانان و دانانا ههموو نیشانی هاتنوجوونی ب خۆقه
 گرتیه و نهۆ ئهف جادهیه ب دروستی د خزمهتا ههموو پیدقیین خهلکی
 کوردستانییه ژ هاتنوجوونی کارین بازارگانی.

(۴) جادا روفیا - ئاکری - قهنلیل: ئهف جادهیه ل دوریانا روفیا ژ جادا
 چوووی جودا دبیت و بهرهف (ئاکری - قهنلیل) و ژ ویری بهرهف

(ههولير) د دوجيت، د دو قوناغان دا ل سالا ۲۰۰۵ دناقبهرا (روفيا -
 ئاكر) دا ب دريژيا ۲۲كم هاتيه سهخيپركرن ب تهخهكا بايندهري
 دگهل دانانا نيشانين هاتنو چوونى. و ل سالا ۲۰۰۷ د ناقبهرا (ئاكر) -
 قهنديل) دا ب دريژيا ۲۵كم هاتيه سهخيپركرن ب تهخهكا بايندهري
 دگهل دانانا ديوارين پالپشت و شان و جوكان و بوياخكرنا سى هيلان و
 دانانا هه موو نيشانين هاتنو چوونى.

(۵) جادا دهوك - شيخان - ناوهران - باشيكي - بهرتله - كهلهكي: ريفه بهريا
 ريكو پران ل پاريزگه ها دهوكى ب هه فكارى دگهل هه مان ريفه بهري ل
 پاريزگه ها مووسل ل سالا ۲۰۰۴-۲۰۰۵ ل سالا ۲۰۰۵ ب دريژيا ۲۵كم ب تهخهكا
 بايندهري قيكريه و ل سالا ۲۰۰۷ ل سالا ۲۰۰۷ ب هه مان شيوه ناقبهرا (ناوهران -
 شيخان) نووژهنكريه و هه ر ل ۲۰۰۷ جادا دهركه ي بازيركى (بهرتله)
 چيكره داکو راسته خو بجيته سهر جادا (مووسل - ههولير) ل.

(۶) جادا دهوك - زاويته: فهكرن و چيكرنا سايدى دووى دگهل سهخيپركرنا
 سايدى بايندهري و دگهل هه موو پيدفيين دى ل سالاين ۲۰۰۷-۲۰۰۸.

(۷) باشكرن و قيكرنا جادا (زهنته - دينارته) ب دريژيا ۱۲كم.

(۸) باشكرن و قيكرنا جادا (عين سفنى - گهلي لالش) ب دريژيا ۱۱كم سالا
 ۲۰۰۶.

(۹) فرهكرن و باشكرن و قيكرنا (گهلي زاخو - ههسه نانا - زاخو -
 ئيراهيم خهليل).

(۱۰) باشكرنا جادا (گرشين - ديرهبوونى) ب دريژيا ۲۷كم دگهل ريخستنا
 دوريانا گرشيني.

(۱۱) خوشكرنا جادا (دهوك - مانگيش - بامهرنى - دوكهري - باتووا) ب دو

قوناغان:

۱/ چيكرن و قيركرنا جادا (مانگيش - داودي) ب دريژيا ۴كم

ب/ چيكرن و قيركرنا جادا (ههسن پيركا - دوكهري - باتووفا) ب
دريژيا ۶,۴كم.

(۱۲) ريڭخستن و فرههكرنا گهليي زاويته دگهل چيكرنا دو گورهپانا و
چيكرنا دوربانهكا ئه ندازياري ل دوربانا كورا، د قوناغا ئه نجامدانئيدايه.

(۱۳) خوشكرنا خالين سنووري:

۱/ قيركرن و نووزه نكرنا گورهپانين گومركا ئيبراهيم خهليل ب
روبهري ۲م۲۳۵۰۰۰.

ب/ چيكرن و قيركرنا گورهپانين گومركا پيشيا بويري ب
رووبهري ۲م۳۴۰۰۰

(۱۴) جادا مريبا - خهنس - گهليي خوديدا - باعه دري: ب مه ره ما كيكرنا
هاتنوچووني ل سهر جادا سهره كي (قهسروك - چره - باعه دري) جادا
(مريبا - خهنس) ب دريژيا ۱۱كم كار تيدا هاتيه كرن و ل سالا ۲۰۰۵ ب
داوي هاتيه و نهو كار د جادا (باعه دري - شكهفتيان - گهليي خوديدا) دا
دهيته كرن و ههتا نهو ۵۰% زي هاتيه ئه نجامدان.

(۱۵) چيكرنا جادين گهشتوگوزاري:

۱- چيكرن و قيركرنا جادا سهرى زاوا ب دريژيا ۳كم.

۲- چيكرن و قيركرنا جادا گربيشي ب دريژيا ۱,۱كم.

۳- قهكرنا جادا ئه رهدنا - نافه هيللا ۱۰كم.

★ سهخبیڙگرنا جادان:

یهڪ ژ ٺه رکڻ ڦڻ رڱهه بهریڻ سهخبیڙگرنا جادانه ل سهرانسهري سنووری

پاریڙگهه، تنی د نافبهرا ۲۰۰۶-۲۰۰۸ رڱهه بهریڻ سهخبیڙیا جادین ژیری کریه:

- (۱) جادا گهلیڻ زاخو - زاخو - ئیبراهیم خهلیل / دریڙی ۲۰کم
- (۲) جادا گردهسین - دوریانا مهلکی سهردهریان / دریڙی ۱۳کم.
- (۳) جادا بهردهرهش - شیوهره / دریڙی ۱,۷کم
- (۴) نامیان - پرا مهندان - باشیکی / دریڙی ۲۴کم.
- (۵) جادا گهلیڻ زاخو / دریڙی ۷۰م.
- (۶) جادا زاخو - باتو وفا نیڙیک گوندی ملاعه رهه / دریڙی ۰,۵کم.
- (۷) جادا ریڙیا پرا سحیله - گوندی قاهره / دریڙی ۱۷کم
- (۸) چاره کرنا رهیانین ریڙیا ٺاکری - قه ندیل / دریڙی ۳۵کم.
- (۹) چاره کرنا رهیانین ریڙیا زهنه - دینارته / دریڙی ۱۷کم.

★ چیکرن و قیرکرنا ریڙکین گوندان:

یهڪ ژ ٺه رکڻ دڻ یین رڱهه بهریڻ چیکرن و قیرکرنا جاده و ریڙکین

گوندانه، رڱهه بهریڻ د نافبهرا سالین ۲۰۰۶-۲۰۰۸ ڏا ب دریڙیا دهان

کیلومیتران جادین قیری و ریڙک گه هاندینه گوندین: پیرچاوش، جهمان،

سفتیکی، گهلی رمان، بریفکا، سحیله، کوزگیان، خرابیا، صوری، گابیرکی،

خورپینی، کانی باسکا، خه رزا، هرن، کادانا، چاربوت، کوره دیری، میسکی، پیده،

کوخی، گهلناسکی، بناقی، هدینه، بامهرزی، گوفکی، لومان، ههفتکا، کانی

قامیشوک.

★ چالاكیئین ریڤه‌به‌ریا ریڤ و پیران ل سالیئین ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰:

- (۱) چیکرنا جاده و ریڤان ب دریژیا ۱۹۸,۲۴۴ کم.
- (۲) چیکرنا دو پریئ کونکریتی پرا سیدا ب دریژیا ۴۵م و فرهیا ۱۲م و پرا ئاڤا مارک ب دریژیا ۴۰,۵م و فرهیا ۱۲م.
- (۳) چیکرنا پینچ میزانین ته‌وه‌ری ل پاریزگه‌هی (حوسینی، ئامیان، کؤرا، فهیدی، باعه‌دری، شیف شرین).
- (۴) چیکرنا دیوارین پالپشت بؤ ریڤا دهۆک - باعه‌دری (پارچه‌یا مام یزدین- گه‌لیی دیرکی ب دریژیا ۲۶۹م.
- (۵) بانکرنا چالا قییری ل کارگه‌ها ئه‌سفه‌لتی ل کواشی و چیکرنا ئاڤاهیئ پاله‌یان.
- (۶) سه‌خبیرکرنا ره‌یانین ریڤا دهۆک - باعه‌دری (پارچا رکاڤا - مام یزدین).
- (۷) چیکرنا خالین زالگه‌هی ل سحیلا.
- (۸) چیکرنا پرا خنس ب دریژیا ۴۷,۶م.
- (۹) چیکرنا فیلته‌را بؤ ریڤا دهۆک - زاویته.

ریڤه‌به‌ریا سه‌خبیریا ریڤ و پیران

ئه‌ف ریڤه‌به‌ریه یه‌ک ژ ریڤه‌به‌ریی پاریزگه‌ها دهۆکی یئین سه‌ر ب بریڤه‌به‌ریا گشتیا ریڤ و پیران و ئاڤاکرن و گه‌شه‌پیدانی یه ل پاریزگه‌هی کو ئه‌و ژی سه‌ر ب وه‌زاره‌تا ئاڤه‌دانکرن و گه‌شه‌پیدانی یه ل هه‌ریما کوردستان.

ده‌سیکا دامه‌زراندنا فی ریڤه‌به‌ریی دزفریته‌فه ساله ۱۹۷۶ ده‌می ب نافئ (ریڤه‌به‌ریا ریڤ و پیران/ دهۆک) هاتیه دامه‌زراندن و ده‌ست بکاری خؤ کر و چه‌ندین پرؤژین گرنگ نه‌ تنئ ل پاریزگه‌ها دهۆکی به‌لکی ل گه‌له‌ک

پاریزگههین دی یین ئیراقی ئەنجامدان.

ل سالا ۱۹۸۸ هه‌موو کادرین ریڤه‌به‌ریی ل سهر سی کومپانیان (ئاشور، ئەنفال و تەحریر) هاتنه لیکه‌کرن، کاری ریڤه‌به‌ریی تنی سهرپه‌رشتی و دووڤچوونا کاری فان کومپانیان بوو.

پشتی سهرهلدانا ۱۹۹۱ی حکومه‌تا به‌غدا داموده‌زگه‌ه و کارگیریین خو ژ کوردستانی فه‌کیشان ب وی مه‌رده‌می فالاهیه‌کی د واری ئافاکرنه‌فا کوردستانی به‌یلت، ئەفه‌زی د ده‌مه‌کی دا بوو کو تنی ل پاریزگه‌ها ده‌وکی ژ کوما ۱۱۹۲ گوندین پاریزگه‌هی ۹۸۶ گوند ب هه‌موو پیدفییین ژیان و ژیاری ژ ئالیی رژما به‌عسیقه هاتبوونه ویرانکرن و و ببوونه چۆلستان، زیده‌باری کو ته‌فایی باژیر و باژیرک و کومه‌لگه‌هین ئافا ژی نیقه کافل بوون.

له‌وما ژی پشتی دامه‌زراندنا یه‌که‌مین کابینا حکومه‌تا هه‌ریما کوردستانی ل سالا ۱۹۹۲ ریڤه‌به‌ریا ئافه‌دانکرن و گه‌شه‌پیدانی ل پاریزگه‌ها ده‌وکی (ب هه‌مان شیوه ل پاریزگه‌هین دی یین هه‌ریمی ژی) هاته دامه‌زراندن. فی ریڤه‌به‌ریی کاری پرۆژین ئافاکرن و فه‌کرن و قیرکرن و سه‌خبیریا ریکان و پرۆژین ئافاکرنا گوندان دکرن.

ل ۲۵ نیسانا ۲۰۰۴ نافی ریڤه‌به‌ریی هاتیه گوهارتن بو (ریڤه‌به‌ریا ئافه‌دانکرنا گوندان ل پاریزگه‌ها ده‌وکی) و ل سالا ۲۰۰۷ نافی ریڤه‌به‌ریی ب (ریڤه‌به‌ریا سه‌خبیری و پاراستنا ریک و پران/ ده‌وک) هاتیه گوهارتن و کاری وی بوویه سه‌خبیریا ریکان ب هه‌موو جوړین وان یین سهره‌کی و نافخویی ل گوند و کومه‌لگه‌ه و سهرانسهری پاریزگه‌ها ده‌وکی دگه‌ل سه‌خبیریا وان ب شیوه‌کی به‌رده‌وام.

فی ریڤه‌به‌ریی ژ دامه‌زراندنا خو ل ۱۹۹۲ هه‌تا ئەفرۆ و د قوناغین

جوداييڻ كاريءَ جو ڏا سهدان پروڙه ل سهرانسهرى پاريڙگههءَ نه نجام داينه ڙ وانا:

❖ ٺاڦاڪرنا شهنش گونديڻ هه ڦچهرخ ب رهنڱي ڪو مه لگههين ٺاڪنجيڪرنى ل چه مانڪي، تروانش، بيدهوي، خه ليلڪان، هيتيت و بريڦڪا، و ۱۰۴ شوقان ل زاخو. ههر گوندهڪ ڙ فانا زيده باري خانيان هه موو پيڏفييڻ دي ييڻ شارستاني ڙ خواندننگهه، پروڙي ٺافي و ڪارهبي، بنگهههءَ ساخلهمي و خانينيڻ ماموستا و ڪارمه نديڻ ساخلهميءَ ب خوڦه دگريت.

❖ ب دهان پروڙيڻ چيڪرن و نووڙهنڪرنا جاده و ريڪيڻ سهرهڪي و لاوهڪي و نووڙهنڪرنا ڪارگههين نه سفهلتي ل نه ترووشي و سهرتهنگي.

❖ د ناقبههرا ۲۰۰۶ ههتا داويا ۲۰۰۸ دا في ريقهههريي ڙ درافي برپارا ۹۸۶ ب تني، ۵۰۲۶ خاني، ۱۹۰ خواندننگههه، ۱۶ بنگهههين ساخلهميءَ، ۹۰ پروڙيڻ ٺافي، ۹ پروڙيڻ فيتههرنهري، ۲۴ پروڙيڻ ٺاف و سولينان دگهل چيڪرنا ۶۱۸۴،۴ ڪم جادان نه نجامداينه.

❖ زيدهباري فان پروڙان ريقههههريي ڙ سالا ۲۰۰۴ فه ب سهدان پروڙيڻ دي نه نجامداينه ڪو ڙ ٺالبيءَ ڪومهتا ههريما ڪوردستاني و ڪارگيڙيا پاريڙگههه دهوڪي فه درافي پيڏفي بؤ هاتيه تهرخانڪرن.

❖ ڪارگههه نه سفهلتي يا نه ترووشي يا سهر ب في ريقههههريي فه ل ساليڻ ۲۰۰۵ تني ۳۷۵۰ تهن، ۲۰۰۶ تني ۱۸۳۱۵ تهن، ۲۰۰۷ تني ۴۸۵۵۷،۰۵ تهن و ل ۲۰۰۸ تني ۳۹۵۲۲ تهنيڻ نه سفهلتي بهرههه ٺينايهه و ل ڪار و پروڙيڻ سهرانسهرى پاريڙگهههءَ مهزاختينه.

ل داويي ڙي ب تني دي ٺامازه ب پروڙيڻ بهردهواميڻ ريقههههريي ييڻ ۲۰۰۴

ههتا ۲۰۱۰ء ڪهين، ب رهنڱي ڙيري:

❁ سالا ۲۰۰۴ئى:

- چيكرن و نووژەنكرن و سهخبيركرنا پتر ژ ۶ ريكان ب دريژاھيا ۸۰,۰۵ كم.
- نووژەنكرن و ئافاكرنا ۳ ئافاھيان ل دەفەرين جودا.
- نووژەنكرنا كارگەھا سەرتەنگى يا ئەسفەلتى.
- ھەرەوسا ۱۴ پرۆژەيىن ديتر يىن جودا جودا ل سەر بودجى UN ھاتىنە بچھ ئىنان.

❁ سالا ۲۰۰۵ئى:

- چيكرن و نووژەنكرن و سهخبيركرنا ۲۵ ريكان ب دريژاھيا ۲۱۸,۲۳ كم.
- ئافاكرنا ۲ خانىين مامۆستايان ل گوندى سەرگەلى.
- شەش پرۆژەيىن جودا جودا يىن قەسيسا و نووژەنكرنى.

❁ سالا ۲۰۰۶ئى:

- چيكرن و نووژەنكرن و سهخبيركرنا ۵۷ ريكان ب دريژاھيا ۲۳۲,۴۱ كم.
- ئافاكرنا دو خواندنگەھان ل گوندين گليپنە و جوجەرا مەزن ل دەفەرا بەردەرەش.
- لەبخكرنا ۱۲۹ خانيان ل گوندين سەر ب ناوچەيا قەسرۇكى قە.
- دابىنكرنا كەرەستين ئافاھيان بو ۱۱ خانيان ل ناوچەيا بامەرنى.

- دووماهی ئینانا ۳۸ خانیان ل ناوچهیا چهمانکی.
- سهبکرنا بانئ ۱۶ خانیان ل جهین جودا جودا.
- ئافاکرنا چند خانی و ئافاهیین جودا جودا.

● سالا ۲۰۰۷ئ:

- چیکرن و نووژهنکرن سهخبیرکرنا ۱۴ ریکان ب دریزاهیا ۱۷۲,۶۱ کم.
- چیکرنا ۳۴۹ ل دهقهرین جودا جودا یین پاریزگههی.
- چیمهنتوکرنا بانئ ۶۶ خانیان ل جهین جودا.
- ههروهسا چهندين پروژهیین دیتر.

● سالا ۲۰۰۸ئ:

- چیکرن و نووژهنکرن و سهخبیرکرنا ۲۴ ریکان ب دریزاهیا ۱۰۳,۸۰ کم.
- چیکرنا ۳۱۲ خانیان ل دهقهرین جودا جودا.
- دروستکرن و چیمهنتوکرنا بانئ ۲۲۰ خانیان ل دهقهره شنگالی.
- دگهل چهندين پروژهیین دیتر یین جودا.

● سالا ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ئ:

- سهخبیرکرنا جاده و ریک و یران ب دریزیا نیزیکی ۷۰۰کم.
- دابینکرنا نیشانین هاتنوچوونئ بؤ پاریزگهها دهوکی.
- چیکرنا عومبارا ئهسفهلتی و ئافاهیئ پالهیان و خانئ زیرهقانی ل کارگهها ئهسفهلتی یا ئامیدی.

- ئافكارنا ديواريڻ پالپشت بۇ گۆرستانا گوندئ كەلا شېخو.
- دانانا نيشانئڭ قەدەغەكرنا رىكا ل سەر رىكا (بېسىرى - زاويتە، دوريانا بريفكا - شيف شرين).
- بوياغكرنا پرىن ئاسنى: (زقنگى، ديليا، ساديا، هاريكا، دىرالوك).
- كۆلانا بىرەكا ئافئ ل دوشيفان.
- دابىنكرن و دانانا نيشانئڭ هاتنوجوونئ ل دوريانا مرىبا و پاقرن و سەخبىريا نيشانئڭ هاتنوجوونئ ل (دھوك - زاويتە، دھوك - روفيا).
- قىركنا گۆرەپانا چالاكئڭڭ خواندنگەهان ل دھوكئ و يارىگەها وەرزى ل سىمئلى ۱۵۰۰۰م.
- چىكرنا گۆرەپانا راوستاندنا ترومبئلا ل وئستگەها كئشانئ ل باتئلى ۲۸۵۰م.
- چىكرنا قەسىسەكى ل مئركەرەش.

رئقەبەريا ئاقەدانكرن و نىشتەجىبوونئ

ئەف رئقەبەرىيە يەك ژ رئقەبەرىيڭ پارىزگەها دھوكئ يە و سەر ب رئقەبەريا گشتى يا رىك و پىران و ئافكارن و گەشەپئدانئ ل پارىزگەها دھوكئ يا سەر ب وەزارەتا ئاقەدانكرن و نىشتەجىكرنئ يە، ل ۱۹۶۹/۱۲/۲۰ئ ب ناقئ ئەندازياريا دەفەرا كاركرنا دھوكئ (مەندسىة منطقة اشغال دھوك) هاتىە دامەزراندن و ژ سالا ۱۹۷۶ئ قە ب رئقەبەرىيا كارى يا دھوكئ (مدىرىة اشغال دھوك) و ژ سالا ۲۰۰۶ئ قە ب ناقئ رئقەبەرىيا نىشتەجئ و بىناسازى(مدىرىيە

اسكان والاعمار دهۆك) هاتيه نافكرن و كارى وئى يى سهركى ئافاكرنا ئافاهيىن
حكومهتتى بوو.

ژ دەسپىكا سالىن ههشتييانفه زيدهبارى كارى خوهيى ئافاكرنا ئافاهيىن
حكومهتتى ب كارين سهخيىرى و قيركرنا جادين سنوورى پاريزگههئى و دانانا
نيسانين هاتنوچوونى و بوياغكرن و نهخشهدانانا جادان و دانانا كارگههين
ئهسفهلتى و سهخيىريا وان و سهخيىريا پرين سنوورى پاريزگههئى و
نووزهنكرنا ئافاهيىن حكومى رابوويه.

پشتى سهرهلدانا ۱۹۹۱ئى ريقهبههريى ئهرك و چالاكيين خوه
بهرفرههتركرينه و زيدهبارى ئهرك و كارين ئاماژه پيكرى ب ئهركين چيكرنا
جاده و گورهپان و ئافاهيىن ريقهبههريا گومركا ئيبراهيم خهليل و گورهپانا
راوهستيانا ترومبيلان ل مهزارى شيخ ئادى و سهخيىريا جادين دچنه فى
مهزارى و چيكرنا جاده و گورهپانين نهخوشخانين دهۆكى و كوليژين سهر ب
زانكويى فه رابوويه.

فى ريقهبههريى دو فهرمانگهه ب نافي فهرمانگهها ئافهدانكرن و
نيشتهجيكرنى ل ئاكرى و زاخو ههنه.

★ جالاكیئین ریقه بهریی ژ سالا ۱۹۹۲ئى فه:

هژمارا پروژئین نه نجامداين	سال
۴ پروژه	۱۹۹۲
۱۰ پروژه	۱۹۹۳
۳ پروژه ب ههفكارى دگهل ريكخراوا S.c.f	۱۹۹۴
۲۸ پروژه	۱۹۹۵
۳۶ پروژه	۱۹۹۶
۲۰ پروژه	۱۹۹۷
۴۳ پروژه	۱۹۹۸
۹۷ پروژه	۱۹۹۹
۳۳ پروژه	۲۰۰۰
۴۲ پروژه	۲۰۰۱
۵۱ پروژه	۲۰۰۲
۲۷ پروژه	۲۰۰۳
۳۸ پروژئین ئافاهيان و ۳۷ پروژئین جاده و ريكان	۲۰۰۴
۶۲ پروژئین ئافاهيان و ۳۷ پروژئین جاده و ريكان	۲۰۰۵
۸۴ پروژه	۲۰۰۶
۳۰ پروژه	۲۰۰۷
۷۸ پروژه	۲۰۰۸

★ گرنگترین پروژین ریښه بهری ژ سالا ۲۰۰۳ ئی فه:

◎ سالا ۲۰۰۳

- چیکرنا جادین گوندی دولبا ژیری و ژووری، جادا گوندی دولا، گوندی باجد کهندال، مه جمله ختی.
- سه خبیریا چه پین زیره ی، سه خبیریا جادا (ثالوکا- به دریک- نیسفی).
- سه خبیریا ریکین گوندین که مه کا، گوندکی، به ربهاری، روبری نامیدی، جادا گه لیلی زاخو، جادا زاخو- کانی ماسی، جادا دهوک- نامیدی، سکرین- بامه رنی، کورا- مانگیشی.
- قیرکنا گوره پانا ریښه بهریا ناهین خوارنی، گوره پانا کارگه ها ئوکسجینی و یین دی.

◎ سالا ۲۰۰۴

- ئافاکرنا ۳۱ هۆلین هه لکه فتان ل کۆمه لگه هین ئیزدیان د سالین ۲۰۰۴-۲۰۰۵
- ئافاکرنا هۆله کا هه لکه فتین ئاینی و هۆله کا کومبونان ژووره کا مووه لیدی ل ئاکری.
- ئافاکرنا ئافاهیی ئیکه تیا زانایین ئایینی ل ئاکری.
- سه خبیری و چیکرنه فا جاده و ریکین خرابدییم، کوریت گافانا- بیدول، زاخو - کانی ماسی، دهوک - نامیدی- شیلادزی، زاویه- نه ترووش، زاویه- مانگیش، سکرین- بامه رنی، سکرئ دهوک-

زاويتە و سەخبېرىا رېكېن نىفخۇيى يېن زاويتە، سوولاف،
شىلادزى، دېرەلوك، سەرسنك، مانگېش، سېمىل، كۆمەلگەھا
ئىبراھىم خەلىل.

● سالا ۲۰۰۵

- چىكرن و قىركرنا چەندىن جادىن نىفخۇيى ل دھۆكى و
كۆمەلگەھىن سەر ب پارىزگەھا دھۆكى قە.
- ئافاكرنا ھۆلېن بىرھاتىن ئايىنى ل بامەرنى، كۆمەلگەھى
كابوس، گوندى كون رىقى.
- ئافاكرنا يارگەھىن وەرزشى ل ئاكرى و بەردەرەش و ئافاھىيىن
قوتابخانا مەلايى جىزىرى و ئىكەتيا زانايىن ئايىنى ل ئاكرى،
ئافاھىيى ئاسايشى و ئىكەتيا ئافرەتان ل سەرسنكى، ئافاھىيى
ئىكەتيا نقىسەران ل دھۆكى، ھۆلەكا وانەبېزى ل شىلادزى،
ئافاھىيىن رىقەبەريا نىشتەجى و بىناسازى، ل ئاكرى و زاخۇ، دو
ئافاھىيىن پشكىن نىفخۇيى بۇ زانكۇيا دھۆكى.
- سەخبېرى و چىكرن و قىركرنا ب دەھان رىك و جادان ل
سەرانسەرى پارىزگەھى.

● سالا ۲۰۰۶

- ئافاكرنا چەند ھۆلەكان ل گوند و كۆمەلگەھىن ئاسيان، شىنگال،
دھۆلا، دوگرى، خانكى، مەھەتى، گرزەرك، زۇرئافا، ھەبابە،
شاريا، بېسقى، بەروشكى. ھۆلا رەوشەنبىرى ل شاريا، ھۆلا

ردوشەنبىرى ل سېمىلى. ھۇلا تازىا ل سېمىلى.

- ئافاكىرنا گىرتىخانا فەرمانىدەى - دھۆك، ئافاھىي رېقەبەرىا ئەھوقاف و كاروبارىن ئىسلامى- ئاكرى و نووژەنكرنا بانكا رافىدەىن.
- سەخىبىرى و چىكرن و قىركىرنا دىھان جادە و رىك و كولانىن نىاف باژىر و كۆمەلگەھ و دەررقەى باژىران ل سەرانىسەرى پارىزگەھى.

❁ سالا ۲۰۰۷

- ئافاكىرنا پەىمانگەھا مەلبەندىا مامۇستايان و ھۇلا وەرزشى ل دھۆكى. و نووژەنكرنا ئافاھىي رېقەبەرىي ل دھۆكى، ئافاكىرنا ھۆلىن ئايىنى و بىرھاتنان ل گوند و كۆمەلگەھىن گرى گەورى، سىبا شىخ خدر، خانەسور، كەلاتى، ئىنىشكى، شىخان، دارەتو، چرە و دىرگژنىكى.
- سەخىبىرى و چىكرن و قىركىرنا دىھان جادە و رىك و كولانىن ل سەرانىسەرى پارىزگەھى.

❁ سالا ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ئى:

- ئافاكىرنا و نووژەنكرنا ۱۷۰۶ خانىيان ل جەىن جودايىن پارىزگەھى.
- ئافاكىرنا و چىكرن و نووژەنكرنا ۵۷ ھۆل و فەرمانگەھ و يارىگەھ و يارىگەھىن تارتان و سەخىبىرىا مزگەفتان.

- چيكرنا ريكا باگيرا - مانگيش ب دريژيا ۸،۱۱كم.
- چيكرنا پشكين نافخويي ل دهوكي.
- چيكرنا كارين زيدهكيين ياريگهها دهوكي.
- دابينكرنا ناميران بو تافىگهها بيناسازى ل سيملي.

ريڤه بهريا گشتيا چاندني

ئهف ريڤه بهريه يهك ژ ريڤه بهريين گشتي و گرنه ل پاريزگهها دهوكي و سه رب وهزارهتا چاندني يه ل ههريما كوردستان. فهريمانگههين چاندني ديروكهك كهفن ل في پاريزگههي ههيه، ل دوو ف پيزانيين بهردهست كهفترين فهريمانگهها تايهت ب كاروبارين چاندني ل في دهفهرى ل سالا ۱۹۴۴- ۱۹۴۵ئ ل دهوكي هاتيه دامهزاندن و يا تايهت بوو ب كاروبارين چاندني و پاراستنا رووهكي و دارستانان، ل سالا ۱۹۴۶- ۱۹۴۷ئ فهريمانگههك ب في رهنكي ل ئاميدي هاتيه دامهزاندن و بهرپرسی وئ محهمهه ئيسماعيل بيران بوو ي ب محهمهه فستهق دهاته نياسين ژ بهرگو ب كاري پيكرنا فستهقان ل سه رب دار كهزانان دكر، ل زاخو ژي ل سالا ۱۹۴۶ئ فهريمانگههك ب في رهنكي ب بهرپرسی عهبدوللا مهولود هاتيه دامهزاندن، ئه و ژي ژ بهر ههمان كاري ب عهبدوللا فستهق هاتيه نياسين.

ل سالا ۱۹۵۷ئ بنگههكي باخچهقانيي ل سندوري ب بهرپرسی محهمهه سهعيد مفتي هاتيه دامهزاندن، ئهف بنگههه وهك نهمامگههكي(مهشتهلهكي) بوو ژ بو بهرهفكرنا نهمامين دارين فيقي و چاندنا هندك رهنكين زهرزهواتي بو تافىگههان، هه رب وهكي بهرپرسی في نهمامگههي فهديگيريت د وي سهردهمي

دا حهفت توخمین پتاتان دچاندن کو توخمهك ژ وان ۴۰-۵۰ کیلویپن پتاتان بو هه ر کیلویهکی بهرهم دئینان. هندی په یوهندی ب فهرمانگه ه و بنگههین تایبته ب کاروبارین چاندنی پیدقیه بیژین: ل ۱۹۴۶- ۱۹۴۸ ای تیمهكا تایبته ب کارئ نههیلانا کهرژدهكان (القوارض) ئانکو مشك و جردا ل ناف زهقی و زارین گهنمی و جهه ل دهفرا سلیقانهیان و سیمیلی هه بوو. پشتی ۱۴ تیرمهها ۱۹۵۸ ای فهرمانگهها چاککرنا چاندنی(دائرة الاصلاح الزراعی) و هاریکاریا چاندنی ل دهوکی هاتیه فهکرن و سه ر ب لیوا مووسل فه بوو.

پشتی ب پاریزگهه بوونا دهوکی ریقه بهریا چاککرنا چاندنی ل پاریزگهها دهوکی(مدیریة الاصلاح الزراعی) و ریقه بهریا چاندنی ل پاریزگهها دهوکی(مدیریة زراعة محافظة دهوك) هاتینه فهکرن.

ل سالا ۱۹۷۳ ای هه موو ریقه بهری و فهرمانگههین چاندنی هاتنه کو مکرن و بوونه سهروکاتیا دهفرا چاندنی ل پاریزگهها دهوکی(رئاسة المنطقة الزراعية في محافظة دهوك) و یا پیکهاتی بوو ژ ۹ فهرمانگهه و ریقه بهریین تایبته ب چاندنی و سامانی گیانه وهری.

ل سالا ۱۹۷۹ ای ئهف سهروکاتیه بوویه دهستهكا گشتیا چاندنی و چاککرنا چاندنی(الهیئة العامة للزراعة و الاصلاح الزراعی لمحافظة دهوك) و یا پیکهاتی بوو ژ بیست ریقه بهری و بنگههین چاندنی.

ل سالا ۱۹۸۷ ای ئهف سهروکاتیه بوویه تایئ چاندنی و ئاقدانی ل پاریزگهها دهوکی، و پشتی سه رهلدانا ۱۹۹۱ ای و ل ژیر دهسته لاتداریا حکومهتا هه ریما کوردستانی ئهف تایه ل سالا ۱۹۹۳ ای بوویه ریقه بهریا گشتی یا چاندنی ل پاریزگهها دهوکی.

★ پیکھاتا ریٹھہ بہریا گشتیا چاندنی ل پاریزگہا دھوکی:

- ریٹھہ بہریا پاراستنا رووہکی
- ریٹھہ بہریا خرمہ تیئن چاندنی
- ریٹھہ بہریا زہقی و زاری
- ریٹھہ بہریا سامانی نازہلی
- ریٹھہ بہریا نہ خشه و پلانا
- ریٹھہ بہریا کارگیڑی و خوہیہ تی
- ریٹھہ بہریا ژمیڑیاری
- پشکا هووربینی و زیرہ قانیا دارایی
- پشکا ئەندازیاری
- پشکا راگہانندی و پھوہندیان

★ لق و هوپین چاندنی:

- ھەر وھسان چھند لقیئن چاندنی ل پاریزگہہی ھەنە کو سەر ب فی
ریٹھہ بہریی ڤہنہ و چھند هوپین چاندنی زی ھەنە کو سەر ب فان لقانڤہنہ:
- ا/ لقی چاندنی ل نامیدی ل سالا ۱۹۴۷ی ھاتیہ ڤہکرن و هوپین
چاندنی ل سہرسنکی، بامہرنی، دیرہ لوکی، کانی ماسی و چہمانکی
سەر ب فی لقی ڤہنہ.
- ب/ لقی چاندنی ل زاخو ل سالا ۱۹۴۷ی ھاتیہ ڤہکرن و هوپا چاندنی ل
باتو وڤا سەر ب فی لقی ڤہیہ.
- ج/ لقی سیمیلی ل سالا ۱۹۷۲ی ھاتیہ ڤہکرن.
- د/ لقی باتیلی ل سالا ۱۹۸۰ی ھاتیہ ڤہکرن.

ه/ لقی زاویته ل سالا ۱۹۷۶ئ هاتیه فهکرن.

و/ لقی بهرددهش ل سالا ۱۹۷۴ئ هاتیه فهکرن.

ز/ لقی قهسروکی ل سالا ۱۹۹۵ئ هاتیه فهکرن و هوبا چاندنی ل باعهدری سهر ب قی لقی قهیه.

★ بنگههین شیرهتکاری یین چاندنی

ههروهسان ههشت بنگههین شیرهتکاری ل پاریزگههی ههنه کو سهر ب ریقهبهریا خزمهتین چاندنینه ل قی ریقهبهریا گشتی، نهف بنگههه زی ل باگیرا و قهدشی، دیرهلوکی، قهسروکی، سوسنا، نهسماوه، دهرکاری و مهريانه.

★ بنگههین پاراستنا رووهکی و دهزگههین میشهفانیی

شەش بنگههین پاراستنا رووهکی ل باتوفا، کانی ماسی، زاخو، قهسروکی، ئەترووشی و بهرددهش ههنه سهر ب ریقهبهریا پاراستنا رووهکیههه ل قی ریقهبهریا گشتی.

هەر وهسان سی دهزگههین میشهفانیی ل (سیرکوکی - زاخو)، (کهفلهسنی - زاویته) و (خهردسی - ناکری) ههنه سهر ب پشکا میش و مورین ب مفانه ل ریقهبهریا پاراستنا رووهکی.

★ فهرمانگههین دی

سی هوبین سهخبیریا نامیرکاریا چاندنی (هوبا مهلبهندی ل دهوکی، هوبا قهسروکی و هوبا زاخو) ل پاریزگههی ههنه و سهر ب ریقهبهریا خزمهتین چاندنیههه ل قی ریقهبهریی. فهرمانگهها داویی کهرهنتینا چاندنی یه ل

گومرکا ئیبراهیم خلیل سهر ب ریڤه بهریا پاراستنا روو دکیڤه یه ل فی
ریڤه بهریی.

ل فیڤری هه ژیه ئماژه ب رووبه ری عهردی چاندنی ل پاریزگه ی بکهین ب
رهنگی ژیری:

۳۷۲۵۵۹۳	○ رووبه ری گشتی
۱۲۰۶۱۶۹	○ رووبه ری هه ژی چاندنی
۹۹۳۸۳۸	○ رووبه ری دیم
۱۵۵۰۳۸	○ رووبه ری بهراف

هندی په یوه ندی ب کاودانی چاندنیڤه هه ی ل وهرزی زښتانیی سالا ۲۰۰۷-
۲۰۰۸ ی ژ نه نجامی هسکاتیی و کیم بارینا بارانان کو موعه ده لی بارانان ل
سهرانسهری پاریزگه ی ۳۰۱،۶۱ ملم بوو، ئاستی به ره می چاندنی ب گشتی یی
کیم بوو، ژ رووبه ری ۷۹۹۶۴۷ دونه مین پیشنیاز کری بو چاندنی تنی ۶۵۳۰۸۷
دونه م هاتبوون چاندن ئانکو ب ریژه یا ۸۲٪ و به ره می فی رووبه ری تنی
۱۱۳۲۷،۶۸ تن بوو.

به لی ل وهرزی هافینیی چاندنی یی سالا ۲۰۰۸ ی ژ رووبه ری ۸۳۴۱۲ دونه مین
پیشنیاز کری بو چاندنی تنی ۵۵۱۹۶ دونه م ئانکو ب ریژه یا ۶۶٪ هاتبوو چاندن.

★ چالاكیين خزمهتگوزاری یین چاندنی یین ریقه بهریی بۇ وەرزى سى

۲۰۰۸/۹/۳۰ – ۲۰۰۸/۱/۲

تیبینی	گوندین سوودمه ند	هژمارا جوتیارین سوودمه ند	هژمارا جوتیاران	جوری پیداو یستیان
۱۴ خانى هاتینه دان بۇ ئەندازىار و رېبەرىن چاندنی	۶۲	۷۹	۷۹	خانین پلاستیكى
۵۵۹,۹۵۰ نەھاتیه دابه شکر	-	-	-	زبلی كیمیاوی
۵ تەن بۇ توپزینەوا دھۆك	۲۲	۲۹	۲۹	ئامیرین ئافدانى ب رزاندن (۸۰ دونم)
-	۱۰	۱۲	۱۲	ئامیرین ئافدانى ب رزاندن (۱۲۰ دونم)
۲۰۰۰,۰۰۰ لىتر ب هەفكارى دگەل پارىزگەھا دھۆكى (ب) نرخى فەرمى ۳۶۰ دینار / لىتر	۷۱۷	۲۸۱۴	-	گازوایل بۇ جوتیاران

پشكا چالاكیين شیرەتکاری و مەشق پیکرنى ل ریقه بهریی د وەرزى ئاماژە پیکرى دا ۱۷۸ چالاكى ئەنجام داینه و چالاكیين وان فەکرنا خولین مەشق پیکرنى بۇ جوتیاران و فەرمانبەران، روھنکرین کیلگه یی، سەرەدانین کیلگه یی، رۇژین کیلگه یی، سەمینار بۇ جوتیاران و فەرمانبەران، نیشادانا فلان، بەلافکرنا

به لافوك و چاپه مه نيان و چه ندين چالاكيين دى فه دگريت.

ههروهسان ريڤه به ريا پاراستنا رووهكى ل رووبه رى ۳۳۵۰۰ دونه مين عهردى ههوين قه لاجوكرنا ئيشين چاندنى كرينه. و ب سهدان پيدفياتييين دهزگه هين ميسفانيي بو جو تياران و تايبه تمه ندين في وارى دابين كرينه.

ههروهسان ريڤه به ريا سامانى نازهل د فى وهرزى نافبه را ۱/۲ - ۲۰۰۸/۹/۳۰
چالاكيين ژيرى نه نجام داينه:

- دابه شكرنا ۷۵۰ ته نين گهنمى ل سهر ۶۰ پروژين خودانكرنا مريشكان.

- دانا ۸۵۷۰۵۰ لترين گازويلي بو ۱۲۶ پروژين مريشكا.

- دابه شكرنا ۵۳۶۷,۵۰۰ ته نين سفيي ل سهر خودانين په زى و چيلا و ۶ پروژين ماسيا.

- داخلكرنا ۹۰۸۲۸۰ چويچه لوكان ل سهر ۷۳ كيلگين مريشكا.

- دگهل چه ندين چالاكيين دى وهك: سه ره دانين كيلگا و كارين شيره تكارى و دوو فچوونا كومپانيا دهوك يا چاندنى يا مريشكان و پشكنينا پروژين دى يين سامانى نازهل.

ل داويي پيدفيه بيژين ل سه رانسهرى في ريڤه به رى ۸۵۷ فه رمانبه ر ب ناستين جودا جودا يين خواندنى كار دكه ن.

★ رهوشا چاندنى د سالا ۲۰۰۹ ئى دا:

ههروهسا د ماوهي سالا ۲۰۰۹ ئى دا چه ندين كارين ديتر نه نجام داينه ژ چاندنى و دابه شكرنا ناميره يين ره شاندى و نافدانى و به لافكرنا زبلى كيمياوى

و توفى دهرامه‌تى، زېده‌بارى مه‌زاختنا پارهيى فه‌گوه‌استنا دهرامه‌تى.

ب كورتى دشين ناماژهيى بكهين كو پارهيى بو جوتياران هاتيه مه‌زاختن ژبو فه‌گوه‌استنى گوژمى ۴۲۸۸۳۶۹۹۰ دينارن بو دهرامه‌تى ۱۷۵۰ جوتياران ل ۶۰۰ گوندان. ديسان د بياقى شيره‌تكارىي دا، سه‌ره‌دانا چه‌ندين گوندان كريبه و خولين فيركرنى بو جوتياران هاتينه فه‌كرن.

د بياقى پاراستنا رووه‌كى دا، دهرمانين كوژهك هاتينه دابه‌شكرن و چاره‌سه‌ريا گه‌لهك نه‌خوشيا هاتيه كرن، زېده‌بارى پيشكيشكرنا خزمه‌تان بو ميشه‌فانين ميشين هنگفيني ب دابه‌شكرنا ۱۰۲۴ شانين هنگفيني ل سه‌ر ۴۹۱ جوتياران ل ۱۹۷ گوندان، دگه‌ل ۵۵۰۰ كيلو يين شه‌مايى ل سه‌ر ۶۵۴ جوتياران و پيدفى يين ديتر.

ديسان د بياقى سامانى نازهل دا، خزمه‌تا هاتيه كرن ب دابه‌شكرنا هژماره‌كا زور يا لترين گازوايلى و تهنين جه‌هى و سفىي و پيدفى يين ديتر. هه‌روه‌سا ژ كار و پرؤژه‌يپن هاتينه نه‌نجامدان ل سالا ۲۰۰۹ى د بياقى چاندى دا، گه‌لهك جوتياران مفا زى ديت و جوتيار شيان ره‌وشا خو يا به‌ره‌م ئينانا دهرامه‌تى زېده‌تر لى بكه‌ن و بو فى چه‌ندى زى نيژيكى ۲۸۲۹۵۶۴۰۲۸۴ دينار هاتينه مه‌زاختن.

ل سالا ۲۰۱۰ى ريفه‌به‌ريا گشتى يا چاندى هژماره‌كا بزاف و چالاكيين به‌ره‌مه‌ئينان و دابينكرنا خزمه‌تپن چاندى بو جوتياران نجامداينه. د وهرزى زفستانى دا يى سالا ۲۰۰۹-۲۰۱۰ يدا شياينه ۱۰۹۸۷۳۸ دونه‌مان بچين ب ريژه‌يا ۱۰۷٪ يا بجه‌ئينانا پلانا سالانه، كو ۸۴۵۲۸۸ دونه‌م ب دهرامه‌تى گه‌نمى و ۱۹۹۷۲۵ دونه‌م ب دهرامه‌تى جه‌هى، زېده‌بارى نيسك و نوک و گولبه‌روژ و زهره‌واتى ب ۹۴۴۷۴ دونه‌مان هاتينه چاندى.

ديسان چهندين خزمهتپن ديتر پيشكيشى جوتياران كرينه، نهو زى دابهشكرنا ۳۲۷۵۰ سندوقپن پلاستيكي و ۱۳۳۶۶۲۰۰۰ تهنيپن زبلى كيمياوى و ۳۶۲ خانپين پلاستيكي و ۷۳ ناميرپن نافدانى و ۲۰۰۰ تهنيپن توفى گهنمى گلهك تهنيپن توفپن دى يپن دهرامهتى.

ههروهسا گوژمى ۱۱,۰۸۷,۰۰۰,۰۰۰ يازده مليار و ههشتى و ههفت مليون دينار هاتينه دان وهكو قهرزپن چاندى بؤ جوتياران سهخمهراتى كرپنا ۱۱۴ تهرهكتورا و ۳ دهراسا و كولانا ۹۴ بيرپن نرتوازي و ۹ خانپين پلاستيكي و ۲۵ ناميرپن نافدانى و چهند پروژه يپن ديتر.

ههروهسا د وارى پاراستنا رووهكى دا، چهندين كارپن ژ ههژى نهنجامداينه وهك ۱۵۷۱۰ دونهم دژى مپش ومورا ۱۰۹۵۵۸ دونهم دژى گياپى بهلگ زراف، ۱۰۹۵۵۸ دونهم دژى گياپى بهلگ پهحن، ۷۵۲۲۲ دونهم دژى مپش و مورا و چهندين دونهمپن ديتر ژ بؤ ژ ناقبرنا مپش و مورپن دهرامهتپن زهفيا و چارهسهريا نهخوشپين زهرزهواتى،

زپدهبارى چهندين خولپن فپركرنى ژ لاپى رپقهبهريا شيرهتكارپا چاندى فه و هژمارهكا زور يا جوتياران مفا زى ديتى يه.

ههروهسا د بيافى بيناسازپى دا، پروژهپين چاندى گوژمى ۳,۳۶۱,۰۹۷,۰۰۰ دينار بؤ (۷) پروژهپان هاتينه مهزاختن.

رپقهبهريا ناپى

رپقهبهريا ناپى يهكه ژ وان رپقهبهريپن كو بهردهوام د خزمهتا خهلكى داپه سهخمهراتى دابپن كرنا ناههكا پاقر يا فهخوارنى.

د دريژيا كاري خۇ دا ل فان ساليڻ بوري هژمارهكا مهزن يا پروژهيان بجه
ئينايينه و يا ژ ههميان بهرچاقتير پروژهيي ئاڤا چه م بهرهكاتي كو چهند ئاڤ نزم
دببیت، ئەو چاره دكهن.

د فان ساليڻ بوري دا چهندين پروژه ئەنجام داينه، تنى ب هژمار دى
ئاماژى دهينه هندهكان.

⊗ ل سالا ۲۰۰۵ئى كو پروژهييڻ وان دبنه چهند جور، وهكو: كۆلانا
بيران و تورين ئاڤى ييڻ دانانا بوريا گههاندنا وان و گريڻدان دگهل
تانكى ييڻ داگرتنى و دانانا ماتوران و گههاندنا كارهبى و گهلهك
كارين ديتر.

ژ پروژهييڻ گرنگ، وهكو: پروژهيهكى گههاندنا ئاڤى، كۆلانا
بيران، دانانا تورا ئاڤى ل دهقهريڻ دهوك و زاخو و سيميل و
شيخان ب بوريان ب دريژيا (۵۸،۶۵۱م).
ههروهسا كۆلانا چوار بيرين ئرتوازي و گههاندنا كارهبى و
چهند كارين ديتر ل دهوك و زاخو.

⊗ ل سالا ۲۰۰۶ئى ديسان كومهكا پروژهيان هاتينه ب دووماهى ئينان
وهكو كۆلانا بيرين ئرتوازي و گوهورينا تورا ئاڤى و گريڻدان وان
دگهل تانكيڻ ئاڤى ييڻ مهزن ل دهوك و سيميلى.

ب كورتى كارين ل سالا ۲۰۰۶ئى هاتينه ئەنجام دان ب قى
شيوهى بوينه: (تورين ئاڤى - تانكى (خزانه) - كرينا كهستهيان -
پروژهيى تمام - كۆلانا بيران - نووژهنكرنا پروژهيان). ههژى گوتنى
بو فان پروژهيان پيدقى ب هژمارهكا مهزن يا بوريان بووينه و ل

جهين پيدفي هاتينه دانان كو دريژيا بوريين لي هاتينه مهزاختن
بو سالا ۲۰۰۶ئى دگههته (۶۱،۳۳۰) مهتران ب دريژى.

د بهردهواميا كارين خو دا، في ريفهبهريي هه ر جه و
دهقههكا پيدفي ب پروژهيان، خه مسارى لي نه كرية.

⊗ بو سالا ۲۰۰۷ئى ژى ديسان گهلهك پروژهيين گرنك ئه نجام داينه،
ههروهسا كييشانا بوريان ب دريژيا (۱۶، ۰۳۴) مهتران، ئافاكرنا
ئافاهيي فهرانگهها زاخو وهكو ريفهبهري. كولانا بيريين ئرتوازي
گريدانا وان دگهل تورا ئافي و گههاندنا كارهبي. زيدهباري ئافاكرنا
ژووران بو بير و موهليديهان و دانانا ماتوران و گريدانا وان دگهل
تورا ئافي.

⊗ د سالا ۲۰۰۸ئى دا ژى چهندين پروژه جي بهجي كرينه وهكو
پروژهيين گريدانا بيران ب توريين ئافي فه و دانانا ماتوران و
گههاندنا كارهبي ل چهندين دهقهه ر و گوندان.

ههروهسا بو دانانا توريين ئافي و گوهورينا هندهك توريين
كهفن و دانانا پهريزانان و كرينا بوريان. زيدهباري دريژيا بوريان
كو دگههته (۱۰۸، ۴۷۵) مهتران ب دريژايي.

⊗ ل سالا ۲۰۰۹ئى ژى ههتا نوكه (۸۶كم) يين توريين ئافي ل تاخين نوو
و كهفن هاتنه دانان و گوهورين و نيژيكي (۴۰۸كم) توريين ئافي
هاتينه گوهورين و دانان، ژبلي مهزاختيي پروژهيي ئافا سهرهكي يا

دهۆكى.

ديسان پرۆژهيى چەم بەرهكاتى كو بەردهوام پيدفي ب كار و
چاقدانى ل دووف بلندی و نزميا ئافى. پرۆژه ب دوو قوناغان
دهيته بجه ئينان:

ا/ قوناغا پهكى؛ ب تايهت كارين مهدهنى هئلا سهرهكى ژ خراب
دئيمى ههتا سئيمئى (٣٤كم) فرههيا بورئى (١٥٠سم) و ژ
سئيمئى ههتا مالتايى و ماسيكي (١٢كم) ب فرههيا (٢٠سم)
و بهر ب دووماهئى دچيت.

ب/ قوناغا دووى؛ هئدى هئدى ب ريشه دچيت؛ چونكى بارا پتر
عومبارن و هئلين فهگوهاستنى نه دناف باژئرى دهۆكى دا و
پتر ژ (٨٠) هزار مترين سى جاركى يه يئن عومبارين ئافى و
پتر ژ (١٠٠كم) يئن دانانا بوريا ههنه.

قوناغا دووى گهلهك عومبار و هئلا ب خوفه دگريت،
بؤ نمونه: هئلا فهگوهاستنى (ژ سئيمئى بؤ فهيدئى)، (ژ
فهيدئى بؤ شاريا) و (ژ سئيمئى بؤ مسيرئى). ههژيه
بيژين دريژيا فان هئلا پتره ژ (١٠٠كم) دگهل چيكرنا
(٨٠٠,٠٠٠) مهترين سى جاركى يئن عومبارا.

ئهف پرۆژه ل قوناغا يهكى دئ (٤٥٠٠م) و ل قوناغا
دووى دئ (١٠٦٠٠م) يئن ئافى بؤ باژئرى دهۆكى و دهوروبهرا
دابين كهت.

رېښه بهريا فيټيرنهرى / دهوك

ئەف رېښه بهريه يەك ژ رېښه بهريين سەر ب رېښه بهريا سامانى ئاژەلى و
فيټيرنهرى يە ل وەزارەتا چاندى يا هەريما كوردستانى. ل سالا ۲۰۰۸ ئى كارى فى
رېښه بهريين ل سەر فەرمانگههين ژيرى هەر يەك ل دووڤ سنوورئ قەزايين سەر
ب پاريزگههى فە ليكفە دببیت:

★ دەفەرداريا دهوك

- رېښه بهريا فيټيرنهرى دهوك و سەربرخانا هەفچەرخ
- بنگههى فيټيرنهرى زاويتە
- بنگههى فيټيرنهرى مانگيش
- گوند: ۹۴
- پەز: ۲۶۴۷۶
- بزن: ۱۳۳۵۱
- چيل: ۳۶۶
- مريشك: ۱۹۹۳۱

★ دەفەرداريا سيميلئ

- بنگههى فيټيرنهرى سيميلئ
- بنگههى فيټيرنهرى ديره بوونى
- بنگههى فيټيرنهرى - کوتانا دەستگرد
- بنگههى فيټيرنهرى باتيلئ
- گوند: ۱۰۵

- بنگهہی فیتیرنہریا بامہرنی
- بنگهہی فیتیرنہریا شیلاذی
- بنگهہی فیتینہریا دیرہلوکی
- بنگهہی کوتانا دەستکرد - سەرسنک

○ گوند: ۱۵۸

○ پەز: ۲۰۰۳۷

○ بز: ۱۷۹۰۷

○ چیل: ۶۰۵۴

○ مریشک: ۲۴۳۷۸

★ دەفەرداریا شیخان

- بنگهہی فیتیرنہریا باعەدری
- بنگهہی فیتیرنہریا قەسروکی

○ گوند: ۱۱۱

○ پەز: ۸۶۶۳۴

○ بز: ۱۶۴۴۸

○ چیل: ۳۱۲۱

○ مریشک: ۲۳۳۹۲

★ دەفەرداریا ئاکری

- بنگهہی فیتیرنہریا ئاکری
- بنگهہی فیتیرنہریا بجیلی

– بنگه‌هی فیتیرنه‌ریا گرده‌سین

– بنگه‌هی فیتیرنه‌ریا دینارته

○ گوند: ۲۳۵

○ په‌ز: ۱۹۶۱۱۷

○ بزن: ۱۰۶۹۹۶

○ چیل: ۲۷۲۳۷

○ مریشک: ۱۳۷۴۰۰

★ ده‌فهرداریا به‌رده‌په‌ش

– بنگه‌هی فیتیرنه‌ریا به‌رده‌په‌ش

○ گوند: ۷۸

○ په‌ز: ۵۶۱۲۷

○ بزن: ۹۷۱۴

○ چیل: ۱۰۲۳۴

○ مریشک: ۱۳۶۰۹۰

ریښه‌به‌ریا فیتیرنه‌ری ل پاریزگه‌ها دهوکی ژ سالا ۱۹۹۸- ۲۰۰۸ پروژین ژیری

نهنجام‌داینه:

(۱) نووژنه‌کرن و به‌رفره‌کرنه‌نا ئافاهیین ریښه‌به‌ریی و بنگه‌ه و

فهرمانگه‌هین سه‌ر ب ویښه: ۱۶ پروژه

(۲) ئافاکرنا برکین په‌ز شویشتنی ۸۳

(۳) ئافاکرنا سه‌رژینگه‌ها(قه‌ساجانا) ۳

- (۴) ئافاكرنا دو ھۆلین ساركەر ل ئامیدی ب قەبارئ ۵۰۰ تەنان
- (۵) كرینا كەلەپەلا بو ۱۰ بنگەھین فیتیرنەری و بنگەھن ریفەبەری ل دھوكی.

زیدەباری قی چەندی ریفەبەری ژ سالا ۱۹۹۷ ب رەنگی ژیری ھەوین بەرفرەھ دژی نەخوشیین (لەرزەك، خوریک، لارەشا، دەرەگا، تەبەکی، كوكا رەش و كرمین ھنافا) ئەنجامداینە:

ھژمارا ھەوین ھاتینە ئە نجامداین	سال
۶ ھەو	۱۹۹۷
۱۶ ھەو	۱۹۹۸
۱۶ ھەو	۱۹۹۹
۶۱ ھەو	۲۰۰۰
۲۳ ھەو	۲۰۰۱
۲۵ ھەو	۲۰۰۲
۱۵ ھەو	۲۰۰۳
۱۸ ھەو	۲۰۰۴
۷ ھەو	۲۰۰۵
۷ ھەو	۲۰۰۶
۷ ھەو	۲۰۰۷
۹ ھەو	۲۰۰۸

رېښه‌به‌ريی ژ سالا ۲۰۰۶ئ ښه ب هاريكاريا وهزاره‌تې و رېښه‌به‌ريا ساخلميا دهوكې و رېښه‌به‌ريا په‌روه‌ردې و هنده‌ك دام و دوزگه‌هين ديتړ دهست ب هه‌وه‌كا به‌رفره‌ها ره‌وشه‌نبركرنا وه‌لاتيان دژې نه‌خوشيا په‌رسيفه بالندان كويه، نه‌و ژې ب ريكه‌به‌لافكرنا پوستره‌ا و دانا وانا بو قوتابيان و خه‌لكې گوندان دهربارې جاوانيا خوپاراستنې ژ في نه‌خوشيي.

هه‌روه‌سا رېښه‌به‌ريی ۴۰ خولین راهينانې ل دور بابه‌تین جودا جودا ل ناف هه‌ريمې نه‌نجامداينه و ۱۲ خول بو ستافي رېښه‌به‌ريی ل دهرفه‌ی وه‌لاتی نه‌نجامداينه.

رېښه‌به‌ريا نافا ژير زه‌في

رېښه‌به‌ريا نافا ژير زه‌في/دهوك يه‌ك ژ رېښه‌به‌ريين خزمه‌تگوزاربه ل پاريزگه‌هي و سهر ب رېښه‌به‌ريا گشتيا نافا ژير زه‌فيه ل وهزاره‌تا چاندى يا هه‌ريما كوردستانې، نه‌ف رېښه‌به‌ريه ژ سالا ۱۹۹۱ئ كومپانيه‌ك بوو ب كارې كولانا بيران رادبوو، لې ب دريژيا وي قوناغې تنې ۵ پينج بير كولايينه، به‌لې پشتي پيكهاتنا في رېښه‌به‌ريی هه‌تا سالا ۲۰۰۸ئ رېښه‌به‌ريی ۳۱۰ پروژه نه‌نجامداينه، پروژين وي ژې ب رهنكي ژيري د جوگرافيا پاريزگه‌ها دهوكې دا هاتينه ليكفه‌كرن.

هه‌ژې گوتنې يه نه‌ف پروژه ب گشتي پيكهاتينه ژ كولانا بيرا، پروژين نافي، نافكارنا ژووران ل سهر بيران و دانانا په‌ميا و دابينكرنا پيدفيين ديتړ. تيبيني: پروژين دهفه‌را سهر ب دهفه‌رداريا به‌رده‌رش فه يا نوو هه‌تا سالا ۲۰۰۷ئ سهر ب دهفه‌رداريا ناكري فه‌نه.

هژمارا	قهزا							سال
	پروژان	به‌رده‌رهش	شېخان	ناكرى	نامېديى	زاخو	سېمپل	
۲۳	دگهل ئاكرى	۴	۳	۱	۳	۲	۱۰	۲۰۰۰
۴۰	دگهل ئاكرى	۹	۸	۵	۳	۷	۸	۲۰۰۱
۳۷	دگهل ئاكرى	۳	۱۵	۲	۵	۷	۵	۲۰۰۲
۳۱	دگهل ئاكرى	۲	۶	۱	۳	۵	۴	۲۰۰۲
۲۲	دگهل ئاكرى	۴	۲	۸	۲	-	۶	۲۰۰۴
۴۲	دگهل ئاكرى	۲	۹	۱۲	۴	۲	۱۳	۲۰۰۵
۳۸	دگهل ئاكرى	۶	۶	۴	۴	۶	۱۲	۲۰۰۶
۲۹	دگهل ئاكرى	۳	۳	۴	۴	۷	۸	۲۰۰۷
۱۷	۳	۱	۴	۲	۱	۳	۳	۲۰۰۸

رېڤه‌به‌ريا ئافدانى

ئەف رېڤه‌به‌ريه يەك ژ رېڤه‌به‌ريين سەر ب رېڤه‌به‌ريا گشتيا ئافدانى و ئافا سەر ئەردى يا وەزارەتا ژيەدرين ئافى يا هەريما كوردستانى يە. ئەف رېڤه‌به‌ريه ژ فان پشكان پيکھاتيه:

- رېڤه‌به‌ريا ئافدانى ل دهوكى
- رېڤه‌به‌ريا هوبيا ئافدانى ل ئاكرى
- رېڤه‌به‌ريا هوبيا ئافدانى ل زاخو

○ رېښه بهريا هوبنا ئافدانى ل ئاميدى

○ رېښه بهريا هوبنا ئافدانى ل شىخان

ئەركى سەرەكىي قى رېښه بهريي چيكرن و سەخبيريا پرۇژين ئافدانى يە ل سەرانسەرى سنوورى پاريزگەھى كو فان رەنگە پرۇژان ب خۇفە دگريت: سەخبيرى و پاراستنا سكرى دھوكى و ئافاكرنا ئافاھيى سكرى، پرۇژين ئافا گوندان، پرۇژين چيكرنا جوكنى ئافى بو گوندان و سەخبيريا وان، چيكرنا بركىن ئافى، كولانا بيرين سەر عەرد، چيكرن و سەخبيريا كەنالىن ئافدانى، ئافاكرنا ژوورين ترومبا، چيكرنا سكرين ب چووكين ئاخى وهك سكرى كوريت گافانا، سكرى گربير، سكرى بيناتا، سكرى خەنسى، سكرى غلبوك.

★ چالاكيين رېښه بهريي ژ سالا ۲۰۰۲ئ و هيرفه:

- ژ ۲۰۰۲/۱/۱ - ۲۰۰۵/۶/۳۰ پرۇژين ھەمەجور ل سەرانسەرى دەفەرين سەر ب پاريزگەھيۋە ئەنجامداينە.
- ژ داويا ۲۰۰۵ تا داويا ۲۰۰۶ تى ۴۰ پرۇژە ئەنجامداينە.
- ل سالا ۲۰۰۷ئ تى ۳۱ پرۇژە ئەنجامداينە.
- ل سالا ۲۰۰۸ئ تى پرۇژە ئەنجامداينە.

رېښه بهريا پۇستە و گەھاندنى

رېښه بهريا پۇستە و گەھاندنى ل پاريزگەھا دھوكى يەك ژ فەرمانگەھين ھەرە كەفنين پاريزگەھى يە، كو ژ ميژ وەرە د وارئ تايبەتمەنديا خوه دا

مووسلې ب دو هیلان و دهوکی و سهرسنکی ب دو هیلان پاشتر د ناقبهرا دهوکی و گهلهك دهفهرداریا و ناوچهییڼ دهفهریڼ دی و د ناقبهرا دهفهردارییڼ دی و ناوچهییڼ سهر ب وانقه دهسپیکرینه.

به‌دالا دهوکی ل سالین شیستان هاتیه بهرفره‌هکرن بو ۲۰۰ هیلان، پستی وی بگورا ئوتوماتیکی ژ رهنکی Step By Step ب بهرفره‌هیا ۹۰۰ هیلان هاتیه‌دانان. ل سال ۱۹۸۳ی بگورا ئه‌لکترونی ئه‌وا ب بگورا ۸۲ هاتیه نیاسین ب بهرفره‌هیا ۱۰۰۰۰ هیلان هاتیه‌دانان، بهلئ ئه‌ف هموو هیله نه‌هاتنه به‌لا‌فکرن ژ بهرکو د وی سهردهمی دا تورپا عهردی یا کیبلان خو ل بهر نه‌دگرت. ئه‌ف بگوره هه‌تا سال ۱۹۹۳ی یا به‌رده‌وام بوو و د فی سالی دا ژ کارکه‌فت، و ل شوونا وی بگورین (۹۲ و ۹۳) ب بهرفره‌هیا ۱۹۰۰ هیلان و پستی وی ژ بگورا (۱۰۰۰) هزار که‌ته کاری. هه‌ر ل سال ۱۹۸۳ی دگهل دانانا بگورا (۸۲) ل زاخو و ئامیدی و سهرسنکی و فهیدی ژ بگوره‌کا (۱۰۰۰) هیلی هاتیه‌دانان و ئه‌ف بگوره دگهل دهوکی ب ۳۰ هیلین راسته‌وخو هاته‌گری‌دان و د هه‌مان دهمدا دهوکی دگهل مووسل و به‌غدا ب ۴۰ هیلین راسته‌وخو و دگهل هه‌ولپری ب ۱۳ و دگهل که‌رکوکی ب ۱۲ هیلین راسته‌خو هاتیه‌گری‌دان.

بگورا ۸۲ د خزمه‌تا خه‌لکی دهوکی دا بوو هه‌تا ل سال ۱۹۹۳ی ژ کارکه‌فتی، بهلئ هه‌ر زوو ب رهنجا ته‌کنیکار و کارمه‌ندیڼ ریقه‌به‌ریی و ب پشته‌فانیا کارگیریا پاریزگه‌هی و حکومتا هه‌ریما کوردستانی بگورین ۹۲ و ۹۳ ب قه‌باری ۱۹۰۰ هیلان و پاشتر بگورا ۱۰۰۰ که‌ته کاری، پاشتر ئه‌ف بگوره ب بگورین ۷۲۲ و ۷۲۴ هاتنه گوهارتن.

ب فی رهنکی کاری فه‌رمانگه‌هین پوسته و گه‌هاندنی ل پاریزگه‌ها دهوکی دهسپیکریه، هه‌زیه ل فی‌ری نامازه ب چالاکیین ریقه‌به‌ریا پوسته و گه‌هاندنا

دھۆكى ژ سالا ۲۰۰۵ ئى قە بىكەين كو ب رەنگى ژېرىنە:

- دانانا ۹ بگورېن ۷۰۰ ھىل، ل خانكى، فەيدىي، باتىلى، مانگىشى، بجيل، سەرسىكى، قەسروكى، زاويتە، بامەرنى، يەك بگورا ۱۰۰۰۰ ھىل، ل گرى باسى و يەك بگورا ۶۰۰۰ ھىل ل نزارى ل دھۆكى، دو بگورا ۲۰۰۰ ھىل ل سىمىلى و شىخان، يەك بگورا ۲۱۰۰۰ ھىل ژ جوړى كارين، و سى بگورين ۱۴۰۰ ھىل ل ئامىدىي و ئاكرى و باتووفا، و بگورەكا ۵۰۰۰ ھىل ل زاخۆ.
- دانانا بگورەكا ترانزىت ل بگورا سەرەكى بو پىكقە گرىداننا ھەمى بگوريت سەر ب پارىزگەھا دھۆكى قە.
- كيشانا كىبلى رۇناھىي (كابل چوئى Optical Cable) د نىقشەرا (دھۆك - مووسل) ب درىژيا ۸۰كم.
- گەھاندنا ۲۰۰ ھىلېن تەلەفونى ژ بگورا ئامىدىي بو كانيا مالا - سيلاق، كۆمەلگەھا كارگىرى - سىكەى - ئاف و سولينا.
- نووژەنكرنا بگورا زاخۆ.
- پرۇژى ماپىرويف بو دابىنكرنا گەھاندنى د نابقبەرا (دھۆك - ئامىدى)، (دھۆك - زاخۆ) و (دھۆك - ئاكرى) دا.
- دانانا تۇرا كابلاتا ژ بگورا زاويتە ب بەرفرەھيا ۱۲۰۰ ھىلا و درىژيا ۶۵۰۰ مېترا ھەتا گەلىي زاويتە و ھاتە گرىدان دگەل بگورا ئامىدىي ب ۳۰ ھىلا دگەل دانانا دىنەمويى كارەبى قەبارى (۷۰)kv.
- كرپن و دانانا ۳۱ مووھلىدىن كارەبى يىن جوړاوجوړ بو دھۆكى و دەقەرېن سەر ب دھۆكى قە.
- قەكرنا ئافاھىي رىقەبەريا پۇستە و گەھاندنى ل دھۆكى.
- ئافاكرنا ۱۳ ئافاھىي بگورا.

- دانانا سی تۆرپن کییلا ل مانگیشی، سهرسنکی و کۆمه لگه هی نازادی.
- دانانا بگوره کا سهره کی و نافنجی ل کانیا مالا - سولا ف- سکه - ئامیدی.
- سه خبیړ کرنا کییبل سهره کی و نافنجی ل ده قهر داریا شیخان.
- زیده باری ده هان کارین دی یین رۆژانه و سه خبیړیا بهردهوام و ههر کاره کی دی یی د واری پی شکه شکرنا خزمه تگوزاریین پۆسته و گه هاندنی.

هه زیه ل داوی بیژین ل دوو ف گرینه سته کا نیق بهرا وهزاره تا گه هاندنی و کومپانیا نه ورۆز تلیکوم ژ ۲۰۰۶/۴/۳۰ ئ فه هه می بگورین که تینه بهردهستی کومپانیا نه ورۆز تیل و ریقه بهریی چ په یوهندی ب ته له فونان فه نه ماینه و ریقه بهری تنی ب کاری پۆسته ی رادبیت. و نوکه چه نندین رهنگین ته له فونین نورمال و وایه رلیس و موباییلان ل سهرانسه ری پاریزگه هی هه نه.

ریقه بهریا گشتی یا گهشت و گوزاری

ههریما کوردستانی وهلاته که هه موو بنه ما و پیدفیی گهشت و گوزاری ژ سروشتی جوان و قه شهنگ و سه قایی هه زی و خوش تیدا هه نه، لهوما ریقه بهریین گهشت و گوزاری ریقه بهریین گرنگ و مفادارن د واری ئابووری و ناساندنا خه لک و وهلاتی کوردستانی ب جیهانی. زیده باری وی چهندی کو سروشتی مرۆقی کوردستانی سروشته کی گهشت و گوزارییه و کیم مرۆقین کوردستانی هه نه د سالی دا چه ند سهیرانه کان یان چه ند گهیرانه کان نه کهن.

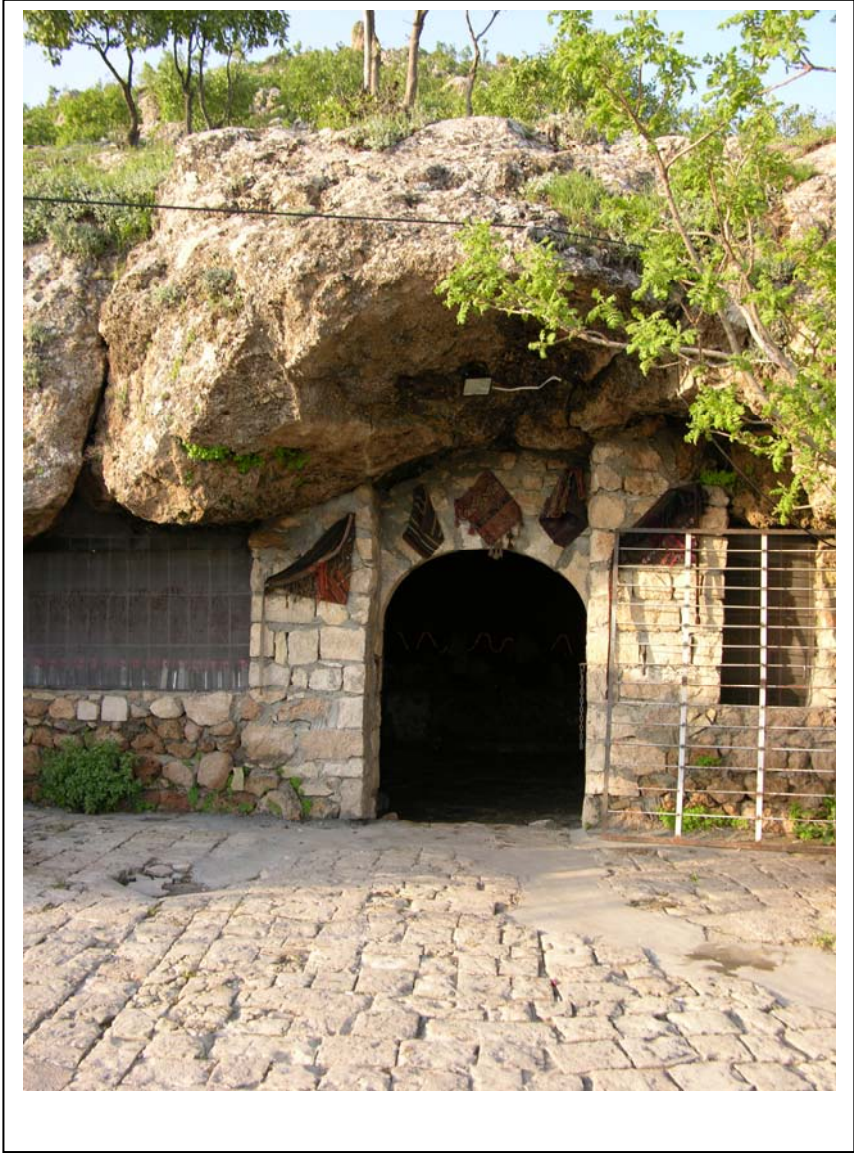
ئه فه هه موو بنه مایه هاریکارن کو د کاودانه کی ناسایی و ته نا دا کوردستان

هافینگه‌ها ناشاوه - سه‌رسنک

هافینگه‌ها که‌شانی - باتوفا

شكہ فنا ئینیشكى

ببیتە دەفەرەکا گەشت و گوزاری و ژ سەرانسەری جیپهانێڤه خەلکەک بو ڤی مەرەمی سەرا کوردستانی بدن و گەشت و گوزار ببیتە یەک ژ داھاتین ئابووریین کوردستانی.

ژیی گەشت و گوزاری ب ئاویەکی هەڤچەرخ ل هەریما کوردستانی پتر ژ شیت سالانە. ل سال ۱۹۶۶ی یەکەمین فەرمانگەها هافینگەهان ل سەرسنکی ھاتە دامەزراندن. ئەڤ فەرمانگەهە ل بەراھیی سەر ب ریڤەبەریا خێچین شەمەندەفەری یا ئیراقی ڤه بوو، ل سالیین شیتستان ژ سەدسالیا چووی ریڤەبەریا هافینگەه و گەشت و گوزاران ھاتە دامەزراندن و ل سالیین حەفتیان ئەڤ ریڤەبەریە ژ ی بوو دو دەزگەه، ریڤەبەریا هافینگەهان ل سەرسنکی سەر ب ئەمانەتا گشتیا باژیرفانی و هافینگەهان ل (دەڤەرا ئوتونومی یا کوردستانی) و دەزگەھی گشتیی گەشت و گوزاری سەر ب بەغداڤە.

پشتی سەرھلدا نا ۱۹۹۱ی هەردو دەزگەهان د دەستەکا گشتیا گەشت و گوزاریی سەرب وەزارەتا باژیرفانی و گەشت و گوزاری یا هەریما کوردستانی دا هەڤگرت، پشتی دەمەکی دەزگەھی گشتیی گەشت و گوزاری ل هەریما کوردستانی ھاتە دامەزراندن و راستەوخۆ سەر ب جڤاتا وەزیریین هەریما کوردستانی بوو و پشتی دەمەکی و دگەل راگەھاندنا کابینا چواری یا هەریما کوردستانی ئەڤ دەزگەهە بوو وەزارەتا گەشت و گوزاری ل هەریما کوردستانی و ل کابینا شەشی وەزارەتا گەشت و گوزاری ھاتە ھەلوەشاندن و ریڤەبەریین وی دانە دگەل وەزارەتا باژیرفانیان و نھو ریڤەبەریا گشتی یا گەشت و گوزاری ل دەوکی سەر ب ڤی وەزارەتی ڤەییە.

ریڤەبەریا گەشت و گوزاری ل دەوکی یەک ژ ریڤەبەریین سەر ب وەزارەتا گەشت و گوزاری یە ل هەریما کوردستانی، د دەمی نھۆ دا ئەڤ ریڤەبەریە

سەرپەرشتیا چەندین ئوتتیل و موتیل و خوارنگەھ و ھۆل و یانە و بازار و کوشک و جھین فروتتا ڤه خوارنن کجول ل سەرانسەری پارێزگەھێ دگەت و ھەموو ژى ل دووڤ مولهتا ڤی رێڤەبەریی کار دگەن و تیمین رێڤەبەریی ب بەردەوامی سەرپەرشتیا جھین ئاماژە پیکری ژ ھەموو ئالیانڤه دگەن.

★ جھین د کەڤنە ژێر سەرپەرشتیا رێڤەبەریی ل پارێزگەھێ:

دەڤەرداریا	نوتیل	موتیل	خوارنگەھ و کافتیریا
دھۆک	۲۲	۱۷	۲۵
زاخۆ	۲۰	۱	۶
ئامیدی	۲	۱۴	
ئاکری	-	۱	۴

دەڤەرداریا	بازار	ھۆل	کۆگەھ	یانە	کوشک	فرۆشتنا ڤه خوارنان
دھۆک	۲۷	۸	۱۳	۹	۲۷	۸
زاخۆ	۲۴	۱	-	-	۹	-
ئامیدی	۵	-	۹	-	۲۹	-
ئاکری	۷	-	۲	-	۳	-
سپیل	۸	۱	۴	-	۴۹	-
شېخان(دگەل شنگالی)	-	-	۶	-	۱۳	

ئەفۇ رېفەبەرىيى راستەوخۇ چەند پرۇژىن گەشت و گوزارى ل سنوورى پارىزگەھى ئەنجامداينە، وەك: چىكرنا باخچى گوزارى ل زاخۇ، چىكرن و خەملاندنا ھافىنگەھا سوولاقى، دانانا ب دەھان جھىن روونشتنى و بېھنەدانى و تەوالىتان ل دەفەرېن گەشت و گوزارى و سەر رېكىن ھاتن و چوونى يىن گشتى.

رېفەبەرىيا كار و دەستەبەركرنا كۆمەلايەتى

ئەفۇ رېفەبەرىيە يەك ژ رېفەبەرىيىن پارىزگەھا دھۆكى يىن سەر ب وەزارەتا كاروبارىن كۆمەلايەتى يە ل ھەرىما كوردستانى. دگەل ب پارىزگەھبوونا دھۆكى ل سالا ۱۹۶۹ئى ھاتىيە دامەزراندن، بەرپرسە ژ جىبەجىكرنا ھەموو ئەو ياسا و بېرارىن گرېداى ب كارى و پالە و كرېكارانقە، وەك: ياسا كارى ھژمار(۷۱) يا سالا ۱۹۸۷ئى، ياسا خانەنشىن و دابىنكرنا جفاكى بۇ كرېكاران ھژمار(۳۹) يا سالا ۱۹۷۱ئى، ياسا رېكخستن و لىكفەكرنا قازانجى ل كومپانىيىن گشتى ھژمار(۱) يا سالا ۱۹۶۰ئى و ياسا دەستدانا بېشەيى ھژمار(۱۸) يا سالا ۱۹۸۷ئى.

★ ئارمانجىن سەرەكىيىن رېفەبەرىيى:

(۱) چافدىرى و دووقچوون ل سەر كاودانى كار و كرېكاران ب رىكا پشكىنەرېن كارى ل ھەموو پرۇژىن كەرتىن تايبەت و تىكەل و ھەرەھەزى.

(۲) دابىنكرنا تەندروستى و ساخلەمى و پاشەرۇژا كرېكاران ل سنوورى پارىزگەھى و دابىنكرنا كاودان و خزمەتىن باشتر بۇ وان سەخمەرات گەشەپىدان و پېشقەبرنا ئاستى فى تەخى بۇ ئاستەكى بلندتر و

پیشکەفتیتەر، ئەف چەندە ژى دەيتە ئەنجامدان ب ریکا دابینکرنا
ساخلەمى، دابینکرنا خانەنشینی، دابینکرنا ەنگاقتنن کارى و
دابینکرنا خزمەتین گوزارى.

(۲) دانا مولەتین دەستدانا پیشەيى بۆ خودان پیشەيان ل دووق ياسا و
رینمایین وەزارەتا کار و کاروبارین کۆمەلايەتى.

★ پیکھاتا ریفەبەريی:

ئەف ریفەبەريە زیدەبارى چەند ھۆبەيین لاوەكى، ژ ھوبەيین سەرەکیین
ژیری پیکھاتیە:

- ۱- ھۆبا پشکین و ئابونەيان
- ۲- ھۆبا خانەنشین و قەرەبۆکرنی
- ۳- ھۆبا ساخلەمى و سلامەتيا پیشەيى
- ۴- ھۆبا خزمەتگوزاریین پاش فروشتنى
- ۵- ھۆبا پلان و دووقچوونى
- ۶- ھۆبا کارگیرى و خۆیەتى
- ۷- ھۆبا ژمیريارى

★ چالاکیین ریفەبەريی

- دابینکرنا خزمەتا کریکاران ئەفین ل پرۆژین ناف سنوورى پاریزگەھى
کار دکەن ب مەرەما خانەنشینکرنی.
- خەرچکرنا مووچەيین کریکاران یین خانەنشینی.
- خەرچکرنا خەلاتین داویا خزمەتى بۆ کریکاران.

- قەرەبۇكرنا كرىكارىن ژ ئەنجامى ھنگافتنى د كارى دا توشى پەككەفتنى دىن ب رىژەيا ژ ۳۵٪ كىمتر دووق راپورتىن نوژدارىي.
- پەسەندكرنا ئەو خزمەتا دەستەبەركرى بۇ كرىكاران دەمى ل فەرمانگەھىن مىرى دەينە دامەزراندن بۇ ھەژماركرنا وى خزمەتى و زىدەكرنا وى ل سەر خزمەتا فەرمانبەرىي بۇ مەرەما خانەنشىني.
- رموانەكرنا خودان كاران ئەوين سەرىپچيا دكەن و پىگىرىي ب ياساين تايبەت ب وارئ كار و كرىكارانقە ناكەن بۇ دادگەھى.

فەرمانگەھا ب كارخستىن و راهىنانا پىشەيى

ئەف فەرمانگەھە سەر ب رىقەبەريا گشتيا كارو دەستەبەريا جفاكى يە، ل ۷ چريا يەكى ۲۰۰۴ئ ل دەوكى ھاتىە دامەزراندن.

فەرمانگەھ بۇ ئەنجامدانا كارىن خوە ياسا ھژمار(۷۱) سالالا۱۹۸۷ئ پەيرەو دكەت، ژ بەر كو ئەف ياسايە دگەل رىنمايىن ھەرىما كوردستانى دگونجىت و تنى بۇ رىقەبەريا كارىن كەرتىن تايبەت و ھارىكار و تىكەلە. فەرمانگەھ ب شىوہىەكى راستەوخو خزمەتگوزارى و پشەفانىي بۇ كەسىن بى كار پىشكەش دكەت و ب شىوہىەكى زانستى بزافى دكەت بۇ كىمكرنا رىژا بى كارىي و پىشكەشكرنا ئاموژگارىين پىويست و مفادار بۇ وان كەسىن ل كارى دگەريين.

ھەرۈەسان فەرمانگەھ ب فەكرنا خولىن فىركرنا زمانى ئىنگلىزى و زانستىن كومپىوتەرى كارىن تەكنىكى رادبىت بۇ وان كەسان يىن چ كار و پىشە نەبن داکو ئەف خولە ببنە ھارىكار بۇ بلندكرنا ئاستى ئابوورىي ژيانا وان. ھەرۈەسان فەرمانگەھ ب دانا قەرزىن بچووك بۇ پرؤژىن بەرھەم ئىنانى يىن

بچووک رادبیت داکو داهاتهکئی پیدفی بو خیزانین هه ژار بیته دابینکرن.

★ ئەف فەرمانگهه پیکهاتیه ژ هۆبین ژیری:

۱- هۆبا ب کارخستنی: ژ فان یه کهیان پیکدهیت.

ا/ تومار: ب ئه رکئی تومارکرنا وان بی کاران رادبیت یین ژیی وان د

ناقبهرا ۱۸ - ۴۵ سالی دا دگهل هه موو پیزانین پیدفی.

ب/ بنگهه داتا(بهنکا پیزانینان): بهنکا پیزانینان گشت

پیزانین هاتینه تومارکرن دکه ته د ناف بهرنامهکی

کومپیوتهری دا بو دهمی پیدفی.

ج/ ئی گهرینا کاری: ئەف یه که بهرپرسه ژ دیتنه فا دهلیشین کاری

ل داموده زگههین میری و کهرتی تایبهت ب ریکا لیژنه کا

تایبهت.

د/ تومارکرنا کریکارین بیانی.

۲- هۆبا راهینانی: ئەف هۆبه بهرپرسه ژ فه کرن و دابینکرنا پیدفین

خولین راهینانی و ب رهنگی ژیری:

ا/ خولین فیکرنا زمانی ئینگلیزی و زانستی کومپیوتهری.

ب/ خولین پیشهیی: بو وان که سان دهینه فه کرن یین بی پیشه و

چ کاران نزانن داکو مفای ژ فان خولان وهرگرن، ئەف خوله

ژی وارین: دورین، ئەله مه نیوم، دارتاشی، تورنه، سارکرن و

گهرمکرن، وایه رمه نیا ئوتومبیلان و لکاندن(له حیمی)

فه دگریت.

ژوورا بازرگانی و پیشه‌سازی

ل سالا ۱۹۷۸ی ژوورا بازرگانی و پیشه‌سازیا دهۆکی هاتیه دامه‌زراندن و ده‌رگه‌هی وی بۆ بازرگانین پارێزگه‌هی هاته فه‌کرن، ل وی ده‌می هژمارا ئەندامان یا کیم بوو ژ به‌ر بچووکیا پارێزگه‌هی و کیمیا بازرگانان و بزاقین بازرگانی ب شیوه‌یه‌کی گشتی.

به‌ل پشتهی سالا ۱۹۹۱ی رۆژ بۆ رۆژی د زیدهبوونی دانه و کارتیکرن ل ئەفی ژووری هاته کرن کو ده‌ست ب کاری بازارێ نازاد بکه‌ت و په‌یوه‌ندیین وی دگه‌ل ده‌رغه به‌رفره‌هتر لی هاتن.

ئارمانجین ژووری داینه به‌ر سینگی خو، پووته‌دانه ب ریکخستن و گه‌شه‌کرنا بزاقا بازرگانی و چاقدیریا ئەندامین وی، ژ بۆ پتر ب ده‌ستقه ئینانا ئارمانجان ب فان کاران رادبیت:

- تۆمارکرنا نافین بازرگانا و تۆمارکرنا وان ل تۆمارا بازرگانا و فه‌کرنا تۆمارین پیدفی بۆ ژووری.
- ده‌ست نیشانکرنا ساخله‌ت و ره‌وشتین به‌رده‌ست ل کارین بازرگانی ل سنووری جوگرافی ده‌فه‌ری و تاییه‌تمه‌ندیین ژووری.
- رابوون ب کاری دادوه‌ری یان پشکداری د دادوه‌ری دا ژ بۆ نه‌هیلانا نه‌ریککه‌فتنا و دانانا لیژنین دادفانی.
- ده‌رئیکه‌فتنا باوه‌رنامه‌یین پیدفی یین ژیده‌ری کهرستین ئیراکی و ده‌رئینان و په‌سه‌ندکرنا به‌لگه‌نامه یین دیتر.
- دانا لیژنان ژ ئەندامین خو و هنده‌کین دی بۆ ئاشکراکرنا سه‌روسامانی و ریکخستن باوه‌رنامه‌یین پیدفی و ده‌ست‌نیشانکرنا شاره‌زا بۆ دادگه‌ه و جه‌ین پیدفی ل ده‌می داخواز دکهن.

- كۆمكرن و ب سەروبەركرنا بەھايىن سەرەكى يىن دەھىنە كرېن و فرۆتن ل بازارى ئافخۆ و دەرئىخستنا چاپەمەنيىن ھوشياريا بازارگانى و بلنكرنا ئاستى وان يى پيشەيى.
- دەستنيشانكرنا شيانين دارايى و ريكخستنا شيانا بۆ باوەرپيكران.
- فەكۆلينا رەوشا بازارگانى و پيشنياريىن چارەكرنى يىن ئارمانجەبر بۆ پيشقەبرنا وى ل سنوورى تايبەتمەنديا وان.

پشتى چەندين خوليين كو جقات تيدا ھاتيه ھەلبژارتن، خولا فى داويى ل ساللا ۲۰۰۶ئى ھاتە ھەلبژارتن و چەندين دەستكەفتيىن گرنگ ب دەستقە ئانين ھندەك ژ وان دەستكەفتيان:

- (۱) ۋەزارەتا دارايى يا ھكومەتا كوردستانى ب ھەفكارى دگەل ژوورا بازارگانى و پيشەسازى يا دھۆكى ئافاھيەكى نوو ژ ژوورى را ب گوژمى

١,٧ ملیون دولاران ل سەر رووبەری ٣٠٠٠ م ل سەر ریڤا مالتایی ئافاكر. ئەف ئافاهیە ل رۆژا ٢٠٠٧/٧/١٧ ی ب فەرمی ژ ئالیی بەریز نیچیرفان بارزانی سەرۆکی حکومەتا کوردستانی هاتە فەكرن.

(٢) پاریزگەری دەۆکی بەریز تەمەر رەمەزان ٢٥ دونهمین عەردی بو ئافاكرنا هولین پێشانگەهین بازرگانی پێشکیشی ژوورا بازرگانی و پیشەسازیا دەۆکی كرن و نهۆ ئافاهیی ژبو پێشانگەهین بازرگانی یی تیدا دهیتە ئافاكرن.

(٣) بو جارا ئیکی د دیرۆکا ژوورا بازرگانی و پیشەسازیا دەۆکی دا، ل سالا ٢٠٠٧ ی پشکا راگەهاندنی ل هاتە دامەزراندن و دەست ب دەرئێخستنا کوفارەکا ئابووری یا وەرزی ب نافی (ئابوورا مه) كر، كو ب سی زمانان دەرەكەفیت و هەتا نهۆ پتر ژ (٧) هژمار ژی دەرەكەفتینه، كو گرنگیی ب بزاقین ژووری و یین کوردستانی و ئیراقی و جیهانی ددهت.. زیدەباری نووكرن و فەژینكرنا مالپەرەکی ئینترنیتی كو گشت بزاقین ژووری تیدا دهینه توماركرن و ئەرشیقكرن و دیسان زیدەباری ئیمیلین ژووری و یین هەندەك ئەندامین جقاتی تیدا دهینه هەلگرتن .

(٤) ژوورا بازرگانی و پیشەسازیا دەۆکی دگەل یین هەولیری و سلیمانیی ل ٢٠٠٧/٢/٢ ی ئیکەتیا ژوورین بازرگانی و پیشەسازیین کوردستانی دامەزراند، كو هەر ژوورەکی دوو ئەندام د جقاتا ئیکەتی دا هەنە و سەرۆکین جقاتین دهۆک و سلیمانیی جیگرین سەرۆکی ئیکەتی نە و سەرۆکی ژوورا بازرگانیا هەولیری ژی سەرۆکی ئیکەتیا نافیری یە و نهۆ بریارین گرنگ ژ ویری دەرەكەفن ئانكو بریار مەلبەندی نە.

(٥) ئیکەتیا ژوورین بازرگانی یین ئیراقی كو بارەگایی وی ل بەغدایە، ل

سالا ۲۰۰۷ی کونگرهیی خۆ ل ههولیرا پایتهخت بهست و سهروکین گشت ژوورین بازرگانی یین ئیراقی تیده ئەندامن و چهندین کومبونین خۆ ل دهوک و سلیمانیی و ههولیری بهستینه، کو ژیدهرهکی گرنگی برپاری یه بو گشت ژوورین بازرگانی یین ئیراقی، لی بو کوردستانی برپارین وان ل ئیکهتیا ژوورین بازرگانی یین کوردستانی دهینه فهکولین کرن.

(۶) ژوورا بازرگانی و پیشهسازیا دهوکۆ ئیک ژ دامهزینهرین بازاری کاغهزین دارایی یه و ب ریژا ۲,۵% پشکداری د سهرمایی بازاری نافبری دا کریه کو ل سالا ۲۰۰۹ی هاتیه ئافاکرن.

(۷) د ئافاهیی خۆ دا خوارنگهههکا مودرین و ههفچهرخ بو ئەندام و میفانین خۆ ئافاکریه.

(۸) ههتا نهۆ پتری ۱۴۰ بازرگان و خودان کارین پیشهیی د ریکا ژووری دا پشکداری د پیشانگهه و فیستهفالان ل نهووروا و ل وهلاتین عهرهبی دا کریه، زیدهباری ۲۰۰۰ بازرگانان و خودان کارین پیشهیی ب ریکا شاندين ژوورا بازرگانی و پیشهسازیا دهوکۆ پشکداری د پیشانگهه و فیستهفالان دا ل تورکیا کریه.

(۹) ژوورا بازرگانی و پیشهسازیا دهوکۆ چهندین پرۆتوکول دگهل ژوورین بازرگانی یین وانى و دیاربهکر و ئەلگیش و غازى عهنتاب و دگهل ژوورین بازرگانی یین وهلاتین عهرهبی و نهووروی مورکریه و د ریکا ئیکهتیا ژوورین بازرگانی و پیشهسازیین کوردستانی ژى دا دگهل روسیا و لوبنانى مۆر کریه.

(۱۰) ژوورا بازرگانی و پیشهسازیا دهوکۆ ههردهم ب میفانداریا شاندين

بازرگانی و یین ئابووری رادبیت ئەفین سەردانا پارێزگەها دھۆکی دکنە ژبوۆ خورتکرنا پەیوەندیی ئابووری و هاندەت کو بهین وەبەرھینانی ل پارێزگەھی بکنە و پشکداریی د ئافەدانکرنا کوردستانی دە بکنە.

(۱۱) ژوورا بازرگانی و پیشەسازی یا دھۆکی ب هەفکاری دگەل رێقەبەریا بازرگانی یا ئورمی دو پێشانگەھین نیفدەولەتی یین بەرھەمی ئیرانی ل پارێزگەها دھۆکی فەکرینە ئیک ل سالا ۲۰۰۶ئ و یا دیتەر ل سالا ۲۰۰۸ئ.

(۱۲) ھەردەم ژوورا بازرگانی و پیشەسازی یا دھۆکی وەکو شیرەتکارەکی یاسایی دنیقەبەرا بازرگان و دام و دەزگەھین میری دا خوۆ دیتیه و ب سەدەهان ئارێشەیی بازرگانان چارەکرینە.

(۱۳) ژوورا بازرگانی و پیشەسازی یا دھۆکی خوۆ ژ چارچوو قەیی خوۆ دەرخستیه و بوویە مینبەرەکی رەوشەنبیری بوۆ پشتەفانیکرنا دۆز و دیرۆک و زمانی کوردی و ھولا خوۆ ھەردەم خستیه د خزمەتا بزافین رەوشەنبیری و ئابووری و جفاکی سیاسی دا.

★ ژورا بازرگانی و پیشەسازی یا دھۆکی ل بەرە د ئایندەدی دە ب فان بزافان راببیت:

- ۱- ب هەفکاریا کولیژا رێقەبەری و ئابووری یا زانکویا دھۆکی ب بەستنا چەندی کۆنفرانسان راببن ژبوۆ وەرارکرنا ئابووری کوردستانی ب گشتی و یی پارێزگەها دھۆکی ب تاییبەتی.
- ۲- خورتکرنا بزافا بازرگانی.

۳- بېتته رېخۆشكەر بۆ كومپانيين بيانى كو بهين وهبه رهينانى ل پاريزگه ها دهوكى بكن.

۴- خورتكرنا په يوهنديان د نيڅبهه را كومپانيين كوردستانى و يين بيانى دا.

۵- پشته فانيا كه رتین گوزارى و يين چاندى بكن ژبه ر كو ژوورا بازرگانى و پيشه سازى يا دهوكى ئاينده يى دهوكى د فان ههردوو كه رتان دا دبى نيت.

فهرمانگه ه و رېقه به ريين پاريزگه ها دهوكى

- ۱- كارگيرى نافخويى
- ۲- رېقه به رىا كاروبارين نافخويى
- ۳- رېقه به رىا پوليسين پاريزگه ها دهوكى
- ۴- رېقه به رىا پوليسين گومركين پاريزگه ها دهوكى
- ۵- رېقه به رىا ناسايشا پاريزگه ها دهوكى
- ۶- رېقه به رىا بارى كه سايه تى و ره گه زنامى
- ۷- رېقه به رىا هاتن و چوونا دهوكى
- ۸- رېقه به رىا به رگريا باژيرى
- ۹- رېقه به رىا پاسه پورتان
- ۱۰- رېقه به رىا ئاكنجىبونى
- ۱۱- سه روكاتيا زانكويا دهوكى
- ۱۲- سه روكاتيا زانكويا نه ورؤز
- ۱۳- سه روكاتيا باژيرفانيا دهوكى

- ۱۴- سه‌رۆکاتیا دادگه‌ها دهۆکۆ
- ۱۵- سه‌رۆکاتیا ساخله‌میا دهۆکۆ
- ۱۶- رێقه‌به‌ریا گشتی یا چاندنی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۱۷- رێقه‌به‌ریا به‌لافکرنا کاره‌بی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۱۸- رێقه‌به‌ریا به‌ره‌مه‌ئینانا وزا کاره‌بی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۱۹- رێقه‌به‌ریا فه‌گوه‌استنا کاره‌بی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۲۰- رێقه‌به‌ریا گشتی یا په‌روه‌دی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۲۱- رێقه‌به‌ریا باژێرفانیین پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۲۲- رێقه‌به‌ریا گشتی یا رێک و پیران و سه‌خبیری و ئافه‌دانکرنی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۲۳- رێقه‌به‌ریا رێک و پیران
- ۲۴- رێقه‌به‌ریا سه‌خبیری رێک و پیران
- ۲۵- رێقه‌به‌ریا ئافه‌دانکرنی
- ۲۶- رێقه‌به‌ریا ره‌زگه‌ری و دارستان و پاوانان
- ۲۷- رێقه‌به‌ریا قیته‌رنه‌ری
- ۲۸- رێقه‌به‌ریا ئافدانی
- ۲۹- رێقه‌به‌ریا گشتی یا کاروبارین جفاکی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۳۰- رێقه‌به‌ریا گومرکا ئیبراهیم خه‌لیل
- ۳۱- رێقه‌به‌ریا گومرکا دهۆکۆ
- ۳۲- رێقه‌به‌ریا نه‌خشه‌کێشانا ئافه‌دانی
- ۳۳- رێقه‌به‌ریا ئافا گوندان
- ۳۴- رێقه‌به‌ریا پۆسته و گه‌هاندنی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ
- ۳۵- رێقه‌به‌ریا ئافی ل پارێزگه‌ها دهۆکۆ

- ۳۶- ریفه‌به‌ریا گشتی یا ره‌وشه‌نبیری و هونه‌ری
- ۳۷- ریفه‌به‌ریا فه‌کولینین چاندنی
- ۳۸- ریفه‌به‌ریا سکرئ دھوکی
- ۳۹- ریفه‌به‌ریا ئافا ژیر ئه‌رد ل پاریزگه‌ها دھوکی
- ۴۰- ریفه‌به‌ریا گه‌شه‌پیدانا جفاکی
- ۴۱- ریفه‌به‌ریا پیشه‌سازی
- ۴۲- ریفه‌به‌ریا فه‌گوه‌استنی
- ۴۳- ریفه‌به‌ریا به‌لافکرنا سوتهمه‌نیان
- ۴۴- ریفه‌به‌ریا تومارکرنا خانوبه‌ران
- ۴۵- ریفه‌به‌ریا ئه‌وقاف و کاروبارین ئایینی
- ۴۶- ریفه‌به‌ریا باجا داهاتی
- ۴۷- ریفه‌به‌ریا چافدی‌ریا بازارگانی
- ۴۸- ریفه‌به‌ریا چافدی‌ریا دارایی
- ۴۹- ریفه‌به‌ریا تاقیگه‌ها بیناسازی (که‌ره‌ستین ئافاکرنی)
- ۵۰- ریفه‌به‌ریا کار و کاروبارین جفاکی
- ۵۱- ریفه‌به‌ریا کار و ده‌سته‌به‌رکرنا کاری
- ۵۲- ریفه‌به‌ریا شوونه‌واران ل دھوکی
- ۵۳- ریفه‌به‌ریا مه‌سحا جیولوجی
- ۵۴- ریفه‌به‌ریا ئامارا دھوکی
- ۵۵- ریفه‌به‌ریا ژوورا بازارگانی و پیشه‌سازی
- ۵۶- ریفه‌به‌ریا به‌نکا رافیده‌ین
- ۵۷- ریفه‌به‌ریا به‌نکا ره‌شید
- ۵۸- ریفه‌به‌ریا به‌نکا چاندنی

- ۵۹- رېښه بهر يا بهنكا خانوبه ران
- ۶۰- رېښه بهر يا كه شناسى و بيشه له رزان
- ۶۱- رېښه بهر يا رېځخستنا پلېټېن ټاهين څوارنې
- ۶۲- رېښه بهر يا رېنمايېن مانه وى
- ۶۳- رېښه بهر يا وه بهر هينانې
- ۶۴- رېښه بهر يا راگه هاندنا هه رېمې
- ۶۵- رېښه بهر يا چافدېر يا په ككه فتيا
- ۶۶- رېښه بهر يا سينه مايې
- ۶۷- دهزگايې مين
- ۶۸- كو مپانيا گشتى يا ټاهين څوارنې
- ۶۹- رېښه بهر يا دان و دكاكان
- ۷۰- رېښه بهر يا چاكسازيا مه زنان
- ۷۱- رېښه بهر يا چاكسازيا ژنان و زاروكان
- ۷۲- رېښه بهر يا دويشچوونا توند و تيژيې دژى ژنان
- ۷۳- رېښه بهر يا ژينگه هې
- ۷۴- رېښه بهر يا چافدېر يا ناكامان (قاصر ين)
- ۷۵- رېښه بهر يا تو مار كرنې ل دهوكې
- ۷۶- رېښه بهر يا وهرزش و لاوان
- ۷۷- رېښه بهر يا گشتى يا گه شت و گوزارى ل پاريزگه ها دهوكې
- ۷۸- رېښه بهر يا خانه نشينيې ل پاريزگه ها دهوكې
- ۷۹- رېښه بهر يا گه نجينه يا دهوكې

وینھیئ د فی ریبهری دا هاتین ژ ئه شیفی
به رهه فکارین ریبهری و هیژایان (زهیر ئامیدی،
موسلح عه بدولقادر / راگه هاندنا پاریزگه هی و
ریقه بهری و فهرمانگه هیئ په یوه ندیدار هاتینه
وهرگرتن.